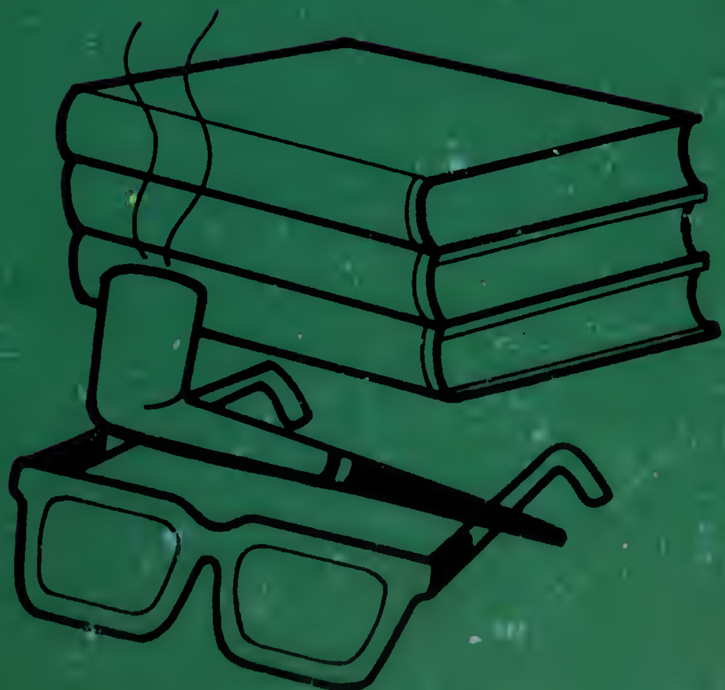
อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร
วันอาทิตย์ที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ วัดธาตุทอง

ภิญโญ สาธร

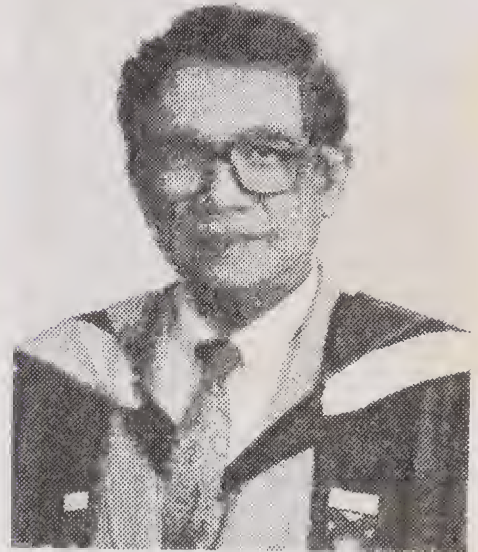

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

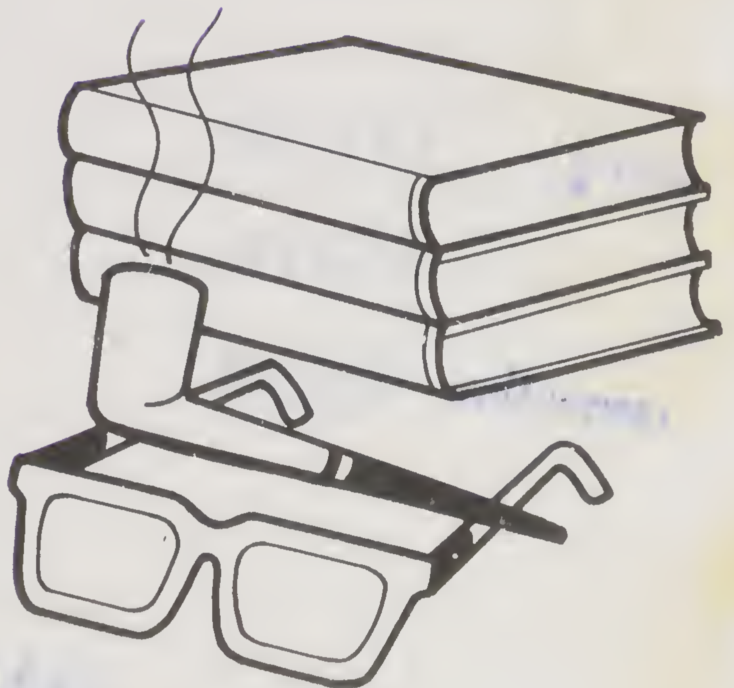
วันอาทิตย์ที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ วัดธาตุทอง

ภิญโญ สาธร

สารบัญ

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๖๐๙๒

สำนักพระราชวัง

๒๙ มีนาคม ๒๕๓๕

พระราชทานเพลิงศพ นายภิญโญ สาธร ม.ว.ม.,ป.ช. ข้าราชการบำนาญ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๓๕ เวลา ๑๓.๐๐ น. เจ้าพนักงานจัดการเปลื้องเครื่องสุกำศพลงสู่โกศ ณ ศาลาวัดธาตุทอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยมประกอบศพ ฉัตรเบญจาตั้งประดับ

วันอาทิตย์ ที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๕ เวลา ๑๔.๓๐ น. เชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตรทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุล แล้วพระราชทานเพลิง.

ประถมรัตน์/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นายภิญโญ สาธร เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๒๐๙๖๒

สำนักพระราชวัง

๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๔

นายภิญโญ สาธร ม.ว.ม.,ป.ช. อายุ ๖๓ ปี ข้าราชการบำนาญ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย กราบถวายบังคมลาถึงอนิจกรรมด้วยโรคการหายใจล้มเหลว ณ โรงพยาบาลสมิติเวช กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอังคาร ที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ เวลา ๒๓.๑๑ น.

วันพุธ ที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ เวลา ๑๗.๓๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลา ๑๑ วัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับเกียรติยศ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด ๓ คืน.

ประณมรัตน์/พิมพ์/[illegible]/ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นายภิญโญ สาธร เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

พระมหากรุณาธิคุณ

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้านางสุนิตรา สาธร ซึ่งเป็นภรรยาของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร พร้อมด้วยนายภควัต สาธร บุตรชาย และบรรดาญาติมิตรและศิษย์ทั้งปวงของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอย่างสุดซึ้ง ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพแก่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ณ วัดธาตุทอง ในวันอาทิตย์ที่ 19 เมษายน 2535

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมกราบถวายบังคมและขอรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณอันเป็นเกียรติยศสูงยิ่ง ต่อศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ครอบครัวและวงศ์ตระกูล ในครั้งนี้ด้วยความภักดีชั่วกาลนาน

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นางสุนิตรา สาธร

นายภควัต สาธร

ญาติมิตร และศิษย์ทั้งปวง

(สำเนา)

ที่ ทม.0301/1825 ทบวงมหาวิทยาลัย

328 ถนนศรีอยุธยา กทม. 10400

20 กุมภาพันธ์ 2535

เรื่อง ขอพระราชทานเพลิงศพ

เรียน เลขาธิการพระราชวัง

ด้วย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรายงานว่า นายภิญโญ สาธร เคยรับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย ระดับ 8 ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ครั้งสุดท้าย มหาวชิรมงกุฎ ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรค การหายใจล้มเหลว เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2534

บัดนี้ เจ้าภาพมีความประสงค์จะขอพระราชทานเพลิงศพในวันอาทิตย์ที่ 19 เมษายน 2535 เวลา 17.00 น. ณ วัดธาตุทอง เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

ทบวงมหาวิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า นายภิญโญ สาธร เคยเป็นข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย ขณะที่รับราชการอยู่ได้ประกอบคุณงามความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันขันแข็งเป็นอย่างดี สมควรขอพระราชทานเพลิงศพให้เพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาดำเนินการขอพระราชทานเพลิงศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศ ให้แก่ข้าราชการผู้นี้ด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(นายกำแหง สถิรกุล)
รองปลัดทบวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
งานทะเบียนประวัติ กองการเจ้าหน้าที่
โทร. 2150880 - 5 ต่อ 244 ,245

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองการเจ้าหน้าที่ โทร. 215-0871-3 ต่อ3244, 3245
ที่ ทม 0301/ 1825 **วันที่** 20 กุมภาพันธ์ 2535
เรื่อง ขอพระราชทานเพลิงศพ
เรียน ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย

ด้วย นายภิญโญ สาธร เคยรับราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ ระดับ 8 ภาควิชา บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ครั้งสุดท้าย มหาวชิรมงกุฎ ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคการหายใจล้มเหลว เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2534

บัดนี้ เจ้าภาพมีความประสงค์จะขอพระราชทานเพลิงศพในวันอาทิตย์ที่ 19 เมษายน 2535 เวลา 17.00 น.. ณ วัดธาตุทอง เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และหากมิเป็นการขัดข้องประการใด ขอได้โปรดลงนามในหนังสือถึงเลขาธิการพระราชวัง ดังได้แนบมานี้ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์แพทย์หญิง ทรรศนีย์ บุณยัษฐิติ)
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ป.ม;ป.ช;ม.ว.ม.

ชาตะ 15 เมษายน 2472

มรณะ 26 พฤศจิกายน 2534

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร รับพระราชทานเข็มนภยาธิปัตย์
ของวิทยาลัยการทัพอากาศ เมื่อ 16 ตุลาคม 2529

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในวันลูกเสือแห่งชาติ 1 กรกฎาคม 2520

รำลึกในพระคุณ

นับตั้งแต่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และอดีตคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2534 และได้ตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศล สวดอภิธรรม ณ ศาลา 10 วัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่วันที่ 27 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 3 ธันวาคม 2534 รวม 7 วัน เป็นต้นมาจนกระทั่งบัดนี้นั้น ได้มีบรรดาผู้ใหญ่ที่เคารพนับถืออย่างสูง ญาติสนิทมิตรสหายผู้คุ้นเคย และศิษย์มากมายของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ให้ความเมตตากรุณามาเยี่ยมและคารวะศพ มาแสดงความเสียใจและให้กำลังใจ มาให้ความช่วยเหลือหลายประการด้วยความเต็มใจและเห็นอกเห็นใจและร่วมในการบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม รวมทั้งยังได้มาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดธาตุทอง ในวันอาทิตย์ ที่ 19 เมษายน 2535 นับว่าเป็นการให้เกียรติอย่างสูงแก่ผู้วายชนม์ ดิฉันภรรยาและบุตรชายขอกราบขอบพระคุณอย่างยิ่งในความเมตตากรุณาของทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่งในการจัดงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ดิฉันและบุตรชายได้รับความอุปการะและความร่วมมืออย่างดียิ่งในการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ จากคุณเริงชัย จงพิพัฒนสุข ผู้จัดการบริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด อาจารย์เลิศ เกษรคำ อาจารย์สวัสดิ์ สุวรรณอักษร รองศาสตราจารย์นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์ รวมทั้งทุกท่านที่ได้ให้เกียรติในการร่วมเขียนคำไว้อาลัยแด่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทุกประการ ดิฉันภรรยาและบุตรจึงขอถือโอกาสกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

นางสุนิตรา สาธร และนายภัควัต สาธร *เจ้าภาพ*

19 เมษายน 2535

ประวัติและผลงาน
ของ
ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ป.ม.,ป.ช.,ม.ว.ม.

1 ประวัติครอบครัว

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร (ชื่อเล่นว่า "นุ้ย") เกิดเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2472 ณ ตำบลศาลามีชัย อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2534 เวลา 23.00 น. ณ บ้านเลขที่ 663 หมู่บ้านมิตรภาพ สุขุมวิท 77 เขตพระโขนง กทม. 10250

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เป็นบุตรชายคนสุดท้องของ **นายคง สาธร** อาชีพทำนา (ถึงแก่กรรมแล้ว) กับ นางพง สาธร อาชีพค้าขาย (ถึงแก่กรรมแล้ว)

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้สมรสกับ นางสุนิตรา สาธร (นามสกุลเดิม มัทยากร) มีบุตรชายเพียงคนเดียวชื่อ นายภควัต สาธร (ขณะนี้กำลังศึกษาระดับปริญญาโท ด้านบริหารธุรกิจ ณ ประเทศฟิลิปปินส์)

2 ประวัติการศึกษา

1. ประกาศนียบัตรประโยคประถมศึกษา โรงเรียนเทศบาลวัดท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช (พ.ศ.2483)

2. ประกาศนียบัตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเบญจมราชูทิศ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช (พ.ศ.2488)

3. ประกาศนียบัตรชั้นเตรียมอุดมศึกษา โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.2491)

4. อักษรศาสตร์บัณฑิต (อ.บ.) (ภาษาอังกฤษและประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร (26 มิถุนายน พ.ศ.2495)

5. ครุศาสตร์บัณฑิต (การมัธยมศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร (7 เมษยน 2501)

6. ปริญญาโท (M.S.) (วิจัยและวัดผลการศึกษา) Indiana University, Bloomington, U.S.A. (5 มิถุนายน พ.ศ.2504)

7. ปริญญาโท (M.A.) (บริหารการศึกษา) Stanford University, Palo Alto, California, U.S.A. (12 มิถุนายน 2504)

8. ปริญญาโท (M.A.) (รัฐศาสตร์ การเมืองเปรียบเทียบและรัฐประศาสนศาสตร์) Stanford University, California, U.S.A. (29 กันยายน พ.ศ. 2510)

9. ปริญญาเอก (Ph.D.) (วิชาเอกบริหารการศึกษา, วิชาโทรัฐศาสตร์) Stanford University, California, U.S.A. (3 เมษายน พ.ศ. 2512)

3. ประวัติการทำงาน

1. ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการครู วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาสังกัดกรมการฝึกหัดครู เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2496 และโอนไปเป็นข้าราชการกองตำราสังกัดกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ.2497 จากนั้นได้โอนไปบรรจุเป็นอาจารย์โรงเรียนพณิชยการพระนครสังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ.2498

2. โอนไปบรรจุเป็นอาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2500

3. ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ในสาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2513

4. ได้รับการแต่งตั้งเป็นรองศาสตราจารย์ในสาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2519

5. ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2514 พ้นจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2519

6. ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2518 พ้นจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2519

7. มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2519 พ้นจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520

8. เป็นข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520

9. ได้รับการแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีฝ่ายการเมือง เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2526 พ้นจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ.2529

10. มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นศาสตราจารย์พิเศษในสาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2530

11. เป็นที่ปรึกษา บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2529

12. เป็นอาจารย์อาวุโส ประจำสำนักอธิการบดี ตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2531 และเป็นอาจารย์อาวุโสประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ กรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ยังมีการสอนและการบรรยายพิเศษในสถาบันต่าง ๆ ดังต่อไปนี้.-

1. วิทยาลัยการทัพอากาศ กองทัพอากาศ กระทรวงกลาโหม
2. โรงเรียนเสนาธิการทหารบก กระทรวงกลาโหม
3. โรงเรียนนายอำเภอ วิทยาลัยการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
4. โรงเรียนสืบสวน (หลักสูตรสารวัตรและผู้บังคับกอง) กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย
5. บัณฑิตวิทยาลัย (ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
7. คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
8. โรงเรียนผะดุงศิษย์พิทยา กรุงเทพมหานคร
9. การสัมมนาอบรมข้าราชการระดับต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข ฯลฯ

4. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

1. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (5 ธันวาคม พ.ศ.2526)
2. ประถมาภรณ์ช้างเผือก (5 ธันวาคม พ.ศ.2527)
3. มหาวชิรมงกุฎ (5 ธันวาคม พ.ศ.2528)

5. เครื่องหมายเชิดชูเกียรติที่ได้รับ

1. ได้รับเครื่องหมายสารวัตรตำรวจกิตติมศักดิ์ จากกรมตำรวจ เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2518

2. ได้รับพระราชทานเหรียญนภยาธิปัตย์กิตติมศักดิ์ วิทยาลัยการทัพอากาศ เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2529

6. ผลงานวิจัยและตำราเขียนและร่วมเขียน

1. รายงานการวิจัยเรื่อง **'บทบาทของศึกษาธิการจังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารการศึกษา"** (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2516)

2. รายงานการวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิภาพในการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา"** (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2517)

3. **การบริหารงานบุคคล** จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช พ.ศ. 2517

4. **หลักการบริหารการศึกษา** จัดพิมพ์โดยองค์การค้าของคุรุสภา พ.ศ.2526

5. **การศึกษา : ปัญหาที่รอคนแก้** จัดพิมพ์โดยบริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ. 2530

6. **รัฐศาสตร์การศึกษา** จัดพิมพ์โดยบริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ. 2530

7. **หนังสือเรียนภาษาอังกฤษด้วยตนเอง 75 ยูนิต** จัดพิมพ์โดยบริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ.2530

8. **หนังสือเรียนวิชาภาษาอังกฤษชุด** CICERO สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4, 5, และ 6 จัดพิมพ์โดยบริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ.2532

9. Beginner's English เล่ม 1-2-3 จัดพิมพ์โดยบริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด พ.ศ.2533

7. การเป็นวิทยากรบรรยายและอภิปราย (เฉพาะระหว่างปี 2531-2533)

1. 17 กันยายน 2531 เรื่อง **"บริหารกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย"** ณ โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จ.อุดรธานี จัดโดยกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเขตการศึกษา 9

2. 27 กันยายน 2531 เรื่อง **"ทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์"** ณ โรงแรมชะอำฮอลิเดย์ ลอด์จ จ.เพชรบุรี จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

3. 3 ตุลาคม 2531 เรื่อง **"แนวคิดในการจัดการศึกษาในอนาคต"** ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโดยภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. 13 ตุลาคม 2531 เรื่อง **"การบริหารการศึกษากับการพัฒนาประเทศ"** ณ โรงแรมชีวิวรีสอร์ท พัทยา จ.ชลบุรี จัดโดยภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

5. 14 ตุลาคม 2531 เรื่อง **"การให้บริการเพื่อพัฒนางาน"** ณ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดโดยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

6. 7 พฤศจิกายน 2531 เรื่อง **"วิชา 416, 720 รัฐศาสตร์การศึกษา"** ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโดยภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7. 3 ธันวาคม 2531 เรื่อง **"มองการศึกษาไทยที่พึงประสงค์"** ณ โรงแรมรอยัล (รัตนโกสินทร์) กทม. จัดโดยสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย

8. 15 ธันวาคม 2531 เรื่อง **"ระบบบริหารการศึกษาไทยในอนาคต"** ณ หอประชุมคุรุสภาชั้น 4 กทม. จัดโดยคณะกรรมการบริหารสมาคมศึกษาธิการแห่งประเทศไทย

9. 17 ธันวาคม 2531 เรื่อง **"มหาวิทยาลัยจะช่วยเหลือโรงเรียนมัธยมได้อย่างไร"** ณ โรงเรียนศรีอยุธยา กทม. จัดโดยสมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนศรีอยุธยา

10. 17 มกราคม 2532 เรื่อง **"กำลังอำนาจแห่งชาติทางสังคมจิตวิทยา"** ณ ห้องบรรยายวิทยาลัยการทัพอากาศ ดอนเมือง กทม. จัดโดยวิทยาลัยการทัพอากาศ กระทรวงกลาโหม

11. 16 มกราคม 2532 เรื่อง **"แนวโน้มการจัดการศึกษาของไทยในอนาคต"** ณ หอประชุมอำเภอสันป่าตอง จ.เชียงใหม่ จัดโดยคณะกรรมการคุรุสภา อ.สันป่าตอง

12. 27 มกราคม 2532 เรื่อง **"การรวมกลุ่มทางศาสตร์และวัฒนธรรม"** ณ ห้องบรรยายวิทยาลัยการทัพอากาศ ดอนเมือง กทม. จัดโดยวิทยาลัยการทัพอากาศ กระทรวงกลาโหม

13. 1 กุมภาพันธ์ 2532 เรื่อง **"คุณภาพการศึกษาเอกชนอยู่หนใด"** ณ หอประชุมคุรุสภาชั้น ๔ กทม.จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ

14. 1 กุมภาพันธ์ 2532 เรื่อง “**เทคนิคการสร้างกรณีศึกษา**” ณ โรงแรมนครอินทร์ จ.นครปฐม จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

15. 19 เมษายน 2532 เรื่อง “**แผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรการมัธยมศึกษาในทศวรรษหน้า**” ณ ศูนย์การค้าเซนทรัล พลาซ่า กทม. จัดโดยสมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย

16. 6 มีนาคม 2532 เรื่อง “**ครูกับงานการเมือง**” ณ ห้องเรียนโรงเรียนกิจการพลเรือน จัดโดยกรมกิจการพลเรือนทหารบก กองทัพบก กระทรวงกลาโหม

17. 20 มีนาคม 2532 เรื่อง “**เทคนิคการสร้างกรณีศึกษา**” ณ โรงแรมเวล จ.นครปฐม จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

18. 22 เมษายน 2532 เรื่อง “**แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงระบบบริหารราชการ**” ณ โรงแรมบางกอกพาเลซ กทม. จัดโดยสมาคมศึกษาธิการแห่งประเทศไทย

19. 24 พฤษภาคม 2532 เรื่อง “**โรงเรียนสาธิตจุฬา ฯ ช่วยพัฒนาคุณภาพ การประถมศึกษาจริงหรือ**” ณ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโดยโรงเรียน สาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

20. 24 มิถุนายน 2532 เรื่อง “**การเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาด้วยวิธีจับสลาก**” ณ ห้องคอนเวนชั่น โรงแรมแอมบาสเดอร์ กทม. จัดโดยสโมสรศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

21. 6 กรกฎาคม 2532 เรื่อง “**การมัธยมศึกษาบนเส้นทางสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่**” ณ โรงแรมลพบุรีอินน์ จ.ลพบุรี จัดโดยสำนักงานศึกษาธิการเขตเขตการศึกษา 6 ลพบุรี

22. 11 กรกฎาคม 2532 เรื่อง “**สู่เส้นทางนวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน**” ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโดยคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

23. 12-13 กรกฎาคม 2532 เรื่อง “**ยุทธศาสตร์การบริหาร**” ณ โรงแรมเวล-นครปฐม จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

24. 6 กุมภาพันธ์ 2533 เรื่อง “**การบริหารการศึกษา**” หลักสูตรฝึกอบรม ศึกษาธิการจังหวัดและผู้ช่วยศึกษาธิการเขต ณ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษานครปฐม จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

25. 7 กุมภาพันธ์ 2533 เรื่อง **"การศึกษาระดับปริญญาโทในวิทยาลัยครู"** ณ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา กทม. จัดโดยวิทยาลัยครูสวนสุนันทา กรมการฝึกหัดครู

26. 19 กุมภาพันธ์ 2533 เรื่อง **"การบริหารการศึกษา"** หลักสูตรฝึกอบรม เตรียมผู้บริหารการศึกษาของกรมสามัญศึกษา ณ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา จ.นครปฐม จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

27. 21 มีนาคม 2533 เรื่อง **"บทบาทและสถานภาพของผู้บริหารการศึกษาในสังคมยุคใหม่"** ณ โรงแรมบางกอกพาเลซ กทม. จัดโดยสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย

28. 20 เมษายน 2533 เรื่อง **"การมัธยมศึกษาเพื่อปวงชน"** ณ คอนเวนชั่นฮอล โรงแรมเซ็นทรัลพลาซ่า กทม. จัดโดยสมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย

29. 26 เมษายน 2533 เรื่อง **"การบริหารการศึกษา"** ณ โรงแรมบางกอกพาเลซ กทม. จัดโดยสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ร่วมกับผู้บริหารการศึกษาและศึกษาธิการจังหวัดของกระทรวงศึกษาธิการ

30. 12 พฤษภาคม 2533 เรื่อง **"การศึกษาในจุฬา ฯ"** ณ อาคารแถบนีลนิธิ จุฬา ฯ กทม. จัดโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (โครงการช้างเผือกจุฬา ฯ)

31. 30 พฤษภาคม 2533 เรื่อง **"การบริหารการศึกษา"** ณ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา จ.นครปฐม จัดโดยสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

32. 7-24 กรกฎาคม 2533 ร่วมประชุมสมาคมอธิการบดีมหาวิทยาลัยระหว่างประเทศที่สเปน พร้อมกับอธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ จัดโดยอธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์และสมาคมอธิการบดีมหาวิทยาลัยนานาชาติ

33. 16 สิงหาคม 2533 เรื่อง **"วิเคราะห์เกณฑ์บริหารงานของวิทยาลัยครู"** ณ วิทยาลัยครูจันทรเกษม กทม. จัดโดยวิทยาลัยครูจันทรเกษม กรมการฝึกหัดครู

34. 27 ตุลาคม 2533 เรื่อง **"บทบาทหน้าที่และจรรยาบรรณครู"** ณ โรงเรียนเทคโนโลยีและพาณิชการนครราชสีมา จัดโดยโรงเรียนเทคโนโลยีและพาณิชยการนครราชสีมา

ฯลฯ

วาระสุดท้ายของชีวิต

ศาสตราจารย์ ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ องคมนตรีเป็นประธานรดน้ำพระราชทานอาบศพ

พิธีตั้งศพที่จัดขึ้นอย่างสมเกียรติ

การจัดตั้งศพพระราชทานอย่างสมเกียรติ

พวงหรีดหลากหลายจากบุคคลและสถาบันต่าง ๆ

พิธีสวดพระอภิธรรม

ศาสตราจารย์ ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ และท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา

ศาสตราจารย์ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต รมว.กระทรวงอุตสาหกรรม

ศาสตราจารย์ ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ศาสตราจารย์ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

ภรรยาและญาติ

ภรรยาและบุตรชาย

ภรรยา-บุตรชายและณาติ

ภรรยาและมิตรสหายสนิท

ส่วนหนึ่งของแขกในงานสวดพระอภิธรรม

ศ.ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์

ศ.ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ และ อ.พา ไชยเดช

วันงานบรรจุศพ ศ.ดร.ภิญโญ สาธร

ชีวิตด้านการเมืองและการศึกษา

ร่วมคณะรัฐมนตรีชุด ศ.ธานินทร์ กรัยวิเชียร

รมว.ศธ.ปราศรัยทางวิทยุศึกษาเนื่องในโอกาสวันครู

พิธีเชิญธงขึ้นสู่เสาธงหน้ากระทรวงศึกษาธิการ

รมว.ศธ.กับงานพัฒนาชนบทของนักเรียนในส่วนภูมิภาค

รมว.ศธ.กับงานลูกเสือ

ประสบการณ์ในการหาเสียงเลือกตั้ง ปี 2526

งานครูคู่กับงานเมือง

ร่วมพรรคประชา-กรไทย เลือกตั้งปี 2528

สมัยเป็นประธานสภาคณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ลงนามถวายพระพรในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2528

การประชุมทางวิชาการ "สุทธิครุศิลป์" รุ่นที่ 13 ระหว่างวันที่ 13-15 กันยายน 2533 ณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

มาดขรึมของอดีตคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานสอนระดับปริญญาโท ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไปร่วมประชุมอธิการบดีระดับโลกที่สเปนร่วมกับ ศ.ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ตำแหน่งอาจารย์อาวุโส มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ถ่ายรุปร่วมกับอธิการบดีและคณาจารย์ ของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

เป็นประธานการประชุมทางวิชาการสุทธิครุศิลป์

ร่วมประชุมกลุ่มย่อยในระหว่างการประชุม อธิการบดีระดับโลก

ต้อนรับคณะสหพันธ์แม่หญิงลาว

ต้อนรับคณะข้าราชการวิทยาลัยป่าไม้ กระทรวงป่าไม้ของลาว

ภาพการไปประชุมทางวิชาการ อธิการบดีระดับโลกที่สเปน

งานสังสรรค์เพื่อนร่วมรุ่น ร.ร.สวนกุหลาบวิทยาลัย

ออกไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งซ่อม ปี 2528

พ่อแม่ลูกในบ้านเรา

รักสุนัขตัวโปรดเพราะมันซื่อสัตย์และจงรักภักดี

ชีวิตครอบครัวที่สแตนฟอร์ด

พาภรรยาเยี่ยมบ้านเกิด"เมืองคอน"

"อาหารจานเด็ด" ของ ดร.ภิญโญ สาธร

"พ่อ-ลูกผูกพัน" "เอ็ดดี้" ลูกรักยิ่ง

ชีวิตครอบครัว-พ่อแม่ลูกที่แคลิฟอร์เนีย

จัดงานวันเกิดของลูกเอ็ดดี้

คารวะท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา ครบรอบ 80 ปี

หน้าบ้านในหมู่บ้านมิตรภาพ ซอยอ่อนนุช กทม.

ภรรยาดีเป็นศรีเรือน

ถ่ายรูปร่วมกับเพื่อนเก่านิสิตอักษรศาสตร์ จุฬา ฯ

ไปดูงาน Book Fair กับ อ.เลิศ เกษรคำ ที่เยอรมัน

ถ่ายรูปร่วมกับศิษย์เก่า ร.ร.เบญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราช

เสียงภิญโญกับปี่พระอภัยอะไรจะดังกว่ากัน ที่อนุสาวรีย์สุนทรภู่ อ.แกลง จ.ระยอง

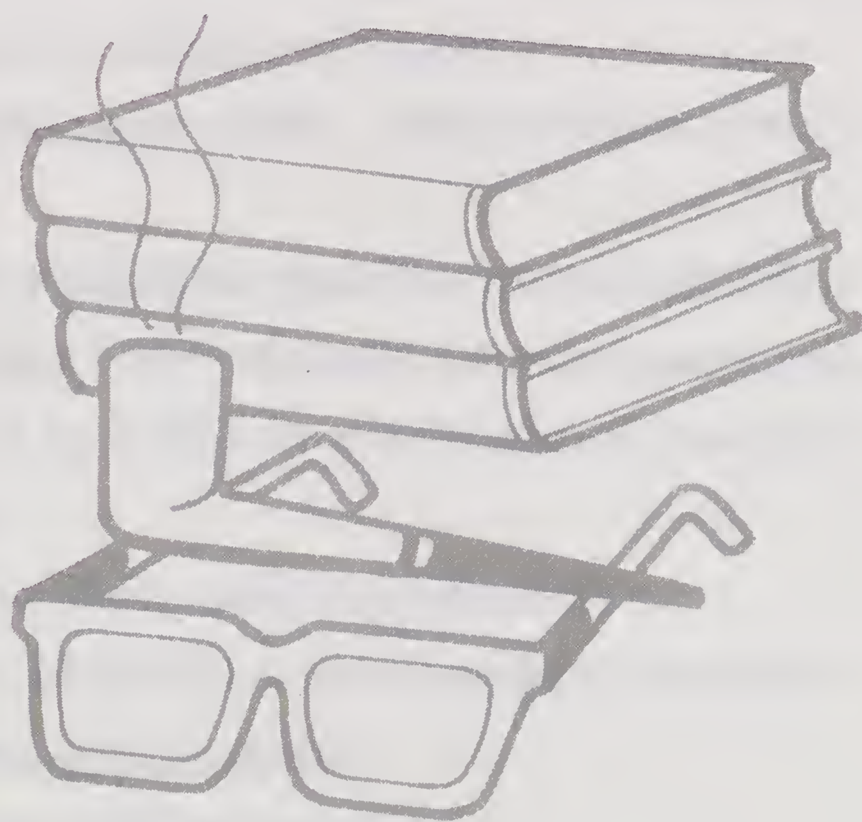

สนุกสนานกับครอบครัวและลูก ๆ ของเพื่อนร่วมงาน ที่ จ.ระยอง

รายนามผู้ให้เกียรติร่วมเขียนคำไว้อาลัย

แด่

ศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สาธร

รายนามผู้ให้เกียรติ

ร่วมเขียนคำไว้อาลัย

แด่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ องคมนตรี
และท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์

คำไว้อาลัย
ฯพณฯ ดร. ภิญโญ สาธร
อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ดร. ภิญโญ สาธร เป็นศิษย์ของเราทั้งสองในสมัยที่ศึกษาอยู่ในคณะอักษรศาสตร์ เป็นศิษย์ที่เรียนเก่ง และแข็งขันในงานด้านกิจกรรมนิสิต และเมื่อสำเร็จออกไปเป็นอาจารย์ ก็เป็นอาจารย์ที่สามารถในการสอน ต่อมาเมื่อแผนกวิชาครุศาสตร์แยกออกมาจากคณะอักษรศาสตร์โดยได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นคณะ เราทั้งสองได้ช่วยกันสรรหาบุคลากรที่สามารถ และดีเด่นมาร่วมงานในคณะที่ตั้งใหม่ เราก็ได้อาจารย์ผู้เข้มแข็งและไฟแรง คือ อาจารย์ภิญโญ มาช่วยด้วยผู้หนึ่ง และเราไม่ผิดหวังเลยที่เมื่อคณะส่งไปศึกษาต่อก็ได้สำเร็จปริญญาเอกทางการศึกษากลับมาเป็นกำลังสำคัญ จนต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นคณบดีคนที่ 3 ของคณะครุศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงกิจการของคณะให้ดียิ่งขึ้น น่าเสียดายที่มิได้ประกอบกิจการจนครบวาระก็ได้ออกไปเสียก่อน แต่ขณะเดียวกันก็เป็นที่น่าภูมิใจที่คนของคณะได้รับเกียรติ เป็น ฯพณฯ ดร. ภิญโญ สาธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หลังจากเสร็จสิ้นงานในฐานะรัฐมนตรีแล้ว ดร. ภิญโญ ก็ยังประกอบกิจการสำคัญในทางส่งเสริมการอุดมศึกษาอันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ส่วนรวมตลอดมา จนวาระสุดท้ายของชีวิต ทั้งที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์. มรณกรรมของ

ดร. ภิญโญ ที่เร็วกว่าวาระอันควรนี้ จึงนับว่าเป็นการสูญเสียนักการศึกษาที่มีคุณประโยชน์ยิ่งและนักบริหารที่ดีเด่น สำหรับเราทั้งสองนั้นนับว่าเป็นการสูญเสียศิษย์ที่รัก ผู้มีทั้งกตัญญุตาคุณและเป็นผู้สนับสนุนงานครุศาสตร์ร่วมกันตลอดมา

ด้วยความดีที่ ดร. ภิญโญ ได้บำเพ็ญไว้ตลอดมานี้ ดร. ภิญโญ คงจะได้รับความสุขในสัมปรายภพแน่นอน.

พระธรรมรัตนดิลก

เจ้าอาวาส วัดบุปผาราม

แด่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

อุฏฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรตีติ

นักปราชญ์ทำเกาะ(ที่พึ่ง) ที่ห้วงน้ำ (ความทุกข์ ความไม่ดีต่าง ๆ) ท่วมทับไม่ได้ด้วยความหมั่น ความไม่ประมาท ความสำรวม และความฝึกฝนตน ดังนี้

"พระพุทธภาษิต ในคัมภีร์ธรรมบท"

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้สร้างตนจากลูกคนหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความรู้ถึงชั้นปริญญาเอก (ดร.) และถึงชั้นศาสตราจารย์ ดำรงตำแหน่งคณบดีในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในคณะรัฐบาลสมัยหนึ่ง

ได้นำตนถึงความเป็นนักปราชญ์ และดำรงตนสมกับฐานะอันสูงส่ง ด้วยคุณธรรมคือความขยันหมั่นเพียร ความไม่ประมาท ความสำรวมระมัดระวังไม่ให้ผิด ความฝึกตนให้สูงเด่นด้วยความรู้และความดีอยู่เสมอ จึงทำเกาะคือที่พึ่งอันมั่นคง ไม่ให้โอฆะ คือกระแสแห่งความทุกข์ยากต่าง ๆ และความไม่ดีนานาชนิดท่วมทับได้ นับเป็นอภิชาตบุตรของตระกูล และเป็นประดุจเพชรน้ำงามส่งแสงประกายแวววามมีค่ามากยิ่งเม็ดหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรได้รับสรรเสริญเกียรติคุณตามพระพุทธภาษิตข้างต้นโดยแท้

ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญญานุภาพ ทั้งที่ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร บำเพ็ญด้วยตนเอง และทั้งที่ ภรรยา บุตร ญาติพี่น้องมิตรสหาย และท่านที่เคารพนับถือ บำเพ็ญอุทิศให้ จงดลบันดาลนำศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ประสบสุขสมบัติยิ่ง ๆ ในภพนั้น ๆ ตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ

ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในพระบรมราชูปถัมภ์

หอวชิราวุธานุสรณ์ ถนนสามเสน กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๒๘๒๓๔๑๙, ๒๘๑๔๖๕๙

คำไว้อาลัย คุณสัญญา(?) สาธร

ข้าพเจ้าเสียใจจริงๆ เมื่อได้ทราบข่าวว่า คุณสัญญา(?) [illegible] ได้จากไปโดยไม่มีวันกลับ ทิ้งเรื่องราวไว้เป็นอนุสรณ์ในหัวใจของมิตรสหายทั้งหลาย

อันที่จริง คุณ[illegible] ยังหนุ่มแน่น เมื่อเทียบ[illegible]ข้าพเจ้า ท่าจะหนีไปเร็วนี่ เห็นจริงตามคำที่ว่า "คนดีๆ ชอบหนีไปก่อน"

ข้าพเจ้า[illegible] ก่อนที่ได้รู้จักสนิทสนมกับคุณ[illegible] พอคุณ[illegible]ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้[illegible]ข้าพเจ้า[illegible] และ[illegible] รัฐมนตรี[illegible] ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า[illegible] ต้องไปเป็น[illegible]เสียทีเดียว

ข้าพเจ้า[illegible]คุณ[illegible] แต่[illegible] ที่เปลี่ยนรัฐบาลบ่อยๆ [illegible] เพราะไม่มีรัฐบาลชุดไหน[illegible] แต่[illegible]รัฐบาลชุด[illegible] 5 เรื่อง คุณ[illegible]ได้[illegible] ๗๗[illegible] [illegible] [illegible] ๕๐[illegible] ข้าพเจ้าไม่ลืมเรื่องนี้เลย

คุณ[illegible] เป็นนักวิชาการ [illegible]

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในพระบรมราชูปถัมภ์

หอวชิราวุธานุสรณ์ ถนนสามเสน กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์ ๒๘๒๓๔๑๙, ๒๘๑๔๖๕๙

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

แด่ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

ผมขออภัยที่จะเรียกชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร สั้น ๆ ว่าอาจารย์ภิญโญ ตามที่นิยมเรียกขานกันในสังคมการศึกษาไทย ผมกับอาจารย์ภิญโญได้รู้จักสนิทสนมกัน เมื่อเราได้ร่วมกันเป็นกรรมการบริหารสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ ณ คณะครุศาสตร์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เราได้ปฏิบัติหน้าที่นี้อยู่เป็นเวลาหลายปี และเชื่อว่าผลงานของเราคือผลงานของสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย นั้น จะปรากฏอยู่ในหมู่นักการศึกษาโดยแน่นอน

อาจารย์ภิญโญ เป็นคนบ้านเดียวกับผม คือเป็นชาวนครศรีธรรมราช เป็นนักเรียนโรงเรียนเดียวกับผม คือ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราช ต่างกันแต่ว่าผมเป็นนักเรียนรุ่นพี่มีอายุมากกว่าอาจารย์ภิญโญ ทัศนคติของอาจารย์ภิญโญ ซึ่งเป็นผู้ได้รับการศึกษาสูงมาก อย่างที่ทราบกันอยู่แล้วนั้น ไม่แตกต่างกับความรู้สึกนึกคิดของผมเท่าไรนัก อาจารย์ภิญโญเป็นนักการศึกษาที่แท้จริง เคยได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมาสมัยหนึ่งครั้นสิ้นสุดหน้าที่นั้นลงแล้วก็ได้มาจับงานด้านการศึกษาเอกชน ผมเห็นว่าความรู้และความสามารถของอาจารย์ภิญโญนั้นยังเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติบ้านเมืองเราเป็นอย่างยิ่ง จึงได้เชิญให้มาร่วมงานโดยดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาอาวุโสประจำสำนักอธิการบดี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2531 ความเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของอาจารย์ภิญโญ ทำให้การพัฒนาทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ เจริญรุดหน้าไปเป็นอย่างมาก และตัวผมเองในฐานะอธิการบดี ก็ได้รับการแบ่งเบาภาระ โดยอาจารย์ภิญโญได้ปฏิบัติหน้าที่แทนบ้าง ให้คำปรึกษาแนะนำบ้างมาเป็นลำดับ เมื่อมีการประชุมเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาในต่างประเทศผมก็ได้ขอให้อาจารย์ภิญโญร่วมคณะกับผมไปประชุมด้วยหลายคราวด้วยกัน เช่น การประชุมที่มาเลเซีย อินโดนีเซีย

และการประชุมที่นครบัลยาโดลิต นครซาลามันกา นครเลออง กรุงมัดดริด ประเทศสเปญ เสร็จจากการประชุมครั้งนี้แล้ว ก็ได้ไปดูการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และประเทศตุรกีด้วยกัน อาจารย์ภิญโญเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดี มีน้ำใจดี และมีมนุษยสัมพันธ์ดีมาก ฉะนั้นในการไปประชุมแต่ละครั้ง ก็ได้มีมิตรสัมพันธ์กับอธิการบดีหรือผู้เข้าร่วมประชุมเป็นอย่างดียิ่ง และเป็นประโยชน์ต่อการบริหารการศึกษาของเราเป็นอันมาก ครั้งหลังสุด ผมได้บอกอาจารย์ภิญโญล่วงหน้าว่า ผมจะไปประชุมด้านการศึกษาที่ประเทศออสเตรเลียในเดือนธันวาคม 2534 ขอให้ไปด้วยกันอีก แต่คราวนี้ผมต้องเดินทางโดยขาดอาจารย์ภิญโญ

อาจารย์ภิญโญเข้ารับการผ่าตัดสมองด้านท้ายทอยที่โรงพยาบาลรามาธิบดี ผมได้ไปเยี่ยม 2 ครั้ง เมื่อไปเยี่ยมนั้นอาการเรียกว่าหายเป็นปกติแล้วก็ว่าได้ ก็ยังสนทนาปราศัยกันอย่างมีรสชาติ และบอกผมว่าจะกลับบ้านวันสองวันนี้ ในวันสุดท้ายคือวันที่อาจารย์ภิญโญออกจากโรงพยาบาลและกลับบ้านก็ได้แวะมาที่มหาวิทยาลัย เข้าไปดูห้องทำงานซึ่งผมได้ให้ตกแต่งให้ใหม่ ตอนนั้นเป็นเวลาประมาณ 15.00 น. เศษ โดยไม่ได้นัดหมาย ผมก็เดินไปดูในห้องของอาจารย์ภิญโญ และได้พบเขาในห้องนั้นเขายกมือขึ้นไหว้ผม และกราบลงที่ไหล่ของผม พร้อมกับกล่าวว่า “พี่ ห้องผมสวยมาก ขอบคุณพี่ที่ตกแต่งให้ใหม่” ผมก็ถามเขาว่า สบายดีแล้วหรือ เขาก็บอกว่าสบายดีแล้วหมอให้กลับบ้านได้แล้ว ผมไม่นึกเลยว่าวันนั้น ครั้งนั้นจะเป็นการพบกันครั้งสุดท้าย เพราะพอถึงวันรุ่งขึ้นวันที่ 27 พฤศจิกายน 2534 ก็ได้ทราบข่าวว่าอาจารย์ภิญโญ ได้ถึงแก่กรรมในตอนค่ำของคืนวันที่ 26 พฤศจิกายน 2534 นั้นเสียแล้ว ผมรู้สึกเสียใจเป็นอันมาก เพราะไม่คาดคิดว่าจะเป็นได้รวดเร็วถึงเช่นนั้น การสูญเสียอาจารย์ภิญโญ นับเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของวงการการศึกษาไทย ทั้งของเอกชนและของรัฐ ในประการหลังนี้ใคร่ขอเรียนให้ทราบว่า ตลอดเวลาที่อาจารย์ภิญโญประจำอยู่กับมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ได้รับเชิญจากองค์กรการศึกษาต่าง ๆ เกือบจะทุกระดับให้ไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ในทางด้านการศึกษาแก่องค์กรนั้น ๆ มาโดยตลอดตามลำดับ นับว่าเป็นผู้ที่ได้รับใช้สังคมและชาติบ้านเมืองอย่างดีที่สุดผู้หนึ่งและที่ควรจะเรียกขานก็คือเขาเป็นอาจารย์หรือเป็นครูที่แท้จริงผู้หนึ่ง ซึ่งผมเองมีความรู้สึกว่าหาครูอาจารย์อื่นใดเปรียบเทียบได้ยาก แม้การตายจะเป็นธรรมดาของโลก ผมก็อดที่จะอาลัยและเสียดายอาจารย์ภิญโญเสียมิได้ อาจารย์ภิญโญเป็นผู้มีน้ำใจเป็นผู้พูดจริงทำจริง เป็นตัวอย่างที่ดีของครูบาอาจารย์และศิษย์ เป็นผู้ที่มีลูกศิษย์ลูกหามากมายทุกหนแห่งในประเทศไทย ดังคำกลอนที่ผมได้กล่าวไว้ว่า

ใครเป็นครูดูตัวให้ทั่วถ้วน
ว่าสมควรเป็นครูหรือหาไม่
ครูแท้ต้องเหนื่อยยากลำบากใจ
บ่มศิษย์ให้รุ่งเรืองเปรื่องวิชา
อันครูนั้นหมายรวยด้วยมีศิษย์
ส่วนอามิสอื่นใดไม่ปรารถนา
ต้องเป็นคนให้ทานการวิทยา
ดินกลบหน้าชื่อครูยังอยู่ เอย.

ศาสตราจารย์ภิญโญ สาธร เป็นครูที่แท้จริงสมดังคำกล่าวนี้

ด้วยผลแห่งกุศลกรรมที่อาจารย์ภิญโญได้บำเพ็ญไว้แล้วในภพนี้ จะเป็นพลวปัจจัยส่งดวงวิญญาณของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร สู่สุขคติในสัมปรายภพทุกเมื่อเทอญ อาจารย์ภิญโญที่รัก ชื่อ ภิญโญ สาธร จักจารึกอยู่คู่กับแผ่นดินไทยนี้สืบไปชั่วกาลนาน

ด้วยความรักและอาลัย

พลเอก สุนทร คงสมพงษ์

ประธานสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ

อาลัยเพื่อนรัก

❖ ❖ ❖

ผมได้รับทราบข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ด้วยความเศร้าสลดใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมาด่วนจากไปในวันที่ยังสามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้อีกเป็นอันมาก การจากไปของ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร มิใช่ว่าจะนำความเศร้าโศกเสียใจให้แก่ครอบครัวและญาติพี่น้องเท่านั้น แต่รวมถึงผู้ที่รู้จักคุ้นเคย เพื่อนพ้อง และบรรดาลูกศิษย์ทุกคนอีกด้วย สำหรับภิญโญกับผมนั้น นอกจากเราจะเรียนสวนกุหลาบรุ่นเดียวกันแล้ว เรายังรักใคร่สนิทสนมกันเป็นอย่างมาก แม้ว่าหน้าที่การงานจะทำให้เราต้องห่างเหินกันไปบ้างก็ตาม แต่เมื่อมีโอกาสเราก็มักจะไปมาหาสู่กันเสมอ ๆ ผมจึงขอแสดงความเสียใจต่อครอบครัวของภิญโญ ไว้ ณ โอกาสนี้อีกครั้งหนึ่ง

ด้วยอานิสงส์ผลบุญที่ภิญโญได้สร้างสมไว้ในอดีต ตลอดจนคุณงามความดีที่ได้อุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาตินานัปการ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ดวงวิญญาณของเพื่อนรักไปสู่สุคติในสัมปรายภพตลอดไป

พลเรือเอก สนธิ บุณยะชัย

อดีตรองนายกรัฐมนตรี

อาลัย ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

ตลอดระยะเวลาที่ได้มีโอกาสร่วมงานกับ ดร.ภิญโญ สาธร แม้จะเป็นเวลาไม่นานนัก แต่ผมก็ได้รู้จักกับบุคคลผู้มีความสามารถเป็นนักวิชาการ นักการศึกษา ซึ่งมีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งอันทรงเกียรติยิ่งในหลายวาระ เป็นผู้ที่มีความคิดเห็นอันมั่นคงต่อหลักวิชาที่เกิดจากการสั่งสมด้วยความวิริยะพากเพียร

การจากไปของ ดร.ภิญโญ สาธร นอกจากจะเป็นการสูญเสียของครอบครัวแล้วยังทำให้วงการวิชาการต้องเสียผู้ที่เป็นทรัพยากรที่มีค่าของวงการไปอีกด้วย ขออำนาจคุณความดีซึ่ง ดร.ภิญโญ สาธร ได้ทุ่มเทให้แก่แวดวงการศึกษาของชาติ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ ดร.ภิญโญ สาธร ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ศาสตราจารย์นายแพทย์บุญสม มาร์ติน

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

แด่ ... ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

ดร.ภิญโญ เป็นนักการศึกษาชั้นเยี่ยม มีฝีมือ เป็นครู อาจารย์ที่มีลูกศิษย์เลื่อมใสมาก กล้าทำ กล้าพูด ได้ให้ความรู้อันเป็นประโยชน์แก่การศึกษาหลายสถาบัน มีเจตนาอันแน่วแน่ต้องการจะปฏิรูปการศึกษาเข้าสู่แนวทางที่ตนเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง เสียดายท่านมีเวลาน้อยไปที่จะบรรลุผลสำเร็จ อย่างไรก็ตามท่านก็ได้ให้ไว้มากหลาย

ขอคุณความดีทั้งหลายที่ ดร.ภิญโญ สาธร ได้สร้างไว้ จงเป็นผลบุญนำท่านไว้ในสุคติสัมปรายภพด้วยเทอญ

ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

อาลัย ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและคณบดีคณะครุศาสตร์ เป็นบุคคลซึ่งมีความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันหมั่นเพียร ทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ เพื่อช่วยพัฒนาด้านการศึกษามาโดยตลอด การจากไปของท่านนี้ยังความโศกเศร้าอาลัยรักอย่างแสนสาหัสแก่ภรรยาและบุตร รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ อีกมากมายที่รักใคร่สนิทสนมและเคารพนับถือ นับเป็นการสูญเสียนักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และครู-อาจารย์ชั้นดีเยี่ยม อันเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งคนหนึ่งของชาติไปอย่างน่าเสียดาย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงกาลอันควร หากยังมีชีวิตอยู่ท่านคงจะมีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์และสร้างคุณงามความดีให้แก่ประเทศชาติได้อีกมากมาย ในด้านส่วนตัว ดร.ภิญโญ ได้เคยเป็นศิษย์ครั้งเมื่ออยู่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ทำงานใกล้ชิดกันอีกหลายที่ หลายตำแหน่ง การจากไปทำให้เกิดความเสียดายยิ่งนัก

ขออำนาจแห่งคุณงามความดีที่ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้ประกอบไว้ อีกทั้งบุญกุศลที่ญาติมิตรได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้ จงเป็นผลานิสงส์ผลบุญเกื้อหนุนให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ไปสู่สุคติสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ศาสตราจารย์ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

อาลัย ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ผมได้รับข่าวการจากไปของ ดร.ภิญโญ สาธร อย่างเศร้าสลด เราพบกันอยู่เป็นประจำเกี่ยวกับงานของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ซึ่ง ดร.ภิญโญ ทำงานอยู่ ดร.ภิญโญเป็นคนรักงาน เอาจริงเอาจังกับงาน จนทำงานอยู่จนวาระสุดท้ายก่อนจากพวกเราไป

ผมรู้จักคุ้นเคยกับ ดร.ภิญโญดีมาก เพราะเราเคยเป็นอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วยกัน เคยทำงานใกล้ชิดกัน โดยเฉพาะในยุคปฏิรูปการศึกษา ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2516 ดร.ภิญโญ มีผลงานหลายด้าน ทั้งด้านวิชาการ ด้านการบริหาร และด้านการเมือง เป็นที่น่าเสียดายที่ ดร.ภิญโญ ด่วนจากพวกเราไป เพราะท่านยังมีความเฉียบแหลมด้านวิชาความรู้มาก ดร.ภิญโญจากพวกเราไปแต่เพียงด้านร่างกาย แต่ผลงานและชื่อเสียงก็ยังคงอยู่เป็นที่ประจักษ์ทั่วไป

ขอให้ผลแห่งความดีที่ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ ได้สร้างสมไว้ รวมทั้งผลบุญที่บรรดาครอบครัวญาติมิตร ได้บำเพ็ญอุทิศให้ ขอเป็นปัจจัยส่งให้ดวงวิญญาณของ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

นายสมชัย วุฑฒิปรีชา

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการและ
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

อาลัย ศ.ดร.ภิญโญ สาธร

เช้าของวันที่ 27 พฤศจิกายน 2534 ผมได้รับทราบว่าศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และอดีตคณบดีคณะคุรุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงแก่อนิจกรรมอย่างกระทันหันด้วยโรคหืด ผมมีความรู้สึกว่าได้สูญเสีย ผู้มีคุณค่าอย่างยิ่งในด้านบริหาร และด้านวิชาการท่านหนึ่งในวงการศึกษาไป ยังความเศร้าเสียใจ อาลัยแก่ผม ผู้ร่วมงานและบุคคลใกล้ชิดเป็นอย่างยิ่ง

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เป็นนักบริหารที่ทรงความรู้ ความสามารถมาก โดยเฉพาะเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ท่านสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

ในด้านวิชาการท่านได้ศึกษาวิทยาการใหม่ โดยเขียนเป็นตำราทั้งภาษาไทยและต่างประเทศจำนวนมาก คนทั่วไปได้ศึกษาและกล่าวขานถึงท่านว่าเป็นทั้งนักวิชาการและนักบริหารที่ประสบความสำเร็จในวิชาชีพเป็นอย่างดียิ่ง

ท่านเป็นผู้ที่ชาญฉลาดหลักแหลม รอบรู้ มีความเมตตาต่อศิษย์ เป็นครูที่มีน้ำใจ โอบอ้อมอารีต่อศิษย์ ใครมีปัญหาอะไรปรึกษาท่านจะได้รับความเมตตาช่วยแก้ปัญหาด้วยดี จึงเป็นที่รักใคร่เคารพบูชาของศิษย์ทั่วไป

ผมได้ร่วมงานกับท่านในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้ใช้หลักในการบริหาร ให้ความเอาใจใส่ในการศึกษาของชาติเป็นอย่างยิ่ง ผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่วงการศึกษามาจนถึงปัจจุบันนี้

บัดนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับ จากไปท่ามกลางความอาลัยรักของญาติมิตร สิ่งที่เหลืออยู่คือ คุณความดีที่ได้ประกอบไว้เป็นเอนกประการที่อยู่ในความทรงจำของผมและผู้ได้ร่วมงาน

ขอให้คุณความดีที่ท่านได้กระทำจงเป็นอานิสงส์ช่วยส่งผลให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ดร.สายหยุด จำปาทอง

อดีตรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ระลึกถึง - ดร.ภิญโญ สาธร

ผมได้มีโอกาสรู้จัก ดร.ภิญโญ สาธร เมื่อปี 2512 โดยอาจารย์ไมตรี ธุมชัย (กรมการฝึกหัดครู) เป็นผู้แนะนำ และได้รู้จักใกล้ชิดมากขึ้นเมื่อท่านดำรงตำแหน่งคณบดีคณะคุรุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผมได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชา "การฝึกหัดครู" อยู่ประมาณ 5 ปี เท่าที่รู้จักมักคุ้นในช่วงนั้น รู้สึกประทับใจในตัวท่านมาก ท่านเป็นนักวิชาการเต็มตัว วิเคราะห์วิจารณ์เรื่องใด ท่านมีข้อมูลของอดีตและปัจจุบันมาสนับสนุนความคิดเห็นของท่าน เป็นผู้บริหารที่ตัดสินใจรวดเร็ว กล้าในการตัดสินใจ ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในชุดรัฐบาลของท่านนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร

เนื่องจาก ดร.ภิญโญ สาธร เป็นผู้มีความรู้หลายสาขาวิชาตามที่ได้ร่ำเรียนมา จึงเป็นนักการศึกษาและนักวิชาการที่มองภาพของการจัดการศึกษาอย่างลึกและกว้าง ประกอบกับเป็นผู้ที่ใฝ่หาความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ อยู่เสมอ จึงทำให้คนบางคนประหลาดใจที่ท่านมองมุมของการจัดการศึกษาแตกต่างจากนักการศึกษาอื่น ๆ ท่านได้มีส่วนร่วมในการสร้างแนวคิด แนวปฏิบัติของการจัดการศึกษาทุกระดับ ไม่เฉพาะอุดมศึกษาซึ่งท่านปฏิบัติงานอยู่ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้น ผมจำได้ว่าเมื่อมีการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 ท่านมีส่วนร่วมอยู่อย่างมากและอย่างใกล้ชิด เมื่อท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้ตัดสินใจทำอะไรใหม่ ๆ หลายอย่าง ขัดใจคนอื่นบ้าง เป็นที่พอใจของอธิบดีหรือรองอธิบดีบางคนบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องปกติ เพราะการบริหารงานจะเป็นที่ถูกใจของคนทุกคนย่อมเป็นไปได้ยาก

ในแวดวงพื่อน ๆ ในอาชีพเดียวกันหรือต่างอาชีพ ท่านเป็นนักการศึกษาที่กว้างขวางมากในวงการเมือง วงการอาชีพครู วงการธุรกิจ และวงการสังคม ถ้าผู้ใดเอ่ยชื่อ ดร.ภิญโญ สาธรแล้ว น้อยคนนักที่จะไม่รู้จักท่าน หากใครได้ฟังท่านพูดแล้ว มักจะเคลิบเคลิ้มเห็นด้วยกับท่านเสมอ

ในแวดวงลูกศิษย์ของท่าน ทุกคนจะประทับใจในการเตรียมการสอน โดยเฉพาะเนื้อหาที่เตรียมมาอย่างบริบูรณ์และทันต่อเหตุการณ์ ท่านมีวิธีสอนแบบเข้มข้น ทำให้ลูกศิษย์ได้ทั้งความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ ทุกคนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนวิชาที่ท่านสอน ในแวดวงเพื่อนฝูง ท่านมีเพื่อนทุกระดับการศึกษาและทุกระดับอาชีพ คบคนได้ทุกระดับ เป็นผู้ที่กว้างขวางมากคนหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง อาจจะกล่าวได้ว่า ท่านเป็นนักการศึกษาและนักวิชาการที่ "เท้าติดดิน" ท่านจึงมีเพื่อนฝูงมากมาย รักใคร่นับถือซึ่งกันและกันและเท่าเทียมกัน

ในฐานะที่เคยปฏิบัติงานกับ ดร.ภิญโญ สาธร มาในหลายสถานภาพ ผมจึงรู้สึกเสียดายและอาลัยที่ท่านต้องจากครอบครัว มิตรสหายและวงการศึกษาไปอย่างรวดเร็ว ท่านยังมีความรู้ สติปัญญาและพลังที่จะทำคุณประโยชน์ให้แก่ครอบครัว, สังคมได้อีกมาก แม้ว่าท่านได้จากเราไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ แต่คนที่มีนามว่า ดร.ภิญโญ สาธร จะต้องอยู่ในความทรงจำที่ดีของครอบครัว ญาติ มิตรสหาย นักการศึกษาและนักการเมืองอย่างมิรู้เลือน ขอกุศลกรรมที่ ดร.ภิญโญ สาธร ได้สั่งสมไว้ จงเป็นปัจจัยให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

551 หมู่บ้านมิตรภาพ
ซอยอ่อนนุช สุขุมวิท
พระโขนง กรุงเทพฯ 10250

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

อดีตเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

แด่ลูกผู้ชายชื่อภิญโญ

❖ ❖ ❖

ผมรู้จัก ดร.ภิญโญ สาธร ตั้งแต่ครั้งเขาและผมยังเป็นเด็กนักเรียนบ้านนอกด้วยกันที่นครศรีธรรมราช (ระหว่าง พ.ศ. 2485-2488) ครั้งกระนั้นเป็นเวลาระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง หรือสงครามอาเซียบูรพา ญี่ปุ่นยึดครองประเทศไทย ภิญโญ ผม และอีกหลายคนที่เป็นเพื่อนฝูงกัน เป็นนักเรียนมัธยม ผมรู้จักเขาในฐานะเพื่อนรุ่นพี่ที่เรียนเก่ง, ช่างอ่าน, ช่างคิดช่างฝัน, มีอุดมคติแหวกแนวคนสมัยนั้น และมีความเป็นตัวของตัวเองแปลกจากครูบาอาจารย์และเพื่อนฝูง คู่กับเขาคือ ดร.เวทิน มัลลิกะมาส เขาทั้งสองเป็นเกลอแก้วกัน เพราะสติปัญญาเลิศพอกัน ใคร ๆ เรียกสองหนุ่มนี้ว่า “เคมาลปาชา” หรือสมัยนี้ก็คือ “ยังเตอร์ก” นั่นเอง ทั้งสองคนเด่น ปราชญ์เปรื่องและอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ว่ามีแวว มีศักยภาพสูง สำหรับเด็ก ๆ รุ่นผมก็ทึ่งเขาเป็นธรรมดา พ่อผม (พระยาอมรฤทธิธำรง) รักและชื่นชมเขามาก มักจะพูดถึงเขาและชวนเขามาคุยด้วยเสมอ ๆ ด้วยความหวังว่าเขาจะเติบใหญ่ได้ดีแน่นอน

พบกันอีกครั้ง เขาเข้ามาเรียนอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขาเรียนก่อนผมหนึ่งปี เรารัก-นับถือกันฉันท์พี่น้องทั้งโดยความสัมพันธ์ดั้งเดิมและความสนิทสนมในคณะอักษรศาสตร์ เราเคยทำกิจกรรมต่าง ๆ เคยคลุกฝุ่น อาบเหงื่อต่างน้ำมาด้วยกัน เคยทำงานกุลีรับใช้หมู่คณะด้วยกันไม่เคยลืม เพื่อนรุ่นเดียวกับผมที่สนิทสนมคุ้นเคยกับภิญโญมีหลายคน ที่มาจากนครศรีฯ ด้วยกันก็มีสวัสดิ์ สุวรรณอักษร และจำเนียร ศรีกระจ่าง ทั้งสองคนเป็นนักกีฬาโดยเฉพาะเป็นนักว่ายน้ำตัวฉกาจ

ภิญโญ เป็นคนบึกบึน, กล้า, แกร่ง, คม, สมองดีเลิศ และเป็นคนไม่ยอมคน วาจาคมคายถึงระดับขวานผ่าซาก มีไหวพริบปฏิภาณ ที่รู้ซึ้งในหมู่ผู้ใกล้ชิดคือเป็นคนใจสะอาดหมดจดและซื่อสัตย์สุจริต สนใจทั้งการเรียนการกีฬาและสังคม เขารักพวกพ้อง รักอุดมคติ และบุคลิกเป็นลูกผู้ชายเต็มตัว

เมื่อจบอักษรและครุศาสตร์ ภิญโญก็เป็นครูที่ดี ความรู้ความสามารถสูง จำได้ว่าเขาเคยสาธิตวิธีสอนภาษาอังกฤษโดยไม่พูดภาษาไทยเลย ก่อนไปเรียนเมืองนอก เขาแสดงวิธีสอนได้เหมาะสมเป็นที่ประทับใจมาก ท่านอาจารย์พูนทรัพย์ คณบดีครุศาสตร์ในครั้งกระนั้นเห็น "แวว" ฉายฉาน เกลี้ยกล่อมขอตัวไว้เป็นอาจารย์คณะครุศาสตร์ในเวลาต่อมา ด้วยฐานความรู้และสติปัญญาดี และด้วยความมานะบากบั่น ภิญโญจบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกคือ สแตนฟอร์ด แล้วกลับมาสอนการบริหารการศึกษาและปรัชญาการศึกษาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขาได้ชื่อว่าเป็น "ลูกรัก" คนหนึ่งของศาสตราจารย์ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา คณบดีครุศาสตร์คนแรก ในเวลาหลายปีต่อมาด้วยความรู้ ความสามารถ และความยอมรับของหมู่คณะ ภิญโญ ก็ก้าวขึ้นมาเป็นคณบดี ครุศาสตร์จุฬาฯ (พ.ศ.2417-2419) นับเป็นความเจริญก้าวหน้าทางบริหารและวิชาการที่ตรงความคาดหวังของพวกเราเพื่อนฝูง-ญาติมิตร

เมื่อนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้รับความไว้วางใจจากคณะปฏิวัติ อันมีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ เป็นแกนนำให้เป็นนายกรัฐมนตรี นายธานินทร์ก็เลือกภิญโญมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นับว่าภิญโญได้ก้าวกระโดดสุดตัวขึ้นมาเป็นบุคคลหมายเลขหนึ่งของการศึกษาของชาติ ครั้งนั้น เพื่อนฝูงญาติมิตร รวมถึงผม รู้สึกยินดีปรีดาและคาดหวัง (ด้วยความเขลา) ว่าเราคงจะได้ทำงานร่วมเป็นร่วมตายกับภิญโญอย่างเต็มฝีมือ คงทั้งเหนื่อยทั้งสนุกและน่าภูมิใจในขณะเดียวกัน แต่อนิจจา การมิได้เป็นไปตามความคาดหวังของเราเท่าไรนัก

ภิญโญเป็นรัฐมนตรีฯ ที่กล้าหาญ, ตัดสินใจเร็ว, และเฉียบขาด, ข้อนี้พวกเราจำนวนมากในกระทรวงศึกษาธิการยกย่อง แต่ก็เขลาอีก ที่คาดหวังให้เขาใช้ความคมกล้าไม่หวาดหวั่น สะสางปัญหาหมักหมมในกระทรวงหลายเรื่อง แต่เราก็ไม่สมหวังเพราะบรรยากาศทางการเมืองในครั้งกระนั้น (พ.ศ.2519-2520) ลูกตุ้มแกว่งแรง จากประชาธิปไตยเบิกบานกระเดียดไปทางสังคมนิยม หลังเหตุการณ์ "14 ตุลาคม" มาเป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ รัฐบาลธานินทร์ เรียกตัวเองว่ารัฐบาลหอย ถูกคุ้มครองและชี้นำโดยคณะทหารที่ทำการปฏิวัติที่เปรียบเป็นเปลือกหอย รัฐบาลและคณะปฏิวัติในครั้งนั้นเป็นไข้กลัวคอมมิวนิสต์อย่างแรง ภารกิจหลักจึงมุ่งขจัด และปราบปรามผู้ที่สงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ภิญโญในอำนาจรัฐมนตรีว่าการการศึกษาของชาติ มีหน้าที่ล้างสมองเยาวชนให้เลิกเลื่อมใสสังคมนิยมหันมาเทิดทูน

ชาติ,ศาสนา,พระมหากษัตริย์ ภิญโญใช้อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จในการบริหารสั่งการทุก ๆ เรื่อง เพื่อตอบสนองนโยบายหลักนี้ เล่นเอาคนส่วนใหญ่ตะครั่นตะครอหวาดผวาไปตาม ๆ กัน เพื่อนฝูงที่ปรารถนาดีและจริงใจตั้งใจจะรับใช้ ตั้งใจจะช่วยกลั่นกรองงานให้ท่านสั่งการโดยชอบต่างก็เข็ดขยาด เข้าหน้าไม่ติดเพราะท่านได้แสดงให้เรารู้ว่าไม่ต้องการพวกเรา ท่านประกาศว่าท่านไม่มีเพื่อน ลึก ๆ เราเข้าใจเจตนาว่าท่านอยากจะวินิจฉัยสั่งการโดยเที่ยงธรรมปราศจาก ฉันทาคติ หรือ อคติอื่นใด อีกอย่างหนึ่ง ท่านคงวิตกไปเองว่าพวกเขาจะสอพลอท่านลืมไปว่า เพื่อนท่านก็มีอุดมคติและหยิ่งทรนงคล้าย ๆ ท่านหลายคน การบริหารของท่านจึงโดดเดี่ยว และโด่งดังเป็นที่กล่าวขวัญ ฮือฮากันมาก

อย่างไรก็ตามขอจารึกไว้ ณ ที่นี้ว่า งานชิ้นโบว์แดงที่ต้องยกย่องภิญโญอย่างแท้จริงคือ การผลักดัน จนสามารถประกาศใช้แผนการศึกษาของชาติ พ.ศ.2520 ได้สำเร็จ โดยสาระสำคัญแผนการศึกษาชาติ เป็นไปตามเจตนารมณ์และแก่นสารสาระของข้อเสนอ การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งมี ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต เป็นประธานกรรมการ ภิญโญและผมเองก็ร่วมทำงานอยู่ในคณะปฏิรูปการศึกษา เช่นเดียวกับ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน และนักการศึกษาอีกหลายคน การประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับนี้มีผลให้มีการยกเครื่องโครงสร้าง การจัดชั้นเรียนตลอดสาย จาก 7:3:2 มาเป็น 6:3:3 เปลี่ยนแปลงหลักสูตรในหลักวิชาและสาระสำคัญ ตั้งแต่อนุบาลจนถึงมัธยมปลายรวมไปถึงการศึกษานอกระบบ เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงองค์รวมกันทีเดียว ส่วนการบริหารการศึกษาก็เปลี่ยนแปลงก้าวสำคัญได้ระดับหนึ่ง มีผลให้มีการโอนการศึกษาประชาบาลจากกระทรวงมหาดไทยมาอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ในรูปของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ รวมไปถึงการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู โดยโอนงานนี้จากคุรุสภา มาตั้งเป็นกรม ๆ หนึ่ง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นในเวลาต่อมา และกองการศึกษาผู้ใหญ่ก็ได้รับการยกฐานะเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้เหมาะสมกับความสำคัญ ที่โด่งดังมากแม้ไม่ใช่งานหลักก็คือการสร้างเสาธงใหม่ในกระทรวงศึกษาธิการ งานอื่น ๆ ท่านก็วินิจฉัยสั่งการอย่างรวดเร็วเฉียบขาด เป็นที่ฮือฮากันอยู่เสมอ มีคนเคราะห์หามยามร้ายถูกย้ายถูกปลดสายฟ้าแลบก็หลายคน

รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร อยู่ในอำนาจได้เพียงหนึ่งปี ก็ถูกทหารปฏิวัติเอาออกไปแล้วพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ก็ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี การปฏิรูปการศึกษาตามนัยของแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2520 โดยมี ดร.ก่อ สวัสดิพาณิชย์ และต่อมามี ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต เป็นรัฐมนตรีก็เดินหน้าต่อไปดังกล่าวข้างต้น ภิญโญก็กลับมาเป็นภิญโญ

เจ้าเก่า เขาได้มีเวลาพิจารณาไตร่ตรองหลายสิ่งหลายอย่าง ท้ายที่สุดก็ได้หันหน้ากลับมาฟื้นไมตรีกับเพื่อนฝูงญาติมิตรได้ดีเป็นปกติดังเดิม มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นบทเรียนอันลึกซึ้งที่ภิญโญทำได้แค่แย้ม ๆ ให้พวกเราฟัง แต่ออกจะเป็นความลับของแผ่นดินที่ภิญโญพูดไม่ได้ เขียนไม่ได้ในทัศนะของเขา ไม่เป็นไรทุกคนไม่ติดใจแล้ว มิตรภาพกลับคืนมาทุกคนก็พอใจ นี่แหละวัฒนธรรมไทยบนฐานของสัจธรรม คืออนิจจัง

สำหรับผม บอกได้เต็มถ้อยเต็มคำว่า นับถือ ดร.ภิญโญ สาธร เพราะอะไร นับถือในความเป็นลูกผู้ชายของเขา เขาเป็นตัวอย่างของคนที่มีไฟ มีอุดมคติ มีปัญญาความรู้ความสมารถ เขาบากบั่นฟันฝ่า จนประสบความสำเร็จงดงามในชีวิต เขากล้า เขาแกร่ง เขาเฉียบคม และที่น่าสรรเสริญยิ่งนักก็คือ เขาไม่อายที่จะประกาศว่า เขาเป็นใคร มาจากไหน เขาบอกทุกคนว่าเขาเป็นลูกชาวนา พ่อชื่อ คง เขาเคยขับเกวียน เขาเคยยากจนค่นแค้นมามาก เขาเป็นคนไทยแท้พื้นบ้าน เขาภูมิใจในตัวเองและรกรากพื้นเพของเขา เขารักชาติบ้านเมือง เขารักความรู้ เขารักความจริง เหนือสิ่งอื่นใด เขาเป็นคนสุจริตตรงไปตรงมา อันเป็นคุณสมบัติที่หาได้ยากในสมัยนี้ แน่นอนเขามีจุดอ่อน มีความบกพร่องเยี่ยงปุถุชน ใครบ้างนอกจากพระพุทธองค์ที่ดีหมดไม่เป็นอย่างเขา ในบั้นปลายของชีวิต เขาน่านับถือตรงที่เขารู้และยอมรับความจริง

เขาเกิดมาได้ทำบุญกุศล ทำประโยชน์ให้กับแผ่นดินเกิดไว้ในระดับที่น่าภูมิใจ แม้จะเป็นเวลาช่วงสั้นไปหน่อย แต่ก็มีคนเห็นคุณค่าเด่นชัด รวมความว่า ในทัศนะตรงไปตรงมาของผมเขาเป็นคนที่นับถือได้แน่นอน

ลูกผู้ชายคนหนึ่ง ก้าวมาได้สูงเด่น ไม่ลืมว่าตัวเองเป็นใคร ทำตัวเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองโดยสุจริต เป็นบัณฑิตที่เข้าถึงความจริง และรับความจริงในที่สุด เขาจึงเป็นลูกผู้ชายที่ควรแก่การยกย่อง ด้วยประการฉะนี้

ขอให้วิญญาณของเพื่อน ดร.ภิญโญ สาธร ได้โปรดรับทราบทุกตัวอักษรของข้อความข้างต้นนี้ พบกันใหม่ภพหน้า

ด้วยคารวะธรรม

นายปรีดา รอดโพธิ์ทอง

อธิบดีกรมพลศึกษา

อาลัย ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร นอกจากจะเป็นนักการศึกษา นักพัฒนา และนักการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ในสาขาวิชาชีพทางการศึกษาแล้ว ยังเป็นผู้เข้าใจปรัชญาการพลศึกษา และการกีฬาได้อย่างลึกซึ้ง หาผู้ใดเสมอเหมือนได้ยาก

ท่านได้สร้างผลงานครั้งสำคัญให้กับวงการพลศึกษา และกีฬาของประเทศไทย ตัวอย่างผลงานของท่านที่สมควรนำมายกย่อง ในครั้งที่ท่านยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ การอนุมัติให้กรมพลศึกษาจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ เพื่อทำหน้าที่นิเทศ ติดตาม กำกับ และให้คำปรึกษาในการดำเนินงานพลศึกษา กีฬา สุขศึกษา และกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชน โดยได้มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2519 กำหนดลักษณะงานของหน่วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งยังผลให้เกิดการพัฒนางานนิเทศทางพลศึกษาได้เจริญก้าวหน้ามาตราบจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ผลงานที่เด่นชัดและมีผลดีต่อสุขภาพพลานามัย ตลอดจนการสร้างความมีระเบียบวินัยในหมู่นักเรียน ได้แก่ความคิดริเริ่มของท่านให้นักเรียนทั่วประเทศได้ฝึกกายบริหารหลังเคารพธงชาติ งานชิ้นนี้ทำให้เกิดความตื่นตัวในวงการวิชาชีพพลศึกษา เมื่อผู้บริหารสูงสุดของ กระทรวงศึกษาธิการได้สนใจพัฒนางานพลศึกษาและกีฬาอย่างจริงจัง

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้ทุ่มเทกายและใจให้กับวงการศึกษามากมาย จนสุดจะพรรณนาได้ครบถ้วน ที่กล่าวถึงนี้คงเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น คุณงามความดีของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จึงเป็นที่ประจักษ์กันดีอยู่แล้ว จึงขออัญเชิญ

คุณพระศรีรัตนตรัย ร่วมกับกรรมดีที่ได้ทำมาแล้ว จงเป็นอานิสงส์ให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ไปสู่สุคติในสัมปรายภพจงทุกประการ ส่วนผลงานและคุณความดีของท่านในส่วนของการพลศึกษาและกีฬาจะยังคงเหลือไว้เป็นอนุสรณ์ของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อช่วยกันจรรโลงงานพัฒนาการพลศึกษา กีฬา และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในหมู่เยาวชน สืบตามเจตนารมณ์ ของท่านตลอดไป

นายแจ้ง สุขเกื้อ

อดีตรองอธิบดีกรมการศาสนา

อาลัย ดร.ภิญโญ สาธร

ผมรู้จักกับท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เมื่อครั้งที่ผมดำรงตำแหน่งศึกษาธิการ จังหวัดยะลา ในระหว่าง พ.ศ. 2510 - 2513 ท่านเป็นอาจารย์อยู่ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสไปราชการที่จังหวัดยะลาและผมในฐานะเจ้าของบ้านได้มีโอกาสต้อนรับท่านบ่อย ๆ ทำให้รู้จักมักคุ้นกับท่านพอสมควร ท่านเป็นคนชอบสนุกสนานเฮฮาเป็นกันเองกับคนที่รู้จักทุกคน

หลังจากนั้นประมาณ 5 ปี ไม่ค่อยได้พบกับท่านอีกเลย เพิ่งมาพบกับท่านอีกครั้งหนึ่ง เมื่อท่านกลับมาเป็นผู้บังคับบัญชาของผม โดยท่านมาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ.2519 ซึ่งขณะนั้นผมดำรงตำแหน่งศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 1 จังหวัดนครปฐม ต่อมาในพ.ศ.2519 นั้นเอง ผมถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 จังหวัดยะลาอีกครั้งหนึ่ง ในตอนนี้ได้มีโอกาสพบกับท่านบ่อย ๆ โดยที่ผมมาประชุมร่วมกับท่านที่กระทรวงศึกษาธิการบ้าง และท่านไปราชการที่จังหวัดในเขตการศึกษา 2 บ้าง จากการที่ได้มีโอกาสทำงานใกล้ชิดกับท่านในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่นั้น ผมสังเกตเห็นว่าท่านเป็นคนเอาจริงเอาจังกับงานมาก อยากจะทำ อยากจะเปลี่ยน อยากจะพัฒนาอะไรหลาย ๆ อย่างในกระทรวงศึกษาธิการ โดยที่คิดว่าตัวเองมีเวลาอยู่ได้ไม่นาน อยากจะสร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ บางครั้งจนลืมเพื่อนฝูง แต่กับผมรู้สึกว่า ท่านให้เกียรติผมมาก ท่านยังคงนับถือว่าเป็นเพื่อนเป็นพี่คนหนึ่ง ซึ่งทำให้ผมรู้สึกภูมิใจเป็นอย่างมาก

เมื่อทราบข่าวว่า ท่านถึงแก่อนิจกรรมลงอย่างกระทันหัน ทำให้ผมรู้สึกเสียใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะทำให้ผมสูญเสียเพื่อนที่รักและนับถือไปคนหนึ่งแล้ว ยังทำให้ประเทศชาติสูญเสียทรัพยากรบุคคลอันมีค่าทางการศึกษาไปคนหนึ่งด้วย

ขออำนาจแห่งคุณความดีที่ท่านได้บำเพ็ญไว้แล้วเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ จงเป็นพลังปัจจัยส่งให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ดร.กมล สุดประเสริฐ

อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ

อาลัยแด่เพื่อน

ผมเริ่มรู้จักและทำงานร่วมกับอาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ด้วยการแนะนำของอาจารย์ ดร.ชวาล แพรัตกุล เมื่อสมัยที่เราทั้งสามคนได้รับคำขอร้องจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยให้ช่วยพัฒนาการสอบคัดเลือกปลัดอำเภอ โดยพยายามจัดทำเป็นแบบทดสอบปรนัย จากนั้นมาก็มีความสนิทสนมกันเรื่อยมาจนกระทั่งอาจารย์ภิญโญ สาธร ได้รับทุน ก.พ.ไปเรียนต่อปริญญาเอก ที่มหาวิทยาลัยสแตนฝอร์ด มลรัฐแคลิฟฟอเนีย และผมได้รับทุนอิสต์ เวสต์ เซนเตอร์ และทุนมหาวิทยาลัยสแตนฝอร์ดตามไปเรียนปริญญาเอกที่นั่นเช่นกัน

สองปีเต็มที่ผมมีชีวิตอยู่ที่มหาวิทยาลัยสแตนฝอร์ดนั้น ก็ได้รับความช่วยเหลือบริการจากอาจารย์ภิญโญ สาธร เริ่มตั้งแต่ขับรถมารับที่สนามบินซานฟรานซิสโก หาบ้านให้พักอาศัย แถมไปรับประทานข้าวที่บ้านอาจารย์ภิญโญ อย่างต่อเนื่อง จนเกือบกล่าวได้ว่า เห็นหน้าภิญโญที่ไหนก็เห็นหน้ากมลอยู่ ณ ที่นั้น

ผมประทับใจในความช่วยเหลือของอาจารย์ภิญโญอย่างมากในด้านการบริการเพื่อนฝูง จนทำให้เกิดความประทับใจในความเป็นผู้มีน้ำใจนักเลง ซึ่งบางครั้งบางคราวอาจารย์ภิญโญจะพูดอะไรออกมาตรง ๆ ซึ่งผมไม่เห็นด้วย แต่ผมก็นิ่งโดยดุษณี เพราะเคารพในน้ำใจนักเลงของท่าน

จากการที่ได้ร่วมการเรียนและพูดคุย ปรึกษางานวิชาการในระดับปริญญาเอกเป็นเวลา 2 ปี ทำให้ผมและอาจารย์ภิญโญ มีความเข้าใจในกันและกันอย่างลึกซึ้ง ผมทราบปัญหาชีวิตของอาจารย์ภิญโญเป็นอย่างดีว่ามีชีวิตแห่งการต่อสู้มาเช่นเดียวกับผม แต่ชีวิตของอาจารย์ภิญโญนั้นเป็นชีวิตที่น่าเห็นใจ อาจารย์เป็นคนมีความตั้งใจสูง ภูมิใจในฝีมือของตน ขยันอ่าน ขยันคิด สะสมหนังสือตำรามากมาย อ่านแล้วจะมาถกเถียงและอภิปรายกับเพื่อน ๆ และกับผมเสมอ จัดว่าอาจารย์ภิญโญ สาธร เป็นคนหนึ่งที่มีคุณวุฒิปริญญาหลายด้าน [อ.บ., ค.บ. (จุฬาฯ), M.S. Ed. Research (Indiana), M.A. Ed. Administration, M.A. Political Sc., Ph.D. (Stanford)]

คราใดที่อาจารย์ภิญโญ สาธร จะทำงานให้สำเร็จ อาจารย์ก็จะทำอย่างหามรุ่งหามค่ำ ไม่ยอมหลับนอน สามวันสามคืนแบบไม่หลับนอนก็เคยทำ ผมจำได้ว่าได้ช่วยอาจารย์ภิญโญ จัดทำแบบสอบถามในการทำปริญญานิพนธ์ของท่าน ทำอยู่หลายวันหลายคืนจนเสร็จ คำที่หลุดจากปากอาจารย์ภิญโญ สาธร ก็คือ "อั๊วต้องอึด" แสดงถึงความเป็นผู้อดทนต่อการทำงานอย่างสูงท่านหนึ่ง

อาจารย์ภิญโญ สาธร เป็นคนรักศักดิ์ศรี จะไม่ยอมให้ใครดูถูกฝีมือ และที่สำคัญจะไม่ยอมให้ใครดูถูกคนไทย ครั้งหนึ่งไปประชุมระหว่างชาติด้วยกัน มีชาวต่างประเทศพูดถึงบุญคุณที่เขามาเป็นผู้เชี่ยวชาญในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่นไทยเรา อาจารย์ภิญโญ สาธร ก็ลุกขึ้นตอบโต้และชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่สำเร็จนั้นมิได้มาจากความเชี่ยวชาญจากภายนอกอย่างเดียว แต่เป็นเพราะฝีมือของคนไทยเองเป็นปฐมภูมิ

ความตั้งใจสูงของอาจารย์ภิญโญ สาธร ทำให้อาจารย์ประสบความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่จากหัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษาไปสู่คณบดี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นับว่าอาจารย์ประสบความสำเร็จตามความตั้งใจที่ปรารถนาไว้

ระหว่างที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สิ่งแรกที่อาจารย์ภิญโญ สาธร รีบทำก็คือ การผลักดันให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปีพ.ศ.2520 ออกมาโดยเร็ว คิดเลิกโครงการบางอย่าง และคิดทำโครงการบางอย่าง เช่น คิดเลิกเรียนภาษาอังกฤษในระดับชั้นต่ำ ๆ เพราะกลัวหลาย ๆ อย่าง เช่นกลัวคนไทยจะไม่รักชาติไทยเพียงพอ แต่ที่สำคัญกลัวว่าครูสอนภาษาอังกฤษระดับชั้นต่ำ ๆ สอนภาษาไม่เป็น จะทำให้การเรียนภาษาบังเกิดความเสียหายแก่เด็ก

มีโครงการหนึ่งที่อาจารย์ภิญโญ สาธร คิดอยากทำ แต่ยังไม่ได้ทำก็ต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการไปก่อน คือการกำหนดเขตโรงเรียนที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า School Zone คือใครมีบ้านอยู่ตรงไหน ก็ส่งลูกเข้าเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน เด็กไม่ต้องเดินทางไกล ทำให้จราจรไม่ต้องติดขัด โรงเรียนนั้น ๆ กลายเป็นโรงเรียนของชุมชนไปในตัว ชาวบ้านรอบโรงเรียนก็มีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนตลอดเวลา

สรรพสิ่งทั้งหลายไม่จีรังยั่งยืน อาจารย์ภิญโญ สาธร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยความตั้งใจจะทำงานอีกหลายอย่างก็ต้องจากตำแหน่งดังกล่าวนี้ไป ทิ้งไว้แต่คำชมในหลายสิ่ง และคำวิจารณ์ในอีกหลายสิ่งเช่นกัน ผมเองก็เหินห่างมิได้ค่อยพบ

อาจารย์เท่าใดนัก ทั้ง ๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมสำนักศึกษามาด้วยกัน แต่ผมก็ยังคิดถึงความหลังที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด วันใดที่ฝนตกหนัก อาจารย์ภิญโญ สาธร จะขับรถไปรับผมที่มหาวิทยาลัย เอารถจักรยานของผมใส่ท้ายรถของท่าน แล้วมานั่งกินเบียร์กับปิซ่าด้วยกัน ถึงห่างกันด้วยตำแหน่งและภาระหน้าที่ แต่จิตใจผมนั้นยังคิดถึงอาจารย์ภิญโญ สาธร เพื่อนผู้นี้อยู่เสมอ

ผมตกใจมากเมื่อลูกสาวมาบอกว่า "พ่อ เขาลือกันว่าอาจารย์ภิญโญ สาธร ตายแล้ว" ผมรีบหาข้อมูลโดยเร็ว คือโทรฯไปถามที่บ้านคุณสวัสดิ์ สุวรรณอักษร เพราะคุณสวัสดิ์ก็เป็นเพื่อนสนิทอีกคนหนึ่ง แถมสมัยที่เราอยู่ที่สแตนฟอร์ด คุณสวัสดิ์ก็เคยไปเยี่ยมเรา และพาไปรับประทานข้าวที่ร้านอาหารญี่ปุ่นด้วยกัน ที่บ้านคุณสวัสดิ์มีเสียงสุภาพสตรี (ภริยาคุณสวัสดิ์) ตอบว่า "คุณสวัสดิ์ไม่อยู่ ไปงานศพ อาจารย์ภิญโญ ที่วัดธาตุทอง" ทำให้ผมแน่ใจว่า เพื่อนได้จากเราไปแล้ว "ชีวิตนี้อนาถน้อย มิทันร้อยฉนำกาล"

ถึงเพื่อนจะจากไปอย่างไม่มีวันกลับ เสมือนกับว่าจะทำให้เราเหินห่างกันตลอดกาล แต่แท้จริงแล้ว(ภิญโญ จะจำสำนวนพูดของผมที่ขึ้นว่า แท้จริงแล้ว ตลอดเวลา) ในดวงใจผมนั้น ผมคิดถึงเพื่อนผู้นี้ตลอดเวลาและขอบคุณเพื่อนที่ได้บริการช่วยเหลือผมในหลายเรื่อง ขอวิญญาณของเพื่อนได้รับรู้ว่า ผมนั้นเป็นเพื่อนที่หวังดี และขอให้วิญญาณของเพื่อนจงสู่สุขคติสัมปรายภพ

นายเอนก สิทธิประศาสน์

อดีตปลัดกระทรวงมหาดไทย

คิดถึง อาจารย์ภิญโญ สาธร

ผมคิดถึงอาจารย์ภิญโญ จริง ๆ ไม่ว่าท่านจะมีฐานะเป็นศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ หรือในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยหนึ่ง แต่สำหรับผม อาจารย์ภิญโญ ก็คืออาจารย์ภิญโญ อยู่นั่นเอง

เมื่อ ปี 2503 ผมเป็นหัวหน้าแผนกฝึกอบรมข้าราชการ กรมมหาดไทย รับผิดชอบในการจัดการสัมมนาผู้ว่าราชการจังหวัด ทั่วประเทศ ปลัดจังหวัด นายอำเภอ ทั่วประเทศ โดยจัดเป็นรุ่น ๆ ไปที่ศูนย์ฝึกอบรมข้าราชการกระทรวงมหาดไทย แหลมฉบัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี อาจารย์ภิญโญ เป็นอาจารย์ให้แก่โครงการดังกล่าวเกือบทุกรุ่น นั่นเป็นการเปิดฉากแห่งความใกล้ชิดกันกับผม อาจารย์ภิญโญซึ่งลีลาการสอนของ อาจารย์ภิญโญ ก็เป็นที่ประทับใจของบรรดาลูกศิษย์ที่เป็นฝ่ายปกครองไม่น้อย

สมัยที่อาจารย์ภิญโญ เป็นอาจารย์ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมพา ดร.นัฐนิภา คุปตรัตน์ หลานผม ซึ่งเพิ่งจบปริญญาเอกทางการศึกษามาหมาด ๆ จากสหรัฐอเมริกา ไปพบเพื่อสมัครเป็นอาจารย์ที่นั่น ด้วยแรงสนับสนุนจากอาจารย์ภิญโญ ดร.นัฐนิภา ก็ได้เป็นอาจารย์ที่นั่นสมใจจนปัจจุบัน

ต่อมา แม้ผมไปอยู่ หัวบ้าน หัวเมือง เป็นปลัดจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัด อาจารย์ภิญโญ ก็ยังเชิญผมไปเป็นวิทยากร ในหลักสูตรปริญญาโททางการศึกษา ซึ่งผมยังจำคำของอาจารย์ภิญโญได้ดีว่า การเอานักบริหาร และนักปกครองมาพูดอย่างนี้ “มัน” ดี เพราะตอนนั้น เป็นช่วงโอนการประถมศึกษา จากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น มาสังกัดส่วนกลาง คือ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ทำให้ผมพลอยมีลูกศิษย์ เป็นนักบริหารการประถมศึกษาหลายคน

อาจารย์ภิญโญ เป็นคนคิดเร็ว พูดเร็ว ทำเร็ว พร้อมที่จะใช้เหตุผล ของตนเอง และรับฟังเหตุผลของผู้อื่นในการพูดจา หรืออภิปรายใด ๆ ประกอบกับความแตกฉานใน

ทางวิชาการ ในสาขาที่รับผิดชอบ อาจารย์ภิญโญ จึงเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักวิชาการและลูกศิษย์ลูกหาอย่างกว้างขวาง

การจากไปของอาจารย์ภิญโญ จึงเป็นที่สะเทือนใจ และเสียดายอย่างมาก เพราะอาจารย์ภิญโญ ยังจะทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้อีกมากมายเหลือเกิน

ผมเชื่อว่าคุณงามความดี ที่อาจารย์สร้างสมมาอย่างมากมาย และต่อเนื่อง ย่อมจะส่งผลให้อาจารย์ไปสู่สุขคติในสัมปรายภพอย่างไม่มีข้อกังขาประการใด

โปรดรับทราบว่าผมยังระลึกถึงอยู่เสมอ

นายประพัฒน์ แสงวณิช

อดีตนายกสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย

คิดถึง ดร.ภิญโญ

❖ ❖ ❖

กราบเรียน [illegible] ประพัฒน์ ที่รักเคารพ
ผม ขอกราบเรียน เชิญมาร่วมรับประทาน
อาหาร สักมื้อ 11-14 น. ห้องทับทิม
โรงแรม แมนดาริน สามย่าน เพื่อหา
รือ ก่อตั้ง สมาคม ผู้บริหารการศึกษา
แห่งประเทศไทย กินเสร็จ [illegible]
O.K. [illegible] กรุณาตอบมานะครับ
[illegible]

ข้าง ๆ นี้ คือลายมืองามของดร.ภิญโญ สาธร เขียนบนหลังนามบัตรถึงผม ชวนไปกินข้าว เมื่อวันพุธที่ 9 มกราคม 2517 เพื่อหารือก่อตั้ง*สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย* (ขณะนั้น ดร.ภิญโญ สาธรเป็นหัวหน้าแผนกวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ ผมเป็นผู้อำนวยการกอง กองโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา) หลังจากวันนั้นไม่นาน เราก็ช่วยกันก่อตั้งสมาคมขึ้นสำเร็จเรียบร้อย งานของสมาคมเป็นจุดเชื่อมให้เราสนิทกันยิ่งขึ้น

ในสมัยนั้น ผมมีความนิยมชมชื่น ดร.ภิญโญ สาธร เป็นพิเศษ เพราะเห็นว่าเป็นคนหนุ่มแน่นที่มีความกระตือรือร้น จริงจัง และจริงใจ ตรงไปตรงมา คิดอย่างไรก็พูดอย่างนั้น ซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ

เมื่อผมได้รับเลือกตั้งเป็นนายกสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ผมก็เลือกดร.ภิญโญ สาธร มาร่วมเป็นกรรมการบริหารด้วย

เราเคยออกไปจัดกิจกรรมต่างจังหวัดกันหลายครั้ง

แต่เมื่อดร.ภิญโญ สาธร มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ผมจึงต้องจัดตัวเองให้ห่างออกมา จะพบกันต่อเมื่อท่านเรียกหาเท่านั้น ผมเคราะห์ดีที่ไม่ถูกตะเพิดออกมาจากห้อง เหมือนบางคนที่มาเล่าให้ฟังภายหลัง ในระยะนั้นท่านถูกตำหนิติเตียนลับหลังมาก เท็จจริงประการใด ดูเหมือนเป็นที่ทราบกันดีอยู่

ความสัมพันธ์ทางราชการในฐานะที่ผมเป็นผู้อำนวยการกอง กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ทำให้ผมต้องไปประชุมซีเมคกับท่านรมว.ที่อินโดนีเซีย นอกเวลาประชุมตอนเย็น ท่านก็ชวนไปเดินเล่น ซื้อข้าวโพดปิ้งและไอศกรีมมารับประทานอย่างกันเอง ไม่ได้มีริ้วรอยแห่งความหยิ่งผยอง ลืมตน ลืมตัว แต่ประการใด

เมื่อพ้นหน้าที่ทางการเมือง เราได้ร่วมงานไปบรรยาย-อภิปรายที่ต่างจังหวัดด้วยกันอีก 2-3 ครั้ง ดร.ภิญโญ สาธร ก็สารภาพความในใจหลายอย่างให้ผมฟัง ว่าในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ทำไมจึงต้องประพฤติปฏิบัติอย่างที่ปรากฏ และพร่ำพูดว่า “เพื่อนฝูงโปรดเห็นใจด้วย” ผมรับคำว่า “เห็นใจและเข้าใจ”

ประสบการณ์และสำนึกหลาย ๆ ประการ อาจช่วยให้ดร.ภิญโญ สาธร เป็นนักการเมืองที่ดีกว่าเก่า ถ้าจะหวนกลับมาเล่นการเมืองอีกครั้งหนึ่ง แต่..อนิจจาสวรรค์ได้พรากท่านไปจากเราแล้ว

ขอให้เป็นสุข เป็นสุขในสัมปรายภพเทอญ

ดร.สุข พุคยาภรณ์

นายกสภามหาวิทยาลัยศรีปทุม

อาลัยแด่ ศ.ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

ข้าพเจ้ารู้จัก ศจ.ดร.ภิญโญ สาธร มาเป็นเวลาช้านาน และได้มีโอกาสใกล้ชิดในฐานะที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ในวงการศึกษาและเป็นผู้บริหารทางการศึกษามาช้านาน

ศจ.ดร.ภิญโญ สาธร เป็นผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ และมีความตั้งใจจริงในการบริหารกิจกรรมด้านการศึกษา และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป นอกจากนั้นท่านยังปฏิบัติภารกิจที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยมิได้เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ข้าพเจ้าจึงมีความยินดีและมีความเต็มใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสกล่าวถึงบุคคลผู้มีวิญญาณนักบริหารที่แท้จริงคนหนึ่งที่ข้าพเจ้ารู้จัก

ด้วยกุศลบุญราศรี และคุณความดีที่ ศจ.ดร.ภิญโญ สาธร ได้ปฏิบัติในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ จงส่งผลคุ้มครองให้ครอบครัว และดลบันดาลให้วิญญาณของท่านจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพโน้นเทอญ

อาจารย์พา ไชยเดช

อดีตอาจารย์ใหญ่ ร.ร.อำนวยศิลป์ พระนคร

จากครูแด่ครู

❖ ❖ ❖

ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นครูมาตลอด มีศิษย์ซึ่งเคยสอนเป็น ร.ม.ต. กระทรวงครูคือ ศึกษาธิการ อย่างน้อยสามคน และมีครูของข้าพเจ้าเป็น ร.ม.ต.ศึกษาธิการก็หลายคน ดร.ภิญโญ สาธร เป็นผู้หนึ่งที่เป็นครูของข้าพเจ้า และเคยดำรงตำแหน่ง ร.ม.ต.กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อเข้าไปด้านหน้าของกระทรวง จะเห็นเสาธงชาติประจำกระทรวงสูงตระหง่านเป็นศรีสง่าแก่สถานที่ราชการแห่งนี้ มีผู้เรียกในสมัยหนึ่งอย่างเยาะเย้ยหรือเหยียดหยาม ดร.ภิญโญ เมื่อพ้นตำแหน่งว่า ดร.ภิญโญ เสาธง แทนคำว่า สาธร แต่เขาหารู้ไม่ว่า ดร.ภิญโญ เป็นผู้สร้างสัญลักษณ์อันหนึ่งเป็นรูปธรรม ศรีสง่าแก่สถานที่ดังกล่าวแล้วไว้

อนึ่ง การบำรุงขวัญให้มีใจรักชาติ ทั้งฝึกร่างกายให้เข็งแรงมีขึ้นทุกเช้าเป็นประจำแก่นักเรียนสมัยนั้นคือ เมื่อพิธีเคารพธงชาติเสร็จแล้ว นักเรียนจะต้องกล่าวคำปฏิญาณ "ชาติของเรา เป็นไทอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะบรรพบุรุษของเราเอาเลือด เอาเนื้อ เอาชีวิตเข้าแลกไว้ ฯลฯ เราจะรักชาติยิ่งชีพและจะสละชีพเพื่อชาติ" ต่อจากนั้นก็ฝึกกายบริหารก่อนจะเข้าสู่ห้องเรียน

ข้าพเจ้าเคารพนับถือและชื่นชมในตัวท่าน ทั้งในลักษณะนิสัยที่ท่านเป็นผู้มีเมตตาธรรมแก่ศิษย์ที่ท่านสอน เป็นคนจริงใจ เปิดเผย เป็นบุคคลชนิดฟ้าทั้งร้องและทั้งผ่า และทั้งในวิชาการ วิธีสอน ตลอดจนความรอบรู้และเฉียบขาดในการควบคุมเป็นที่ปรึกษาของงานวิจัย ซึ่งข้าพเจ้าเองต้องถูกท่านสั่งให้รื้อทิ้งทั้งระบบทีเดียว

เสริญสรวงสาธุด้วย สาธร
สุคติสู่แดนอมร ไม่ม้วย
เกียรติเกริกเอิกอบขจร จบทั่ว
วงศึกษ์แวดศิษย์ด้วย อีกทั้งวงครู

พิเคราะห์ดูอายุน้อย วัยฉกรรจ์
รู้รอบสรรพกิจสรรค์ เสกสร้าง
นามธรรมรูปธรรมบรร- เจิดแจ่ม ใสนา
ศิษย์ส่ำคำประกันอ้าง เอกแท้สมครู

หน้ากระดาษเดียวบ่ อาจอ้าง อธิษฐาน ครบนา
เป็นศิษย์เป็นอาจารย์ เกิดพร้อม
ชาติใหม่ภพใหม่พาน พึงสบ
ใดเลิศเทอดคุณน้อม นอบให้แด่ครู (ท่านเทอญ)

พา ไชยเดช

ดร.ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์

อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

แสนเสียดาย ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

ผมจำได้ว่ารู้จัก ดร.ภิญโญ สาธร ตั้งแต่พ.ศ.2497 เมื่อผมกำลังเรียนที่ประสานมิตรปีสุดท้าย ส่วน ดร.ภิญโญ รับราชการอยู่ที่กรมวิชาการ ผมไปฝึกงานที่ Pilot Project การศึกษาแผนใหม่ ที่ฉะเชิงเทรา ส่วน ดร.ภิญโญ ก็มี Project อยู่ที่นั่นจึงทำให้เรารู้จักกันตั้งแต่นั้นมา จนเมื่อ ดร.ภิญโญ มาเป็นคณบดีคณะครุศาสตร์ ขณะเดียวกันผมเป็นคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มศว. ดร.ภิญโญ ได้ปรารภกับผมอยากจะแก้ความรู้สึก "สถาบันนิยม" (Institutionalism) ให้หมดไปในวงการศึกษา ซึ่งท่านเปรียบสถาบันการศึกษาเหมือนกับหินลับมีด เมื่อมีดคมแล้วก็นำออกไปปฏิบัติงานได้ ไม่ใช่ว่าจะไปไหนก็ต้องแบกหินลับมีดไปด้วย จึงได้ริเริ่มจัดประชุมคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ และครุศาสตร์ทั่วประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อเสริมสร้างความสนิทสนมระหว่างกัน

ผมประทับใจในความรู้ความคิดเห็นของ ดร.ภิญโญ มาก ทุกครั้งที่ท่านแสดงความคิดเห็น นอกจากจะเสียงดังฟังชัดแล้ว ท่านมีความมั่นใจ มีหลักมีเกณฑ์ ทำให้ที่ประชุมนั่งฟังอย่างตั้งอกตั้งใจ นอกจากนี้ท่านยังได้เขียนตำรับตำราการบริหารการศึกษา เป็นประโยชน์แก่วงการศึกษาทั่วไปเป็นอย่างมาก ผมยังได้นำมาใช้ในการปฏิบัติงานเสมอจนกระทั่งทุกวันนี้

เมื่อเกษียณแล้ว ดร.ภิญโญ ไปอยู่ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ส่วนผมไปอยู่ที่มหาวิทยาลัยศรีปทุม เราก็ได้พบกันบ่อย ๆ ในการประชุมสัมมนาทางวิชาการ โดยเฉพาะการไปประชุมทางวิชาการต่างประเทศ ดร.ภิญโญ และผมมักจะมีโอกาสไปพร้อมกัน จนเป็นที่พูด ๆ กันว่า มีผู้แทนจากประเทศไทยแก่อยู่ 2 คน ไปไหนด้วยกันกินด้วยกันนอนด้วยกัน ส่วนคนอื่น ๆ ก็มักจะไปกับหนุ่ม ๆ สาว ๆ วัยเดียวกัน ปล่อยให้ผู้แทนโค่ง 2 คน ไปกันตามลำพัง แต่เราก็สนุกเพราะได้เล่าความเก่า ท้าวความหลังกันบ่อย ๆ

ดร.ภิญโญ มีลูกศิษย์ลูกหามากทั่วประเทศ โดยเฉพาะผู้สำเร็จปริญญาโทการบริหารการศึกษา จากครุศสตร์ได้พูดถึงอยู่เสมอว่าท่านเป็นผู้สร้างโครงการนี้ขึ้นมา เป็น

การเปิดโอกาสและเปิดศักราชใหม่แก่ผู้บริหารการศึกษาให้ได้ก้าวหน้าต่อไป จนที่สุดได้ก่อตั้งสมาคมผู้บริหารการศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทย

ผมทราบข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของ ดร.ภิญโญ ด้วยความเศร้าสลดใจ เพราะก่อนนั้น 2-3วัน ก็ยังได้พบปะพูดคุยกันอยู่ นึกไม่ถึงว่าจะด่วนเร็วเพียงนี้ หากท่านยังอยู่ ท่านยังจะทำประโยชน์ทางการศึกษาให้แก่ประเทศชาติได้อีกมาก นับเป็นการสูญเสียอันใหญ่หลวง และแสนเสียดายยิ่ง

ขอให้คุณงามความดีของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการศึกษา ที่ท่านได้สั่งสมไว้ในชาตินี้ ได้เป็นพลวปัจจัยให้ท่านได้เสวยสุขชั่วนิรันดร์ในสัมปรายภพโน้นเทอญ

ศาสตราจารย์ไพฑูรย์ พงศะบุตร

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

แด่ ดร.ภิญโญ ด้วยความอาลัยยิ่ง

ข้าพเจ้ารู้จัก ดร.ภิญโญ เป็นครั้งแรกเมื่อกว่า 40 ปีแล้ว โดย ดร.ภิญโญ เป็นนิสิตรุ่นน้อง ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ จำได้ว่า ดร.ภิญโญ เข้าคณะอักษรศาสตร์ เมื่อพ.ศ.2490 ตอนนั้นข้าพเจ้าเรียนอยู่ชั้นปีที่ 4 แล้ว ดร.ภิญโญจึงเป็นนิสิตรุ่นน้อง หลังข้าพเจ้า 3 รุ่น ความที่นิสิตชายในคณะอักษรศาสตร์มีน้อย โอกาสที่จะรู้จักสนิทสนมกันจึงมีได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ชอบเล่นกีฬา หรือชอบทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้พบปะร่วมทุกข์ร่วมสุขกันบ่อย ย่อมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ดร.ภิญโญ นอกจากจะมีอัธยาศัยดี ชอบสนุกสนาน รู้จักคนง่ายแล้ว ยังเป็นนักกีฬาตัวยงด้วย เคยลงวิ่งแข่งขันมาราธอนในงานกีฬากลางแจ้งของมหาวิทยาลัย รวมทั้งเล่นกีฬาอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

หลังจากเรียนจบแล้ว ข้าพเจ้ามีโอกาสได้พบ ดร.ภิญโญ บ่อย เมื่อเราทำงานที่จุฬาฯ ด้วยกัน ดร.ภิญโญ เป็นอาจารย์สอนอยู่ที่คณะครุศาสตร์ ส่วนข้าพเจ้าสอนอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์ มีอยู่ช่วงหนึ่งที่เราต่างก็เป็นคณบดีด้วยกัน จึงพบปะกันเสมอ ๆ ในการประชุมคณบดี ซึ่งมีเป็นประจำสัปดาห์ละครั้ง

หลังเหตุการณ์ วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ดร.ภิญโญลาออกจากคณะครุศาสตร์ ไปรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หลังจากนั้นเป็นต้นมา ดร.ภิญโญกับข้าพเจ้าก็ค่อนข้างจะห่างเหินกัน เพราะทำงานกันคนละที่ และอยู่กันคนละวงจร เพียงแต่ติดตามข่าวคราวว่า ดร.ภิญโญ ไปเล่นการเมือง สมัครเป็นผู้แทนราษฎรของพรรคประชากรไทย และท้ายสุดได้ดำรงตำแหน่งข้าราชการการเมือง ในสำนักนายกรัฐมนตรี

ข้าพเจ้ามาพบ ดร.ภิญโญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเราต่างมาทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ หลังเกษียณอายุแล้ว วันแรกที่ข้าพเจ้ามารายงานตัวต่อท่านอธิการบดี ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ ก็ได้พบดร.ภิญโญรออยู่ที่หน้าห้องอธิการบดี และแสดงความยินดีต่อข้าพเจ้าที่

จะมาทำงานร่วมกันอีก ในตอนแรกข้าพเจ้าทำงานอยู่คนละแห่งกับ ดร.ภิญโญ เนื่องจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์มีอาคารสถานที่แยกจากกันเป็น 3 วิทยาคาร วิทยาคาร 1 ที่ข้าพเจ้าทำงานนั้น อยู่ที่ถนนพระราม 6 สามเสน ส่วนวิทยาคาร 2 ซึ่งดร.ภิญโญ ทำงานอยู่ที่ถนนประชาชื่น บางเขน เราจึงไม่ค่อยได้พบกันบ่อยนัก นอกจากเวลามีการประชุมผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเดือนละครั้ง หรือเมื่อมีกิจธุระต้องไปที่อีกวิทยาคารหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ดร.ภิญโญ ก็เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าคุ้นเคยสนิทสนมมากที่สุดในมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ โดยอาศัยความเป็นเพื่อนที่มีมาเป็นระยะเวลายาวนาน นับตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นนิสิตในคณะอักษรศาสตร์ด้วยกัน

เมื่อข้าพเจ้าย้ายที่ทำงานจากวิทยาคาร 1 มาอยู่วิทยาคาร 2 ในเดือนสิงหาคม 2534 เพราะได้รับตำแหน่งใหม่ ก็ได้พบกับ ดร.ภิญโญ แทบจะทุกวัน เนื่องจากเรามีห้องทำงานอยู่ติดกัน บางวันถ้ามีเวลาก็ได้กินอาหารกลางวันด้วยกัน มีอยู่วันหนึ่ง ดร.ภิญโญ บ่นว่าสายตาไม่ค่อยดี เวียนศรีษะ ข้าพเจ้าก็แนะนำว่าควรไปให้หมอตรวจสายตาเสีย เพราะไม่ได้เปลี่ยนแว่นมานานแล้ว อาจต้องการแว่นใหม่ก็ได้ ดร.ภิญโญ ก็ทำตามคำแนะนำของข้าพเจ้าไปตรวจวัดสายตา ทำแว่นใหม่ ข้าพเจ้าก็คิดว่าคงจะไม่มีปัญหาอะไรแล้ว จนกระทั่งต่อมาไม่นานก็ได้ข่าวว่า ดร.ภิญโญ ไปเข้าโรงพยาบาลรามาธิบดี เพื่อผ่าตัดสมอง ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยม ดร.ภิญ.โญ ที่โรงพยาบาลหลังจากผ่าตัดแล้ว 2-3 วัน พบดร.ภิญโญ นั่งอยู่บนเตียง โดยมี คุณสุนิตรา ภรรยาคอยดูแลอยู่ จากการพูดคุยก็ทราบว่า หลังจากเปลี่ยนแว่นตาแล้ว ก็ยังไม่หายจากอาการเวียนศีรษะ จึงไปเข้ารับการตรวจที่โรงพยาบาล และพบว่าเป็นเพราะมีถุงน้ำอยู่ที่สมองส่วนด้านท้ายของศีรษะ จึงมีอาการเช่นนั้น ดร.ภิญโญ ยังคงมีอารมณ์รื่นเริงเป็นปกติดีอยู่ แม้จะเพิ่งผ่าตัดมาไม่นานได้ให้ข้าพเจ้าดูแผลผ่าตัดที่หลังศีรษะ ซึ่งมีปลาสเตอร์ปิดไว้ พร้อมกับเล่าถึงการผ่าตัดของหมอด้วย

หลังจากนั้น ดร.ภิญโญ ได้กลับไปพักฟื้นที่บ้านเป็นเวลาหลายสัปดาห์ ห้องทำงานของดร.ภิญโญ ปิดเงียบ อาจารย์ที่นั่งประจำทำงานอยู่ในสำนักอธิการบดีพากันบ่นถึง ดร.ภิญโญ เพราะคิดถึง แต่ก็คิดว่า ดร.ภิญโญ คงจะกลับมาทำงานเป็นปกติเมื่อหายดีแล้ว จนในที่สุด เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน ดร.ภิญโญ ก็กลับมาทำงานเป็นวันแรก ข้าพเจ้าได้พบ ดร.ภิญโญ ในวันนั้นด้วย หลังจากเสร็จสิ้นการประชุมตอนเที่ยงวัน โดยพบ ดร.ภิญโญ กำลังพูดคุยอยู่กับ ดร.สมควร กวียะ คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ ซึ่งเพิ่งเข้า

มารับตำแหน่งได้ไม่นาน ข้าพเจ้าได้ชวนให้ดร.ภิญโญ รับประทานอาหารกลางวันด้วยกัน เพราะไม่ได้พบกันนานแล้ว และดีใจที่เห็น ดร.ภิญโญ หายเป็นปกติ กลับมาทำงานได้

เรานั่งกินอาหารกลางวันด้วยกัน ในห้องรับประทานอาหารของสำนักวิชาการ ซึ่งอยู่ติดกับห้องทำงานของเราทั้งสอง วันนั้นไม่มีอาจารย์คนอื่นนั่งอยู่ด้วย มีเฉพาะเรา 2 คน นั่งกินอาหารไปคุยกันไปด้วยเรื่องสารพัด ทั้งเรื่องงาน และเรื่องส่วนตัว ดร.ภิญโญ ยังพูดถึงบุตรชายซึ่งเรียนวิชาบริหารธุรกิจขั้นปริญญาโทอยู่ที่ประเทศฟิลิปปินส์ ว่าเมื่อเรียนสำเร็จกลับมาแล้วจะให้ทำงานที่ใด นอกจากนี้เรายังพูดคุยไต่ถามถึงสุขภาพของกันและกัน โดย ดร.ภิญโญ บอกว่าสุขภาพดีแล้วทุกอย่าง เพียงแต่ต้องรอเวลาให้เส้นประสาทที่ถูกผ่าตัดเชื่อมต่อเข้าด้วยกันเป็นปกติเสียก่อน หน้าตาของ ดร.ภิญโญ ไม่มีริ้วรอยของความเจ็บป่วยหรือความวิตกกังวลแต่อย่างใด ซึ่งข้าพเจ้าก็ดีใจที่เห็น ดร.ภิญโญ ปลอดภัยจากการผ่าตัด และจะสามารถกลับมาทำงานได้ดังปกติ หลังจากเรารับประทานอาหารเสร็จ ประมาณบ่ายโมงเศษ ดร.ภิญโญ ก็ลากลับ บอกว่าจะกลับไปพักผ่อนที่บ้าน ข้าพเจ้ายังเดินไปส่ง ดร.ภิญโญที่ลิฟท์หน้าห้องทำงานด้วย

วันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าไปที่ทำงานตอนเช้า ได้ทราบข่าวว่า ดร.ภิญโญ เสียชีวิตแล้วในตอนดึกของวันก่อน ข้าพเจ้าตกใจมาก แทบไม่เชื่อเลยว่าจะเป็นไปได้ในเมื่อข้าพเจ้าเพิ่งพบกับ ดร.ภิญโญ เมื่อวันวานนี้เอง และยังนั่งกินข้าวและคุยกันอยู่เป็นเวลานาน ถ้าหากไม่ได้พบกับ ดร.ภิญโญ เลยหลังจากไปเข้าผ่าตัดที่โรงพยาบาล ข้าพเจ้าจะไม่ใจหายมากถึงขนาดนั้น นี่อะไรกัน เพิ่งเห็นหน้ากันอยู่เพียงวันเดียวเท่านั้น หลายคนที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์พูดว่า เหมือนกับจะเป็นการสั่งลาของดร.ภิญโญ จึงมาที่ที่ทำงานเป็นครั้งสุดท้าย ยังจำได้ชัดเจนว่า ดร.ภิญโญ เข้าไปดูห้องทำงาน ซึ่งมีการปรับปรุงกั้นห้องใหม่ และเอ่ยชมว่าห้องทำงานกว้างขวางดูเป็นสัดส่วนดีขึ้นกว่าเดิม น่าเสียดายที่ดร.ภิญโญ ไม่มีโอกาสได้นั่งในห้องทำงานที่ปรับปรุงเตรียมไว้ต้อนรับเสียแล้ว

ความคุ้นเคยที่ข้าพเจ้ามีต่อ ดร.ภิญโญ ทำให้ข้าพเจ้าอดใจหายไม่ได้เมื่อ ดร.ภิญโญ จากไปนับเป็นการจากไปอย่างกระทันหันในเวลาที่ยังไม่สมควร ถ้าหาก ดร.ภิญโญ ยังมีชีวิตอยู่ คงจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติได้อีกมาก และคงจะเป็นที่พึ่งพาของบุคคลในครอบครัว และคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายคน

ขอให้วิญญาณของดร.ภิญโญ จงไปสู่สุคติ ในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ศาสตราจารย์ไพฑูรย์ พงศะบุตร

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ด้วยรักและอาลัย

การจากไปของดร.ภิญโญ ทำให้ข้าพเจ้าตระหนักถึงความเป็นอนิจจังของชีวิตมากยิ่งขึ้น ใครจะนึกว่าคนที่ยังแข็งแรงและมีจิตใจเข้มแข็งอย่าง ดร.ภิญโญ จะมาด่วนจากไปอย่างกระทันหัน จนคนที่เกี่ยวข้องไม่มีเวลาเตรียมตัวเตรียมใจรับทราบข่าวเศร้าสลดได้ทัน

ในบรรดาผู้ที่ร่วมทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ดร.ภิญโญ เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าสนิทสนมคุ้นเคยมาเป็นเวลานานที่สุด ถ้าจะย้อนรำลึกไป ข้าพเจ้ารู้จัก ดร.ภิญโญ เป็นครั้งแรก เมื่อเรียนอยู่ด้วยกันที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย ดร.ภิญโญ เป็นนิสิตรุ่นหลังข้าพเจ้า 3 ปี หลังจากเรียนสำเร็จแล้วเราต่างมีงานทำ และได้พบปะกันบ่อยพอสมควร เนื่องจากทำงานเป็นอาจารย์ประจำอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วยกัน ดร.ภิญโญสอนอยู่ที่คณะครุศาสตร์ ส่วนข้าพเจ้าอยู่คณะอักษรศาสตร์ เราทั้งสองได้มาทำงานร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ภายหลังเกษียณอายุจากราชการแล้ว โดย ดร.ภิญโญ เข้าทำงานที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ก่อนหน้าข้าพเจ้าเล็กน้อย วันแรกที่ข้าพเจ้ามารายงานตัวต่อท่านอธิการบดีที่วิทยาคาร 2 ก็ได้พบ ดร.ภิญโญ ที่หน้าห้องอธิการบดี และเราต่างดีใจที่ได้มาร่วมงานกันอีก

3 ปีเศษที่อยู่ด้วยกันที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ข้าพเจ้ามีโอกาสได้สนิทสนมกับดร.ภิญโญ มากขึ้น ทั้งโดยส่วนตัว และโดยหน้าที่การงาน ความเป็นเพื่อนกันมาเป็นเวลาช้านาน ประกอบกับความนับถือในความเป็นรุ่นพี่รุ่นน้อง ทำให้ข้าพเจ้ากับดร.ภิญโญ มีความรู้สึกที่ดีต่อกันมาโดยตลอด เมื่อมีอะไรที่ต้องปรึกษาหารือกัน ดร.ภิญโญ ก็พร้อมที่จะให้คำแนะนำและคำปรึกษาหารืออย่างเต็มใจและจริงใจ ถึงแม้ความรู้สึกของคนหลาย ๆ คน อาจจะมองว่า ดร.ภิญโญ เป็นคนที่ค่อนข้างปากกล้า พูดจาไม่ยอมคนง่าย ๆ แต่กับข้าพเจ้า ดร.ภิญโญ ทำตนเป็นมิตรที่น่ารักเสมอ ไม่มีสักครั้งเดียวที่เราเคยโกรธหรือขัดใจกัน ถึงแม้จะมีความคิดเห็นไม่ตรงกันบ้างในบางครั้งก็ตาม

ดร.ภิญโญ เป็นคนที่เชื่อมั่นในตนเองค่อนข้างสูง และเป็นคนที่รักความก้าวหน้า พร้อมที่จะวิพากษ์วิจารณ์สิ่งหนึ่งสิ่งใด ถ้าเห็นว่าสิ่งนั้นควรมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาซึ่งดร.ภิญโญ ให้ความสนใจมาโดยตลอดมักมีข้อคิดเห็นของดร.ภิญโญ แสดงออกในหน้าหนังสือพิมพ์ หรือในการบรรยายอภิปรายในที่ต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ถือได้ว่า ดร.ภิญโญ เป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญ ที่มีส่วนในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่วงการศึกษาของประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ในฐานะมิตรและผู้ร่วมงานที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ข้าพเจ้าเสียใจและเสียดายอย่างสุดซึ้งที่ดร.ภิญโญ มาด่วนจากไป ก่อนถึงเวลาอันควร ถ้าหาก ดร.ภิญโญ ยังคงมีชีวิตยืนยาวอยู่ต่อไป ก็คงจะทำประโยชน์ให้แก่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ และวงการศึกษาของประเทศชาติได้อีกมาก ขอให้อานิสงส์ผลบุญที่ดร.ภิญโญ ได้ประกอบมาแล้วในภพนี้ จงช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านจงไปสู่สุคติในภพหน้าด้วยเทอญ

อาจารย์สิงห์โต จ่างตระกูล

ผู้อำนวยการโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย
สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ระลึกถึงภิญโญเพื่อนรัก

ผมรู้จักคุณภิญโญมานานกว่า 40 ปี ตั้งแต่สมัยเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมัยนั้นมีนิสิตชายจำนวนน้อยมาก คุณภิญโญ และเพื่อนนิสิตชายทุกคนในคณะจึงต้องลงเล่นกีฬาทุกประเภท ตั้งแต่ ฟุตบอล รักบี้ บาสเกตบอล ฯลฯ บางครั้งต้องไปยืมตัวพี่ ๆ จากคณะครุศาสตร์มาร่วมด้วย แม้จะมีนิสิตชายไม่พอ แต่พวกเราก็มีชื่อเสียงในการวิ่งทนของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะคุณภิญโญ คุณจำเนียร คุณเวทิน ผม และเพื่อน ๆ อีกหลายคนเป็นนักวิ่งทนของคณะ ตั้งแต่ระยะ 1,500 เมตร ไปจนถึง 15,000 เมตร กวาดรางวัลของมหาวิทยาลัยมาทุกประเภทเป็นเวลาหลายปี

พวกเราเป็นนักเรียน ม.8 รุ่นแรก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จบจากโรงเรียนรัฐบาล และเอกชน มีทั้งสวนกุหลาบ อัสสัมชัญ กรุงเทพคริสเตียน เทพศิรินทร์ รวมทั้งโรงเรียนสตรี เช่น มาแตร์เดอี ราชินี (ทั้งล่าง และบน) เขมะศิริฯ วัฒนาวิทยาลัย ฯลฯ เป็นต้น แม้พวกเราจะมาจากต่างสถาบัน เราก็ได้รวมตัวกับเพื่อน ๆ ที่มาจากเตรียมอุดมได้เป็นอย่างดี เพิ่มความสนิทสนมตลอดมา เวลามีการพบปะเพื่อนฝูงรุ่นเก่า ๆ ที่คุณสดศรี หรือคุณละอองศรี นัดพบ คุณภิญโญจะมาร่วมสังสรรค์กับพวกเราทุกครั้ง โดยเฉพาะงานประจำปีของสมาคมนิสิตเก่าฯ ที่คุณภิญโญไม่ยอมขาดเลย

คุณภิญโญมีอนาคตก้าวหน้าไปไกลกว่าเพื่อนทุกคน เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เคยได้รับฉายาว่า "รัฐมนตรีเสาธง" เคยรับตำแหน่งสูงในทำเนียบรัฐบาล ได้รับสายสะพายสูงสุด แต่ไม่ว่าคุณภิญโญจะมีตำแหน่งหน้าที่สูงเพียงไหน เขาคงเป็นภิญโญคนเดิมตลอดเวลา เช่น สมัยที่คุณภิญโญมาช่วยวางแผนการบริหารทางวิชาการที่กรุงเทพคริสเตียน มาเกือบทุกวัน จนเพื่อน ๆ กระเซ้าคุณภิญโญ (สาธร) ว่าเมื่อไหร่จะเปลี่ยนเป็นคุณภิญโญ สีลมเสียที

คุณภิญโญ เคยมาช่วยงานของพวกชมรมการศึกษาเอกชนอย่างใกล้ชิด ได้ทุ่มเทกำลังกาย และกำลังความคิดให้พวกเราอย่างมากมาย เป็นกำลังสำคัญที่ทำให้พวกเราร่วมใจกันจนสามารถเป็นสมาคมสมาพันธ์การศึกษาเอกชน ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนเอกชนจนเป็นที่ยอมรับนับถือจากทุกวงการในทุกวันนี้

คุณภิญโญ เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง มีความรับผิดชอบสูง เสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นคนพูดอะไรตรงไปตรงมาเสมอ มีความจริงใจต่อเพื่อนฝูงทุกคน

การจากไปของคุณภิญโญ ทำให้ชาติได้สูญเสียบุคคลระดับมันสมอง และนักวางแผนชั้นหนึ่ง ทำให้พวกเราต้องเสียเพื่อนที่ดีไป คุณนิดได้ขาดหัวหน้าครอบครัวที่ประเสริฐสุด และสำหรับผมได้เสียเพื่อนที่ดีที่สุดในชีวิตของผม

ขอให้ดวงวิญญาณของคุณภิญโญ จงสถิตบนสรวงสวรรค์ ให้มีความสุขในสัมปรายภพชั่วนิรันดร

พวกเราจะระลึกถึงคุณภิญโญตลอดไป

ศาสตราจารย์ อำไพ สุจริตกุล

อดีตคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่บ้าน

มกราคม 2535

ภิญโญ เพื่อนแก้ว

มั่นใจว่านอกจากเวทิน และเพื่อนบางคนก็ยังมีเราอีกคนหนึ่งละ ที่มีสิทธิเรียกคุณเช่นนี้ หลังจากเราเรียนจบมาพร้อมกันแล้วภายหลังได้มาทำงานอยู่คณะเดียวกัน คำเรียกขานก็ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะและความนิยมของสังคม ยกเว้นเมื่อเราคุยกันเพียงลำพัง บัดนี้เราขอคืนสภาพความเป็นเพื่อนรู้ใจดังเดิม

ภิญโญ เราแทบช้อคเมื่อรู้ข่าวคุณจากหนังสือพิมพ์บนเครื่องบิน และเมื่อตามไปวัดอ้อมแขนเราสัมผัสความสะเทือนใจสุดขีด ความว้าเหว่เพราะสูญเสียหัวใจของนิด ทำให้เองก็สุดกลั้น เพราะสงสารนิดเหลือเกิน เป็นไปได้อย่างไร ทำไมคุณจากไปกระทันหันอย่างไม่น่าเชื่อเช่นนี้

จากวันนั้น ถึงวันนี้แม้จะมีเวลาอยู่กรุงเทพน้อยกว่าไปต่างจังหวัด แต่ทุกครั้งที่ว่างจากงานเรามักจะนึกถึง ความไม่น่าจะเป็นไปได้ และความน่าจะเป็นทั้งหลายทั้งปวงของคุณ...

ภิญโญ สิ่งแรกที่เราไม่นึกว่าจะเป็นไปได้ ก็คือลายเซ็นหลังรูปที่คุณแต่งแฟนซีหลังกิจกรรมเลือกผู้แทนคณะอักษรฯ ว่า "Joker คนนี้จะขอแก้ความผิดพลาดของตัวเอง ด้วยการยอมรับ และทำความดีตอบต่อตลอดไป" คุณรักษาคำพูดนี้ตลอดชีวิตคุณจริง! เพราะหลังจากนั้น เมื่อเราเป็นประธานแบดมินตันของคณะ และประธานเนตบอล ส.จ.ม.2 ปี คุณช่วยงานเราทุกงาน แม้แต่ยอมเป็น "กุลี" ทุบอิฐ ผสมปูน โบกซีเมนต์ คอร์ตแบดมินตันของคณะร่วมกับเพื่อน ๆ และน้อง ๆ เช่น "แป๊ะทิน" "เจ้กอ้น" เป็นต้น เพราะเราเองนั่งรถบรรทุกซื้อหินซื้อปูนมาทำคอร์ตแบ็ดกันเอง และคุณก็คือ "ผิ่นโญ้" ซึ่งหลังอาหารมื้อเย็นแล้ว ก็พากันเดินเรียงแถวร้องก้าบ ก้าบ ก้าบ... ออกจากประตูบ้านเรา เพราะประธานขี้เหนียวเลี้ยงข้าวกับไข่เจียว ไข่ดาว ไข่พะโล้ แถมแกงจืดแตงกวาใส่ไข่เป็นประจำ จนคอร์ตแบดฯ ข้างเทวาลัยเสร็จเรียบร้อยใช้การได้ ! (ก็สมัยนั้นคุณพ่อเราเป็นนายอำเภอวิเศษชัยชาญ ส่งไข่เป็ดฝากเรือเมล์ ให้เราไปรับที่ท่าเตียนเดือนละหลาย ๆ ชะลอมนี่นา)

อีกสิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ "คำจริง" ของคุณในสมัยที่เราสอนอยู่ครุศาสตร์ด้วยกัน และเมื่อคุณไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นที่รู้กันพอสมควรในหมู่เพื่อน ๆ และผู้ร่วมงาน เพราะคุณเป็นคนพูดเองว่า คุณกล้าราวีใคร ๆ ได้หมด ยกเว้นคนเดียวเท่านั้น คือ อาจารย์อำไพ... ขอบใจเพื่อนรักที่คุณรักษาสัจวาจานี้ได้จริง

ส่วนใหญ่เราภูมิใจในความสามารถของคุณ แต่มีครั้งหนึ่ง เราโกรธคุณมากถึงขนาดว่าเอาเจ็บ ๆ ทั้งที่คุณอยู่ในตำแหน่งคณบดีในฐานะผู้บังคับบัญชา คุณก็ได้แต่ยอมรับ ยอมรับแล้วก็ขอโทษ ซ้ำยังทำให้เราตกใจแทบสิ้นสติ เมื่อเห็นคุณยกหลอดยาประจำตัวขึ้นเป่าใส่คอเพื่อช่วยการหายใจ !

อีกครั้งหนึ่งเมื่อคุณเป็นรัฐมนตรี คุณทำให้เพื่อนบางคนเสียใจ เมื่อเราเตือนคุณแถมว่าเอาแรง ๆ คุณก็ฟัง และยอมรับผิด เราซึ้งในสัจธรรมของคุณ

เมื่อคุณห้าวหาญมากในการมุ่งมั่นสร้างความก้าวหน้าให้การศึกษาไทย หลุดจาก"ครอบแก้ว" คือเร่งรัดเรื่องจัดเขตการศึกษาทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด เด็กไทยจะได้หิ้วกระเป๋าเดินไปโรงเรียนใกล้บ้านในเมื่อทุกโรงเรียนมีคุณภาพทัดเทียมกัน จะได้ช่วยแก้ปัญหาร้อยแปดของบ้านเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจราจรอันจลาจลมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เราเองก็เชียร์สุดใจ ไม่อยากเห็นพ่อขับรถในขณะที่แม่ป้อนข้าวลูกในรถ ป้อนตัวเองแถมป้อนคนขับอีกต่างหาก เพราะต้องควักลูกสาวลูกชายจากที่นอนก่อนไก่โห่ ทุกลักทุเลสารพัดกว่าจะขนสมบัติขึ้นรถพร้อมกล่องอาหารไว้กินกลางทาง เนื่องจากต้องออกจากบ้านตีห้าครึ่ง ขับรถไปส่งลูกเข้าโรงเรียนคนละมุมเมือง ส่งเมียอีกมุม แล้วรีบไปให้ทันเข้าทำงานอีกมุมเมือง !

แต่อนิจจาท่านรัฐมนตรีภิญโญ ลุยงานอันแสนเข็ญนี้ได้ไม่ทันไรก็หมดโอกาสเสียแล้ว หลายคนเขาโล่งใจที่ไม่ต้องต่อสู้ด้วยวิธีย้ายลูกไปฝากเข้าสำมะโนครัวของพรรคพวกที่มีบ้านอยู่ใกล้โรงเรียนยอดนิยมและชื่อดัง ๆ ทั้งหลาย ครั้นแล้วเขาก็ตั้งหน้าขับรถส่งลูก ๆ แย่งเข้าโรงเรียนดัง ๆ กันต่อไป... นี่แหละหนาค่านิยมอันแรงฤทธิ์

ยังมีความน่าจะเป็น และไม่น่าจะเป็นของคุณอีกหลายอย่าง เช่น ในระยะหลังเมื่อมีการเตรียมเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในครั้งนั้น ผู้คนในวงการศึกษาหรือการบริหารและการเมืองจำนวนไม่น้อย เริ่มคิดถึงดร.ภิญโญ สาธร ที่เขาเคยให้สมญาว่า "เสาธง" ก็เริ่มเห็นว่า "เสาธง" นั้น ยังสูงสง่าชูหน้ากระทรวงอยู่จริง ๆ ลึก ๆ ในหัวใจคนอีกไม่น้อย

เหมือนกันที่อยากให้คุณกลับมาสานงานของชาติต่อ เพราะว่าคนที่กล้าหาญชาญชัยยึดมั่นในหลักการและมุ่งหน้า บุกบั่นเพื่อส่วนรวมอย่างคุณนั้นหาไม่ได้ง่ายนัก แต่ทำไม ทำไมหนอคนที่มีความรู้ มีฝีมือ หาญกล้าและใจซื่ออย่างคุณ จึงไม่ได้สมัครผู้แทนฯ เพื่อโดดเข้าสนามการเมืองอย่างเต็มภาคภูมิ เราข้องใจเหลือเกินในความ "น่าจะเป็น" แต่กลับ "ไม่น่าจะเป็นไปได้" เช่นนี้

ภิญโญ เพื่อนรัก เราจะเก็บความ"น่าจะเป็น" และความ"ไม่น่าจะเป็น"ของคุณไว้คิดต่อไป แต่ขอเอ่ยอีกอย่างเดียว คือความน่าจะเป็นสุขคติวิสัย ที่คุณดำรงอยู่ในเวลานี้ เพราะคุณได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม และการศึกษาของชาติไว้มากมาย คุณประโยชน์จากวิชาการบริหารการศึกษาที่คุณฝากฝีมือไว้ในตำราเรียนที่ลูกศิษย์ทุกรุ่นของคุณได้ศึกษาหาความรู้จากวิทยาทานนี้ ตลอดจนความดีต่าง ๆ ที่คุณได้ทำไว้ ใครจะเห็นก็ตาม ไม่เห็นก็ตาม คงเป็นกุศลผลบุญอันมีน้ำหนักมาก มีอานิสงส์ยิ่ง ประกอบกับกุศลผลบุญที่นิดกับลูกได้บำเพ็ญแผ่ให้คุณและเราขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศกุศลที่ได้บำเพ็ญเพียรมาตราบเท่าทุกวันนี้จงเพิ่มบุญและเป็นพลวปัจจัยเสริมส่งให้คุณประสบแต่สันติสุขในภพภูมิอันสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดกาลนานเทอญ

ขอจงไปดีเถิดเพื่อนรัก

ศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์

คณบดีคณะครุศาสตร์

แสนอาลัยและเสียดาย

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร โอนมารับราชการที่คณะครุศาสตร์เมื่อปี 2500 ซึ่งเป็นปีแรกที่คณะครุศาสตร์ย้ายมาจากคณะอักษรศาสตร์ ท่านจึงเป็นอาจารย์อาวุโสมากท่านหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งและพัฒนาคณะครุศาสตร์ โดยเฉพาะทางด้านบริหารการศึกษาท่านเป็นผู้มีส่วนร่วมบุกเบิกมาแต่ต้นจนปัจจุบันเป็นที่ยอมรับของวงการศึกษาทั่วประเทศ ท่านยังเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา และคณบดีของคณะครุศาสตร์อีกด้วย ท่านเป็นบุคคลตัวอย่างในฐานะครูและผู้บริหารแทบทุกทาง นับแต่น้ำใจ คุณธรรม อัชฌาศัย ความโอบอ้อมอารี ประสบการณ์ ความรอบรู้ มนุษยสัมพันธ์ ซึ่งผู้ใคร่ต่อการศึกษาจากบุคคลในเรื่องการปฏิบัติราชการ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เป็นแบบอย่างได้อย่างดียิ่ง โดยเฉพาะในทางมนุษยสัมพันธ์ท่านเข้ากับบุคคลทั่วไปได้ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย ผู้ใต้บังคับบัญชา ลูกศิษย์ มีความนิยมนับถือ รัก เคารพและเลื่อมใสในตัวท่านมาก

เมื่อปี 2519 ท่านลาออกจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ชาวคณะครุศาสตร์ก็ได้แต่อาลัยและเสียดายในตัวท่าน เมื่อท่านจากไปเพื่อดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับประเทศเช่นนี้ พวกเราก็ได้แต่ยินดีกับท่าน แต่ท่านก็ไม่เคยทิ้งคณะครุศาสตร์เลย ท่านยังมาเป็นอาจารย์พิเศษสอนให้แก่ภาควิชาบริหารการศึกษาและภาควิชาสารัตถศึกษามาโดยตลอด จนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรม เมื่อท่านถึงแก่อนิจกรรมทำให้วงการศึกษาของไทยขาดผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านบริหารไปอีกท่านหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่ นำมาซึ่งความเศร้าโศกแก่ลูกศิษย์ เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้รู้จักเป็นอย่างมาก

ขอให้คุณงามความดีทั้งหลายที่ท่านได้สร้างสมไว้จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่าน จงบรรลุสุคติในสัมปรายภพ และมีความสงบเป็นสุขชั่วนิจนิรันดร์

ด้วยความเคารพและอาลัยยิ่ง

นายอรุณ งามดี

รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์

อาลัยแด่

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

ผมรู้สึกเสียใจและเสียดายมากที่ได้ทราบข่าวการถึงแก่กรรมของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2534 และขอถือโอกาสนี้แสดงความเสียใจต่อภรรยาและครอบครัวของท่านอาจารย์ที่ต้องสูญเสียสามีสุดที่รัก และผู้นำครอบครัวไว้ ณ โอกาสนี้

ผมรู้จักสนิทสนมกับศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ตั้งแต่สมัยเรียนมหาวิทยาลัย ในฐานะที่ท่านอาจารย์เป็นรุ่นพี่ที่มีอัธยาศัย นิสัยสนุกสนาน จริงใจต่อเพื่อนฝูง และยินดีที่จะได้ช่วยเหลืองานของส่วนรวมมาโดยตลอด และมีลักษณะประจำตัว คือ หัวก้าวหน้า และมีความริเริ่ม กล้าพูดกล้าตัดสินใจ และมีอารมณ์ขัน เป็นที่รักและชอบพอของผู้ที่ได้คบค้าสมาคมโดยทั่วไป

การจากไปของท่านอาจารย์ภิญโญ สาธร ครั้งนี้ ทำให้วงการศึกษาของประเทศไทยขาดผู้ทรงคุณวุฒิและกำลังสำคัญไปท่านหนึ่งซึ่งน่าเสียดายมาก อย่างไรก็ตาม จากคุณงามความดีที่ท่านอาจารย์ได้กระทำบำเพ็ญประโยชน์ต่อวงการศึกษาและสังคมโดยส่วนรวมมาเป็นอันมากนั้น คงจะเป็นบุญกุศลช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์ภิญโญ สาธร ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

นายสวัสดิ์ สุวรรณอักษร

อดีตผู้เชี่ยวชาญพิเศษ กรมวิชาการ

อาลัยภิญโญ สาธร

"จากเมืองคอน-สู่กรุง-มุ่งงานชาติ"

● แสนอาลัยภิญโญ-โอ้เศร้าจิต ไม่เคยคิดว่าเพื่อนรักจักดับขันธ์ ทิ้งลูกเมียไปลับอย่างฉับพลัน ไม่คาดฝันว่ามัจจุราชขาดปรานี เพื่อนเคยผ่านวิกฤตชตามาหลายครั้ง แต่ก็ยังสู้ชีวิตไม่คิดหนี ยังยืนหยัดงานน้อยใหญ่ในชีวี เพื่อศักดิ์ศรีลูกผู้ชายนายภิญโญ แสนเสียดายมันสมองของนักปราชญ์ ผู้สามารถสร้างผลงานอีกนานโข ดั่งสวรรค์บั่นรากไทรไม่ให้โต สวรรค์โง่มิได้คิดพิจารณา

● หวลรำลึกห้าสิบปีที่ล่วงผ่าน แม้เนิ่นนานเริ่มจากในวัยศึกษา เพื่อนไม่เคยน้อยใจในชตา สู้ฟันฝ่างานแบกหามยามยากจน ศิษย์เบญจมะเมืองนครตอนวัยรุ่น แม้ไร้ทุน เพื่อนเรียนไปไม่เคยบ่น ทั้ง **พ่อคงแม่พง** หนอก็อดทน ต่างขวายขวนสู้ทนยากลำบากกาย เพื่อนจำพรากจากเมืองคอนตอนจบหก เหมือนลูกนกโบยบินไกลไปลับหาย ได้อยู่ **วัดบุปผา ฯ** ใหญ่ไม่อดตาย อีกทั้งได้เรียน **สวนกุหลาบ** ปลาบปลื้มใจ

● ได้เรียนต่อ **คณะอักษรฯ** ตอนอยู่วัด เพราะเจนจัดปัญญาจริงอันยิ่งใหญ่ ทั้งกีฬาวิ่งหมื่นเมตรเด็ดกว่าใคร เพื่อนนั้นไม่หดหู่ยอมสู้ตาย จบอักษรฯเป็นอาจารย์ **บ้านสมเด็จฯ** ด้านกลเม็ดการสอนดีนี้หลากหลาย สอน **ผดุงศิษย์ ฯ** ศิษย์ได้ดีมีมากมาย ต่อมาย้ายรับงานใหม่ในกระทรวงไปอยู่ **กรมวิชาการ** ไม่นานนัก ชตาผลักให้โยกย้ายจนหายห่วง เพิ่มประสบการณ์งานหลากหลายได้ตักตวง จึงโชติช่วงงานสอนศิษย์ **พณิชยการ** (พ.พ.)

● เพื่อนเรียนต่อ **ครุศาสตร์** ฉลาดล้ำ ได้น้อมนำปัญญาใช้หลากหลายด้าน จนได้ทุนต่อโทเอกเอนกประการ ด้านบริหารด้านวิจัยในอเมริกา สมเป็นศิษย์ **สแตนฝอร์ด** ชั้นยอดหนึ่ง ที่ลึกซึ้งในผลงานการศึกษา เพื่อนเคยเป็น **คณบดี** ผู้ปรีชาช่วยเสริมค่าครุศาสตร์ไว้ได้ครบครัน เพื่อนเคยเป็น **รัฐมนตรี** ที่ยิ่งใหญ่ ที่ใครใครให้สมญาช่างน่าขัน เพราะเสาธงกระทรวงเด่นเป็นสำคัญ เพื่อนมิหวั่นในถ้อยคำเมื่อทำดี

● เพื่อนยิ่งใหญ่เพียงหนึ่งปีที่งานหนัก ด้วยใจรักงานสรรค์สร้างอย่างเร็วรี่ ไม่อยากเห็นกระทรวงเราเต่าล้านปี หยุดกับที่หรือถอยหลังดั่งเต่าคลาน แผนการศึกษาแห่งชาติหนึ่งซึ่งยิ่งใหญ่ เพื่อนทุ่มใจและกายหลายสถาน ด้านหลักสูตรปรับพัฒนามาใช้งาน เพื่อลูกหลานได้ศึกษาทั่วหน้ากัน อีกสถาบันชาติศาสน์กษัตริย์ เพื่อนเคร่งครัดดีเลิศเทิดทูนมั่น ปลุกสำนึกประชาชนได้ผลพลัน เพื่อนขยันไม่เคยย่อท้อถอยงาน พ้นตำแหน่งรัฐมนตรีที่ยิ่งใหญ่ เพื่อนยังไม่พ้นงานยากหลากหลายด้าน เพราะทำเนียบงานมากมายหลายประการ ต้องประสานงานปรึกษานานาพรรณ

● อันผลงานน้อยใหญ่ในชีวิต เพื่อนผลิตด้วยจิตใจใฝ่สร้างสรรค์ ด้านบทความแม้บางตอนร้อนเผ็ดมัน เพื่อนมิหวั่นในหลักการของงานตน เพราะบทความทั้งมวลชวนให้คิด ชี้ถูกผิดให้สังเกตด้วยเหตุผล ชี้ระบบและหลักการบริหารคน ล้วนหลากล้นเชิงชั้นภูมิปัญญา ด้านหนังสือมีมากมายหลายชนิด ล้วนผลิตเพื่อเสริมงานการศึกษา ขอชี้แนะบางเล่มไซร้ที่ได้มา ให้รู้ว่ามีจุดเด่นเป็นฉันใด

● **"หลักบริหารการศึกษา"** มีค่ายิ่ง ใช้อ้างอิงครบทุกทางได้กว้างใหญ่ ทั้งทฤษฎีและหลักการทุกด้านไป ทุกสมัยทุกกรณีที่พัฒนา เพราะพรั่งพร้อมหลักบริหารด้านต่างต่าง ล้วนเสริมสร้างให้เด็กดีมีคุณค่า งานโรงเรียนต้องสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ควรศึกษาค้นคว้าไว้ให้ครบครัน **"การศึกษา : ปัญหาที่รอคนแก้"** คนดูแลแม้ยิ่งใหญ่ไม่สร้างสรรค์ สังคมเปลี่ยน-การศึกษาไทยตามไม่ทัน ปัญหานั้นยิ่งทับถมจมถิ่นไทย หวลรำลึกหนึ่งร้อยปีที่ล่วงผ่าน แต่ลูกหลานมีปัญหาพาเหลวไหล เพื่อนวิงวอนรัฐบาลท่านห่วงใยเอาใจใส่ทุกปัญหาอย่าปล่อยวาง **"รัฐศาสตร์การศึกษา"** ก็น่าอ่าน เพราะเสริมด้านการเมืองไว้ให้สรรค์สร้าง ทั้งการเมือง-การศึกษา-ควรหาทาง อยู่เคียงข้างร่วมพัฒนาประชาชน นักการเมือง-ผู้บริหารการศึกษาชาติ ควรฉลาดประยุกต์ใช้ให้เกิดผล รัฐศาสตร์การศึกษาเสริมค่าคนให้เลิศล้นในคุณค่าประชาธิปไตย **"การลงทุนเพื่อการศึกษา"** ก็น่าอ่าน เพราะเรื่องการลงทุนนั้นปัญหาใหญ่ มองงบประมาณของชาติอนาถใจ งานด้านไหนไม่พัฒนาพามืดมน หลายประเทศที่ยิ่งใหญ่สมัยนี้ เพราะเขามีงบพอใช้จึงได้ผล เพราะเขามีหลักพัฒนาคุณค่าคน จึงขวายขวนจัดงบไว้ให้ครบครัน ที่กล่าวนี้เพียงส่วนหนึ่งซึ่งดีเด่น ชี้ให้เห็นอุดมการณ์งานสร้างสรรค์ เพื่อการศึกษาของชาติเด่นเป็นสำคัญ เพื่อชนชั้นรุ่นหลังคิดพิจารณา

• ส่วนตำราภาษาอังกฤษนี้มีหลายหลาก มุ่งฝังรากพื้นฐานด้านภาษา เพื่อให้เด็กเรียนรู้ดีมีปัญญา รู้คุณค่าภาษาไว้และใช้งาน เช่น Standard Expression นั้นดีเด่น เพราะจุดเน้นทักษะไว้ให้เป็นฐาน ชุด Idioms จัดเสริมไว้ให้เชี่ยวชาญ เพื่อผู้อ่านทุกชนชั้นภูมิปัญญา ชุด CICERO นั้นก็มีความดีเด่น ที่ครูเห็นว่าใช้ดีมีคุณค่า 75 ยูนิต เหมาะงานการสนทนา กล่าวได้ว่าสามารถใช้หลายกรณี ผู้ร่วมเขียนตำรานี้ล้วนมีชื่อ ฝากฝีมืออย่างน่าชม สมศักดิ์ศรี เช่น อ.เลิศ-เชวง-สวัสดิ์นั้นล้วนชั้นดี เพื่อนเหล่านี้ล้วนสนิทมิตรสัมพันธ์

• คำอาลัยทุกเรื่องราวกล่าวมานี้ เพื่อช่วยชี้ข้อเท็จจริงทุกสิ่งสรรพ์ ว่าแม้เพื่อนจะดีเด่นเป็นสำคัญ แต่สวรรค์ยังโหดร้ายทำลายชนม์ ภิญโญเอ๋ยอย่าน้อยใจในชีวิต เขาลิขิต-ฝืนเท่าไหร่ไม่ได้ผล แต่ขอเพื่อนจงภูมิใจในงานตน ที่เลิศล้นจนลือเลื่องทั่วเมืองไทย เพื่อนเอ๋ยจงหลับสบายให้สงบ ในพิภพที่สุขจริงและยิ่งใหญ่ แม้เพื่อนรักสถิตแดนสุดแสนไกล เราจะไม่ลืมเลือนเพื่อนแท้เอย

๑๕ เม.ย. ๓๖

อาจารย์สวัสดิ์ จงกล

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ลูกพ่อคง ชาวนานครศรีธรรมราช

เมื่อถูกถามว่าผู้เล่นตำแหน่งในขวาของกองหลังของทีมรักบี้คณะอักษรศาสตร์ปี พ.ศ. 2493 มีคนเดียว อาการบาดเจ็บจากการฝึกซ้อมยังไม่ดีขึ้น จะเล่นแทนได้ไหม หนุ่มวัยรุ่นผิวเข้มรูปร่างสันทัด ผมหยิกเล็กน้อย แววตาเอาจริงซึ่งเป็นนิสิตชั้นปีที่สามตอบทันทีโดยไม่ลังเลใจว่าเอาไงเอากัน แนะนำพื้นฐานการเล่นและขอซ้อมทีมดูก่อนว่าไหวไหม เขาลงเล่นอย่างทุ่มเทและปีนั้นทีมรักบี้ของอักษรศาสตร์ก็ผ่านไปด้วยความเรียบร้อย แพ้มากกว่าชนะซึ่งเป็นธรรมดาของกีฬา เรามีมติว่า "not to conquer but to participate" ปีรุ่งขึ้นนักกีฬาวิ่งหมื่นเมตรตัวหลักของคณะไม่สบาย เราก็ขอแรง senior ผู้มี spirit เข้มข้นให้ลองลงแข่ง เขามุมานะซ้อมและสามารถเข้าเส้นชัยที่หน้าตึกจักรพงษ์ในกลุ่มต้น ๆ เมื่อเข้าป้ายแล้วเขาไม่ได้นึกถึงตัวเอง แต่ถามว่า "ทินเข้าเส้นแล้วหรือยัง?" (ปัจจุบันคือ ดร.เวทิน มัลลิกะมาส) "ไอ้เตี้ยล่ะ" (ต่อมาคืออดีต ดร.วิรัช กมุทมาศ) เราทราบต่อมาว่าหนุ่มผิวเข้มมีอาการปอดเป็นจุด แต่เขาไม่เคยบอกใครเรื่องสุขภาพของเขา แต่จะเต็มใจช่วยงานเพื่อนและคณะโดยไม่ลังเล หากเชื่อมั่นว่าจะทำได้

เพื่อนฝูงไม่กี่คนทราบเมื่ออยู่ชั้นปีที่ 4 ว่า เขาใช้นามปากกาเขียนบทความลงในหนังสือ "มหาวิทยาลัย" ฉบับปิยะมหาราชานุสรณ์ วิพากย์ การบริหารงานของมหาวิทยาลัย สโมสรนิสิต กิจกรรมระหว่างคณะ ทำให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัย คณะกรรมการสโมสร และนิสิตคณะที่ "กร่าง" ที่สุดสืบเสาะว่าใครที่บังอาจวิพากย์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา แต่ก็ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงกระทบถึงตัวเขา เพราะสาราณียกรชั้นเลิศผู้นั้นไม่เผยชื่อจริงของผู้เขียน ที่สำคัญยิ่งคือข้อวิจารณ์นั้นพุ่งไปที่จุดอ่อนบนฐานของความจริง ในปลายปี เขาผิดหวังมากในการสอบวิชาประวัติศาสตร์ เนื่องจากครั้งนั้นข้อสอบมักจะมี 5 ข้อให้เลือกตอบ 3 ข้อหรือข้อเดียวก็ได้ ข้อที่เขาสนใจที่สุดคือข้อที่อาจารย์ถามว่าให้เสนอความเห็นและวิจารณ์ ว่านิสิตเรียนวิชานี้แล้วได้ประโยชน์หรือไม่ เพียงใด ข้อสอบแบบนี้ถ้าจะเล่าให้ฟังอย่างภาษามวย ก็ต้องพากย์หรือเขียนว่า "เข้าทางมวย" เขาจึงสวน

หมัดตรงตามแบบฉบับของเขาอย่าง "เนื้อ ๆ" "เต็ม ๆ" (ในทัศนะของชายหนุ่มไฟแรงครั้งกระนั้น และก็ติดตัวเขาชั่วชีวิต) ผลคือได้ 60 คะแนนจาก 100 เขาได้แต่ส่ายหัวอย่างผิดหวังและบ่นให้เพื่อนและน้อง ๆ ที่รู้จักเขาดีว่า "ถ้าอาจารย์ใจไม่ถึง ก็ไม่น่าออกข้อสอบอย่างนี้เลย" ผลเสียที่เป็นภาพรวมที่ได้ 60% (minimun passing score) ดึงคะแนนทำให้เขาหมดสิทธิ์ได้เกียรตินิยม

เมื่อจบ อบ.แล้ว เขาก็ออกทำงานในกระทรวงศึกษาธิการคือ ที่กรมการฝึกหัดครูกรมวิชาการและกรมอาชีวศึกษา เขาแสดงบุคลิกและศักยภาพได้ เมื่อสอนที่โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในปี พ.ศ. 2497 เขายินดีสาธิตการสอนภาษาอังกฤษด้วยการพูดภาษาอังกฤษ และจะให้สอนนักเรียนโรงเรียนไหนก็ได้ แผนกวิชาฝึกหัดครู คณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์จึงเลือกให้เขาสอนนักเรียนชั้น ป. 5 โรงเรียนพญาไท นักเรียนเพิ่งเรียนได้ไม่กี่สัปดาห์เขาเริ่มด้วย "My name is Pinyo Satorn. What ´s your name?" แล้วก็ดำเนินการสอนจนจบชั่วโมง จากนั้นเขาเปิดโอกาสให้อาจารย์และนิสิต ซึ่งมีทั้งรุ่นครูบาอาจารย์ของเขา และเพื่อนรุ่นน้องไล่หลังกันรุ่นเดียว ซักถามอย่าง "เปิดอภิปรายทั่วไป" การสาธิตครั้งนั้นจบลงด้วยเสียงปรบมือกราวใหญ่ นับว่าเขาเป็นนิสิตเก่าคนเดียวที่ made in Thailand อาสาสอนภาษาอังกฤษด้วยการใช้ภาษาอังกฤษโดยตลอดให้อาจารย์และนิสิตได้ศึกษาหลักและวิธีการ

การที่เป็นคนทำอะไรทำจริง มีความพยายามเป็นเลิศ ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคง่าย ๆ เป็นคนรักเพื่อนและสถาบัน เมื่อสมาคมรักบี้ฟุตบอลแห่งประเทศไทยมีหนังสือเชิญชวนให้โรงเรียนฝึกหัดครูส่งทีมรักบี้เข้าร่วมแข่งขัน ลูกศิษย์อยากแข่งขัน และอาจารย์ใหญ่สนับสนุน แม้ประสบการณ์การเล่นรักบี้มีเพียงฤดูกาลแข่งขันปีเดียว เล่นในฐานะลูกทีมที่เป็นตัวแทนด้วยซ้ำ เขาหาหนังสือเกี่ยวกับรักบี้ฟุตบอลมาอ่าน คัดนักเรียนที่มีพื้นฐานจากฟุตบอล กรีฑา บาสเกตบอล และผู้ที่มีใจรักการกีฬา ผลสุดท้ายทีมรักบี้ฟุตบอลของโรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาก็ยาตราทัพเข้าแข่งขันที่สนามศุภชลาศัยอย่างภาคภูมิ เพราะเป็นสถาบันฝึกหัดครูแห่งเดียวที่ส่งทีมรักบี้เขาแข่งขัน เขาเป็นทั้งผู้ฝึกสอนและผู้จัดการทีมลูกศิษย์ของเขาแข่งขันด้วยสถิติที่ชนะมากกว่าแพ้ แม้ทีมของเขาไปไม่ถึง "ดวงดาว" แต่ชื่อของเขาก็ติดอยู่ในใจของชาวบ้านสมเด็จฯ ทุกคน

ครั้งหนึ่งเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้น นักเลงในละแวกที่โรงเรียนฝึกหัดครู ฯ ตั้งอยู่ไม่พอใจนักเรียน จึงมีการกลั่นแกล้งและรังแก โดยเฉพาะนักเรียนตัวเล็กหรือผอม ๆ จะได้รับ "ของฝาก" จากกลุ่มนักเลงที่สุมหัวกันอยู่ที่ปากซอยเข้าโรงเรียน นักเรียนที่เป็น "คนจริง" กลุ่มหนึ่งทนไม่ไหว จึงไปปรึกษาเขาว่าจะทำอย่างไร เขาทำหน้าที่ "ครูแนะแนว" ให้ลูกศิษย์ของเขาอดทน ไม่ยอมให้ลูกศิษย์ของเขาวิวาทกับนักเลง แต่แล้ว "ตบะ" ของเขาก็แตกเมื่อนักเลงปิดซอยและส่งสาร "ท้ารบ" กับนักเรียน เขารวบรวมนักรักบี้และ "คนจริง" จำนวนหนึ่ง "รับท้า" ออกลุยกับอันธพาล ผลที่เกิดขึ้นก็เหมือนคำโฆษณายาฆ่าแมลงบริษัทหนึ่งว่า "จะไปเหลืออะไร" เพราะพี่แกวางแผนทั้งยุทธการและกฎหมายไว้พร้อมเสร็จ นักเลงเหล่านั้นนอกจากเจ็บตัวแล้ว ยังโดนชิวเข้าซังเต ตามข้อหาซึ่งตำรวจแนะนำเขาไว้แล้ว บทเรียนที่ใช้ปัญญาเข้าแก้ปัญหาของลูกผู้ชาย ครั้งนั้นทำให้นักเรียน เพิ่มความรัก ความเคารพเขามากยิ่งขึ้นอีก

เขาเป็นศิษย์ที่รักและเคารพครูของเขามาก ตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นก็คือ เมื่อจบปริญญาเอกจาก Stanford แล้ว ผู้ที่เขาไปคารวะขอบคุณที่สั่งสอนและสนับสนุนเขาจนเป็นแรงบันดาลใจให้เขาเรียนจบชั้นสูงสุดก็คือ ท่านอาจารย์โชติ เพชรานนท์ ครูภาษาอังกฤษที่เขารักและเคารพมาก หลังจากกราบคารวะและรายงานความสำเร็จในการเรียนแล้ว เขาก็เล่าให้เพื่อน ๆ น้อง ๆ ฟังว่าเขายิ่งรักและบูชาครูของเขามากขึ้นเมื่อครูของเขาบอกว่า เธอยังเรียนไม่จบยังต้องเรียนต่อไป เพราะเธอได้แค่ doctor ต้องเรียนให้ได้ doctest เสียก่อนค่อยมาบอกครูว่าเรียนจบชั้นสูงสุด อารมณ์ขันแฝงปรัชญาประโยคนี้ เขาจำไว้ชั่วชีวิต เขาจึงเป็นคนที่กระหายในการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต

การเป็นเสนาบดีที่วังจันทรเกษมเกือบหนึ่งปีเป็นช่วงชีวิตที่เขาได้รับการวิพากย์วิจารณ์มาก โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ชอบหรือเกลียดเขา จริง ๆ แล้วเขาเป็นคนที่ตั้งใจจะทำงานอย่างมุ่งมั่น ข้อเสียที่เขาแก้ไขไม่ได้เมื่อเป็นนักการเมืองก็คือ คำพูดของเขาซึ่งเขาไม่สามารถเป็น "นาย" สิ่งที่เขาพูดไม่ได้ เขาถูกวิจารณ์ว่าดื้อ ไม่ฟังเสียงใคร เชื่อมั่นในตัวเองมากเกินไป ฯลฯ ตัวอย่างต่อไปนี้เชื่อว่าสะท้อนความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของเขาได้เป็นบางส่วน เมื่อเขารับตำแหน่งครั้งนั้นเขาพูดสั้น ๆ ว่า "ลื้อมีอะไรที่คิดว่าอั๊วควรระวัง บอกด้วยก็แล้วกันนะ" ผู้เขียนขอเขาข้อเดียวว่า หากมีซองจดหมายเขียนไว้หัวมุมซองข้างขวาว่า "ด่วน - เสนอตรง" ขอให้ไฟเขียวกับบันทึกนั้นด้วย ในการแถลงนโยบายการศึกษา แม้ว่าบันทึกด่วน -

เสนอตรงจะไปถึงมือเขาในตอนบ่ายแก่ ๆ แต่คำแถลงที่สภานิติบัญญัติก็ครอบคลุมสาระที่ไม่ปรากฏในร่างของเขาได้ทัน ด้วยการแถลงเพิ่มเติมด้วยวาจา

ครั้งนั้นกระทรวงศึกษาธิการยกร่างหลักสูตรระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ไว้แล้วเขาเคยวิจารณ์ว่าหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2503 สั้นและมีอะไรไม่เป็นไทย ๆ อยู่หลายอย่าง เขาจึงสั่งให้นำร่างหลักสูตรไปให้เขาอ่าน ประมาณหนึ่งสัปดาห์ผ่านไป เขาโทรศัพท์บอกว่า "หลักสูครอหิวาต์อะไรวะ ยาวชิบจนหาไม่เจอ แต่อั๊วไม่รู้จะแก้ไขตรงไหน เวลาใช้จริงลื้อติดตามแก้ไขปรับปรุงให้ดีก็แล้วกัน" เขาขยายความในระยะไม่นานนักหลังจากอ่านทบทวนแล้วว่าในด้านของปรัชญา ด้านตรรกวิทยา และความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้นั้นดีแล้ว เขียนละเอียดดีแต่มันยาวไปหน่อย

ครั้นใกล้เวลาประกาศใช้หลักสูตรทั่วประเทศ เขาเห็นว่าการประกาศใช้ปีละหนึ่งชั้นเรียนนั้นช้าไปหน่อย จะเร่งขึ้นให้เป็นปีละสองชั้นเรียนได้ไหม เมื่อถูกถามเช่นนี้กรมที่รับผิดชอบก็วุ่นวาย เพราะเป็นเรื่องใหญ่เกินกำลัง แต่ก็ไม่ค่อยกล้าคัดค้าน ผู้เขียนได้รับมอบหมายให้ชี้แจงเสนาบดีด่วนที่สุด จึงใช้วิธีการเดิมคือ "ด่วน - เสนอตรง" ไว้ก่อน เมื่อได้ข้อมูลจากเสนาบดีอย่างไรค่อยเจาะลึกในรายละเอียดทีหลัง บันทึกเล็กจากข้าราชการระดับกองซึ่งถือว่า "สะเทิ้นน้ำสะเทิ้นบก" เพราะยังไม่ใหญ่จริงมีความว่า "เฮียที่รัก ถ้าทำอย่างขัดดำริที่แจ้งไปที่กรม ขอเรียนว่าเรื่องนี้เป็น double input จะต้องเป็น double output แล้วจะส่งผล double unemployment รัฐบาลเตรียมพร้อมแล้วหรือยัง" ชั่วเวลาไม่นานนักก็มีโทรศัพท์สั่งว่า "ได้รับ note แล้ว ลื้อช่วยบอกให้ Bennett (Nicholas Bennett) ช่วยเสนอตัวเลขตามบันทึกของอั๊ว และส่งอั๊วเย็นนี้ เพราะแกจะพบอั๊วอยู่แล้ว" จากนั้นการใช้หลักสูตรก็เป็นไปตามแผนเดิม

งานในหน้าที่เสนาบดีมีทั้งที่ได้รับคำชมและตำหนิติเตียน มีอยู่สี่เรื่องที่ผู้เขียนขอบันทึกไว้คือ การจัดสรรงบประมาณด้วยการให้ร้อยละเพิ่มขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็กมากกว่าร้อยละของโรงเรียนขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพื่อความเป็นธรรมของการจัดสรรงบประมาณ การแบ่งเขต (zone) ของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนเรียนใกล้บ้าน การไม่อนุมัติให้สอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นประถมปีที่หนึ่ง การไม่บังคับให้นักเรียนมัธยมทุกคนเรียนวิชาทหาร (ร.ด.) แต่ให้นักเรียนชายหญิงเรียนด้วยความสมัครใจ

เมื่อพ้นหน้าที่เสนาบดีแล้ว เขาอยากจะไปร่วมงานสนุกสนานกับ "men meeting" ของชาวอักษรศาสตร์ชาย ผู้เขียนเตือนว่าอาการไม่ค่อยดี เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ยังไม่พอใจ กันหลายคน เขาก็บอกว่า "เอางี้ก็แล้วกัน งานนี้วัดใจพี่น้องชาวสีเทา อั๊วเตรียมใจเตรียมตัวให้เพื่อนฝูงชกปากได้ ลื้อคุมเกมให้ดีก็แล้วกัน" เมื่อถึง "3 มกรา" มีเพื่อนและน้อง ๆ หลายคนมาพบและเงื้อหมัด ชกผ่านคางและชกพุงของเขา จากนั้นความเป็นพี่น้องก็กลับมาสู่หัวใจของพวกเราทุกคน เขาพูดสั้น ๆ พร้อมกับน้ำตาคลอเบ้าว่า "ขอบใจมากเพื่อน ลื้อช่วยถอนหนามในใจอั๊วออกได้"

ชีวิตหนึ่งเกิดมาด้วยบุพกรรม ชีวิตหนึ่งจำเริญวัยโลดแล่นผ่านสุขทุกข์ทั้งปวงก็ด้วยกรรมชีวิตหนึ่งสั้นสุดลงแล้วด้วยกรรม เฮียละโลกด้วยความสงบ มีสติบริบูรณ์ รู้ตัวดีว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับตัวเองในวินาทีสุดท้ายของชีวิต ชีวิตนั้นย่อมสู่สุคติแน่นอน

พักผ่อนให้สงบสุขเถิด เพราะชาตินี้ได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างอย่างดีที่สุดแล้ว หน้าหนึ่งในประวัติการศึกษาจะมีบันทึกไว้ว่า ลูกพ่อคง ชาวนานครศรีธรรมราช ได้ทำอะไรไว้แก่แผ่นดินวิญญูชนผู้มีใจเป็นธรรมย่อมประจักษ์ด้วยจิตใจของตนเอง ผู้เขียนภูมิใจที่เป็นทั้งเพื่อนและน้อง ขอขอบคุณและคารวะเฮียด้วยรักและอาลัย

อาจารย์เลิศ เกษรคำ

บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด

คิดถึง สุบิน สหาย

จาก เลิศ เกษรคำ

เมื่อครั้งยังหนุ่มแน่น เมื่อสุบินตั้งใจแน่วแน่ เรื่องใด เป็นต้องทุ่มเทอย่างสุดชีวิต

สุบินเป็นคนมีความหวังสูง เราจึงมักคุยกัน เรื่องความหวัง และเราเคยฝากชีวิตไว้ด้วยกัน

เราเคยไม่พอใจระบบเศรษฐกิจไทย และเที่ยวปรับทุกข์ กับใครต่อใคร เรื่อยไป แต่เราตัวเล็กเกินไป ไม่มีใครฟัง

สุบินบอกว่า เรื่องที่เราพูดนี้ ถ้าเป็นคนใหญ่ๆ พูด ไม่ต้องพูดมากเท่านี้ ก็มีคนฟัง มีคนไปใช้ให้เรื่อง

เราพูดกันอย่างนี้จริงๆ ถ้าสุบินพูดได้ เหตุผลชั้นเยี่ยม เรามีความเห็นเหมือนกันว่า จะต้องเป็นใหญ่เสียก่อน ค่อยพูดใหม่ พูดเหมือนเดิมนั่นแหละ รับรองว่ามีคนเชื่อ

แล้วสุบินก็ทำได้

เมื่อสุบินจบดอกเตอร์เศรษฐศาสตร์จากฮอลแลนด์ ก็ทำให้สุบินดังจริงๆ

เหตุการณ์ทำให้สุบินลาออกจากเก้าอี้ผู้ว่าการธนาคาร ไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เพื่อนๆ ก็ทักกันว่า คราวนี้แหละ คงจะได้แสดงฝีมือ

แต่เหตุการณ์ก็ทำให้สุบินผิดหวัง เหมือนกับที่เพื่อนๆ ผิดหวัง เมื่อเขาปลิวออกจากรัฐมนตรีแล้ว สุบินก็ยังไม่หยุดหวัง

เขาจากไปเร็วเกินไปที่จะทำให้ความหวังสูงสุดเป็นจริง หลายคนเสียดาย

ขอให้สุบินเป็นสุขเถิด

ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แด่ ดร.ภิญโญ ผู้ยิ่งยง

ข้อเขียนนี้แสดงความรู้สึกอาลัยอย่างลึกซึ้ง ต่อศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร นิสิตรุ่นพี่ในคณะอักษรศาสตร์ ผู้บังคับบัญชาในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเพื่อนร่วมงานวิชาการในกระทรวงศึกษาธิการ

ดร.ภิญโญ สาธร มีบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง ห้าวหาญ และซื่อตรง ดร.ภิญโญ มีความรู้และสามารถแสดงความรู้ได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ตำราทางการบริหารการศึกษา ของ ดร.ภิญโญ สาธร จึงได้รับการอ้างอิงอย่างกว้างขวาง ในวงการศึกษาของไทยยากที่จะหาใครมีความรู้ด้านการบริหาร ด้านภาษาและด้านการวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาดีเท่ากับดร.ภิญโญ

เบื้องหลังความกล้าแกร่ง อาจหาญ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดดร.ภิญโญ รู้ว่าเขาเป็นคนที่สุภาพอ่อนโยน และอารมณ์อ่อนไหว ดิฉันไม่เคยพบว่าเขาแสดงความข่มขู่และเกรี้ยวกราดต่อใคร แม้จะพูดวิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา ดร.ภิญโญจะมีท่าทางยิ้มแย้มแจ่มใสเสมอ เขาคิดอย่างไร เขาพูดอย่างนั้น เขาจึงไม่มีพิษมีภัย ต่างจากคนที่ปากปราศรัย แต่ใจเชือดคอ

ดร.ภิญโญ หมดกรรมแล้ว ขอให้ดวงวิญญาณไปสู่ดินแดนอันสงบเย็น เป็นสุขด้วยกุศลผลบุญที่ได้ทำไว้แล้วตลอดกาลนิรันดร

ดร.จันทร์ ชุ่มเมืองปัก

รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
มหาวิทยาลัยศรีปทุม บางเขน

ด้วยอาลัยรัก

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร กับผมรู้จักกันมานานแต่ที่คุ้นเคยกันมากก็สมัยเรียนอยู่มหาวิทยาลัยอินเดียน่า บลูมิงตัน สหรัฐอเมริกา พ.ศ.2502 เพราะหอพักของเราติดกัน ครั้นกลับมาถึงเมืองไทย งานทำให้เราแยกกัน แต่ก็งานอีกนั่นแหละทำให้เราต้องทำงานและพบปะกันอยู่เสมอ เพราะเราเป็นกรรมการและ/หรือสมาชิกสมาคมการศึกษาสมาคมPDK และสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยอินเดียน่า ได้ประชุมด้วยกันเป็นประจำ และบังเอิญ ดร.ภิญโญ เป็นผู้มีความรู้ ผมเป็นคนที่มีพรรคพวกแยะ ดังนั้นเราจึงได้รับเชิญไปอภิปรายร่วมกันบ่อยมาก ส่วนมาก ดร.ภิญโญ เป็นคนพูด ผมเป็นผู้ดำเนินรายการอภิปราย บางรายการก็ออกทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2534 ผมยังเขียนข่าวสังคมกระเซ้าบางอย่างส่งไปลงศูนย์ศึกษา ฉบับที่จะพิมพ์เดือนธันวาคม พอรุ่งขึ้น ทราบข่าวว่าเพื่อนลาพวกเราไปเสียแล้ว ต้องรีบไปแก้ข่าวที่เขียนไปแล้วด้วยความเศร้าและอาลัย และเย็นวันที่ 27 ผมก็ได้ทราบข่าวโดยละเอียดจาก พันตรีเลิศ เกษรคำ และรศ.นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ แต่ 2 คนนี้ก็เล่าอย่างเบลอ ๆ เพราะต่างคนต่างก็นึกไม่ถึงว่าเหตุการณ์จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นนี้

ศ.ดร.ภิญโญ สาธร เป็นเพื่อนร่วมรุ่นของพวกเราไม่กี่คน ที่ดวงและความสามารถพาไปถึงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ ซึ่งถือว่าไปได้ด้วยความรู้ความสามารถและประสบการณ์โดยแท้ เพราะมิได้เป็น ส.ส. แต่ได้รับเชิญในสมัย ฯพณฯ นายกธานินทร์ กรัยวิเชียร ศ.ดร.ภิญโญ เป็นผู้ใฝ่หาความรู้ อ่านหนังสือค้นคว้า ทำให้ตัวเองทันสมัยและทันเหตุการณ์ตลอดเวลา ทุกครั้งที่ไปเป็นผู้บรรยายหรืออภิปราย ศ.ดร.ภิญโญ จะหอบแฟ้มและเอกสารอ้างอิงไปด้วยไม่เคยเว้น ตัวเลขทุกตัวมีที่มา ข้อความทุกวรรคตอนที่อ้างถึงมีเอกสารชูให้เห็น เป็นคนกล้าพูดกล้าวิเคราะห์วิจารณ์ในทางที่ถูกต้อง หลายเรื่องที่หลายคนไม่กล้าเอ่ยถึง

แต่ศ.ดร.ภิญโญ กล้า เพราะมันเป็นทั้ง Fact และ Information "เรื่องนี้ต้องพูด มันเป็นข้อเท็จจริงจริง ๆ" ศ.ดร.ภิญโญ มักจะพูดประโยคนี้

วงวิชาการของประเทศไทยต้องขาดนักวิเคราะห์ นักวิจารณ์ และนักพูดไปอย่างน่าเสียดาย ทั้ง ๆ ที่อายุของเขายังอยู่ในวัยที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้อื่นและยังจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติโดยเฉพาะแก่วงการศึกษาไทยอีกมาก ขอให้วิญญาณของ ศ.ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติ และหากมีชาติมีภพที่มนุษย์จะได้เกิดมาอีก ขอให้ ศ.ดร.ภิญโญ สาธร ได้เกิดมาเป็นคนไทยทุกชาติไป

โชติ เพชรานนท์

อาจารย์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ครูโชติ เพชรานนท์ พูดถึง ภิญโญ สาธร

พ.ศ.2487 ภิญโญ สาธร เรียนชั้น ม.6 (สมัยนั้นมีชั้นเตรียมฯ 1 และ เตรียมฯ 2 ต่อจากม.6) ที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผมสอนภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ คือ พีชคณิต และเรขาคณิต ภิญโญ สาธร สนใจภาษาอังกฤษมาก เพื่อนคู่หูของภิญโญ คือ เวทิน มัลลิกะมาส เก่งทั้งคู่ จบม.6 แล้ว ทั้งสองคนเข้าเรียนต่อในกรุงเทพฯ ผมสอนอยู่ที่นั่น 11 ปี แล้วลาออกจากราชการมาเรียนต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรเดี๋ยวนี้) ปีพ.ศ.2501 ผมย้ายมาเรียนที่ Language Lab ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประมาณ 6 เดือน มี Mrs. Culmer เป็นผู้ควบคุม ระหว่างนั้น ภิญโญ สาธร ดูเหมือนกำลังทำค.บ.อยู่ ภิญโญก็เรียนใน Lab ด้วย มีครูอาจารย์จากโรงเรียนต่าง ๆ รวมทั้งนิสิตจุฬาฯ นิสิตประสานมิตร รวมประมาณ 40 คนเศษ วันที่ 2 มกราคม 2502 ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจัดฉลองปีใหม่กันที่สนามข้างตึกอักษรศาสตร์ ผมได้นำชื่อผู้สอนและผู้เรียนทุกคนมาเขียนเป็นปัญหาภาษาอังกฤษแล้วให้ทายว่าเป็นชื่อของใคร (เอาแต่ชื่อไม่รวมนามสกุล) พูดทายทางเครื่องขยายเสียง ใครทายถูกมีรางวัล ทั้งปัญหาและชื่อมีในกระดาษพิมพ์แจกทุกคน ชื่อหนึ่งเขียนทายดังนี้

"I PIN You," is read /reversely/

"YOU PIN I". If you and I were killed., who was left?

มีคนทายว่า PIN ก็ไม่ถูก เพราะคนชื่อ PIN ไม่มี ข้อนี้ผู้ทายต้องเฉลย คือ I PIN YOU. I และ YOU ตายคือ I และ U ตาย PIN YO ที่เหลือคือ PIN YO

อีกชื่อหนึ่งทายว่า

Who is the greatest wrong-doer
who uses a prefix as a suffix?

คำตอบคือ Poonsub (คุณหญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ คณบดีครุศาสตร์สมัยนั้น) sub นั้นเป็น prefix อยู่ข้างหน้า แต่ท่านใช้เป็น suffix อยู่ข้างหลัง ผิด

ภิญโญ สาธร กล่าวว่า "ปัญหาของอาจารย์โชติ เอาไปออก (วิทยุ) ท.ท.ท.ได้"

ภิญโญ สาธร เป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษ อยู่ในกรุงเทพฯ หลายสถาบัน และเขียนตำราภาษาอังกฤษด้วย ผมเคยอ่านตำราของเขาทุกเล่ม เจอที่ผิดและบกพร่องบ้างบางเรื่องที่ผมเคยสอนไว้ก็ไม่ได้เอามาเขียน เช่น There is และ There are เป็นต้น เคยสอนแยก There กับ is ออกจากกัน เพื่อให้เข้าใจอย่างแท้จริงว่ามันคืออะไร

สมัยเป็นนักเรียนเคยสอนเครื่องหมาย ',apostrophe ว่าใช้แทนตัวอักษร (letter (s)) ที่ละ (omit) ไว้ เช่น do not เป็น don't (' แทน o ที่ละไว้) เคยให้ภิญโญค้นหาดูว่า ' ในประโยคต่อไปนี้แทนอักษรอะไร

It's ten o'clock.

สมัยนั้นภิญโญบอกว่า It is ten o'clock. ' แทน i ในตัว is แล้วถามว่า o'clock ' เหนือ o นั้นแทนอะไร สมัยนั้นภิญโญยังตอบไม่ได้ ได้บอกให้ภิญโญค้นคว้าต่อไป รวมทั้ง 's ที่แสดงเป็นเจ้าของนั้น ให้ค้นหาดูเครื่องหมาย

ในประโยค The dog's tail is short. ' ใน dog's นั้นแทนตัวอักษรอะไร ยังไม่ได้รับคำตอบจากภิญโญ

ภิญโญเขียนตำรา "เรียนอังกฤษ พูด อ่าน เขียน ด้วยตนเอง 75 ยูนิท" และมอบให้ผมเล่มหนึ่ง เขาเขียนข้อความไว้ดังนี้ :

ให้ อาจารย์โชติ เพชรานนท์ ผู้สอนวิชาภาษาอังกฤษแก่ผู้เขียน จนผู้เขียนได้ทำงานใช้ภาษาอังกฤษ และรักภาษาอังกฤษตราบเท่าทุกๆวันนี้ ที่ระลึก ด้วยความรักและเคารพอย่างสูง ภิญโญ สาธร 6 ก.ย. 2531

ภิญโญเคยขับรถ fiat เก่า ๆ คันหนึ่ง นำผมไปหลายแห่งในกรุงเทพฯ ผมขอให้ภิญโญฝากหลานคนหนึ่งเข้าโรงเรียนมัธยม เราเดินกันไประยะทางไกล ๆ ทั้งฝั่งพระนคร และฝั่งธนบุรีเพื่อหาโรงเรียน ไม่ได้ วันต่อมาภิญโญขับรถจะไปโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ไปได้ครึ่งทางกลับหลังไปโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนไม่สำเร็จ ในที่สุดหลานได้เข้าเรียนโรงเรียนสันติราษฎร์บำรุงขณะยังเป็นโรงเรียนราษฎร์ในขณะนั้น

ภิญโญเคยพูดสำเนียงใต้กับผมว่า "ครูผมมันเด็กชักเกียนนี่" (ชักเกียนคือชักเกวียนหรือลากเกวียน ขับเกวียน)

ภิญโญเคยเล่าให้ฟังว่าตอนมาเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ สมัยสงคราม อยู่วัดบุปผาราม เคยเอาข้าวบูดมาล้างน้ำให้ที่เมือก ๆ หายไปแล้วใช้กิน

คืนหนึ่งประมาณ 4 ทุ่ม โชติ ช่วง (คู่ฝาแฝดของผม) ภิญโญนั่งดื่มเบียร์กันอยู่ที่สยามสแควร์ ภิญโญพูดว่าเราไปเที่ยวกันเถอะ ภิญโญขับรถไปนานพอสมควรเข้าไปในบริเวณสถานที่แห่งหนึ่ง ปรากฏว่าเขาปิด เลิกงานแล้วในคืนนั้น จึงรู้ว่า "อะตามิ" อยู่ที่ใด

ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ภิญโญไปเยี่ยมผมที่ห้องผมบ่อย ๆ ภิญโญคุยเรื่องสนุก ๆ ให้ฟังหลายเรื่อง ภิญโญบอกว่าตอนไปเรียนทำปริญญาเอกที่สหรัฐนั้น ได้ศึกษาดูว่าศาสตราจารย์คนไหนเก่งที่สุดมีชื่อเสียงมาก ๆ แล้วจะตามไปเรียนไม่ว่าจะอยู่สถาบันใด

สมัยที่ผมเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี ผมไปสัมมนาที่เชียงใหม่ ภิญโญชวนผมไปรับประทานอาหารกลางวันที่ร้านอาหารร้านหนึ่งพร้อมด้วยศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน ผมฟังสองดอกเตอร์คุยกันได้ความรู้หลายอย่างและสนุกดี

ภิญโญ สาธร เป็นศิษย์คนหนึ่งในหลาย ๆ คนที่ผมรักและภูมิใจที่สุด เสียใจอย่างมากที่ภิญโญจากไป ขอให้ดวงวิญญาณของภิญโญไปสู่สุคติในสัมปรายภพเถิด

อาจารย์ ช่วง เพชรานนท์

ข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ

"มรดก" จากความกล้า ของภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

แม้ดร.ภิญโญ สาธร ได้จากพวกเราไปแล้ว แต่ได้ทิ้งมรดกจากความกล้าทำของเขาไว้ให้เป็นที่ระลึกชั่วนิรันดร์กาล ซึ่งอยู่ในความเห็นของผู้เขียนและของวิญญูชนทั่วไปหลายประการทั้งด้านวิชาการและการบริหาร จะขอกล่าวถึงเพียง 2 อย่างที่เกี่ยวกับวงการศึกษาอันเป็นผลงานที่ดร.ภิญโญ มีความกล้ากระทำแม้รู้ดีว่าจะถูกวิจารณ์โดยผู้ไม่เห็นด้วย คือ

ประการที่ 1 การริเริ่มสร้างเสาธงในสนามหน้าอาคารกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก เพราะยังไม่มีใครกล้าทำมาก่อนเป็นเวลายาวนาน ระเบียบของกระทรวงศึกษา ฯ กำหนดให้โรงเรียนทุกโรงมีเสาธงหน้าอาคารเรียน เพื่อให้นักเรียนเชิญธงชาติขึ้นสู่ยอดเสาพร้อมกับร้องเพลงชาติทุกวัน เช่นเดียวกับการเชิญธงชาติขึ้นสู่ยอดเสาในสถานที่ราชการทุกแห่ง โรงเรียนบางโรงแม้ในปัจจุบันยังไม่มีเสาธง โดยเชิญธงชาติขึ้นไปไว้กับคันธงสั้น ๆ ติดตรึงไว้กับหน้าจั่วอาคารแบบเดียวกับที่กระทรวงศึกษาฯ สมัยก่อนสร้างเสาธงสมัย รมต.ภิญโญ สาธร ผู้ได้รับฉายาว่า **ภิญโญ เสาธง** ท่านที่ผ่านเข้าออกกระทรวงฯ คงมองเห็นความสง่างาม ความเหมาะสมที่เห็นธงชาติปลิวไสวอยู่บนยอดเสา ที่สร้างได้สวยเด่น ไม่ถึงกับทำให้สนามเสียแต่อย่างใด เราชาวศึกษาธิการก็คงภูมิใจ เช่นเดียวกับชาวจุฬาลงกรณ์ที่มีเสาธงสูงเด่นสง่างาม อยู่หน้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขนาดเสาธงและผืนธงชาติของโรงเรียนเซนต์จอห์น ก็ทำให้ชาวคณะในโรงเรียนภูมิใจไม่น้อยไปกว่าอาคารเรียน ผู้อ่านท่านใดไม่เห็นด้วยก็สุดแต่ใจ ไม่ว่าอะไร เสาธง จาก สาธร อันนี้ผู้เขียนคิดเล่นๆ ว่าเป็น**มรดกทางใจ**สำหรับพวกเรารุ่นหนึ่งและชั่วกาลเวลาช่วงหนึ่งเท่านั้น

ประการที่ 2 เกี่ยวกับสมาชิกคุรุสภา ดร.ภิญโญ เคยพูดกับผู้เขียนและคงพูดกับอีกหลาย ๆ คนว่า เงินค่าบำรุงของสมาชิกคุรุสภานั้นเก็บไปทำอะไรที่ให้ผลประโยชน์แก่สมาชิกบ้าง ไม่น่าเก็บเพราะไม่มีผลตอบแทนสมาชิกโดยส่วนรวมผู้เขียนไม่มีความเห็นตอบอย่างใด และเป็นสมาชิกมาตั้งแต่เริ่มต้น ต่อมาเมื่อดร.ภิญโญ เป็นรมต. ก็ได้มีการยกเลิกไม่เก็บเงินค่าบำรุงจากสมาชิก ตอนนั้นถ้าผู้เขียนจำไม่ผิดก็ชำระค่าบำรุง เป็นเงิน

ปีละ 5 บาท จนเพิ่มเป็นปีละ 20 บาท ได้ถูกยกเลิกไป คงจากความคิดของ ดร.ภิญโญ (และต้องเป็นมติของคณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาด้วย) ต่อมาได้มีการเรียกเก็บค่าบำรุงอีก เป็นปีละ 50 บาท และกำหนดให้ชำระในต้นเดือนตุลาคม ชำระก่อนไม่ได้แม้ปลายเดือนกันยายน ทราบว่าถ้าชำระพ้นกำหนดต้องโดนปรับ มีผู้ใหญ่กล่าวว่าที่ไม่เก็บค่าบำรุงนั้นเป็นการผิดกฎหมาย เพราะเหตุนี้จึงให้มีการเก็บค่าบำรุงอีก ถ้าไม่ชำระก็หมดสิทธิ์การเป็นสมาชิกและแม้การรับเงิน ช.พ.ค. (ความจริงรับไม่ได้อยู่แล้ว เพราะตายไปแล้ว) ผู้มีสิทธิ์ตามหลักเกณฑ์ได้รับแทนภายหลัง เช่น ดอร พินโย เสาธง เฮอะ--ดร.ภิญโญ สาธร คงไม่ได้รับ ผู้เขียนไปรายงานตัวที่ ส.ป.แล้วไปชำระค่าบำรุงที่คุรุสภา เจ้าหน้าที่ถามว่าเงิน ช.พ.ค.ชำระที่ไหน บอกว่ามอบให้ภรรยาชำระแทนที่โรงเรียนมานานแล้ว เจ้าหน้าที่แนะนำว่าให้ดีแล้วให้มาชำระที่คุรุสภา และจะดีและสะดวกยิ่งขึ้น ถ้านำเงินมาฝากไว้ ดูเหมือน 500 หรือ 700 บาท ถึงงวดเจ้าหน้าที่จะได้หักเงิน ช.พ.ค. เป็นงวด ๆ ไป ผู้เขียนบอกว่าถ้าเอาเงินมาฝากไว้หลาย ๆ ร้อย ก็เป็นภาระแก่สมาชิก และไม่ได้เห็นด้วย ไม่ได้ฝากแต่อย่างใด ขออนุญาตแถมนิดเรื่อง ช.พ.ค. ผู้เขียนเคยเข้าร่วมประชุมเรื่อง ช.พ.ค. สมัยขุนคงฤทธิ์ศึกษาการเป็นประธาน เมื่อที่ประชุมเห็นว่าให้รับสมาชิกใหม่ที่สมัครเพิ่มร่วมสองแสนคนเข้าเป็นวงเดียวกันกับวงเดิม ไม่ควรแยกเป็น 2 วง ผู้เขียนจึงได้เสนอว่าเมื่อมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ก็ควรเก็บเงินช่วยสมาชิกที่ถึงแก่กรรมให้น้อยลงอีก เดิมเก็บรายเดือนศพละ 50 สตางค์ ก็ให้เก็บเพียงศพละ 40 สตางค์ และเมื่อมีสมาชิกเพิ่มอีก เมื่อคำนวณแล้วควรลดลงอีกก็เก็บเพียงศพละ 30 สตางค์ ขณะนั้นจ่ายเงิน ช.พ.ค. แก่ทายาทผู้ถึงแก่กรรมรายละประมาณ 80,000 บาท ถ้าเก็บลดลง 40 หรือ 30 สตางค์ ก็ควรจ่ายรายศพละไม่น้อยกว่า 80,000 บาท และอาจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามภาวะจำนวนเงินที่เก็บได้ ซึ่งคงใช้กันมาจนบัดนี้ การให้เอาเงินฝากไว้หลาย ๆ ร้อยจึงไม่เห็นด้วย

ขอให้วิญญาณ ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติ หนีไม่พ้นความจริง "ทุกคนต้องตาย" (MAN IS MORTAL)

นายแพทย์ ดิเรก ลิมจิตติ

โรงพยาบาลราชวิถี

แด่ "โย" เพื่อนรัก

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ซึ่งเพื่อน ๆ เรียก "โย" ต้องมาจากพวกเราไปอย่างกระทันหันจนเตรียมตัวเตรียมใจไม่ทัน แม้ว่าความตายเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้น แต่เรารู้สึกว่าเร็วเกินไปสำหรับโยของเราที่ยังสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมอีกมาก

โยเข้าเรียนเบญจมราชูทิศ พร้อมผม แต่เราอยู่กันคนละห้อง โยเป็นเพื่อนที่พูดจาตรงไปตรงมาหรือไม่พูดเสียเลย โยเป็นผู้ที่มีความกตัญญูกตเวที เคารพรักครู อาจารย์ทุกคน โยเป็นศิษย์ร่วมอาจารย์กับผม ท่านอาจารย์จุฬ ซึ่งโยเคารพและรักมาก เมื่ออาจารย์มรณภาพ และศิษย์ตั้งทุนอาจารย์จุฬ รัตนรัต โยก็ส่งเงินมาช่วยสมทบ คอยติดต่อสอบถามและสมทบทุนเสมอโดยไม่ต้องออกปากขอร้อง

โยเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่น ที่จะพัฒนาชาติ และสังคม สมัยเป็นนักเรียนมัธยม ถ้ามีกิจกรรมอะไรที่จะพัฒนาสังคมหรือบุคคล โยจะเข้าร่วมโดยสมัครเป็นคนแรก ๆ เมื่อคุณเลียง ไชยกาล เขียนหนังสือเรื่องเคมาล โยอ่านและชอบมาก พูดถึงเสมอเมื่อมีโอกาส มีความกระตือรือร้น ที่จะเห็นเมืองไทยพัฒนา จนเพื่อน ๆ ตั้งสมญาให้โยใหม่ว่า "เคมาล"

เมื่อโยได้รับพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ โยก็ยังเป็นโยคนเดิม จะมาร่วมสังสรรค์กับเพื่อนเสมอเมื่อมีโอกาส จากการที่ไม่เห็นด้วยกับ "เด็กเส้น" โยจะพูดว่า "ถ้าทุกแห่งมีเด็กเส้น คนอย่างผมก็คงไม่มีโอกาสได้เป็นรัฐมนตรี"

หากวิญญาณมีจริง ขอให้วิญญาณของโยจงรับรู้ว่า เพื่อน ๆ ยังคงคิดถึงความดีของโย และหวังว่าคุณความดีที่โยได้กระทำจงส่งผลให้ สู่สุขคติในสัมปรายภพเถิด

นายไชยรัตน์ รัตนวิจิตร

ฝ่ายธุรกิจสินเชื่อ

ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชย์การ จำกัด

จาก "เด็กชักเกียน" มาเป็น รัฐมนตรี

❖ ❖ ❖

ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสเขียนข้อความเป็นที่ระลึกในโอกาสพระราชทานเพลิงศพ ท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

27 พฤศจิกายน 2534 ผมไปทำงานตามปกติที่ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชย์การ จำกัด สำนักงานใหญ่ เวลาประมาณ 9 น.เศษ ได้รับโทรศัพท์จากแม่บ้านในอาการผิดปกติอย่างเคย คือ เธอย้ำ 2-3 ครั้งว่า "มีข่าวไม่ดีของเพื่อนคุณ ขอให้ทำใจนะ" เมื่อผมตอบว่าพร้อมแล้วเธอจึงบอกว่า "อย่าตกใจนะ คุณภิญโญฯ เสียแล้ว" ผมทั้งอึ้งทั้งงงไปชั่วขณะก่อนที่จะถามไปว่าทราบจากใคร ตอบมาว่า "อาจารย์โชติฯ โทร.มาบอก" (อาจารย์โชติ เพชรานนท์ ครูที่เคยสอนเราเมื่อเรียนอยู่ในชั้นมัธยมปีที่ 5-6) ปัจจุบันท่านสอนวิชาภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์) ผมแน่ใจว่าไม่ใช่ข่าวลือ ได้รีบโทรศัพท์ไปแสดงความเสียใจกับคุณนิดภรรยาของเขาทันทีพร้อมทั้งซักถามถึงความเจ็บป่วยจนถึงแก่กรรมของเพื่อน

ที่ผมถึงกับเกิดอาการอึ้งงุนงง ทั้ง ๆ ที่ได้ "ทำใจ" ไว้กับเรื่องนี้มาเป็นเวลานานแล้วนั้น ก็เพราะเมื่อไม่กี่วันมานี้เรายังโทรศัพท์พูดคุยกันอยู่ ผมได้ถามถึงเรื่องเจ็บป่วยจนถึงต้องผ่าตัดสมอง เพื่อนดีใจมากที่ทราบว่าผมห่วงใย ตอบมาว่าการผ่าตัดเรียบร้อยและปลอดภัยแล้ว เพียงแต่แพทย์ขอให้พักผ่อนมาก ๆ และให้ไปตรวจเดือนละครั้ง ผมฟังแล้วเบาใจ บอกแม่บ้านว่า "ดร.'โญ ผ่าตัดสมอง อาการปลอดภัยแล้ว" (ผมเรียกเขาว่า 'โญ พยางค์เดียวตลอดมาตั้งแต่เป็นเด็กจนเป็นผู้ใหญ่ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เคยเติมคำหยาบหน้าชื่อ ในระยะหลังเปลี่ยนเป็น "ดอกเตอร์" ตามคุณวุฒิที่เขาได้รับ)

เพราะเรารู้จักคุ้นเคยกันมาค่อนชีวิต และยิ่งรักกันมากขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านมา เป็นเพื่อนนักเรียนร่วมชั้นตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ 1-6 ที่ ร.ร.ประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช

"เบญจมราชูทิศ" พ.ศ.2482-2487 ผลการเรียนของเพื่อนอยู่ในระดับแนวหน้าของเพื่อนร่วมรุ่นตลอดมา

มีกิจกรรมที่เพื่อน ๆ บางคนอาจลืมไปเสียแล้ว คือ เมื่อเรียนอยู่ในชั้นมัธยมปีที่ 6 เราได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มฝึกการพูดในที่ชุมนุมชนขึ้น โดยจัดตั้งกันเองไม่เกี่ยวข้องกับทางโรงเรียน ใช้ชื่อเล่น ๆ เป็นการภายในว่า "สมาคมผดุงวาทะ" ใช่ชื่อย่อว่า "ส.ผ.ท." เลิกเรียนตอนเย็นรวมกลุ่มกันผลัดกันขึ้นพูด เพื่อน ๆ ผู้ฟังช่วยกันวิจารณ์ กิจกรรมนี้โด่งดังพอสมควร เพราะต่อมาพวกเราบางคนได้รับคัดเลือกขึ้นโต้วาทีในงานของโรงเรียนจนกระทั่งงานวัด ซึ่งเราก็ภาคภูมิใจในวัยเด็กขณะนั้น "ดอกเตอร์" เป็นสมาชิกผู้ขยันขันแข็งคนหนึ่งในจำนวนสมาชิกทั้งหมด

ผลการสอบไล่ประจำปีสุดท้ายของการศึกษา 2487 "ดอกเตอร์" สอบได้เป็นที่ 2 ของนักเรียนทั้งหมด ผมจำความเก่งกาจของเขาได้ตลอดมา

ปี 2488 เรามีเป้าหมายมาเรียนต่อในกรุงเทพฯ แต่การคมนาคมขัดข้องมากเพราะผลจากสงครามมหาเอเชียบูรพา จนถึง 2489 จึงเดินทางได้ ก็เป็นเรื่องบังเอิญจริง ๆ เราได้มาอาศัยสำนักวัดเดียวกัน พระอาจารย์เดียวกัน คือ วัดบุปผาราม ฝั่งธนบุรี มาเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่ท่านเจ้าคุณพระธรรมวราลังการ (กล่อม อนุภาโสมหาเถร) ผู้ทรงคุณธรรมสูงในทางเมตตา ขยันหมั่นเพียร ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ ไม่โลภ ไม่สะสม เป็นที่เลื่องลือ (เป็นอาจารย์ของท่านเจ้าคุณพระธรรมรัตนดิลก เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน) เราได้รับการฝึกฝนอบรมธรรมจากท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นประจำ เป็นผลให้บรรดาศิษย์มีความเข้าใจโลกและชีวิตตามสมควร "ดอกเตอร์" สอบเข้าเรียนต่อใน ร.ร.สวนกุหลาบ ผลการเรียนดีเด่นตลอด

ว่าด้วยการคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูง "ดอกเตอร์" เป็นคนเปิดเผย ไม่มีปมด้อย ความลำบากยากเข็ญในตอนต้นของชีวิตกลับเป็นความภาคภูมิใจมาก ๆ เขามักเล่าให้เพื่อนฟังว่าในระหว่างปิดเทอมตอนเรียนชั้นมัธยมนั้น เขาต้องขับเกวียนบรรทุกข้าวสารและสินค้าต่าง ๆ จากบ้านพักที่ตำบลท่าวังไปส่งที่ตลาดนัดชานเมืองเป็นประจำ สามารถแบกข้าวสารได้ ในการพูดคุยกันบางคราวเขาจะพูดขึ้นมาว่า "ไอ้เรามันเป็นเพียงแด็กชักเกียน" (คำว่า "แด็กชักเกียน" เป็นภาษาใต้แปลว่า "เด็กขับเกวียน") วันหนึ่งมีรถบรรทุกข้าวสารมาส่งที่วัด "ดอกเตอร์" ได้แสดงการแบกข้าวสารเต็มกระสอบให้เพื่อน ๆ ดู เขาทำได้จริง ๆ

เมื่อ "ดอกเตอร์" เป็นนิสิตอักษรศาสตร์ไม่นาน มาบอกพวกเพื่อน ๆ ว่ากำลังเตรียมตัวแข่งวิ่งมาราธอน 10,000 เมตร ชวนเพื่อนไปซ้อมวิ่งที่วงเวียนใหญ่ตอนเช้า พวกเรา

ออกไปซ้อมวิ่งกันหลายเช้า ผลการซ้อมออกมาเป็นที่น่าพอใจมากเพราะในวันแข่งขันพวกเรายกทีมเด็กวัดไปเชียร์ "ดอกเตอร์" มาเป็นที่ 1 วันนั้นพวกเรากลับวัดด้วยความสุขใจมาก

ต่อมาเมื่อได้รับทุนไปศึกษาต่อที่เมืองนอก เราส่งข่าวคราวถึงกันเสมอ ข่าวที่ส่งมาเป็นข่าวดีโดยตลอด ตั้งแต่ทำปริญญาโทสาขาแรก สาขาที่ 2 และต่อมากำลังทำดอกเตอร์ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การบริหารการศึกษาในประเทศไทย" เรียบร้อยแล้วกำลังรอTHESIS จนกระทั่งผ่านตลอดเป็นดอกเตอร์โดยสมบูรณ์ ในช่วงเวลานั้น เพื่อนได้ส่งภาพแห่งความสุขมาให้ผม 2 ภาพ ภาพหนึ่งถ่ายคู่กับคุณนิด อีกภาพหนึ่งกำลังอุ้มลูกชาย "ภควัต" ผมดีใจมากที่ผมพบว่าเพื่อนกำลังมีความสุขและประสบความสำเร็จยิ่ง ๆ ในชีวิต กลับจากเมืองนอกแล้วผมยังได้รับวิทยานิพนธ์เรื่องนั้นเป็นที่ระลึก

ผมเองเป็นผู้จัดสังสรรค์ศิษย์เก่าเบญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราช รุ่น 2487-2488 มาตั้งแต่ พ.ศ.2500 เพื่อนให้ความร่วมมือสนับสนุนด้วยดีตลอดมา ปี 2518 เขาส่งจดหมายมาถึงผมว่า "ผมได้รับหนังสือเวียนแล้ว ดีใจที่มีเพื่อนบ่นคิดถึง การพบปะชุมนุมรุ่นเป็นของดี เพราะจะได้แสดงความเป็นมิตรต่อกัน มีอะไรขาดเหลือจะได้จุนเจือกันด้วย ขอสนับสนุนเพื่อนเต็มที่..." เขาปฏิบัติตามที่กล่าวตลอดมา จนเมื่อรับภาระเป็นรัฐมนตรีจึงห่างไประยะหนึ่ง เราไม่ว่ากัน พ้นจากหน้าที่แล้วมาร่วมสังสรรค์กันใหม่ปีละครั้ง

กล่าวถึงการที่เพื่อนได้ตำแหน่งรัฐมนตรี แน่นอนครับ บรรดาเพื่อนนักเรียนร่วมรุ่นต่างยินดีภูมิใจกันทั่วหน้า ในระยะนั้นผมได้พบกับเขาเพียงครั้งเดียวที่วัดบุปผาราม สำนักเก่า อดีตศิษย์วัดที่เป็น ร.ม.ต.ไม่ลืมวัด เมื่อวัดมีงาน (ฉลองกุฏิศาลา) ก็ยังไปร่วมงาน พบกันวันนั้นผมรีบยกมือสวัสดี ร.ม.ต.ปัดมือผมใหญ่ บอกว่า "เฮ้ย ! หัวโขนเพื่อนยังเป็นเพื่อนเหมือนเดิมโว้ย" ผมพอใจมาก เพราะอย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่าเขาเข้าใจชีวิตเหมือนกับที่หลวงปู่สอนไว้

จากการคบหากันมาตั้งแต่เป็นเด็กตัวเปี๊ยกจนถึงเป็นผู้ใหญ่ของประเทศ เราไม่เคยมีเรื่องขัดใจขัดเคืองอะไรกันเลย และกล้ากล่าวได้ว่า ดอกเตอร์เพื่อนผมคนนี้มีจิตใจสูง บริสุทธิ์ ไม่มีอคติแอบแฝงในใจไม่อิจฉาริษยาใคร เป็นผู้เคารพเหตุผลและหลักวิชามาก ถ้าจะคิดอะไรทำอะไรจะนึกถึงประโยชน์ของส่วนใหญ่ ซึ่งในบางเรื่องบางรายอาจไปขัดแย้งหรือขัดผลประโยชน์ของส่วนน้อยเป็นธรรมดา เป็นผู้ที่มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด เข้มแข็งเหมือนกับชีวิตในอดีตที่ผ่านมาอย่างโชกโชน

ผมค่อนข้างพอใจมาก ๆ ที่ทราบว่า ตลอดชีวิตอันโด่งดัง ในฐานะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีโอกาสมาก ๆ ในการสะสมทรัพย์สินเงินทอง แต่เพื่อนกลับดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่สนใจใยดีกับการสะสมเฉกเช่นนักการเมืองบางคน ข้อนี้เป็นข้อที่ผมภูมิใจแทนเพื่อนคนนี้มากที่สุด

มาถึงฉากสุดท้ายแห่งชีวิต เพื่อนรีบรุด "เดินทาง" ไม่ได้ร่ำลาใคร เพียงแค่ล้มตัวลงนอนก็เรียบร้อย อาจจะทำให้ลูกเมียตื่นเต้นตกใจที่สุดในชีวิตเพราะไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจไว้ก่อน แต่มองในอีกแง่หนึ่งผมยืนยันกับใครต่อใครมานักแล้วว่า การจากไปของเพื่อนรักผู้นี้ เป็นลักษณะของผู้มีบุญโดยแท้ ไม่เจ็บปวดทรมาน ทั้งไม่ทรมานผู้พยาบาลด้วย ผมเองขอสมัครเจริญรอยแบบเพื่อนด้วยคนหนึ่งถ้าเป็นไปได้ ทุกชีวิตย่อมไปสู่จุดหมายปลายทางที่เดียวกัน แม้ผมจะรู้สึกเสียดายทรัพยากรอันล้นค่าของประเทศนี้เพียงใด แต่ก็ต้องทำใจให้เห็นสภาวธรรมว่าย่อมมีการเปลี่ยนแปรสูญสิ้นไปตามกาลเวลา ไม่มีอิทธิฤทธิ์ใด ๆ มายับยั้งได้ แม้ตัวเราก็เช่นเดียวกัน พึงรีบปลงไว้อย่างสม่ำเสมอเถิด

ในที่สุดแห่งข้อเขียนนี้ ผมขอตั้งจิตอธิษฐานขออานิสงส์แห่งคุณงามความดีและจิตใจอันบริสุทธิ์ที่มุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งบุญกุศลใด ๆ ที่เพื่อนได้บำเพ็ญมาชั่วชีวิต จงดลบันดาลให้เพื่อนไปสู่สุคติภพ ขอให้มีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมถึงขั้นพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงในอนาคตชาติอันไม่นานเทอญ

File 7/1 งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.ภิญโญ สาธร

นายจรัส เสือทอง

ผู้จัดการร.ร.จรัสพิชากร นครศรีธรรมราช

เสียดายและอาลัย ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เป็นเพื่อนรักกับน้องชายของผม (จรุง เสือทอง) ตั้งแต่สมัยเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราช เป็นนักเรียนที่ไปโรงเรียนสายบ่อยที่สุดในฤดูทำนา เพราะเช้า ๆ ต้องช่วยบิดาจูงควายไปไถนาก่อน เมื่อพ.ศ.2500 ผมได้เข้ารับการอบรมวิชาการบริหารการศึกษา ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมจึงเป็นลูกศิษย์ของท่านด้วย สมัยนั้นท่านเป็นคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ชั่วโมงที่อาจารย์ภิญโญ สาธร สอนเป็นที่ถูกใจของผู้เข้ารับการอบรมมาก ท่านพูดตรงไปตรงมา ยกตัวอย่างที่อยู่ใกล้ตัวเข้าใจง่าย

การเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ในการร่วมประชุมสัมมนาร่วมกันหลายครั้ง ที่ท่านเป็นประธานและวิทยากร เมื่อมีผู้คัดค้านท่านจะรับฟัง ยอมรับสิ่งถูกต้อง ท่านจะปรับความเห็นของท่านโดยไม่มีมิจฉาทิฏฐิเลย

ขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ท่านเล่าให้ผมฟังว่า ในวันอังคารเป็นวันประชุม ครม. เรื่องทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ ท่านจะให้ฝ่ายเลขานุการทำให้เสร็จในวันนั้น ไม่ต้องรอทำในวันรุ่งขึ้น ส่วนในวันพุธหากไม่มีงานทำ ตอนบ่ายท่านจะบอกให้เจ้าหน้าที่กลับไปได้ก่อน ท่านปรารภกับผมอีกว่า ถ้าให้คนพบได้ง่ายเกินไปจะไม่มีเวลาทำงาน ต้องเลือกให้พบ แม้ญาติบางคนก็ไม่ได้พบ ทำให้ญาติโกรธก็มี

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร มีความรู้ความสามารถมาก ได้ทำประโยชน์ในวงการศึกษามาก น่าเสียดายที่เราสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ไป ควรจะได้มีโอกาสทำประโยชน์ต่อไปอีก

ผมเองในฐานะคลุกคลีอยู่กับวงการศึกษา และรักใคร่ชอบพอเป็นการส่วนตัวด้วย รู้สึกเสียดายและอาลัยเป็นอย่างมาก ขอให้ดวงวิญญาณของท่านสู่สุขคติในทุกภพทุกชาติ

อาจารย์สมควร กวียะ

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ห้องอาหารโรงแรมฮิลตัน

ถึง พี่ภิญโญ สาธร

เพื่อนที่ดีแสนดี พี่ที่แสนงาม
ผมใคร่ขอถาม พี่ไปอยู่หนใด
พี่หายไปไหน พี่หายไปไหน
ดูมันแสนไกล นิรันดร

เพื่อนที่แสนดี พี่ที่แสนงาม
ทรงวุฒิทรงนาม ภิญโญสาธร
คุยกันวันนั้น ฝันกันเมื่อวันก่อน
ชีวิตมันยอกย้อน แต่สุขสันต์ยืนยาว

ครั้นมาวันนี้ ชีวิตหดสั้น
เหลือแต่ความฝัน ทรมานและเหน็บหนาว
ศิลปินต้องเสียสละ เพื่อศิลปะยืนยาว
โลกนี้ช่างปวดร้าว มีแต่กฎมีแต่กรรม

มีแต่ยักษ์มีแต่ยุทธ์ ไม่มีพุทธไม่มีพระ
คนดีบำเพ็ญตบะ คนชั่วระเริงระบำ
ภิญโญ สาธร กลับมาก่อนกลับมานำ
ปฏิวัติกฎแห่งกรรม สร้างหลักธรรมเป็นหลักชัย

จากสมควร กวียะ

✷ พี่ภิญโญเคยแนะนำให้ชาวนิเทศศาสตร์ไปทานอาหารที่นี่ :
และในวันที่พี่ถึงแก่กรรม ผมก็กำลังทานอาหารค่ำอยู่ที่นี่ :
เป็นไปได้อย่างไร ผมไม่อยากเชื่อ ผมไม่อยากรู้จริง ๆ

ดร.พิมล จิตต์หมั่น

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รำลึกถึง ดร.ภิญโญ สาธร

ผมรู้จักอาจารย์ภิญโญมายี่สิบปีกว่า รู้ดีว่าท่านเป็นคนพูดด้วยน้ำใสใจจริง เสียงดังฟังชัด ตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม

ผมยังจำได้ว่า เมื่อประมาณปลายเดือนพฤศจิกายน 2516 ในขณะที่คณะกรรมการสมาคมชาวปักษ์ใต้ที่ทั้งอาจารย์ภิญโญและผมต่างก็เป็นกรรมการกำลังนั่งประชุมอยู่ด้วยกันเพื่อพิจารณาระเบียบวาระสำคัญเรื่องการจัดงานทักษิณบอลล์อย่างเคร่งเครียดอยู่นั้น เจ้าหน้าที่ของสมาคมก็ได้นำบันทึกสั้น ๆ มาส่งให้อาจารย์ภิญโญ ซึ่งกำลังนั่งฟังการอภิปรายถึงผลดีผลเสียของการจัดงานประจำปีดังกล่าวนี้อยู่ ชั่วครู่อาจารย์ภิญโญก็ลุกขึ้นและพูดว่า "ท่านนายกครับ ผมขออนุญาตออกไปพบแขกข้างนอกประเดี๋ยวครับ เขามาขอให้ผมไปเป็นคณบดี" แล้วก็โค้งคำนับและออกจากห้องประชุมปล่อยให้ท่านนายกสมาคมและกรรมการผู้เข้าประชุมทุกคนคลายเครียดและก็หยุดคุยกัน ถึงเรื่องอื่น ๆ ชั่วคราว พออาจารย์ภิญโญเดินเข้ามาในห้องประชุม ท่านนายกสมาคม (คุณสุรใจ ศิรินุพงศ์) ก็พูดแซวขึ้นว่า "แหมแค่เขามาตามไปเป็นคณบดี ก็ต้องออกไปพบด้วย มีผู้มาตามคุณพิมลไปเป็นอธิการบดี เขายังไม่ยอมออกไปพบเลย" ทำให้ที่ประชุมครึกครื้นคลายเครียดได้ สืบเนื่องจาก อาจารย์ภิญโญพูดตรงไปตรงมาแท้ ๆ ในตอนแรก

ผมยังจำได้อีกด้วยว่า เมื่ออาจารย์ภิญโญเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการใหม่ ๆ นั้น อาจารย์ภิญโญก็โทรศัพท์ไปหาผมซึ่งขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการกองวิเคราะห์ 1 สำนักงบประมาณ มีหน้าที่ดูแลงบประมาณด้านการศึกษาและด้านสาธารณสุขอยู่ โดยบอกว่า "เพื่อนฝูง ช่วยกรุณาสนับสนุนการขอโอนเปลี่ยนแปลงงบประมาณที่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการขอไปด้วย 2 เรื่อง คือเรื่องเสาธงกับห้องน้ำ" ทั้งนี้โดยอาจารย์ภิญโญได้อธิบายเหตุผลและความจำเป็นให้ฟังอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งอย่างตรงไปตรงมา คำที่ใช้อธิบายให้เห็นภาพพจน์ได้ดีก็คือ "ทุเรศ" กล่าวคือตอนนั้นเสาธงหน้ากระทรวงศึกษาธิการปักอยู่บนหน้ามุขของอาคารกระทรวง เป็นเสาไม้สั้น ๆ อาจารย์

ภิญโญกล่าวว่า "ไม่มีสง่าราศรีและไม่น่าเลื่อมใส" ส่วนห้องน้ำสำหรับรัฐมนตรีว่าการนั้นก็ "อับและตัน กลิ่นตุ ๆ อับอายแขกเหรื่อมาก" จึงจำต้องขอปรับปรุงให้ดีกว่าเดิม ไม่ได้ขอปรับปรุงให้ดีเป็นพิเศษเลิศลอยประการใด ขอเพียงไม่ให้อับ ตัน และมีกลิ่นเท่านั้น ซึ่งในที่สุดสำนักงบประมาณก็ได้พิจารณาอนุมัติให้ตามที่ขอไป ทั้งนี้เนื่องจากอาจารย์ภิญโญผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีได้กรุณาชี้แจงเหตุผลและความจำเป็นอย่างชัดเจน ตรงไปตรงมาและเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยแท้ บางคนจึงแกล้งขนานนามสกุลอาจารย์ภิญโญว่า "เสาธง" ไม่ใช่ "สาธร" ซึ่งอาจารย์ภิญโญก็ไม่ว่ากระไร เพราะคนทั่วไปจะได้รู้ว่าเสาธงหน้ากระทรวงศึกษาธิการนั้นสร้างในสมัยใครเป็นรัฐมนตรีว่าการ ?

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งผมยังจำได้ก็คือ นโยบายของอาจารย์ภิญโญสมัยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการที่ยกเลิกการสอนวิชาภาษาอังกฤษในชั้นประถมศึกษาตอนต้นสมัยนั้น เหตุผลที่อาจารย์ภิญโญแถลงต่อสื่อมวลชนจะเป็นอย่างไรนั้นผมจำไม่ได้ จำได้แต่คำตอบต่อคำถามของคุณชนะ รุ่งแสง ซึ่งเป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพ.ร.บ. งบประมาณรายจ่ายประจำปีของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่ถามว่า "ท่านรัฐมนตรีจะไม่กรุณาให้เด็กนักเรียนตัวน้อย ๆ อ่านภาษาอังกฤษง่าย ๆ เช่นคำว่า TOYOTA ได้บ้างเชียวหรือครับ" ซึ่งอาจารย์ภิญโญก็ตอบตรง ๆ เป็นทำนองว่า "แกยังเล็กอยู่ให้แกรู้ภาษาไทยให้ดีก่อน เช่น ก สระ า อ่านว่า กา และคณิตศาสตร์ง่าย ๆ เช่น 2+2 เท่ากับ 4 ไม่อยาก เอาอะไร ๆ ยัดใส่หัวเด็กจนแกเบื่อการเรียนตั้งแต่เล็ก" (ถ้อยคำจริง ๆ ของอาจารย์ภิญโญอาจไม่ตรงกับที่ผมเขียนไว้ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ได้ แต่เนื้อหาสั้น ๆ เป็นทำนองนี้)

เมื่อผมได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ อาจารย์ภิญโญผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาแล้ว จึงเป็นที่ปรึกษาที่ดีของผมตลอดมา และเมื่อหายป่วยกลับไปพักฟื้นที่บ้านแล้วก็ยังบอกผมทางโทรศัพท์ว่า "วันที่ 2 ธันวาจะมาทำงานแล้ว พบกันวันจันทร์เว้ยเพื่อนฝูง"

แต่ อนิจจา ? สังขารอันไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งทั้งหลายได้ทำให้ผมไม่มีเพื่อนและที่ปรึกษาในรูปธรรมของ "ดร.ภิญโญ สาธร" อีกต่อไปแล้ว คงเหลือแต่ความทรงจำอันเป็นนามธรรมเท่านั้น ขอให้ดวงวิญญาณของอาจารย์ภิญโญจงไปสู่สุขคติเถิด

จาก...เพื่อนฝูง

ดร.สุนทร เปรมฤทัย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด บ้านและที่ดินเปรมฤทัย

อาลัย.....ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

ผมได้ทราบข่าวการถึงแก่กรรมของ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ด้วยความตกใจและเสียใจเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นการจากไปอย่างกระทันหันไม่ได้คาดคิดมาก่อน

ผมได้รู้จักและได้ทำงานร่วมกับ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ในด้านการศึกษา ในสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย ตลอดระยะเวลาที่ได้ทำงานด้วยกันมาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพราะท่านอาจารย์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างยิ่ง ท่านอาจารย์ได้เสียสละกำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญาเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติให้มีความก้าวหน้าทัดเทียมกับต่างประเทศ อีกทั้งความคิดริเริ่มของอาจารย์ทางด้านการศึกษายังเป็นแนวทางให้นักการศึกษารุ่นหลังได้นำมาศึกษาหาทางปรับปรุงการศึกษาของชาติให้ดียิ่งขึ้น

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของท่านอาจารย์จึงนับว่าเป็นความสูญเสียนักการศึกษาที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ขอคุณงามความดีของท่านอาจารย์ และกุศลผลบุญที่ท่านอาจารย์ได้บำเพ็ญมาตลอดชีวิต จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติ ณ สัมปรายภพด้วยเทอญ

พลตำรวจตรี เจริญ ธำรงวินิจฉัย

ข้าราชการบำนาญกรมตำรวจ

ที่สุดของความอาลัย

ผมได้รับทราบข่าวการถึงแก่กรรมของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จากพี่ประกาย จำรัสเนตร ซึ่งเป็นพี่สาวร่วมบิดามารดาเดียวกับ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร อย่างกระทันหัน ในทันทีที่ทราบข่าวนี้ผมตกตะลึงและรู้สึกมึนงงอย่างบอกไม่ถูกอยู่ชั่วครู่หนึ่ง เมื่อได้สติผมรู้สึกว่าผมได้สูญเสียเพื่อนที่สนิทที่สุดของผมผู้หนึ่งไปเสียแล้ว ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ไม่เพียงแต่ที่เราได้ศึกษาร่วมโรงเรียนเบญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราชมาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เราได้คลุกคลีกันมาอย่างใกล้ชิดที่สุด เราต่างได้ติดตามซึ่งกันและกันมาเสมือนเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันก็ว่าได้ ผมสามารถกล่าวได้ว่าเราเป็นเพื่อนร่วมเป็นร่วมตายกันมาในหลาย ๆ เรื่อง และหลาย ๆ เหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ในอดีต ในการที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร มาด่วนจากไปอย่างไม่คิดฝันเช่นนี้ จึงทำให้ผมรู้สึกเสียดายและอาลัยถึงเพื่อนอย่างที่สุดทีเดียว

การสูญเสียเพื่อนของผมครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ผมและเพื่อน ๆ ทุก ๆ คนที่ยังมีชีวิตอยู่รู้สึกเสียดายและอาลัยอย่างที่สุดแล้ว ผมสามารถกล่าวได้ด้วยว่า ประเทศชาติได้สูญเสียบุคคลสำคัญซึ่งมีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองไปอีกผู้หนึ่งแล้ว เพราะในขณะที่เพื่อนยังมีชีวิตอยู่ได้เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และได้ทำคุณประโยชน์ให้กับชาติบ้านเมือง อีกทั้งสาธารณชนโดยทั่วไปนานาประการสุดที่จะพรรณาได้

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร ซึ่งเป็นเพื่อนที่ผมสุดแสนเสียดายและอาลัยอย่างที่สุดครั้งนี้ ผมก็ได้แต่ขอตั้งปณิธานอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย จงคุ้มครองดวงวิญญาณของเพื่อนผม ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพโน้นเทอญ

นายบุญเหลือ พูลทอง

ที่ปรึกษา สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร

อาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ที่ผมรู้จัก

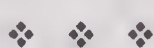
ผมได้มีโอกาสรู้จักกับอาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร มาตั้งแต่ผมยังเรียนอยู่ในชั้นมัธยม เพราะมีบ้านอยู่ใกล้กับวัดบุปผาราม เย็น ๆ ผมชอบเข้าไปที่วัดเพื่อฟังบรรดานิสิตนักศึกษา ที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยที่อยู่ที่วัดเขาพูดคุยกันเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน และบางทีก็มีการตั้งญัตติโต้วาทีหรืออภิปรายกันเป็นที่น่าสนใจ ผมจึงชอบไปนั่งฟังเป็นประจำ และคนที่พูดเป็นที่ประทับใจ ผมก็เห็นจะได้แก่อาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร นี่เอง จากนั้นต่างก็แยกย้ายกันไป ผมได้พบกับอาจารย์อีกครั้งเมื่อปี พ.ศ.2514 ตอนที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดส่งผู้บริหารโรงเรียนทุกจังหวัด จำนวนสามร้อยกว่าคน มาเข้ารับการอบรมเรื่องการบริหารโรงเรียนที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยผมและเพื่อน ๆ ร่วมรุ่นได้มาเข้ารับการอบรม เป็นรุ่นที่ 2 ผมจึงได้มีโอกาสใกล้ชิดกับอาจารย์ หลังจากเสร็จสิ้นการอบรมแล้ว ผมได้รับเลือกเป็นประธานรุ่น อาจารย์จึงได้กรุณาเชิญผมร่วมประชุมเพื่อการก่อตั้ง "สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย" ด้วย ซึ่งผมก็น้อมรับความปรารถนาดีของอาจารย์ด้วยความเต็มใจและร่วมอยู่ในคณะกรรมการก่อตั้งสมาคมด้วย เป็นคนที่ 5 อาจารย์ได้ชักชวนให้ผมพยายามศึกษาต่อในระดับปริญญาโท เพราะเห็นว่าผมเป็นผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่มากอยู่ในเวลานั้น คือ มีนักเรียนถึง 3,000 คน และโรงเรียนนี้เป็นที่รู้จักของนักการศึกษาเป็นส่วนมาก ซึ่งผมก็ไม่ได้สนใจมากนัก เพราะเห็นว่ายังมีภาระมาก จวบจนกระทั่งผมได้รับเลือกเป็นกรรมการอำนวยการคุรุสภา ในฐานะผู้แทนครู กทม. และอาจารย์ได้กรุณาพูดย้ำถึงความสำคัญของการที่ผมควรจะมีคุณวุฒิเพิ่มขึ้น ผมจึงได้มาสมัครสอบเพื่อเรียนต่อในระดับปริญญาโท ที่ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งที่สุดผมก็สอบเข้าได้เมื่อปีพ.ศ.2522 ได้มาเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ เมื่อจบการศึกษาไปแล้ว ผมได้มีโอกาสร่วมอภิปรายทางวิชาการกับอาจารย์หลายครั้ง ได้จัด

การอบรมและเชิญอาจารย์ไปบรรยายบ่อยครั้ง พบกันในการประชุมสมาคมผู้บริหารการศึกษาบ้าง ต่อมาผมได้รับการแต่งตั้งเป็นรองผู้อำนวยการสำนักการศึกษา อาจารย์ก็ได้แสดงความยินดีกับผมในฐานะที่เป็นศิษย์ และบอกว่านี่เป็นผลมาจากการที่ผมได้มาศึกษาเพิ่มเติมซึ่งผลจากการที่อาจารย์ได้อบรมสั่งสอนชี้แนะทำให้ผมได้มีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่ราชการมาตามลำดับ พระคุณนี้ผมจะไม่มีวันลืม

ขอผลบุญที่อาจารย์ได้สร้างไว้แก่วงการศึกษา ได้โปรดดลบันดาลให้อาจารย์ที่เคารพรักของผม มีความสุขในสัมปรายภพเทอญ

อุดม วัชรสกุณี
รองอธิบดีกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
นายกสมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย
นายกสมาคมนิสิตเก่า ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาลัย...ศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สาธร

ผมรู้จักท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ตั้งแต่ผมเรียนที่ จุฬาฯ ประมาณ 30 ปีเศษ ท่านเป็นคนเอาจริงเอาจัง โดยเฉพาะกับการงานหรือหน้าที่ ที่ท่านรับผิดชอบ เป็นคนพูดจาโผงผางตรงไปตรงมา มีความคิดริเริ่มที่ดีมากในด้านการศึกษา แนวความคิดของท่านนั้นมุ่งพัฒนาปรับมาตรฐานการศึกษาให้ดีขึ้น ท่านมีความเจริญก้าวหน้าอยู่ในวงการศึกษาตลอดเวลาตั้งแต่เป็นอาจารย์ของคณะครุศาสตร์ เป็นหัวหน้าภาควิชา เป็นคณบดีคณะครุศาสตร์ ท่านปรับปรุงพัฒนามาตรฐานการศึกษาในคณะครุศาสตร์จนมั่นคงเป็นที่ยอมรับของคณะอาจารย์ นิสิต ทั่วไป ท้ายที่สุดท่านได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ถึงแม้จะมีเวลาไม่นานนักท่านก็ได้วางแนวทางต่าง ๆ ในการพัฒนาการศึกษาของประเทศไว้มากพอสมควร แนวคิดต่าง ๆ ของท่านบางอย่างยังถือปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้

หลังจากท่านพ้นหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ท่านก็ยังคลุกคลีอยู่กับการศึกษาตลอดเวลา ท่านมีเวลามากขึ้น มีโอกาสได้ไปพูด อภิปราย ปาฐกถา เสนอความคิดเกี่ยวกับการศึกษาอยู่ตลอดเวลา และยังมีเวลาเขียนบทความ เขียนตำราต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาอีกด้วย

ผมเคยเชิญท่านไปอภิปรายเกี่ยวกับการศึกษาของไทยในการประชุมใหญ่ของสมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย และสมาคมนิสิตเก่าภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านก็ยินดีไปพูดให้ ท่านให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อผู้บริหาร ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานโรงเรียนให้เกิดประโยชน์ต่อไป ท่านได้ทำประโยชน์ต่อวงการศึกษาอย่างมาก เป็นที่น่าเสียดายที่ท่านมีชีวิตสั้นไปสักหน่อยที่จะให้ความคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารและอนุชนรุ่นหลังต่อไปอีก

ในช่วงเวลาที่ท่านเสียชีวิต ผมไม่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ ต้องไปต่างประเทศ พอกลับมาได้ทราบว่าท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เสียชีวิตแล้ว ผมตกใจมาก คิดไม่ถึงว่าท่านจะจากพวกเราไปเร็วเช่นนี้ เพราะเมื่อเดือนตุลาคม 2534 นี้พวกเรายังได้ไปอวยพรวันคล้ายวันเกิดท่าน ยังได้พูดคุยสนุกสนาน ไม่มีวี่แววว่าท่านจะต้องจากพวกเราไปโดยเร็ว เป็นที่น่าเสียดายที่พวกเราต้องเสียนักการศึกษาที่ดีมีความรู้ความสามารถไปอีกคนหนึ่ง

ขอกุศลผลบุญที่ท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้ปฏิบัติไว้อย่างดี โดยเฉพาะในด้านการศึกษา และกุศลผลบุญที่พวกเราได้กระทำและร่วมกระทำกับท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร โปรดส่งดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

ด้วยความเคารพรัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมลศรี อุปรมัย
วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

แด่...อาจารย์ผู้ให้การศึกษา ด้วยการศึกษา และเพื่อการศึกษา

❖ ❖ ❖

ศิษย์ทุกคนต้องมีครู และถ้าจะนึกถึงครูอาจารย์ที่ศิษย์เคารพบูชา และถือเป็นแบบอย่างในฐานะเป็นปูชนียบุคคลแล้ว คงหาได้ไม่ง่ายในยุคของการเน้นค่านิยมด้านรูปธรรมมากกว่าคุณงามความดี ซึ่งมักเป็นเรื่องนามธรรม

แต่มีอาจารย์บางท่านที่ยังได้อยู่ในจิตใจของศิษย์ โดยเฉพาะอาจารย์ที่สอนเรื่องการบริหารการศึกษา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เพิ่งได้รับความสนใจเกี่ยวกับการจัดและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นศาสตร์ที่มีค่าสูงสุดในบรรดาศาสตร์ที่มีส่วนพัฒนาทรัพยากรสำคัญของชาติ

สมัยก่อนสถานภาพของครูได้รับการเปรียบเทียบเสมอว่า "ครูเป็นเรือจ้าง" เพราะความสมถะ และอุทิศเวลาให้งานจะลืมนึกถึงตัวเอง

สมัยต่อมางานพัฒนาเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจของชาติด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะงานก่อสร้างกำลังเฟื่อง อาชีพครูได้รับการยอมรับให้เป็น "วิศวกรสังคม" เพราะครูมีบทบาทพัฒนาประเทศชาติ

แต่จะเป็นสมัยใดก็ตาม สำหรับศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ท่านได้เปรียบเทียบอาชีพครู เพื่อให้นักการศึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องและรับผิดชอบทางการศึกษา ให้ตระหนักถึงบทบาทครูว่า เสมือนเรือตอร์ปิโด ที่พร้อมเสร็จด้วยสมรรถนะด้านอุปกรณ์ยุทธวิธีที่พร้อมจะออกฟันฝ่าพายุหนักหรืออุปสรรค เพื่อการสรรค์สร้างสังคม

บุคลิกเฉพาะของท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ที่เห็นได้ชัด คือรูปแบบของคำพูดที่มาจากความคิดที่โปร่งใสไร้การเสแสร้งแบบนิสัยคนถิ่นฐานทางภาคใต้ ไม่ต้องแปล ปรุงแต่ง อาจจะรุนแรงในเชิงวาทการ แต่ทุกประโยค นอกจากจะแฝงไว้ด้วยเจตนาที่ต้องการสื่ออุดมการณ์ทางการศึกษาที่เป็นสัจจธรรม ซึ่งทุกชีวิตต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง และถ้าไม่มีอคติแล้ว พฤติกรรมแสดงออกโดยให้ความสนใจต่อการศึกษาตลอดชีวิตการทำงานของท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร มีค่ามากกว่าคำพูดมากมายนัก

ในฐานะที่รู้จักอาจารย์เป็นส่วนตัวและได้มีโอกาสเป็นศิษย์ ได้เล่าเรียนมากับอาจารย์หลายวิชาด้วยกัน มีเพื่อนในกลุ่มพูดถึงบุคลิกของอาจารย์ โดยสรุปว่า ท่านเป็นผู้ที่ยึดมั่นในการที่จะเห็นคุณภาพของคนได้ผ่านการขัดเกลา โดยการศึกษา ด้วยเหตุผลและข้อคิดโดยการอบรมสั่งสอนแก่ผู้เรียนอย่างไม่เสื่อมคลายหลายประการ เพราะท่านเชื่อในปรัชญาของการให้การศึกษาว่า การศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในทุกเรื่อง ฉะนั้นตัวอย่างคำสอนที่สร้างสรรค์ของท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ทุกคำพูด จึงมาจากข้อมูลที่ควรแก่การเชื่อถือได้ และเป็นข้อมูลปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา

คงจะไม่เป็นการเขียนที่เกินเลยความจริง หากจะนำคำกล่าวของนักการศึกษาผู้มีระดับหลายท่าน ได้ให้เกียรติว่า **ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เป็นบิดาแห่งการบริหารการศึกษา** อาจจะเป็นเพราะได้สดับตรับฟังการอภิปราย บรรยาย อบรม สัมมนา ซึ่งมีลีลาทั้งลูกล่อลูกชน แต่แฝงด้วยศาสตร์ที่มีคุณค่าเต็มเปี่ยมด้วยคุณภาพอย่างยากที่จะมีผู้ใดจะตระเตรียมได้เหมือนเช่น ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร ทั้งนี้คงสืบเนื่อง มาจากข้อคิดที่ท่านได้พร่ำสอนเชิงปฏิบัติว่า **ครูดีมีความสามารถนั้น ต้องพยายามทำของที่ยากให้เป็นของง่ายได้**

ประการสำคัญ ทุกครั้งที่ทำการสอนศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ท่านจะมีตัวอย่างและคำถามเชิงเปรียบเทียบให้เห็น เช่น เรื่องการลงทุน การมีกำไร การผลิต การบริโภค ฯลฯ แต่ทุกเรื่องของท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ก็เพียงจะสร้างความเข้าใจทางการศึกษา เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ขณะเดียวกันด้วยประโยคง่าย ๆ แต่ให้ข้อคิดลึกซึ้งจากท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ว่า **"กว่าจะเรียนมาถึงตรงนี้ คุณเป็นผู้บริโภคความรู้เสียหลายสิบปี อ่านหนังสือตำรามาไม่ต่ำกว่าร้อยเล่มพันเล่ม ให้ลองหันมาทำหน้าที่ผลิตงานทางวิชาการบ้าง เพื่อคุณภาพของวิชาชีพครูบ้าง ก็จะดี"**

เหล่านี้เป็นข้อคิดที่ทำให้ผู้เอาแต่ทำหน้าที่บริโภค โดยการอ่านหนังสือมานับเวลาเป็นแรมปีหันมาเขียนหนังสือเพื่อสร้างสรรค์งานวิชาการกันหลายคน และต่างก็ประสบความสำเร็จพอสมควร ทำให้ศาสตร์ทางการบริหารแพร่หลายยิ่งขึ้น มีผลต่อโครงสร้างและระบบบริหารการศึกษาของชาติทุกระดับการศึกษา

ในช่วงสุดท้ายของชีวิต ท่านได้ตัดสินใจฝากชีวิต ซึ่งเต็มไปด้วยกำลังใจอันเข้มแข็งไว้กับงานการศึกษา ซึ่งแม้ไม่ใช่งานของรัฐ แต่ก็เป็นหน่วยงานการศึกษาที่มีคุณค่า และทรงเกียรติยิ่งสถาบันหนึ่งภายใต้สายตาอันเฉียบและแหลมคมของท่านอธิการ ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ อธิการบดี และผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์อาวุโส ให้การบริการด้านวิชาการและเป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยด้วยดีตลอดจนวาระสุดท้าย

"ก่อนเสียชีวิตเพียง ๖ ชม. ดร.ภิญโญ สาธร ได้ไปกราบที่อก บอกขอบคุณพร้อมน้ำตาซึม ที่ผมได้จัดห้องพัก สำนักงานให้เขาดูสวยงามขึ้น และผมก็ได้รู้ว่านั่นคือการร่ำลาครั้งสุดท้าย ของ ดร.ภิญโญเขา" นี่คือคำบอกเล่าของ ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ผู้ให้การยอมรับ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร มิใช่เพียงแต่เพราะเป็นคนนครศรีฯ บ้านจังหวัดเดียวกับท่านอธิการบดี ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ เท่านั้น แต่ยังหมายถึง พลังความสามารถพิเศษเฉพาะบุคลิกส่วนตัวของศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สาธร เองด้วย

ด้วยบุญกุศลที่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ได้กระทำมาตลอดชีวิตเพื่อการศึกษาของชาติ ทั้งคุณภาพที่เปี่ยมล้นและปริมาณมหาศาล อันนับค่ามิได้ คงจะส่งผลให้ภรรยาและลูกตลอดจนผู้ใกล้ชิดกับตระกูล "สาธร" จงมีความสุข สมเจตนารมย์ของท่านอาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ที่ได้ใช้ชีวิตเพื่อการศึกษา จนอาจทำให้บุคคลข้างเคียงต้องเหน็ดเหนื่อยในช่วงเวลาที่อาจารย์ได้สร้างสรรค์งานอันทรงคุณค่านั้นไปด้วย

ศิษย์ทุกคน รักอาจารย์ภิญโญ ด้วยความจริงใจ และขอให้วิญญาณของอาจารย์ได้รับรู้ว่า ความรู้ ความคิด ทัศนคติต่าง ๆ ที่อาจารย์ได้พร่ำสอนศิษย์ด้วยความเพียรพยายามที่จะเห็นประเทศชาติบ้านเมืองเจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ให้ดีกว่านี้ ศิษย์แต่ละรุ่นจะพยายามช่วยกันนำความรู้มาใช้และสานต่อ เพื่อให้เจตนารมย์ของท่านอาจารย์ได้เป็นรูปธรรมขึ้นสักวัน

อาจารย์ได้อุทิศเวลาทั้งหมดให้กับงานการศึกษาของชาติมาตลอดชีวิต ตอนนี้ใช้เวลาพักผ่อน นอนหลับเสียบ้าง เพื่อให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ไปสู่สุคติ

อาจารย์ที่เคารพรัก ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร บิดาของการบริหารการศึกษาไทย ผู้ให้การศึกษา ด้วยการศึกษา และเพื่อการศึกษาอย่างแท้จริง

ด้วยความเคารพรัก

นาวาเอก สมัคร หนูไพโรจน์

ประธานนิสิตภาควิชาการบริหารการศึกษา รุ่นที่ ๑๑

จากใจศิษย์แด่อาจารย์

กรองวาจาแทนมาลามาเรียงร้อย กรองกลั่นถ้อยจากใจ...........ที่ให้หวน
กลั้นสะอื้น..........กลืนเศร้า..........เฝ้าทบทวน สุดประมวล......จากหทัย......ได้เทียมทัน
น้อมประณตศิโรราบก้มกราบท่าน ดวงวิญญาณอาจารย์บนสรวงสวรรค์
หวลระลึก..........นึกถึง..........ความสัมพันธ์ อดีตนั้น..........ศิษย์ซาบซึ้งถึงพระคุณ
ท่านเคยสอนเคยอาทรห่วงใยศิษย์ แนะแนวคิดวิทยาคอยเกื้อหนุน
คอยชี้แนะคอยช่วยเหลือ..........เกื้อการุณ โอ้พระคุณ.....ศิษย์ทราบข่าวเศร้าวิญญา
ท่านอาจารย์ภิญโญ สาธร เกียรติกำจรด้านงานการศึกษา
อดีตนั้น..........รัฐมนตรีผ่านงานมา ท่านได้แต่งตำราไว้มากมาย
ทั้งทางด้านการพูดก็เปรื่องปราชญ์ ชาญฉลาดรอบรู้เรื่องหลากหลาย
มาประกอบการพูดอภิปราย โอ้เสียดาย..........ใจหาย..........ให้อาดูร
แม้กายลับ.......ดับไป.......จากโลกนี้ คุณความดีไม่มีวันสุดสิ้นสูญ
เกียรติคุณจารึกเจิดจำรูญ จะเทิดทูนจดจำนิรันดร
ขอกุศลผลบุญหนุนนำให้ สถิตในทิพย์วิมานสโมสร
สู่ภพอันแสนสุขสถาพร แดนอมรอภินันท์นิรันดร์กาล.

นายวิวัฒนา มัทยากร

และครอบครัว

อาลัย...คุณนุ้ย

คุณนุ้ย เป็นเขยคนหนึ่งของตระกูล มัทยากร และเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมกับครอบครัวของข้าพเจ้ามาก เราเคยคลุกคลีกัน มาตั้งแต่ยังไม่แต่งงานกับน้องสาว ซึ่งในครั้งนั้นยังจบปริญญาตรีเท่านั้น เมื่อแต่งงานกับน้องสาวข้าพเจ้าแล้ว ความสนิทสนมก็มีมากขึ้นและใกล้ชิดกันมากขึ้น จนกระทั่งเป็นคณบดี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจนกระทั่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ความสนิทสนมก็มีมากขึ้น จนกระทั่งถึงวันนั้น ๆ คุณนุ้ยให้ทั้งความเคารพ ความรัก และความนับถือแก่ข้าพเจ้าตลอดมาในฐานะของน้องเขย และเพื่อนสนิท มีความทุกข์ก็ปรึกษากันมาตลอด แต่บัดนี้ คุณนุ้ยได้จากเราไปเสียแล้ว ในเวลาอันยังไม่สมควร เราจึงรู้สึกเสียดาย ในคุณความดี ทั้งในส่วนตัวและแก่บ้านเมือง โดยเฉพาะในวงการศึกษาของเรา

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ ดวงวิญญาณของคุณนุ้ยจงไปสู่สุคติ ในสัมปรายภพที่ดีตลอดไป

นายธำรง ชูทัพ
กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ

ด้วยความอาลัยอาจารย์ภิญโญ สาธร

อาจารย์ภิญโญ เดินกอดคอผมลงจากห้อง ของตึกอาคาร 3 หลังเสร็จสิ้นชั่วโมงการบรรยายวิชาบริหารการศึกษา ที่ท่านรับผิดชอบ จนถึงห้องพักของท่านอาคาร 1 ครั้งเป็นหัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ ยังความปลาบปลื้มประทับใจต่อผมในฐานะลูกศิษย์ต่างภาควิชาเป็นอย่างมาก ท่านเดินคุยกับผมด้วยความสนใจที่ได้มีการซักถามอภิปรายร่วมกันนิสิตหลาย ๆ สาขาวิชา ทำให้ผมกลายเป็นเสมือนนิสิตในสาขาวิชาบริหารการศึกษาไปด้วยทีเดียว สมัยนั้น อาจารย์ภิญโญ โด่งดังมาก ด้วยลีลาการสอน ความกล้าพูด กล้าทำ แม่นยำ คม เฉียบขาด บาดใจ กอร์ปกับการเขียนตำราบริหารการศึกษาของท่านเล่มโตเป็นหลักประกันคุณภาพ ผมเองอยู่ในฐานะพึงพอใจที่ได้เป็น ลูกศิษย์... วันหนึ่งท่านอาจารย์ภิญโญกลุ้มใจมาก ท่านชวนผมนั่งรถเบ๊นซ์คู่ใจสีเขียว ที่ใคร ๆ ก็รู้จัก ไปนั่งคุยและดื่มเบียร์แก้กลุ้มตั้งแต่ 10 โมงเช้า จนถึงบ่าย 4 โมงเย็น แล้วกลับไปรับลูกชายที่โรงเรียนสาธิตฯ หลายครั้งผมได้รับการชักชวนให้ไปร่วมคิดร่วมทำ ร่วมการวางแผนอย่างสมเกียรติในฐานะที่เป็นลูกศิษย์อยู่ อาศัยผมมีพื้นเพเป็นคนปักษ์ใต้ด้วยกัน ลักษณะบางสิ่งบางอย่างผมและท่านจึงรับกันได้ด้วยดี และผมก็ชื่นชมศรัทธาที่ท่านอาจารย์เป็นคนเก่ง เพราะขึ้นชื่อว่าเป็นครูอาจารย์ ความเก่งจะเป็นที่ชักจูงใจของผู้ที่เป็นลูกศิษย์ได้อย่างเยี่ยมยอดทีเดียว

ครั้นเมื่อผมได้มาทำงานที่กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ ทำให้ผมรู้ว่าอาจารย์ภิญโญ เป็นผู้หนึ่งที่ได้ริเริ่มการจัดทำวารสารการวิจัยทางการศึกษา ซึ่งผมรับช่วงมาทำอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ และผมก็ได้รับคำแนะนำปรึกษาจากท่านอยู่เสมอมิได้ขาดบ่อยครั้งที่งานในหน้าที่ที่ผมรับผิดชอบ มักจะมีอาจารย์ภิญโญด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนบทความ บรรยาย อภิปราย ให้ข้อคิดที่เต็มไปด้วยข้อมูลตรงไปตรงมา ย้อนลึกลงไปในอดีตที่มากกว่าดังกล่าวมาแล้ว อาจารย์ภิญโญ เป็นครูสอนที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ซึ่งผมเคยเป็นศิษย์เก่าสมัยเรียนวิทยาลัยครู แม้จะไม่ทันการเป็นลูกศิษย์ แต่สายเลือดลูกเจ้าพ่อ ลูกสุริยะ ช่อชงโค สีม่วง-ขาว ยังเข้มข้นและฝากรอยสัมพันธ์ไว้ไม่จืดจาง

ในช่วงสุดท้าย ผมได้ร่วมงานการจัดทำหนังสือให้โรงพิมพ์วัฒนาพานิช ซึ่งอาจารย์ภิญโญเป็นที่ปรึกษาใหญ่อยู่ด้วย จึงได้ใกล้ชิดกับอาจารย์มากยิ่งขึ้น ทั้งในเวลางานราชการ งานการเมือง งานเอกชน และงานส่วนตัว

ที่สำคัญที่ทำงานของผม อยู่ที่อาคารกรมวิชาการชั้น 6 มองเห็นบริเวณสนามกระทรวงศึกษาธิการ เห็นเสาธงสูงเด่นตระหง่าน ธงชาติไทยปลิวไสวอย่างมีเกียรติยศศักดิ์ศรีของธงไตรรงค์ อันเป็นฝีมือของท่านสมัยที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านมีผลงานมากมายที่ริเริ่ม สร้างสรรค์ให้เราคิด สำหรับผมเป็นความทรงจำที่ไม่อาจลืมได้ในชีวิต อาจารย์ภิญโญยังคงตราตรึงในดวงใจของผมลูกศิษย์คนนี้เสมอ และคิดไม่ถึงว่าท่านจะด่วนจากไปเร็วอย่างนี้

ด้วยอานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และคุณงามความดีที่ท่านอาจารย์ภิญโญได้กระทำมา รวมทั้งบุญกุศลที่ภรรยา และบุตรชายได้บำเพ็ญไว้ จงดลบันดาลให้อาจารย์ภิญโญได้จุติบนสรวงสวรรค์ ในสัมปรายภพทุกประการ และหากชาติหน้ามีจริง ขอให้ผมได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ตลอดไป

ด้วยความเคารพรักและอาลัยยิ่ง

เธียร ธรรมาธิปติ์

ผู้ดูแลนักเรียนไทยประเทศฟิลิปปินส์

แด่อาจารย์ที่เคารพรัก

ได้ทราบข่าวจาก เอ็ด ว่า คุณพ่อ ได้จากไปอย่างกระทันหัน ทำให้ผมตกใจและเศร้าใจมาก จนไม่ทราบว่าจะพูดอะไรกับ เอ็ด อยู่เป็นเวลานานพอสมควร พอตั้งสติและปรับใจได้โดยยึดหลักธรรมของพระพุทธองค์ จึงได้พูดปลอบใจ เอ็ด ว่า คุณพ่อได้จากไปแล้ว แต่เชื่อว่า ท่านได้ไปสู่สุคติ ไปสู่เทวโลก ผมมีความเชื่อเช่นนั้น เพราะท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร ในระหว่างที่ท่านมีชีวิตอยู่นั้น ท่านประกอบกรรมดีไว้มากมาย โดยเฉพาะกรรมดี ความดี ที่เป็นวิทยาทาน ที่ท่านช่วย “พัฒนาคน พัฒนาครู” ที่ท่านให้กับลูกศิษย์เป็นจำนวนหมื่น จำนวนแสน ของท่าน

การจากไปของท่านอาจารย์ภิญโญ ฯ ได้ช่วยเตือนสติ ให้พวกเราได้คิด ได้สติและเร่งทำความดีทำกรรมดี มากขึ้น “ขอให้วิญญาณของอาจารย์ฯที่รัก จงไปสู่สุคติเถิด”

นายบุญมี เณรยอด

ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาลัย ท่านศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

การจากไปของท่านอาจารย์ยังความเศร้าสลดให้กับผมเป็นอย่างยิ่ง ท่านอาจารย์เป็นผู้บังคับบัญชาคนแรกในชีวิตราชการของผม ท่านให้ความรัก ความเป็นกันเองและความสนิทสนมกับครอบครัวผมเป็นอย่างมาก ท่านได้ถามถึงความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวผมอยู่เสมอ แม้ท่านจะเกษียณอายุราชการไปแล้วก็ตามท่านยังแวะเวียนมาเยี่ยมเยียนเป็นประจำ

ตลอดเวลา 15 ปีที่ผ่านมา ท่านอาจารย์ได้ให้ความเอื้ออาทร เป็นกำลังใจพยายามแนะนำแต่สิ่งที่ดีงามให้มาโดยตลอด

จากการที่ได้พบกับผู้ที่เคยร่วมงานกับท่านอาจารย์ทั้งในระดับเพื่อนและผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ละท่านต่างรักและเคารพท่านอาจารย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ใต้บังคับบัญชาต่างซึ้งในความมีน้ำใจ ความเมตตากรุณา และความยุติธรรมที่ท่านอาจารย์มอบให้แก่พวกเราอย่างเสมอต้น เสมอปลายที่เขาเหล่านั้นจะหาได้ไม่ง่ายนัก ความเมตตากรุณาเหล่านี้ท่านอาจารย์มิได้มีเฉพาะในหน้าที่การงานเท่านั้น แต่มีไปถึงส่วนตัวด้วย

ตลอดชีวิตนับได้ว่าท่านอาจารย์ได้ทุ่มเททุกอย่างเพื่อการศึกษาของชาติไว้อย่างมาก เป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดผู้หนึ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ ทั้งในบทบาทของผู้ริเริ่มและผู้ร่วมงาน นอกจากนี้ท่านอาจารย์ได้เขียนตำราทางวิชาการไว้มากมายโดยเฉพาะตำราทางด้านการบริหารการศึกษา การบริหารบุคคล หลักการศึกษา และรัฐศาสตร์การศึกษา ตำราเหล่านี้นับเป็นเอกสารที่มีคุณค่าต่อวงวิชาการอย่างมาก รวมทั้งท่านได้เขียนบทความต่าง ๆ อีกมากมาย

ตลอดเวลาที่ผ่านมา ท่านอาจารย์ได้ประกอบแต่คุณงามความดี สร้างกุศลมาโดยตลอด โดยเฉพาะการเป็นผู้ที่มีน้ำใจที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาแก่ผู้อื่น ความเอื้ออาทร ท่านอาจารย์เป็นผู้มีจิตใจงาม

ด้วยอานิสงส์แห่งความเป็นผู้มีจิตใจงามและสร้างกุศลมาโดยตลอดชีวิต คงจะเป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์ได้สถิตย์อยู่ในสุคติแห่งสัมปรายภพโดยแน่นอน

อ. วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์

ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แด่อาจารย์ดร. ภิญโญ สาธร ที่เคารพยิ่ง

เมื่อดิฉันเข้ารับราชการที่คณะครุศาสตร์เมื่อปี 2513 นั้น ดิฉันทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนอยู่ที่โรงเรียนสาธิตจุฬา (ฝ่ายมัธยม) โดยสอนภาษาอังกฤษ ขณะที่ดิฉันสอนอยู่นั้นก็มีความปรารถนาที่จะได้ศึกษาต่อทางด้านบริหารการศึกษาในระดับปริญญาโท ต่อมาเมื่อดิฉันได้รับทุน AID ไปศึกษาต่อทางการบริหารการศึกษา ดิฉันได้กลับมาเมื่อปี 2517 และดิฉันคงต้องกลับไปสอนภาษาอังกฤษ ซึ่งไม่ตรงกับสาขาวิชาที่ได้เรียนมา ต่อมาปี 2518 ท่านอาจารย์ได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะครุศาสตร์ ท่านได้สำรวจว่าใครที่เรียนทางบริหารการศึกษามาบ้าง ท่านได้ให้ดิฉันขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่ที่ภาควิชาบริหารการศึกษาทันที ด้วยความเป็นนักบริหารของท่านที่ต้องการจะบรรจุคนให้ตรงกับสิ่งที่ได้ร่ำเรียนมา ดิฉันได้เข้าไปนั่งอยู่หลังห้องในขณะที่ท่านกำลังสอน เพื่อเรียนรู้การเป็นอาจารย์ในระดับบัณฑิตศึกษา ท่านอาจารย์เตรียมการสอน เตรียมเอกสารที่ทันสมัย วิธีการสอนของท่านสนุก เสียงดังฟังชัดและไม่คลุมเครือ และที่สำคัญที่สุดคือ มีเนื้อหาสาระอย่างเยี่ยมยอด นิสิตสนใจ และมีความสุขมากในการที่เรียนวิชาที่ท่านสอน ท่านจะพูดอยู่เสมอว่า "พวกคุณเป็นอาจารย์ต้องทำได้และทำอย่างเต็มความสามารถ" ท่านให้ดิฉัน ดร.อมรชัย ดร.กรรณิการ์ ไปออกโทรทัศน์ในเรื่องของการบริหารการศึกษา ซึ่งพวกเรามีเวลาเตรียมตัว 1 อาทิตย์เท่านั้น แต่ท่านบอกว่า พวกคุณต้องทำได้ ซึ่งทุกคนก็คงพอจะทราบได้ว่าการไปพูดในโทรทัศน์ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย แต่แล้วเราทุกคนก็ต้องทำได้อย่างท่านพูด เมื่อท่านไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ท่านยังห่วงใยในคณะครุศาสตร์ และภาควิชาบริหารการศึกษาเสมอมา ท่านได้กรุณาให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อภาควิชาเป็นอย่างยิ่ง และท่านได้กรุณามาเป็นอาจารย์พิเศษให้ตลอดมา

ดิฉันมีความสุขและความสบายใจยามที่ได้พบปะกับท่าน ท่านได้อาทรห่วงใยและถามถึงการทำงานของดิฉันและอาจารย์ทุกคนในภาควิชาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งทำให้ดิฉันมีกำลังใจในการทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติของผู้บริหารการศึกษาอย่างแท้จริง

เมื่อครั้งที่ท่านอาจารย์เข้าโรงพยาบาลเพื่อผ่าตัด อาจารย์ที่ภาควิชาเป็นห่วงเป็นใยและรีบไปเยี่ยมท่านทันที เมื่อท่านปลอดภัยกลับไปพักที่บ้าน เราก็ยังชวนกันว่า จะไปเยี่ยมท่านอาจารย์ อีกที่บ้าน 1 เดือนต่อมาจึงได้ทราบการจากไปของท่านอาจารย์ ซึ่งทำให้พวกเราตกใจกันมาก นับว่าเป็นการสูญเสียผู้มีพระคุณของภาควิชาบริหารการศึกษาไป ในวงการศึกษานับว่าเป็นการสูญเสียนักบริหารการศึกษาที่แท้จริงไป ท่านอาจารย์เป็นทั้งปรมาจารย์ในวงการบริหารการศึกษา ท่านพยายามพิสูจน์ให้เห็นว่า การบริหารการศึกษานั้นมีความสำคัญเพียงไร

ครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตของดิฉันที่ได้เขียนคำไว้อาลัย ดิฉันมีความรู้สึกว่าดิฉันอยากจะเขียนและอยากจะกล่าวคำสดุดีผู้มีพระคุณต่อวิชาชีพของดิฉัน สดุดีผู้มีพระคุณต่อวงการบริหารการศึกษา ขอให้บุญกุศลที่ท่านอาจารย์ได้ปฏิบัติอยู่เป็นนิจ ได้ให้ท่านอาจารย์ประสบแต่ความสุขทุกประการในสัมปรายภพด้วยเทอญ

รศ.ดร.สอางศรี พรสุวรรณ

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

แด่อาจารย์ภิญโญที่เคารพ

เมื่อดิฉันเข้าเป็นนิสิตครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ 27 ปีที่แล้ว ดิฉันได้มีอาจารย์ที่ปรึกษาคืออาจารย์ภิญโญ สาธร ซึ่งเพิ่งสำเร็จปริญญาโทกลับจากสหรัฐอเมริกา อาจารย์เป็นคนหนุ่มที่ให้ความเป็นกันเองและสนิทกับลูกศิษย์ทุกคนเป็นอย่างดี การให้คำแนะนำในการเรียน อาจารย์ก็คำนึงถึงประโยชน์ที่นิสิตจะได้รับเสมอ พวกเราประทับใจในเสียงอันดัง ลักษณะการพูด การเล่าเรื่องที่มีเกร็ดขบขัน โดยเฉพาะเรื่องชีวิตของอาจารย์ตั้งแต่เป็นเด็กต่างจังหวัดที่เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ มีส่วนอย่างมากในลักษณะเป็นบทเรียนแห่งชีวิตที่เราจะต้องขยันหมั่นเพียรเพื่อความสำเร็จ ในชีวิตเช่นเดียวกับอาจารย์

เมื่อเวลาผ่านไปดิฉันและนิภาภรณ์ อนุสรนิติสาร กับครอบครัวของอาจารย์เพิ่มความสนิทสนมกันมากขึ้น เพราะสุนิตรา (นิด) เป็นเพื่อนร่วมกลุ่มกันมาก่อน อาจารย์มักเรียกชื่อเรา 2 คน ด้วยความสนิทและเอ็นดูว่าอ้ายอางศรีและอ้ายนุ้ย เวลาที่เราไปหาอาจารย์ที่บ้านครั้งใดอาจารย์มักพาเราพร้อมด้วยนิดและเอ็ดดี้ขับรถไปรับประทานอาหารตามนอกเมือง เช่น ปากน้ำ บางแสน และชลบุรี จนต่อมาดิฉันได้ไปหาอาจารย์น้อยลงเพราะอาจารย์ไปเป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการประกอบกับดิฉันเองไปต่างประเทศเสียหลายปี ดิฉันและนุ้ยต่างก็ยุ่งกับงานในหน้าที่ของตนเอง ไม่มีโอกาสไปบ้านอาจารย์บ่อย ๆ เหมือนเช่นเคย ได้แต่พบกันตามสถานที่สัมมนาวิชาการ และโทรศัพท์ไปคุยกับนิดเป็นครั้งคราว ต่อมาจึงได้ทราบข่าวว่าอาจารย์เข้าผ่าตัดสมองได้ไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล อาจารย์คุยสนุกเหมือนเคย เสียงหัวเราะยังคงดังลั่น และไม่คิดเลยว่าจะเห็นอาจารย์เป็นครั้งสุดท้าย ภาพวันนั้นยังอยู่ในความทรงจำของดิฉันเสมอ ดิฉันบอกไปว่าไม่เป็นไรหรอกเดี๋ยวนี้การรักษาพยาบาลทันสมัย ไม่นานก็หาย เมื่อออกมานอกห้องก็ปลอบนิดว่าอาการของอาจารย์ดูดีคงแข็งแรงในเร็ววัน

แต่อนิจจาใครเลยจะรู้ว่าหลังจากนั้นเพียงไม่ถึงเดือนอาจารย์ก็จากไปอย่างกระทันหัน ดิฉันเมื่อทราบข่าวก็ตกใจและเศร้าใจไปกับนิดเป็นอย่างยิ่ง เพราะทราบว่าเอ็ดดี้เพิ่งกลับไปฟิลิปปินส์ ก่อนอาจารย์เสียชีวิตเพียงไม่กี่วัน

ดิฉันทราบว่าอาจารย์คงไม่อยากจากครอบครัวไปแน่นอน แต่ด้วยบุญและกรรมที่ลิขิตมาให้มนุษย์ทุกคนต้องจากโลกนี้ไปตามวาระของตน ใครเลยจะห้ามสิ่งเหล่านี้ไว้ได้ ดิฉันจึงได้แต่อธิษฐานจิตขอให้ดวงวิญญานของอาจารย์จงไปสู่สุคติ และขอให้ผลแห่งความดีที่อาจารย์บำเพ็ญมาโดยตลอด ช่วยทำให้ครอบครัวของอาจารย์ที่อยู่เบื้องหลังได้ดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นอย่างดี เพื่ออาจารย์จะได้ไม่ต้องห่วงใยและได้พบกับความสุขสงบชั่วนิรันดร์

โกมล ปัตตะพงศ์

ประธานมหาบัณฑิตบริหาร ฯ รุ่น 14

แด่ ศจ.ดร.ภิญโญ สาธร

❖ ❖ ❖

โอ้อาจารย์ที่รักจากไปแล้ว
ดุจดวงแก้วมณีวับดับสลาย
ศิษย์ครุจุฬาฯ พาเสียดาย
อาจารย์ผู้เพริศพรายมาหายลับ

อันโรคาพยาธิมีสิทธิ์พราก
คนดีดีมาจากอยากได้กลับ
ชาวภาควิชาบริหารอยากรอรับ
คงไม่กลับคืนมาให้อาวรณ์

ขอยกกรประณมหัตถ์อธิษฐาน
ดวงวิญญาณจงเป็นสุขสโมสร
สถิตย์ ณ แดนสวรรค์นิรันดร
ชื่อ ภิญโญ สาธร ก้องหล้านภาเอย

พล.ต.ต. ประเสริฐ เกษรมาลา

ประธานมหาบัณฑิต บริหารการศึกษา 16

อาลัยยอดครู

"ภิญโญ สาธร" เป็นชื่อที่นิสิต นักศึกษาอ้างอิงในการเขียน รายงาน เอกสารวิจัย วิทยานิพนธ์ และในการอภิปรายทางวิชาการ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะคงอยู่ตลอดไป ด้วยความรัก ความเคารพ ความนับถือ และความน่ายกย่องของอาจารย์ "ยอดครู" ท่านนี้ ด้วยความเป็นผู้นำทางการศึกษาและทางการบริหารระดับชาติ ซึ่งศิษย์ทุกคนภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง และอยู่ในความทรงจำของเราชั่วชีวิต

เมื่อครั้งที่มีการประชุมทางวิชาการ โดย ก.พ. จัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2517 และกรมตำรวจได้ให้ข้าพเจ้าซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยตำรวจ เข้าร่วมฟังการอภิปรายในหัวข้อเรื่อง "เทคนิคการสรรหาบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้างาน" ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเชิญได้แก่ ดร.วิจิตร ศรีสะอ้าน ดร.ธนู แสวงศักดิ์ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ เด่นพงษ์ พลละคร โอฬาร ไกรฤกษ์ และ ดร.ภิญโญ สาธร นับว่าโชคดีอย่างมากที่ได้รับประโยชน์ไปพัฒนางาน และโดยส่วนตัวแล้วทำให้เกิดความคิดใคร่เรียนรู้เพิ่มเติมตั้งแต่นั้นมา จนกระทั่งในพ.ศ. 2521 จึงได้เข้าศึกษาในภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามคำแนะนำของ รศ.นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ หัวหน้าภาควิชาให้เตรียมการจากหนังสือบริหารการศึกษาของ ดร.ภิญโญ สาธร ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สำคัญเกี่ยวกับทฤษฎี และประสบการณ์ครบถ้วน

ข้าพเจ้าสนใจ และติดตามการสอนของคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงทุกคน สำหรับของดร.ภิญโญ สาธร ในฐานะเป็นอาจารย์พิเศษก็มีระบบบริหารการศึกษาไทย (416 603) และวิชารัฐศาสตร์การศึกษา (416 720) ซึ่งบรรยาย ณ อาคาร 6 ของคณะครุศาสตร์ ซึ่งสร้างเสร็จใหม่ และเป็นอาคารทันสมัยที่มีการระบายอากาศจากภายนอกโดยธรรมชาติได้รอบทิศ และสามารถปรับห้องเรียนให้เหมาะกับจำนวนบุคคล โดยมีที่ว่างเป็นศูนย์รวมของแต่ละชั้นเพื่อกิจกรรมการเรียนการสอน อันเป็นที่มาของผลงานจากแนวคิดของท่าน ซึ่งได้รับอนุญาตให้นำไปพิจารณาในการดำเนินการเกี่ยวกับหอสมุดและห้องเรียนของอาคารเอนกประสงค์ด้วย

ความสามารถทางการสอน ด้วยวาทะที่เฉียบคม กลมกลืนกับทฤษฎีและประสบการณ์ ผสมผสานข้อเท็จจริงในอดีต สอนปัจจุบัน และทำนายอนาคตของท่านโดยไม่ต้องอาศัยสื่อการสอนและเทคโนโลยีทางการศึกษาเท่าใดก็เข้าใจ ซาบซึ้ง จดจำไปนาน ผลงานเดี่ยว และกลุ่มของนิสิต ได้รับการตรวจอย่างละเอียด และสอดแทรกคำแนะนำ ให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง เน้นในความรับผิดชอบตามความหมาย โดยทั่วไปของทฤษฎีความสัมฤทธิผลขององค์การ ซึ่ง Edwin B. Flippo กล่าวว่า หมายถึง "พันธะผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ต่างๆ" นั้น ในความหมายที่สำคัญอย่างยิ่งในทรรศนะของท่านก็คือ "อำนาจชนิดหนึ่งในจิตใจของบุคคล ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของตนเองได้ เช่น บางคนเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะกระทำการใดตรงข้ามกับทำนองคลองธรรมหรือหลักปฏิบัติในองค์การของตน หรือมีโอกาสโกง และอยากโกงแต่ไม่ยอมโกง บุคคลนั้นคือผู้ที่เรียกได้ว่า มีความรับผิดชอบ" ดังนั้นในการสอนทุกครั้งจะสังเกตความสนใจ และการมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ และด้วยเหตุที่ใน ค.ม.รุ่นที่ 16 มีนายทหารอากาศสอง กับตำรวจหนึ่งคือข้าพเจ้าคนเดียว ท่านจำได้แม่นยำ และข้าพเจ้าก็ไม่เคยขาดเลย มีแต่เคยมาเกินเนื่องจากอาจารย์พิเศษติดราชการสำคัญกระทันหัน และก็เพียงครั้งหนึ่งเท่านั้นในวิชารัฐศาสตร์การศึกษาที่มาไม่ได้จริง ๆ เพื่อนเล่าให้ฟัง ท่านถามว่า "วันนี้ตำรวจไปไหน รุ่นนี้มีตำรวจมานั่งฟังด้วย"

ข้าพเจ้าติดใจที่จะต้องชี้แจงความจำเป็นและได้โอกาสในวันที่คณะครุศาสตร์จัดให้มีการบรรยาย ในหัวข้อเรื่อง "ทิศทางการศึกษาของไทยในอนาคต" ซึ่งเป็นกิจกรรมของภาควิชา ฯ และประธานนิสิต จะต้องให้การต้อนรับวิทยากร ข้าพเจ้าได้ไปรับท่านก่อนเวลาที่ร้านอาหารแถวสามย่าน ท่านเรียก "ผู้การกินข้าวด้วยกัน" แล้วก็สั่งอาหารและเบียร์มาแต่หยุดคิดนิดหนึ่งและพูดว่า "ครูชวนนักเรียนดื่ม..." ข้าพเจ้ารีบตัดบทว่า "สมัครใจ ครูไม่เสียหาย" ท่านมองดูการแต่งกายซึ่งต่างกับท่านมากแล้วก็พูดว่า "ผู้บริหารต้องพัฒนาตนให้เหมาะกับตน คน และงาน เปรียบเหมือนคนตัวเล็กไปนั่งเก้าอี้ใหญ่ คนตัวใหญ่ขับรถคันเล็ก เสื้อผ้าที่สวมใส่ก็ต้องเลือกสีสัน ให้มีชีวิตชีวา" ตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้าจะไม่ใส่เสื้อขาวกางเกงชุดลำลองเข้าในมหาวิทยาลัยอีกเลย

การบรรยายพิเศษของ ดร.ภิญโญ สาธร ในวันนั้นเข้มข้น มีแง่คิดพิจารณาในการจัดการศึกษาแห่งชาติ ที่เป็นประโยชน์อย่างแยบยล มีข้อเท็จจริงเป็นตัวอย่างระหว่าง

ถูกคัดเลือกให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา ร่วมรัฐบาลกับฯพณฯท่านนายกรัฐมนตรี ธานินทร์ กรัยวิเชียร อยู่บ้างเพื่อเป็นแนวทางให้ศึกษาในตอนหนึ่งท่านกล่าวว่า "ผมมีความปรารถนาดีต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการศึกษาของชาติอย่างยิ่งแต่ก็โชคไม่ค่อยดีที่มีพวกแมลงวันหัวเขียวมาคอย...ใส่ผมอยู่เรื่อย" เป็นผู้บริหารต้องมีอารมณ์ ถ้าคนไม่มีอารมณ์เลยจะเอามาเป็นหัวหน้าทำไม แต่ผู้นำต้องควบคุมอารมณ์ได้

ดร.ภิญโญ สาธร เป็นนักประชาธิปไตยโดยแท้ ท่านได้ให้กิจกรรมรายงานเรื่อง "การปลูกฝังประชาธิปไตยในสถานศึกษา" ผู้ที่ศึกษาค้นคว้า รวบรวม ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่น่าสนใจสักเพียงใด ถ้าข้อเสนอแนะเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามหัวเรื่องไม่ชัดเจนพอ ก็ต้องรอผลคะแนนที่ดีจากท่านในโอกาสต่อไป ท่านได้เน้นถึงต้นแบบประชาธิปไตยตั้งแต่สังคมในครอบครัว โรงเรียนและภายนอก และได้ย้ำถึงคำกล่าวของ "พลาโต" นักปราชญ์ชาวกรีกสมัยโบราณ ประมาณต้นพุทธกาลที่กล่าวไว้ว่า การศึกษาคือเครื่องมือที่ผู้ปกครองประเทศใช้ในการเปลี่ยนแปลงนิสัยมนุษย์ เพื่อก่อให้เกิดรัฐที่ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน...ถ้าระบบการศึกษาดีแล้ว การพัฒนาปรับปรุงสิ่งใดก็ตาม ย่อมทำได้โดยง่าย ถ้ารัฐทอดทิ้งการศึกษาแล้ว ไม่ว่ารัฐจะทำการอื่นใด ย่อมไม่บังเกิดผล"

การจากไปของ "ยอดครู" ครั้งนี้ศิษย์ทุกคนมีความอาลัยอย่างที่สุด แต่คำสอนที่มีทั้งความรู้ ประสบการณ์ และข้อแนะนำด้วยความปรารถนาดี ให้ทุกคนมีความเชื่อมั่นเพื่อให้มีความสามารถก่อให้เกิดผลงานทางการบริหารการศึกษา ที่เป็นประโยชน์ต่อความเจริญก้าวหน้าของชาติอย่างยิ่ง เราจึงขออำนาจแห่งกุศลกรรมดีทั้งหลายที่ท่านได้สร้างสมไว้ทุกชาติ ได้โปรดประทานพรให้ดวงวิญญาณของ ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ดร.อมรชัย ตันติเมธ

หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาลัย ท่านอาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เป็นผู้บังคับบัญชาคนแรกในชีวิตรับราชการของผม ท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม พร้อมเสมอที่จะให้การสนับสนุนและเสริมสร้างให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้พัฒนาในวิชาชีพของตน เบื้องแรกที่ผมเข้ามาทำงานในภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านได้พยายามจัดโอกาสให้ผมมีประสบการณ์กับวงการศึกษาไทยโดยให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายในที่ต่าง ๆ ให้ผมได้มีโอกาสได้รู้จักและสัมผัสกับนักวิชาการทางการศึกษา จากสถาบันต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ท่านได้ให้เกียรติและให้ความไว้วางใจในการปฏิบัติงานของผมอย่างเต็มที่ นับได้ว่าท่านเป็นผู้บังคับบัญชาในอุดมคติที่หาได้ยากยิ่งคนหนึ่งทีเดียว

นอกจากในฐานะผู้บังคับบัญชาของผมแล้ว ในฐานะครูและเพื่อนร่วมงาน ดร.ภิญโญ สาธร ก็เป็นครูและเพื่อนร่วมงานที่หาได้ยากยิ่ง ท่านได้ให้ความเมตตาสั่งสอนให้ความรู้ ความคิด โดยไม่ปิดบังและด้วยวิธีการที่แยบยล ให้เกียรติ และให้กำลังใจอยู่เสมอ จากการที่ได้ร่วมงานและสัมผัสกับท่านตลอดระยะเวลา 17 ปีที่ผ่านมา ดร.ภิญโญ สาธร นับเป็นผู้ที่มีความจริงใจต่อเพื่อนร่วมงานเพื่อนฝูงและลูกศิษย์อย่างยิ่ง โอกาสใดที่ท่านจะให้ความช่วยเหลือหรือให้การสนับสนุนได้ ท่านจะไม่ปฏิเสธเป็นอันขาด ความจริงใจที่เป็นปณิธานที่สำคัญของท่านอันหนึ่งก็คือ ความตั้งใจที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติ และสิ่งนี้เองก็เป็นประจักษ์พยานที่เห็นได้ชัดว่าท่านได้ทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างให้ตลอดชีวิตของท่านให้กับมัน ความดีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งอดที่จะระลึกถึงมิได้ก็คือ ความจงรักภักดีของท่านที่มีต่อสถาบัน พระมหากษัตริย์ ผมจำได้ว่าผมเคยได้ยินท่านกล่าวถึงด้วยความภาคภูมิใจในวีรกรรมที่ท่านแสดงออกในการที่จะปกป้ององค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

การจากไปของดร.ภิญโญ สาธร เป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของวงการศึกษาไทยและสำหรับผมนั้น เป็นการสูญเสียอาจารย์ผู้เปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่ให้ความเมตตาแก่ผมมาจวบจนวาระสุดท้ายของท่าน เป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตของผม ขอคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ได้โปรดดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร จงไปสู่สุคติด้วยเทอญ.

รศ.ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดทางการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

เป็นความโชคดีของผู้เขียนที่ได้เติบโตมาในวงการศึกษา ท่ามกลางผู้รู้ ผู้เล่น และผู้เขียนหลักทางการศึกษา ทำให้ผู้เขียนได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจและรู้จักโลกของชีวิต และการศึกษาอย่างกว้างขวางหลากหลายและมีคุณค่า

ศาสตราจารย์ดร. ภิญโญ สาธร นอกจากจะเป็นผู้รู้ ผู้เล่น ผู้เป็นหลักที่ผู้เขียนรู้จักแล้ว ผู้เขียนยังโชคดีที่รู้จักในฐานะเป็นลูกศิษย์ เป็นผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยพร้อมกันไป การเรียนรู้ที่ผู้เขียนได้รับจาก "อาจารย์" จึงกว้างขวาง หลากหลายลึกซึ้ง เกินกว่าจะกล่าวได้หมดสิ้น การเรียนรู้ทุกอย่างล้วนแต่ทรงคุณค่า มีความหมาย มีความประทับใจ อย่างชนิดที่ไม่มีวันลืม และไม่มีอะไรจะเทียบได้

การเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งที่ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญได้สอน ย้ำและทำเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้เขียนและคนอื่นๆ อยู่เสมอ คือ การเรียนรู้ทางแนวคิด ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญถือว่า แนวคิดเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะแนวคิดทางการศึกษาที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกและสังคมต่อไปได้ ผู้เขียนจึงใคร่จะได้อาศัยหลักการเรียนรู้ของอาจารย์ เรียนรู้แนวคิดของอาจารย์เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นต่อไปที่จะเรียนรู้ให้กว้างขวาง ต่อเนื่องและเป็นประโยชน์ต่อไป

แต่แนวคิดทางการศึกษาของผู้ที่มีแนวคิดกว้างขวางลึกซึ้งแล้ว ยังได้ศึกษาผู้อื่นอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ เองนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ที่ผู้เขียนจะพัฒนาขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ครบถ้วนสมบูรณ์ในเวลาอันสั้น จึงจำเป็นจะต้องเสนอแนวคิดหลักในช่วงเวลาเร่งรัดของการจัดทำหนังสือเล่มนี้ แต่เพียงบางส่วนก่อนนับเป็นกระแสเล็กๆ ในท่ามกลางกระแสความคิดอันกว้างใหญ่ไพศาลของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร

แนวคิดแรกและเป็นแนวคิดหลักที่เป็นประโยชน์ยิ่งคือ ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร เชื่อว่าการศึกษาจะต้องเป็นประโยชน์แก่สังคม การศึกษาจะต้องรับใช้สังคม การศึกษาไม่ได้เป็นอิสระและเอกเทศจากสังคม จุดนี้เป็นจุดแตกต่างกับแนวคิดทางการศึกษาในอีกด้านหนึ่งที่หลายท่านคิดว่าการศึกษาควรเป็นอิสระและเป็น

เอกเทศจากสังคมการศึกษาควรมีเสรีและเป็นกลาง นักการศึกษาควรมีอิสระเต็มที่ในการกำหนดทิศทางได้อย่างค่อนข้างอิสระ ในความคิดดังกล่าวนี้ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ก็ทราบดีและเข้าใจในความเป็นอิสระของการศึกษา แต่ผู้เขียนเห็นและเชื่อว่า ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ มองคุณค่าของการศึกษาในแง่ของการนำไปใช้ เพื่อประโยชน์ของบุคคลและสังคมมากกว่า จากประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้รู้จักได้ยินและได้ฟังอาจารย์ อาจารย์จะพูดเสมอว่าต้องเอาการศึกษามาพัฒนาสังคมให้จงได้จะพัฒนาอะไรอย่างไรก็แล้วแต่เหตุการณ์สิ่งแวดล้อม และความจำเป็นของสังคม จุดนี้เราจะเห็นได้จากการปฏิบัติของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับใด ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ จะใช้การศึกษาไปในทิศทางที่จำเป็นแก่สังคมเสมอ

ในงานเขียนของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ก็ได้กล่าวไว้ชัดเจนในช่วงระยะที่ประเทศมีความต้องการด้านประชาธิปไตยมากนั้นว่า โรงเรียนจะต้องทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน เมื่อครั้งศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนั้น ท่านได้ย้ำและเน้นเสมอว่า **"โรงเรียนจะต้องดำเนินการทุกวิถีทางที่จะให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน มีความรู้ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข"**[1] หรือในเรื่องเดียวกันนี้ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญได้เน้นว่า **"สำหรับในโรงเรียน เปิดภาคการศึกษาใหม่นี้ ท่านทั้งหลายจะต้องให้นักเรียนแต่ละห้องมีการเลือกหัวหน้าชั้นของเขาเอง"**[2] เมื่อสังคมเปลี่ยนไป สังคมมีความต้องการทางเศรษฐกิจมาก การศึกษาก็จะต้องเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์"[3] ในบทความเรื่อง **"การบริหารการศึกษากับการพัฒนาประเทศในอนาคต"** จะสะท้อนภาพความคิดของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ในเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจนมาก การศึกษาจึงต้องรับการพิจารณาให้รับใช้สังคมตามที่เคยเห็นและต้องการในแต่ละยุคไป

แนวคิดประการที่สองคือ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร เชื่อว่าครูจะต้องเป็นหัวใจของการศึกษา ครูจะเป็นผู้นำในความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา แม้ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ เคยไปศึกษาในต่างประเทศในยุคที่แนวคิดทางปรัชญาพิพัฒนาการนิยม (progressivism) ได้รับความนิยมเพราะเป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่เด็ก กิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ มากนั้น แต่จากประสบการณ์ของผู้เขียนเองเท่าที่ได้สัมผัสและฟังศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ อยู่เสมอ ค่อนข้างจะแน่ใจว่าศาสตราจรย์ดร.ภิญโญ มิได้หลงใหลได้ปลื้มกับแนวคิดนี้มากนัก ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเห็นความสำคัญของเด็กและคิดว่าเด็กควรได้รับการพัฒนาอย่างดีด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ แต่ผู้เขียนเชื่อว่า

ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ มีความเชื่อมั่นในตัวครูมากกว่า อันเป็นปรัชญาแบบไทย ๆ ของเรา คือครูจะต้องเก่ง ความรู้มาก รู้จักพัฒนาตนเอง แล้วเด็กก็จะดีตาม ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเองจึงเป็นแบบอย่างของ "ครูผู้บริหาร" ที่สอนวิชาการบริหารการศึกษาอย่างมีคุณภาพสูงด้วยการสร้างตำรา ทำวิจัยและใกล้ชิดกับเด็กอยู่เสมอ สมัยที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนั้น ท่านพูดเสมอว่า **"ครูมีความสำคัญ สังคมไทยเราถือว่าเด็กนักเรียนเป็นเด็ก ครูเป็นผู้ใหญ่ เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เด็กจะต้องเคารพผู้ใหญ่ แต่เด็กมีสิทธิทุกอย่างที่จะซักถามครู มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น สามารถโต้แย้งครูได้ แต่มิใช่เป็นการโต้เถียง และการโต้แย้งนั้นจะต้องทำด้วยความเคารพ มีมรรยาท โต้แย้งด้วยเหตุผล มิใช่ด้วยอารมณ์รู้จักจังหวะและเวลา รู้จักหยุดและยอมรับในความคิดเห็นของผู้ใหญ่และครู"**[4] และในเวลาเดียวกันก็มีอีกตอนหนึ่งศาสตราจารย์ดร.ภิญโญกล่าวว่า **"การจัดการศึกษานั้นเรายึดครูเป็นหลัก"**[5] จากแนวคิดดังกล่าวนี้จะเห็นว่าศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ได้ยกย่องครูของท่านเสมอและในขณะเดียวกันก็ให้เกียรติลูกศิษย์มากเช่นกัน ผู้เขียนเองเป็นลูกศิษย์มากกว่า 20 ปี ทุกครั้งที่พบกัน ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ท่านให้เกียรติยกย่องและชมเชย ทำให้ผู้เขียนเคารพและนับถือมากขึ้นทุกครั้งในเวลาที่เพิ่มขึ้น

แนวคิดประการที่สาม ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร ถือว่าโรงเรียนจะเจริญก้าวหน้าได้ ผู้บริหารจะต้องเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ แม้ครูจะสำคัญเพียงใดก็ตาม แต่เป็นความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน การสร้างและพัฒนาเด็ก แต่การศึกษาจะเจริญก้าวหน้าไม่ได้ โดยเฉพาะในระดับโรงเรียนแล้ว ผู้บริหารจะต้องเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ เคยพูดเสมอว่า**ที่การศึกษาของเราไม่ค่อยก้าวไปไหนเพราะผู้บริหารของเรายังไม่ไปไหน เราจะต้องเล่นผู้บริหารของเราก่อน** ด้วยเหตุนี้กระมังที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญต้องไปเรียนปริญญาเอกทางการบริหารการศึกษา ทั้ง ๆ ที่ท่าน สำเร็จปริญญาโททางการวิจัยการศึกษามาแล้ว ประกอบกับการที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ได้ทำวิจัยเรื่อง **บทบาทของศึกษาธิการจังหวัด** จึงทำให้ท่านมองเห็นปัญหาทางการบริหารชัดเจนขึ้น ในรายงานการวิจัยเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ได้เสนอแนะไว้ว่า **"การเตรียมบุคคล ที่จะไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดมีความจำเป็นอย่างยิ่ง วุฒิทางการศึกษาหรือวุฒิอย่างอื่นมีความสำคัญก็จริงแต่ความเข้าใจและการปลูกฝังทัศนคติที่ดีสำหรับผู้บริหารระดับศึกษาธิการ ยังมีความสำคัญอยู่เป็นอันมาก"**[6] ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญได้เสนอให้มีโรงเรียนสำหรับผู้บริหารขึ้นโดยเทียบกับโรงเรียนเสนาธิการของทหารโรงเรียนนายอำเภอของกระทรวงมหาดไทย

ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญได้เสนอแนวคิดนี้มากว่า 20 ปีแล้ว และในช่วงนั้นตอนที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเอง ประจำอยู่ภาควิชาบริหารการศึกษาก็ได้ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการในการจัดอบรมผู้บริหารโรงเรียนขึ้น และยังคงดำเนินการมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ และศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ยังได้สร้างเอกลักษณ์เฉพาะของภาควิชาบริหารและผู้บริหาร ซึ่งยังมีจุดเด่นอยู่ในปัจจุบัน อนึ่งหลั..ในการบริหารการศึกษาของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ คือท่านเน้นบุคคลเป็นที่ตั้ง จริงอยู่แม้ท่านเห็นว่างานมีความสำคัญ แต่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเชื่อว่างานจะไปได้ดีจะต้องมีมือมีคนทำงาน ท่านจึงบริหารงานโดยเปิดโอกาสให้คนเลือกคนและส่งเสริมคน ทุกคนที่ทำงานกับท่านจึงรักท่าน และเอาแบบอย่างท่าน แต่ส่วนมากแล้วตามศาสตราจารย์ดร.ภิญโญไม่ทัน เพราะท่านเองจะพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญจึงมีสิ่งใหม่ ๆ มาให้ลูกศิษย์และผู้บริหารต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ

แนวคิดประการที่สี่ คือ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร เน้นว่ารัฐจะต้องเป็นผู้ลงทุนและรับผิดชอบทางการศึกษา เอกชนมีส่วนช่วยด้วยนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่รัฐจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบหลัก และรับผิดชอบในการทำให้เป็นไปได้ แนวคิดนี้เห็นได้ชัดเจนในบทบาทที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเป็นรัฐมนตรี ซึ่งท่านจะเน้นการดูแลรับผิดชอบทางการศึกษาสูงมาก ในบทความต่าง ๆ ท่านจะเน้นถึงการลงทุนของรัฐในทางการศึกษา และในการลงทุนนั้นจะเน้นบทบาทของรัฐอยู่อย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา จุดนี้อาจจะเกิดจากการที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ มีชีวิตที่ผ่านสังคมและความแตกต่างในสังคมมามาก จากท้องนามาสู่เมืองในประวัติชีวิตของท่าน จึงทำให้ท่านมองเห็นว่ารัฐควรจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องและมีบทบาทอย่างเต็มที่ แม้ว่าศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญเองเคยผ่านระบบของประเทศเสรีน้อยใหญ่อย่างอเมริกามา แต่ท่านก็ยังเน้นหนักในสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่เอกชนและประชาชนยังไม่สามารถ และยังไม่พร้อมในเชิงเศรษฐกิจ อย่างเต็มที่ที่จะเข้ามารับบทบาทในทางการศึกษาได้อย่างมากเท่าที่ควรจะเป็น การร่วมมือกันจึงควรเป็นไปในลักษณะที่มีความเหมาะสมสอดคล้องและเป็นไปได้ เช่นการให้ทุน การร่วมโครงการต่าง ๆ หรือการเข้ามาจัดการศึกษาเอกชน การจัดพิมพ์และดูแลตำราอุปกรณ์ เป็นต้น อย่างที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ได้สรุปไว้ในบทความเรื่องการบริหารมัธยมศึกษา เปรียบเทียบตอนหนึ่งว่า “**สำหรับประเทศไทย เราต้องการแนวความคิดอย่างไทยที่เหมาะสมกับชีวิตไทย การเลียนแบบประเทศใด อย่างไม่ใยดีกับสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมไทย ไม่ใช่สิ่งที่นักบริหารการศึกษาไทยพึงกระทำ**” [7] ด้วยเหตุนี้

ท่านจึงสรุปว่าในระบบของการศึกษาไทยเราเน้นปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism)" และ ดูเหมือนตัวศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเองก็มีแนวโน้มจะเชื่อปรัชญานี้และเชื่อในเชิงอุดมคติสูง [8] การลงทุนและการรับผิดชอบเป็นเรื่องหลักทางการศึกษาของรัฐ แต่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเองก็ไม่ได้มองอะไรเกินกว่าความเป็นจริง โดยเฉพาะในเรื่องการศึกษาภาคบังคับ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญมองว่า 6 ปีนั้นน้อยเกินไป แต่ถ้าเป็น 9 ปี ก็จะสิ้นเปลืองมาก และสภาพเศรษฐกิจไทยอาจจะยังไม่พร้อม ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ได้เคยเสนอไว้หลายแห่งหลายที่ว่าควรจะเป็น 8 ปีก็เพียงพอ สำหรับเศรษฐกิจของไทยเรา [9] ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญเคยเสนอระบบ 8-4 แทนระบบ 6-3-3 คือบังคับ 8 ปีแล้ว ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาอีก 4 ปี เพื่อเปิดกว้างให้กับเด็กได้อย่างกว้างขวาง บทบาทของรัฐในทางการศึกษานั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก จุดนี้เป็นจุดที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญได้เน้นตลอดเวลา ในช่วงเวลาของการเป็นรัฐมนตรีของท่านนั้น ท่านจึงมีกิจกรรมหลายอย่าง บางอย่างบางคนอาจไม่เห็นด้วย แต่หลายอย่างที่คนไม่เห็นด้วยนั้น มีค่ามหาศาลต่อการจัดการศึกษาของชาติ การศึกษางานและแนวคิดของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ จึงต้องมองรอบด้านพอสมควร

แนวคิดประการที่ห้า คือ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ เน้นว่าผู้นำประเทศต้องสนใจการศึกษา การศึกษาจะปล่อยให้อยู่ในความสนใจของคนระดับล่างย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ทัศนะนี้เป็นความสอดคล้องกับทัศนะที่เอ่ยมาแล้วว่า เมื่อรัฐจะต้องรับผิดชอบหลักทางการศึกษาแล้ว ผู้นำประเทศในระดับนายกรัฐมนตรีจะต้องเห็นและให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมากพอและอย่างจริงจัง การศึกษาจึงจะก้าวหน้าไปอย่างแท้จริง ถ้าผู้นำประเทศไม่สนใจการศึกษาอย่างจริงจังแล้วก็ยากที่การศึกษาจะพัฒนาและก้าวหน้าไปได้ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญเคยพูดเสมอว่าบ้านเรานั้น ผู้นำไม่เห็นความสำคัญเท่าที่ควร ไม่เหมือนของต่างประเทศเขาและ เมื่อศาสตราจารย์ดร.ภิญโญมีโอกาสพบผู้นำ ท่านจะเสนอแนะ พูดจาและชักจูงผู้นำต่าง ๆ ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาเสมอ ในบทความเรื่อง **"อนิจจาการศึกษาไทย"** ท่านได้ยกตัวอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาว่าในการเลือกประธานาธิบดีนั้น ผู้สมัครของเขาคือประธานาธิบดี ยอร์จ บุช ในปัจจุบันได้เห็นความสำคัญของการศึกษาและเสนอแนวทางหลักทางการศึกษาโดยเริ่มต้นด้วยบทความของประธานาธิบดีบุชว่า "มากกว่า 2,200 ปีมาแล้ว อริสโตเติลเคยเขียนไว้ว่าทุกคนที่ศึกษาศิลปะในการปกครองมนุษยชาติ ต่างก็ตระหนักดีว่าชตากรรมของจักรภพขึ้นอยุ่กับการศึกษาของเยาวชน" [10] ประธานาธิบดีบุชยัง

กล่าวอีกด้วยว่า “ถ้าเราจะแข่งขันกันกับคู่ต่อสู้ของเราทั้งในทางเศรษฐกิจและการทหารให้ได้รับชัยชนะ การศึกษาจะเป็นโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีอำนาจมากที่สุดของเรา จะเป็นโครงการพาณิชย์ที่สำคัญที่สุดของเรา และจะเป็นโครงการรณรงค์ต่อต้านความยากจนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดของเราด้วย” [11] ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ ได้ยกตัวอย่างประธานาธิบดีบุช แล้วก็ตั้งปัญหาถามประเทศไทยว่า

‘ท่านผู้อ่านครับ ท่านเคยได้ยินนายกรัฐมนตรีคนใดกล่าวถึงปัญหาการศึกษาไทยได้อย่างชัดเจน อย่างที่ประธานาธิบดีอเมริกัน ยอร์จ บุช เขียนบทความนี้ไหมครับ ท่านเคยได้ยินหรือได้อ่านบ้างว่า รัฐมนตรีฝ่ายการศึกษาคนใดของไทยรำพึงถึงการศึกษาไทยอย่างที่ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาคนปัจจุบันกล่าวถึงการศึกษาอเมริกันอย่างนี้บ้างไหม...........คุณภาพการศึกษาระดับประถมและมัธยมลดลงทุกวัน การสอนวิชาชีพไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมเทคโนโลยีปัจจุบัน การอุดมศึกษาไม่สนับสนุนกำลังแรงงานที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ การฝึกอบรมสั่งสอนเด็กให้มีระเบียบวินัยเคารพกฎหมายและยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาไม่ได้ผ ลแผนการศึกษาแห่งชาติล้าสมัย หลักสูตรล้าสมัย ลูกเกษตรกรที่เรียนในมหาวิทยาลัยของรัฐได้เพียงไม่ถึง 10% นอกนั้นเป็นลูกพ่อค้าและข้าราชการ รัฐมนตรีคนไหนเคยเอาใจใส่คิดกันบ้าง ?” [12]

ทัศนะดังกล่าวนี้เป็นทัศนะที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร ได้เขียนไว้ก่อนที่ท่านจะสิ้นใจไม่นานนัก

เมื่อผู้นำเห็นความสำคัญแล้วต้องสนับสนุนด้วย ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญได้พูดและชี้ให้เห็นอยู่เสมอว่า ผู้นำของไทยไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาและไม่สนับสนุนอย่างเต็มที่และจริงจัง โดยชี้ให้เห็นจากงบประมาณของประเทศที่จัดให้กับการศึกษาของชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศหรือรายได้ของทั้งประเทศในปีนั้น ๆ แล้วเปอร์เซ็นต์ลดลงทุกปี อันนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การศึกษาไทยไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร [13] ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจึงควรจะเริ่มที่ผู้นำของประเทศ เริ่มที่รัฐบาล เริ่มที่ผู้บริหาร ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญจึงใช้ชีวิตส่วนใหญ่ให้กับการบริหาร ผู้บริหารและวิชาบริหารการศึกษาเป็นหลักสำคัญ

มีคำกล่าวกันเสมอมาว่าค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญท่านมีผลงานมากหลากหลายและกว้างขวาง ซึ่งหลายท่านได้กล่าวถึงไว้แล้ว แต่ผลงานทางความคิด

ความเชื่อ ผลงานทางวิชาการนั้น ยังไม่มีใครได้เขียนกันไว้มากนัก ทั้ง ๆ ที่ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ มีงานมากและความคิดมาก อีกทั้งเป็นความคิดและผลงานที่ควรเผยแพร่ ตีพิมพ์ เรียนรู้และเป็นที่ยอมรับ และควรมีการศึกษาค้นคว้ากันต่อไป [14] ซึ่งผู้นำที่แท้จริงต้องได้รับการยอมรับทางความคิดในสังคม แต่การเห็นด้วยหรือโต้แย้งเป็นเรื่องของสังคมอีกส่วนหนึ่ง

ผู้นำที่สมบูรณ์นั้นอยู่ที่ผลงานการปฏิบัติของท่าน และผลงานทางความคิดที่คนรุ่นหลังได้ศึกษา ผู้นำไม่น้อยมีแต่งานทำแต่ไม่มีงานคิด ผู้นำบางท่านมีแต่งานคิดแต่ไม่มีงานทำ ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร ท่านมีทั้ง "งานคิด" และ "งานทำ" ทางการบริหารการศึกษา ท่านจึงเป็นผู้นำทางด้านการบริหารการศึกษาที่สมบูรณ์ท่านหนึ่ง ที่วงการบริหารการศึกษาไทยจะต้องรำลึกและศึกษาไปตราบนานเท่านาน

เอกสารประกอบการเขียน

1. รวมคำบรรยายเรื่องนโยบายทางการศึกษาของรัฐบาล เรื่อง "การปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข"
2. เรื่องเดียวกัน
3. บทความเรื่อง "การบริหารการศึกษากับการพัฒนาประเทศในอนาคต"
4. รวมคำบรรยายเรื่องนโยบายทางการศึกษาของรัฐบาลเรื่อง "การศึกษาภาคบังคับ"
5. เรื่องเดียวกัน
6. รายงานการวิจัยเรื่อง "บทบาทของศึกษาธิการจังหวัด"
7. บทความเรื่อง "การบริหารมัธยมศึกษาเปรียบเทียบ"
8. บทความเรื่อง "ปรัชญาการศึกษาไทย"
9. บทความเรื่อง "การศึกษา-ปัญหาที่รอคนแก้"
10. บทความเรื่อง "อนิจจาการศึกษาไทย"
11. เรื่องเดียวกัน
12. เรื่องเดียวกัน
13. บทความเรื่อง "การศึกษา-ปัญหาที่รอคนแก้"
14. บทความของศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร ครอบคลุมงานบริหารการศึกษางานพื้นฐาน การศึกษา งานการศึกษาเปรียบเทียบ งานวิเคราะห์ระบบอุดมศึกษาทั้งประถม มัธยม อุดมศึกษา และงานนโยบายทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษากับการเมือง การศึกษากับเศรษฐกิจ การศึกษากับสังคม และงานเทคนิคเฉพาะ เช่น งานเขียนตำราต่าง ๆ อีกมากมาย

สุนิตรา สาธร

ภรรยา ศ.ดร.ภิญโญ สาธร

"คนที่เรารักจะไม่มีวันตายจากเราไป"

❖ ❖ ❖

30 ปีที่เราได้พบกัน รักกัน และอยู่ร่วมกันมาด้วยความเข้าใจ ผูกพัน หล่อหลอมให้สองชีวิตรวมกันเป็นชีวิตเดียวไปแล้ว เมื่อชีวิตหนึ่งต้องจากไปตามกงล้อแห่งกรรม อีกชีวิตหนึ่งที่ยังเหลืออยู่นั้น ก็ยากนักที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างปกติสุข เพราะความเคยชิน ผูกพัน แนบแน่นนั้น ก่อให้เกิดทุกขเวทนาอย่างใหญ่หลวง

แม้จะเข้าใจและยอมรับว่า แต่ละชีวิตนั้นมีที่มาและที่ไป มีกำเนิดและกำหนดแต่เมื่อเวลาจากกันมาถึงอย่างรวดเร็ว จู่โจม จนตั้งสติไม่ได้ ความสูญเสียนั้นจึงมากมาย และลึกซึ้งเกินกว่าที่คาดการณ์ไว้ เพราะว่าการดับสูญนั้นมิได้หมายถึงเฉพาะร่างกายของคนที่เรารักและรักเราเท่านั้น แต่ยังหมายถึง "เพื่อนร่วมชีวิต" จากไปด้วย ชีวิตที่ยังเหลืออยู่ จึงอยู่อย่างสิ้นหวัง สับสน เหมือนคนหลงทาง กว่าธรรมและเวลาจะเยียวยา เรียกสติปัญญาคืนมาได้ ก็คงจะต้องใช้เวลาอีกยาวนาน

ชีวิตที่ประกอบกรรมดีมาโดยตลอด เมื่อถึงเวลาไปย่อมจะต้องไปดีอย่างแน่นอน ผลของกุศลกรรมนั้นย่อมตามไปให้คุณทุกภพ

ด้วยความรักและอาลัยอย่างสุดซึ้ง

ภควัต สาธร

บุตรชายของศ.ดร.ภิญโญ สาธร

แด่คุณพ่อสุดที่รักของลูก

เมื่อวันที่ 2 พ.ย. 34 ผมเดินทางกลับมาจากประเทศฟิลิปปินส์ ผมดีใจมากที่ได้กลับมาถึงประเทศไทย และดีใจที่สุดที่ได้กลับมาเยี่ยม คุณพ่อ และคุณแม่ เป็นครั้งแรกตั้งแต่ผมเดินทางออกจากประเทศไทย เมื่อวันที่ 28 เม.ย. 33 เพื่อไปศึกษาต่อ ซึ่งก่อนหน้าที่ผมจะกลับมาประมาณ 1 อาทิตย์นั้นคุณแม่ได้โทรศัพท์ไปหาผม ขอรู้วันกลับที่แน่นอน เนื่องจากคุณพ่อป่วยต้องเข้า ร.พ. เพื่อผ่าตัดสมอง ตอนนั้นคุณแม่ไม่ได้บอกรายละเอียดอะไรกับผมมากนัก บอกเพียงแค่นั้นจริง ๆ เนื่องจากเป็นห่วงผมเพราะช่วงนั้นกำลังอยู่ในระหว่างสอบปลายภาค กลัวว่าผมจะไม่มีสมาธิในการสอบ ซึ่งผมก็ยอมรับว่าหลังจากทราบข่าวคุณพ่อแล้ว ก็ไม่ค่อยจะมีสมาธิในการสอบเท่าไหร่นักจริง ๆ ถึงแม้ว่าคุณแม่จะไม่ได้บอกรายละเอียดอะไรมากนักก็ตาม ในช่วงระยะเวลาก่อนที่ผมจะกลับมาเมืองไทยนั้น ผมเป็นห่วงคุณพ่อมาก เที่ยวถามผู้ใหญ่ หลายต่อหลายคนว่าการผ่าตัดสมองนั้นเป็นอย่างไร อันตรายหรือไม่ แต่ในขณะเดียวกันนั้นผมก็มีความเชื่อมั่นอย่างจริงจังว่า คุณพ่อจะต้องไม่เป็นอะไรมากแน่นอน เพราะคุณพ่อผ่านศึกหนัก ๆ ที่ต้องเข้า I.C.U ในร.พ. มาเยอะแล้ว ผมมั่นใจจริง ๆ ว่า คุณพ่อต้องไม่เป็นอะไรมากแน่ ๆ ซึ่งเมื่อผมกลับถึงบ้าน คุณพ่อเพิ่งออกจาก ร.พ.ได้วันเดียว และก็จริงอย่างที่ผมเชื่อมั่นว่า คุณพ่อแข็งแรงดีมาก ไม่เหมือนกับคนที่เพิ่งออก ร.พ.เลย คุณพ่อบอกผมว่าเป็นเนื้องอกที่สมอง แต่ไม่ใช่เนื้อร้าย ผมคิดในใจว่าคนอย่างคุณพ่อโชคดีเสมอในเรื่องสุขภาพ และผมก็ดีใจมากด้วยว่า คุณพ่อปลอดภัยไม่เป็นอะไรแล้ว

22 วัน ที่ผมได้อยู่กับคุณพ่อ และคุณแม่ คุณพ่อแข็งแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนเรียกได้ว่าค่อนข้างจะหายเป็นปกติแล้ว ในช่วงนั้นผมก็พยายามสังเกตคุณพ่ออยู่ตลอดเวลาว่าหลังการผ่าตัดแล้วจะมีอะไรผิดปกติหรือไม่ แต่ก็ไม่มี ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี วันที่ 21 พ.ย. 34 ผมพาคุณพ่อไปย้อมผมที่ร้านประจำแถว สุขุมวิท (เป็นครั้งแรกที่คุณพ่อได้ออกนอกบ้านหลังจากผ่าตัด ไม่นับครั้งไปเช็คร่างกายก่อนหน้านั้นประมาณ 2 วัน ซึ่งหมอก็ตรวจแล้วว่าหายเป็นปกติแล้ว) คุณพ่อบอกผมว่าต้องย้อมผมหน่อยจะได้ดูไม่แก่นัก เพราะ

คุณพ่อจะไปทำงานในวันอังคาร (26 พ.ย.) ขาดงานมานานแล้วในช่วงที่ป่วย เดี๋ยวเค้าจะว่าเอา เกรงใจเค้า ช่วงที่คุณพ่ออยู่ร้านทำผมนั้นผมกับคุณพ่อก็เดินไปทานอาหารกัน ต่อที่ PIZZA HUTใกล้ๆ กันนั้น เป็นครั้งแรกในรอบเกือบ 2 ปี ที่ผมได้ทานอาหารข้างนอกบ้านกับคุณพ่อ 2 คน PIZZA ของโปรดของคุณพ่ออย่างหนึ่ง เราได้มีโอกาสคุยกันในหลาย ๆ เรื่อง คุณพ่อได้เปรยกับผม "รีบเรียนจบเร็ว ๆ นะลูก พ่อแก่แล้วพร้อมที่จะตายได้ทุกเมื่อ" ผมบอกตรง ๆ ว่าไม่ได้นึกอะไรเลยกับประโยคนี้ คุณพ่อเองก็เคยพูดกับผมอยู่บ่อย ๆ ผมรู้ว่าคุณพ่อ สุขภาพไม่ค่อยดีนัก เพราะมีโรคประจำตัวคือ หอบ หืด แต่คุณพ่อก็ค่อนข้างแข็งแรงดี ไม่ได้แก่อย่างที่คุณพ่อพูดเลย ผมยังบอกคุณพ่อเลยว่า "ไม่ต้องห่วงหรอกคนอย่างคุณพ่อไม่เป็นอะไรง่าย ๆ หรอก ดูอย่างคราวนี้ซิไม่เห็นจะเป็นอะไรเลย หายแล้วด้วย"

วันที่ 24 พ.ย. 34 เป็นวันที่ผมต้องออกเดินทางกลับไปฟิลิปปินส์อีกครั้ง เพื่อศึกษาต่อในขั้นปริญญาโทให้สำเร็จ เรา...3 คน พ่อแม่ลูก ไม่เคยที่จะต้องแยกจากกันนาน ๆ เลย ตลอดอายุผมเท่าที่จำความได้ ผมไม่เคยที่จะห่างคุณพ่อคุณแม่เกิน 2 คืนเลย จะมีก็แต่ครั้งแรกที่ผมต้องไปศึกษาต่อ และก็ครั้งนี้ จะมีก็คือคุณพ่อต้องไปต่างประเทศหรือต่างจังหวัด เพื่อประชุม อภิปราย หรือสุดแล้วแต่งานที่คุณพ่อจะต้องทำ ซึ่งนานที่สุดก็ไม่เคยเกิน 1 อาทิตย์ และนาน ๆ ทีเท่านั้น และครั้งนี้ที่ผมต้องไปนั้น ผมคิดเสมอว่าระยะเวลาที่เรา 3 คน พ่อแม่ลูก ต้องห่างกันนั้น สั้นกว่าครั้งแรกที่ผมไป เพราะอีกแค่ไม่ถึงปีผมก็จะสำเร็จกลับมาแล้ว ในช่วงที่ผมอยู่ในประเทศไทยนี้ คุณพ่อได้แสดงออกถึงความภูมิใจที่ผมได้ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท ถึงแม้จะเป็นแค่ประเทศฟิลิปปินส์แต่ UNIVERSITY OF THE EAST มหาวิทยาลัยที่ผมเรียนอยู่นั้นก็เป็น 1 ใน 5 ของมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในประเทศนั้นโดยเฉพาะ M.B.A สาขาที่ผมเรียนอยู่ คุณพ่อพูดเสมอว่าคนที่คุณพ่อรู้จักหลายคนก็จบจากที่นี่ และแล้วในวันนั้นผมก็ต้องบอกลากับคุณพ่อ และคุณแม่ที่บ้าน เพราะผมไม่อยากให้คุณพ่อเดินทางไปส่งผมถึงดอนเมือง ผมจึงให้เพื่อนมารับที่บ้าน

ในวันนั้นผมไม่ได้กล่าวคำร่ำลามากนักเพราะไม่อยากให้คุณพ่อต้องเสียใจและเป็นห่วงที่ผมต้องจากไปอีกครั้งแบบครั้งแรก เพียงแค่กอดคุณพ่อไว้ แล้วบอกกับคุณพ่อว่า "ไม่ต้องห่วงหรอกจ๊ะ คุณพ่อ เดี๋ยวลูกก็กลับมาแล้ว ไม่กี่เดือนเอง รักษาตัวนะจ๊ะ" "ลูกจะเอาปริญญาโทกลับมาฝาก" แค่นี้จริงๆ ที่ผมบอกลากับคุณพ่อ คุณพ่อยิ้ม ยิ้มอย่างมีความสุข และภูมิใจในตัวผมพอสมควร "ตั้งใจเรียนนะลูก แล้วรีบกลับให้เร็วที่สุด" คุณพ่อยิ้ม ยิ้มให้ผมอย่างอบอุ่นและด้วยความรัก ผมบอกตรง ๆ ว่าผมไม่อยากไปปริญญาสำหรับผมไม่สำคัญอะไรนักหรอก

ผมยังจำภาพสุดท้ายที่คุณพ่ออ้าแขนรับกอดจากผม จำรอยยิ้มส่งที่ให้ผมได้ดี ยิ้มด้วยความรัก ความอบอุ่น ตาคุณพ่อเศร้า ๆ นะ ผมนึกอยู่ในใจ ผมก็เหมือนกัน ผมแอบร้องไห้ก่อนที่ผมจะออกไปหาคุณพ่อด้วยซ้ำ และผมก็รู้ดีว่า คุณพ่อไม่อยากให้ผมไปเท่าไหร่หรอก แต่เพื่ออนาคตของผม คุณพ่อต้องยอมให้ผมไป "ก็เรามีกันแค่ 3 คน พ่อแม่ลูก และไม่เคยจากกันไปไกล ๆ ด้วย"

คืนวันที่ 26 พ.ย. 34 (ห่างเพียงแค่ 2 วัน) เวลาประมาณ 1.30 นาฬิกา ของวันใหม่ (27 พ.ย.) คุณแม่โทรมาหาผมที่บ้าน (ฟิลิปปินส์) ซึ่งบังเอิญผมไม่อยู่ เพื่อนรุ่นน้องของผมรับสาย เวลาใกล้เคียงกันนั้น เมื่อผมกลับมาถึงบ้าน เพื่อนรุ่นน้องได้บอกผมว่า คุณแม่โทรมาบอกให้โทรกลับไปด่วน ตอนแรกผมก็ว่าจะโทรกลับไปในตอนเช้า แต่ในขณะเดียวกัน ผมก็รู้สึกเป็นห่วงคุณพ่อขึ้นมาอย่างฉับพลัน ผมถามรุ่นน้องว่า คุณแม่บอกอะไรรึเปล่า คุณพ่อเป็นอย่างไรบ้าง แล้วผมก็รีบโทรศัพท์กลับไปทันที ไม่รู้อะไรดลบันดาลให้ ผมรู้สึกเป็นห่วงคุณพ่ออย่างมาก ซึ่งใน ตอนนั้นผมก็มีความรู้สึกขัดแย้งขึ้นมาว่า คุณพ่อคงจะไม่เป็นอะไรหรอกก็หายดีแล้ว คงจะมีธุระอื่นกับผมมั้ง...

"ลูกเหรอจ๊ะทำใจดี ๆ นะ ตั้งสติให้มั่น อย่าตกใจนะ ... คุณพ่อ...เสียแล้ว เมื่อตอน 5 ทุ่ม แม่กับพ่อเข้านอนตอนประมาณ 2-3 ทุ่ม แล้วตอน 5 ทุ่ม คุณพ่อก็ตื่นไปเข้าห้องน้ำ ก็เห็นยังเดินดี ๆ เลย พอเดินกลับมาที่เตียง ก็บอกว่า นิดจ๋าขออ๊อกซิเจนหน่อย พอแม่เปิดให้หันกลับมาอีกทีก็ฟุบไปแล้ว หลับตาสนิท แม่คิดว่าพ่อคงไปตั้งแต่ขาดคำแล้ว" เงียบ ผมไม่ได้ให้คำตอบอะไรกับคุณแม่เลยซักพักนึง...ไม่มีคำตอบอะไรที่ผมจะตอบคุณแม่ได้ชั่วเวลาหนึ่ง ผมจำไม่ได้มากนักว่าหลังจากนั้นคุณแม่พูดอะไรกับผมบ้าง รู้แต่ว่าคุณแม่ต้องการให้ผมรีบกลับโดยเร็วที่สุด ผมพยายามพูดปลอบใจ คุณแม่(และตัวผมเอง) ต่าง ๆ นานา ผมจำไม่ได้หรอกว่าผมพูดอะไรบ้างกับคุณแม่ในตอนนั้น ผมพยายามคุมสติให้ดีที่สุด เพื่อคุยกับคุณแม่ และไม่ให้คุณแม่ต้องเป็นห่วงผมอีกคน ผมพยายามพูดให้คุณแม่เข้มแข็ง และตัวผมเองก็เช่นกันที่ต้องพยายามเข้มแข็ง

ในตอนนั้นผมคิดโทษตัวเองว่า ทำไมผมต้องอยู่ไกลจากคุณพ่ออย่างนั้น ถ้าผมอยู่บ้าน อาจจะพอช่วยเหลือคุณพ่อได้บ้างไม่มากก็น้อย เพราะลำพัง ผู้หญิงตัวเล็ก ๆ อย่างคุณแม่ที่ได้พยายามปฐมพยาบาลรีบอย่างเต็มที่นั้น ถ้ามีผมอยู่ด้วยอาจจะดีกว่านั้นก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามก็แค่อาจจะช่วยได้เท่านั้น ชีวิต ยังไงก็ต้องมีดับสูญ ไม่ว่าผมจะอยู่บ้านหรือไม่ก็ตาม เมื่อชีวิตหมดอายุขัย ก็ต้องเป็นไปตามนั้น

ความคิดต่าง ๆ ภาพต่าง ๆ ได้ประดังเข้ามาในความคิดของผม ภาพสุดท้ายที่ผมเห็นคุณพ่อ 2 วันก่อนที่ผมจะมาอยู่ที่ฟิลิปปินส์ แค่ 2 วัน จริง ๆ ภาพรอยยิ้มก่อนที่ผมจะจากท่านมา ภาพที่คุณพ่ออ้าแขนรับกอดของผม เสื้อยืดคอกลม สีขาวที่คุณพ่อใส่ตัวนั้นผมซื้อให้คุณพ่อเอง รอยยิ้มที่อบอุ่น และแฝงด้วยความรักที่มีต่อผม สายตาของคุณพ่อที่มองผมในวันนั้น สายตาที่บ่งบอกทุกอย่างในความรู้สึกของคุณพ่อที่มีต่อผม ภาพทุกภาพตั้งแต่ในอดีต ถึงภาพครั้งสุดท้ายที่ผมร่ำลากับคุณพ่อ ต่างทะลักเข้ามาเป็นฉาก ๆ พร้อม ๆ กันในทีเดียว จากความคิดที่ผมคิดอยู่ก่อนจะร่ำลาในวันนั้นว่า อีกไม่กี่เดือน ผม คุณพ่อ คุณแม่ ก็จะได้กลับมาร่วมชีวิตกันอย่างมีความสุข ตามประสา พ่อ แม่ ลูก เหมือนเดิม ผมคิดและวางแผนในอนาคตไว้ว่า หลังจากผมเรียนจบแล้ว จะให้คุณพ่อเลิกทำงาน หรือทำงานเบา ๆ เพียงแห่งเดียวเพื่อแก้เหงา ผมคิดจะซื้อ LASER DISC ให้คุณพ่อได้ดูหนังอยู่บ้านอย่างมีความสุข เพราะคุณพ่อเป็นคนที่ชอบดู T.V. , V.D.O. มาก ผมคิดเสมอว่าคุณพ่อจะได้มีโอกาสเห็นผมทำงาน เห็นผมมีครอบครัว และเห็นหลาน แค่นั้นก็คงจะมีความสุขแล้วสำหรับครอบครัวเล็ก ๆ ของเรา

จากระยะเวลาสั้น ๆ เพียงไม่กี่เดือน ผมก็จะได้กลับมาอยู่ร่วมกัน 3 คน พ่อแม่ลูก กลับกลายเป็นไม่มีเวลานั้นอีกแล้ว จากการร่ำลาเพียงไม่กี่ประโยค เพื่อจะได้พบกันใหม่อีกครั้ง กลับเป็นไม่มีวันจะได้พบกันอีก ผมบอกตรงๆ ว่า รับไม่ได้จริงๆ ไม่ว่าจะเป็นในตอนนี้ จนถึงอนาคต มันเร็วเกินไป เร็วเกินไปจริง ๆ ผมยังไม่ได้รับใช้คุณพ่อเลย คุณพ่อยังไม่มีโอกาสพักผ่อนสบาย ๆ ใช้ชีวิตบั้นปลายอยู่กับบ้านเลย เพียงแค่ผมเรียนจบกลับมาเท่านั้น ไม่กี่เดือนเท่านั้น ทำไมต้องเป็นแบบนี้ ทำไมไม่ให้โอกาสคุณพ่อได้พักผ่อนอยู่กับบ้าน หรือได้อยู่แบบสบาย ๆ บ้างเลย เหมือนกับชีวิตของคุณพ่อได้ถูกกำหนดให้ทำงานหนักมาตั้งแต่แรก และจบลงทันทีเมื่อเสร็จภารกิจ มันเร็ว เร็วจนปรับตัวไม่ทัน ถ้าท่านผู้อ่านรู้จักคุณพ่อตั้งแต่แรก ๆ ของชีวิตคุณพ่อคงจะคิดอย่างผม และคงจะได้เห็นว่าคุณพ่อทำงานหนักมาตลอดจริง ๆ และส่วนหนึ่งที่คุณพ่อทำงานหนักขึ้น ก็เพื่อความสุขของครอบครัว

คุณพ่อเป็นคนที่รักครอบครัว รักบ้านมาก จะมีความสุขมากที่ได้อยู่กับบ้าน ได้ดูคุณแม่ทำสวน ปลูกต้นไม้ ได้ ดู T.V. , V.D.O อยู่บ้าน คุณพ่อทำงานทุกวัน เว้นวันอาทิตย์ เพราะฉะนั้นวันอาทิตย์ จะเป็นวันของครอบครัวอย่างแท้จริง เราจะอยู่กัน 3 คน พ่อ แม่ ลูก ถึงแม้วันธรรมดา หลังจากคุณพ่อทำงานกลับมา เราจะต้องทานข้าวเย็นพร้อมกันเสมอ

คุณพ่อเป็นครูโดยสายเลือด ไม่ใช่โดยอาชีพ มีลูกศิษย์มากมายจนไม่อาจประมาณได้ คุณพ่อมักจะสอนผมโดยใช้เหตุผลเสมอ แทบจะไม่เคยตีผมเลยด้วยซ้ำ และมักจะฟังเหตุผลของผมเสมอ คุณพ่อรักและห่วงผมมาก ตั้งแต่เด็กจนถึง ผมอายุ ขนาดนี้ ผมจำได้เสมอว่า เมื่อตอนผมเด็ก ๆ เวลาผมไม่สบาย คุณพ่อจะมานอนเฝ้าอยู่ข้างเตียงของผมเสมอ และบ่อยครั้งที่ผมนอนดิ้น และตกเตียงลงไปทับคุณพ่อเหมือนกัน

คุณพ่อเป็นคนที่มีเหตุผล ซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา ยิ้มเก่ง เสียงดัง และใจดี คุณพ่อเป็นคนที่ยึดมั่นในอุดมการณ์มาก เป็นอดีต ร.ม.ต. ที่จนมากคนหนึ่ง และผมภูมิใจในตัวคุณพ่อมาก คุณพ่อไม่เคยมีประวัติเสียในเรื่องการคอรัปชั่นเลย ถึงแม้จะมีโอกาส ครอบครัวของผมอยู่กินแบบพอมีใช้จ่ายมีกินอย่างมีความสุข ถึงแม้จะมีไม่พอถึงขนาดใช้จ่ายฟุ่มเฟือยได้ก็ตาม คุณพ่อเริ่มต้นจาก 0 และสามารถไต่เต้าขึ้นไปได้ถึงขนาดจุดสุดยอดได้ ด้วยความสามารถของตัวเองจริง ๆ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และอุดมการณ์ คุณพ่อเคยเล่าให้ผมฟังว่า ตอนเด็ก ๆ คุณพ่อเคยคิดเสมอว่า จะต้องรับใช้ชาติให้ได้ แล้วคุณพ่อก็ทำได้ ถึงแม้จะเป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ แต่นั้นก็ไม่ได้หมายความว่า เฉพาะตอนคุณพ่อได้เป็น ร.ม.ต. เท่านั้น ที่คุณพ่อได้มีโอกาสรับใช้ชาติ คุณพ่อพยายามรับใช้ชาติบ้านเมืองเสมอมา ทั้งในทางตรง และทางอ้อมอีกหลายทาง

คนดีคนหนึ่ง คนซื่อสัตย์คนหนึ่ง คนที่เปี่ยมเสมอด้วยอุดมการณ์ แต่ไม่มีโอกาสที่จะแสดงฝีมืออย่างเต็มที่ และไม่มีโอกาสอีกแล้ว คน ๆ นี้ ทรัพยากรที่ดีของชาติคนหนึ่ง ดร.ภิญโญ สาธร คนที่มีความตั้งใจจริงเสมอที่จะรับใช้ชาติบ้านเมือง แต่โอกาสน้อยจริง ๆ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม คุณพ่อก็ได้พยายาม ในด้านอื่น ๆ ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เป็นครูช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชา พยายามถ่ายทอดความรู้ที่มีให้ลูกศิษย์ อภิปรายแสดงความคิดเห็น ทั้งมีบ่อยครั้งในทางหน้าหนังสือพิมพ์ เขียนตำราเรียน ในหลาย ๆ วิชาหลายเล่ม เพื่อเป็นประโยชน์และถ่ายทอดความรู้ต่อไป

สำหรับคนอื่นแล้วคุณพ่ออาจจะไม่มีความสำคัญอะไรมากนัก แต่สำหรับเรา คุณแม่ และผมนั้น คุณพ่อเป็นทุกอย่างของเรา เป็นหลักของบ้านในทุกด้านโดยเฉพาะในชีวิตของเรา คุณพ่อเป็นทุกอย่างเหนือคำบรรยายที่ผมจะสามารถอธิบายได้ ชีวิตที่มีอยู่เมื่อก่อน 3 ชีวิตนั้น ผูกพันกันมาก โดยเฉพาะ คุณพ่อนั้นได้เสียสละอย่างมากให้กับครอบครัวของเรา คุณพ่อมีแต่ให้ ให้ทุกอย่างกับเรา โดยเฉพาะผมนั้นคุณพ่อให้ทุกอย่าง

ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ คุณพ่อมักจะพยายามเข้าใจผมในทุก ๆ เรื่อง และสอนผมเสมอเมื่อผมผิด ให้อภัยเสมอเมื่อเข้าใจ ผมบอกตรง ๆ ว่าผมไม่สามารถจะเขียนอะไรที่บ่งบอกถึงความในใจของผม ความประทับใจ หรืออื่น ๆ ที่สามารถถ่ายทอดถึงความรักที่มีต่อคุณพ่อได้ในระยะเวลาสั้น ๆ เพราะทุกครั้งที่ผมจะเริ่มเขียน ภาพแห่งอดีตตลอดชีวิตผมที่อยู่ร่วมกับคุณพ่อ จะไหลมาเป็นฉาก ๆ ตั้งแต่เริ่มจำความได้จนถึงวันสุดท้ายที่ได้ร่ำลากับคุณพ่อไปศึกษาต่อซึ่งเป็นวันสุดท้ายของชีวิตเราที่ได้อยู่ร่วมกัน และทุกครั้งที่เริ่มเขียนนั้น ความรู้สึกที่เศร้ามาก ที่ต้องมาเสียคุณพ่อไปอย่างกระทันหันนั้น มันบีบความรู้สึกที่ทำให้ไม่มีความคิดจะเขียนอะไร ต่อไปได้อีก

เกี่ยวกับคุณพ่อนั้น ความรู้สึกของผมที่มีต่อท่านนั้น มันเหนือกว่า คำบรรยายทั้งปวง ที่พอจะอธิบายได้นั้นก็คือ ความภูมิใจในตัวคุณพ่อ เกี่ยวกับทุกๆ ด้าน ไม่มีแม้แต่สักเรื่องเดียวที่จะทำให้ผมเกิดมีแม้แต่ความรู้สึกขัดแย้ง กับความภูมิใจที่ผมมีต่อคุณพ่อเลย ผมคิดเสมอว่า ผมเป็นคนที่โชคดีมาก ที่มี...คุณพ่อที่ดีขนาดนี้ โดยเฉพาะกล้าเสมอที่จะพูดได้ว่า คุณพ่อเป็นคนดี และซื่อสัตย์

จาก 3 ชีวิตที่ผูกพันกันอย่างมาก เหลือแค่ 2 ชีวิต ที่จะต้องผจญเวรผจญกรรมกันต่อไป จะต้องฝ่าฟันสู้อุปสรรคต่าง ๆ นานา ที่ยังจะต้องมีมาขวางกั้นข้างหน้าตามกฎของธรรมชาติในชีวิต ที่จากไปก็คงยังอยู่ แต่ในสถานะที่แตกต่างกันไป คือยังอยู่ในจิตใจ ความทรงจำ และความคิดที่จะยังคงระลึกถึงเสมอ ส่วนคนที่ยังเหลืออยู่ก็ยังคงต้องสู้กันต่อไปเรื่อย ๆ ตามกฎแห่งกรรม จนกว่าชีวิตจะหาไม่ ทั้ง ๆ ที่ผมก็รู้อยู่ว่าชีวิตมีเกิดมีดับมีสูญ เป็นกฎง่าย ๆ ของธรรมชาติ แค่พูด แค่ฟังก็ดูง่ายดีที่จะทำใจ แต่พอถึงเวลาจริง ๆ ก็ไม่เหมือนกับที่คิด ยากที่จะทำความรู้สึกที่เป็นอยู่ในอดีตให้แปลงเปลี่ยนไปตามสภาพความเป็นจริงได้ เพราะการจากไปของคุณพ่อนั้นไม่ใช่แค่การเป็นไปตามวัฏจักรของชีวิต แต่สำหรับเรา แม่ ลูก แล้วนั้น เท่ากับการจากไปของที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของบ้านทีเดียว

ได้แต่คิดอาลัย ได้แต่มีความรู้สึกยังรัก มีความทรงจำในจิตใจให้กับคุณพ่อตราบจนชีวิตผมจะหมดอายุขัยตามไปด้วยเท่านั้น

ได้แต่ขอให้ คุณความดีที่คุณพ่อได้สร้างไว้ กรรมดีทั้งหมดทั้งปวง ที่คุณพ่อได้ก่อขึ้น ส่งผลดลบันดาลให้คุณพ่อได้เสพสุขต่อไปในสรวงสวรรค์ ถ้าภพหน้ามีจริง ผมได้แต่ขอภาวนาให้ได้เป็นลูกของคุณพ่ออีกในภพหน้า หรือทุกชาติทุกภพ เพื่อที่จะได้ตอบแทนพระคุณให้คุณพ่อต่อไป ทุกภพ ทุกชาติเทอญ

ด้วยความรักที่มีเหนือคำบรรยาย

ด้วยความอาลัยที่มีให้เหนือคำกล่าว

จากลูก ED ของคุณพ่อ

นวรัต ศิริ

บทความอมตะบางชิ้น
ของ
ศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สาธร

1. การศึกษา : งานง่าย ๆ

คนส่วนมากคิดว่า การศึกษาเป็นกิจการที่จัดได้โดยง่าย

ใคร ๆ ก็รู้ ใคร ๆ ก็ทำได้

การจัดการศึกษาไม่มีอะไรยุ่งยาก ผู้จัดเพียงแต่จ้างครูมาสอนนักเรียนตามตารางสอน ตามหลักสูตร และใช้แบบเรียนตามกำหนด

ครูก็สอนกันไป ไม่ต้องเตรียมการอะไรมาก เมื่อครูสอนนาน ๆ เข้าก็มีความรู้ความชำนาญไปเอง

ส่วนนักเรียนไม่มีปัญหาเพราะยังเป็นเด็ก ถึงอย่างไรนักเรียนย่อมเกรงกลัวและเคารพเชื่อฟังครูและผู้ใหญ่อยู่แล้ว

ในด้านบิดามารดาหรือผู้ปกครอง เขาคงเป็นห่วงแต่เพียงให้บุตรหลานรู้หนังสือ มีความประพฤติเรียบร้อย สอบไล่ได้ทุกปี โรงเรียนอย่าเปลี่ยนแบบเรียนบ่อย และอย่าขึ้นค่าเล่าเรียนก็แล้วกัน เพราะจะทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

ทุกคนก็จะพอใจ

การบริหารการศึกษา การเรียน และการสอน จะราบรื่นเรียบร้อย

ฝ่ายโรงเรียนราษฎร์นั้น ตราบใดที่ได้รับเงินอุดหนุน และทางราชการไม่ไปก้าวก่ายสอดรู้สอดเห็นหรือขัดขวางการหารายได้ของเขา เขาก็มีความสุขและพอใจ

ใครจะมาเป็นผู้บริหารการศึกษา หรือจะบริหารกันอย่างไร ไม่มีใครสนใจ !

วันแล้ววันเล่า ปีแล้วปีเล่า การศึกษาที่เคยดำเนินงานกันมาอย่างไร ตั้งแต่อาคารเรียนเป็นเรือนไม้ หลังคามุงจาก จนกลายเป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ สูงหลายชั้นและรูปร่างแปลก ๆ จากโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนถึงหกพันคนหรือมากกว่านั้น

โรงเรียนทำหน้าที่ให้การศึกษา โดยถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งมีประโยชน์บ้าง ไม่มีประโยชน์บ้างคละกันไป ความรู้และวัฒนธรรมบางอย่างที่นำมาสอนอาจไม่ทันสมัยหรือไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของสังคม ทุกคนต้องพลอยได้รับผลกระทบกระเทือนจากการศึกษาด้วยกันทั้งนั้น

ดังนั้น จึงจำเป็นที่เราทุกคนน่าจะมีความรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรหลานของเราตามสมควร โดยเฉพาะปัจจุบันสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และทางราชการได้ใช้จ่ายเงินและทรัพยากรต่าง ๆ ให้แก่การศึกษามากเหลือเกิน

2. ลักษณะทั่วไปของ "การศึกษา"

การศึกษา หมายถึงอะไร

การศึกษา หมายถึง กระบวนการทุกชนิด ที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุง จิตใจ อุปนิสัย และคุณสมบัติทางกายภาพต่าง ๆ ของมนุษย์ให้ดีขึ้น

การศึกษาเป็นกระบวนการ หรือเป็นเพียงเครื่องมือเครื่องใช้อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ

การศึกษามิใช่ผลของการเรียนรู้ ที่เกิดประโยชน์โดยตัวของมันเองทันที

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่บุคคลได้ร่ำเรียนหรือได้รับความรู้ หรือได้รับการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่งมา ไม่ได้หมายความว่าเขาได้รับผลประโยชน์ขั้นสุดท้าย และสิ้นสุดแต่เพียงนั้น

สิ่งที่เขารู้หรือสิ่งที่เขาได้รับจากการศึกษาจะไม่มีประโยชน์อันใด ถ้าเขาไม่นำไปใช้งาน หรือไม่นำไปทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม

การศึกษาเหมือนมีดอันหนึ่ง ถ้าได้มาแล้วไม่ใช้งาน มีดอันนั้นก็ไร้ค่า และถ้าใช้เป็นก็มีประโยชน์ แต่ถ้าใช้ไม่เป็นก็อาจมีอันตราย

กระบวนการหรือวิธีการศึกษา เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ กระบวนการนี้มนุษย์คิดค้นขึ้นมาและดำเนินการ

การศึกษามิใช่กระบวนการของธรรมชาติ

แม้ธรรมชาติช่วยพัฒนาจิตใจ อุปนิสัย หรือคุณลักษณะทางกายภาพของมนุษย์อยู่บ้างก็ตาม

กระบวนการดังกล่าว ไม่จัดเป็นการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต มนุษย์เรียนรู้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาทุกคราวที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ เกิดขึ้น มนุษย์ได้เรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้ในด้านความคิดหรือการกระทำ หรือทั้งสองอย่างพร้อม ๆ กันก็ได้

การศึกษาคือ กระบวนการสั่งสอน กระบวนการฝึกอบรม หรือกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และทัศนคติ ซึ่งรวมเรียกว่า "ประสบการณ์" ซึ่งมนุษย์เป็นผู้จัดให้แก่มนุษย์ด้วยกัน

ปัจจุบันนี้มีสถาบันหลายประเภทเป็นผู้จัดการศึกษา แต่ที่สำคัญที่สุดคือ โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ที่เรียกอย่างกลาง ๆ ว่า "**สถาบันการศึกษา**"

สถาบันการศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาโดยตรง

แต่เดิมมนุษย์รับการศึกษาจากบิดามารดา วัด และพระราชวัง

ปัจจุบันนี้สังคมมอบความหวังในการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษา

หากจะเริ่มให้ความสนใจแก่สถาบันอื่นบ้างว่าน่าจะให้การศึกษาด้วย ก็มีสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ละคร การโฆษณา และสื่อมวลชนที่เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น ซึ่งให้การศึกษาทางอ้อมได้เหมือนกัน

อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนดังกล่าว กำลังมีบทบาท ในการให้การศึกษามากขึ้นเป็นลำดับ

ความรู้ ความชำนาญ และทัศนคติ ที่มนุษย์นำมาสั่งสอน ฝึกอบรมหรือถ่ายทอดให้กันและกันนั้นมีหลายอย่าง ที่สำคัญคือ วัฒนธรรรมหรือวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งที่มองเห็นได้ชัดและมองไม่เห็น

ที่มองเห็นได้ชัดก็คือ วิธีการเกี่ยวกับ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสี่อย่างของการดำรงชีวิตของมนุษย์

นอกจากนี้ก็มีวิธีการประกอบอาชีพต่าง ๆ ทั้งในด้านเกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การให้บริการ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีต่าง ๆ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งประกอบด้วยวิธีเข้าสังคมความรู้ความชำนาญและทัศนคติเกี่ยวกับ การปกครอง กฎหมาย ประเพณี ภาษาและวรรณคดี ดนตรี ศิลปกรรมต่าง ๆ นาฏศิลป์

ที่มองไม่เห็นหรือเห็นได้ยากคือ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา และเรื่องอันเกี่ยวด้วยวิญญาณหรือสภาวะทางจิต และอื่น ๆ แล้วแต่เวลา สถานการณ์ สถานที่ และลักษณะของกลุ่มบุคคล

อันเป็นความจำเป็นที่มนุษย์คิดว่าต้องนำมาสั่งสอน ฝึกอบรมหรือถ่ายทอดให้เกิดความรู้ความชำนาญ หรือมีทัศนคติที่ตรงกันตามยุคตามสมัย

มนุษย์เริ่มให้การศึกษากันมาตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ในโลก ดังนั้นการศึกษาจึงพัฒนาเจริญยิ่งขึ้นตามลำดับ จนปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับว่า "**การศึกษาคือกุญแจไขไปสู่ความเจริญทุกด้านในสังคม**"

แต่ก่อนนี้การศึกษาเป็นเพียงกระบวนการอนุรักษ์นิยมอย่างหนึ่ง ซึ่งมุ่งหมายที่จะรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว

ปัจจุบันนี้ การศึกษาเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่สุด ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในสิ่งต่าง ๆ ในสังคม พัฒนาการที่เด่นที่สุดอันเป็นผลของการศึกษาในปัจจุบันคือเศรษฐกิจและการเมือง

ประดิษฐกรรมและสินค้าใหม่ ๆ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นผลจากการศึกษาและค้นคว้าวิจัย อันเป็นกระบวนการอีกอย่างหนึ่งของการศึกษา

ประเทศที่มีความเจริญในทางการศึกษา เป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีและเป็นประเทศที่มีความเจริญมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา รัสเซีย ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย

ความตื่นตัวเรียกร้องและต่อสู้ทางการเมืองเพื่อให้ได้เอกราชสมบูรณ์ในประเทศอาณานิคม

ความตื่นตัวให้ได้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในประเทศเอกราชเก่าแก่แต่ยังด้อยพัฒนา

ล้วนเป็นผลของการศึกษา หรือเป็นผลของการสั่งสอนของครูและเป็นผลของการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น ประเทศฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ และไทย

การศึกษาจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่ประเทศซึ่งต้องการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและการเมือง จะต้องให้ความสนใจและสนับสนุนในด้านการลงทุนเพื่อการศึกษาให้มากที่สุด

3. ความหมายของคำว่า "การศึกษา"

บุคคลหลายอาชีพให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายคำว่า **"การศึกษา"** แตกต่างกันไป ที่น่าสนใจมีดังนี้

พลาโต (Plato) นักปราชญ์ชาวกรีกสมัยโบราณ ประมาณต้นพุทธกาล กล่าวถึงการศึกษาในหนังสือ **The Republic** ของเขาว่า

> **"การศึกษาคือเครื่องมือที่ผู้ปกครองประเทศใช้ในการเปลี่ยนแปลงนิสัยมนุษย์เพื่อก่อให้เกิดรัฐ ที่มีความสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าพลเมืองมีการศึกษาเขาจะสามารถฝ่าฟันผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีและจะสามารถเผชิญเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้นอกจากนี้ถ้าระบบการศึกษาดีแล้ว การพัฒนาปรับปรุงสิ่งใดก็ตาม ย่อมทำได้โดยง่าย แต่ถ้ารัฐทอดทิ้งการศึกษาเสียแล้วไม่ว่ารัฐจะกระทำการอื่นใดย่อมไม่บังเกิดผล"** [1]

พจนานุกรมการศึกษาซึ่งมี **คาร์เตอร์ วี. กู๊ด** (Carter V. Good) เป็นบรรณาธิการ ให้คำจำกัดความคำว่า การศึกษาไว้ 4 นัย คือ

การศึกษาหมายถึง :

1. กระบวนการเบ็ดเสร็จที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถด้านต่าง ๆ ทัศนคติต่าง ๆ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่าอันเป็นที่พึงปรารถนาในสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

2. กระบวนการทางสังคมซึ่งเลือกสรรและควบคุมสิ่งแวดล้อม ให้บุคคลได้รับความสามารถ และพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดตามที่สังคมปรารถนา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกระบวนการที่โรงเรียนเป็นผู้จัด)

---

[1] *George H. Sabine, A History of Political Theory (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966), pp. 59-60.*

3. วิชาต่าง ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาเปิดสอน เพื่อเตรียมผู้ประกอบอาชีพครู ซึ่งส่วนมากเกี่ยวข้องโดยตรงกับ จิตวิทยาการศึกษา ปรัชญาและประวัติการศึกษา หลักสูตร วิธีสอนวิชาเฉพาะและวิธีสอนทั่วไป หลักการศึกษา การบริหารการศึกษา การนิเทศการศึกษา และวิชาอื่น ๆ ที่รวมเรียกว่า ศึกษาศาสตร์ หรือวิชาครู

4. ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น [2]

ดังนั้นควรจัดงบประมาณให้แก่การศึกษาและโครงการต่าง ๆ ที่มุ่งหมายลดความไม่รู้หนังสือทุกอย่างให้มาก

การจัดการศึกษา ไม่ควรมุ่งเพียงเพื่อให้บุคคลอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่จะต้องฝึกอบรมในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมให้แก่พลเมืองด้วย

ควรส่งคนมีปัญญาไปศึกษาต่างประเทศ ในด้านวิศวกรรมศาสตร์และธุรกิจให้มาก

เพราะการศึกษาคือเครื่องมือปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์ให้ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในท้ายที่สุด [1]

ธีโอดอร์ ดับเบิ้ลยู. ชู้ลทซ์ (Theodore W. Schultz) นักเศรษฐศาสตร์อีกคนหนึ่งมีความเห็นว่า มนุษย์พัฒนาความสามารถต่าง ๆ ของตนให้เป็นผู้ผลิตและผู้ใช้สินค้าต่าง ๆ โดยการลงทุนให้แก่ตัวเอง

การลงทุนดังกล่าว คือการจัดการศึกษาโดยระบบโรงเรียน ซึ่งหมายความว่า ความสามารถในทางเศรษฐกิจของมนุษย์ มิใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่ได้มาเมื่อมนุษย์เข้าโรงเรียน

การเข้าโรงเรียนคือการลงทุน เพื่อให้เป็นผู้ผลิต และเพื่อให้เป็นผู้มีรายได้ ชู้ลทซ์มีความเห็นว่าหน้าที่หลักของการศึกษามี 5 ประการคือ

1. การศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่ทำกันในด้านเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและอื่น ๆ ผลของการวิจัยสนับสนุนพัฒนาการทางเศรษฐกิจทั้งในด้านเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและอื่น ๆ

---

[1]*Paul A. Samuelson, Economics (9th.ed.: International student Edition. Tokyo McGraw-Hill Kogakusha, Ltd. 1973), p. 777.*

[2]*Carter V. Good (ed.), Dictionary of Education (2nd.ed., New York McGraw Hill Book Company, Inc., 1959), p. 191*

2. การศึกษาช่วยค้นหาผู้มีความสามารถออกมาทำงาน และการศึกษาช่วยปลูกฝังความสามารถให้แก่บุคคล ความสามารถของเด็ก และเด็กที่มีวุฒิภาวะ จะไม่ปรากฏออกมาเอง แต่จะปรากฏออกมาและมีการปลูกฝังความสามารถและวุฒิภาวะกันในโรงเรียน

หน้าที่สำคัญของการศึกษาก็คือค้นหาความสามารถของนักเรียนแล้วดึงออกมาให้เขาเห็น และปลูกฝังให้มีมากยิ่งขึ้น ผลของกระบวนการนี้ส่งไปถึง การพัฒนาในทางเศรษฐกิจ เพราะทรัพยากรมนุษย์คือ กำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ

3. การศึกษาเพิ่มพูนความสามารถในการปรับตัวและการเปลี่ยนงาน ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเจริญทางเศรษฐกิจ การที่คนทำงานย้ายงาน เพื่อให้มีรายได้ดีขึ้น เป็นการสนับสนุนความเจริญ ทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งด้วย

4. การศึกษาเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง เพราะการสอนเป็นหน้าที่หลักของการศึกษา ดังนั้น สถานศึกษาจึงรับคนมาทำงานได้มาก จำนวนคนที่ทำงานในวงการศึกษาเพิ่มมากขึ้นทุกปี ทั้งที่ค่าจ้างถูกมาก

คนเหล่านั้นมีความรู้ความสามารถสูง สถาบันการศึกษา จึงเป็นแหล่งรวมผู้มีความรู้สูงไว้ได้มาก

5. การศึกษาช่วยสร้างคนมีความรู้ความสามารถสูงให้แก่ประเทศ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในทางเศรษฐกิจต่อไป [1]

ยอร์จ ดี. สปินด์เลอร์ (George D. Spindler) นักมานุษยวิทยา กล่าวว่า การศึกษาซึ่งทำให้เด็กได้รับมนุษยภาวะและมีฐานะเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะคือ กระบวนการเบ็ดเสร็จของความเจริญงอกงามและการปรับตัว

ศูนย์กลางของกระบวนการนี้คือเด็ก ซึ่งจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ถูกควบคุมโดยวัฒนธรรม ขนาดของหมู่คณะ ภูมิอากาศผืนแผ่นดิน สภาวะแวดล้อมและบุคลิกภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง

หรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาคือกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยความชำนาญด้านต่าง ๆ ความรู้ ทัศนคติต่าง ๆ ค่านิยมต่าง ๆ และรูปแบบของพฤติกรรม ต่าง ๆ ด้วย

---

[1] *Theodore W. Schultz, "Returns on the Investment," Education and the Development of Nations, John W. Hanson, and Cole S. Brembeck, eds.; (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1966), pp. 127-32.*

การศึกษา คือการทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมนั่นเอง [1]

ยอร์จ เอฟ. เนลเล่อร์ (George F. Kneller) นักมานุษยวิทยาอีกคนหนึ่งกล่าวว่า การศึกษาคือกระบวนการทุกชนิด เว้นแต่กระบวนการทางชีววิทยาเท่านั้น ซึ่งช่วยสร้างจิตใจ นิสัย และความสามารถทางกายให้แก่บุคคล [2]

พอล เอ. แซมมวลสัน (Paul A. Samuelson) นักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งได้รางวัลโนเบล เมื่อ พ.ศ. 2513 ให้ความเห็นว่า สำหรับประเทศด้อยพัฒนา เนื่องจากคนที่มีการศึกษาทำงานได้ผลผลิตมากกว่า

แวน คลิฟ มอร์ริส (Van Cleve Morris) นักปรัชญา มีความเห็นว่า การศึกษาเป็นหน้าที่อันสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของสังคม แม้หน้าที่ในการปกครองก็ยังจัดว่าไม่สำคัญยิ่งไปกว่า

เพราะแม้ว่ารัฐบาลจะรักษาความสงบเรียบร้อย และขับไล่ศัตรูออกนอกประเทศได้ ก็เพียงแต่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ ในระยะเวลาสั้นเท่านั้น

ถ้ารัฐบาลไม่สั่งสอนคนรุ่นใหม่ ให้รู้จักวัฒนธรรมของสังคมไว้ชั่วอายุคนแต่ละรุ่นแล้ว สังคมนั้น ๆ ก็จะเสื่อมสูญ

โรงเรียนมีไว้มิใช่เพียงเพื่อ ให้ความสะดวกแก่บุคคล ในการแสวงหาความรู้หรือเพิ่มพูนปัญญา เพื่อหางานที่มีค่าแรงแพงขึ้น หรือเพื่อช่วยให้บุคคลรู้จักวิธีดำรงชีวิตที่หรูหราขึ้นเท่านั้น

แต่หน้าที่อันดับแรกของโรงเรียนคือ การรักษารูปแบบของการดำรงชีวิต ที่สังคมต้องการไว้ เพื่อประกันว่า สังคมอย่างนั้นจะดำรงอยู่ตลอดไป [3]

คาร์ลตัน ไคลเมอร์ โรดี (Carlton Clymer Rodee) และคณะ ซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์ มีความเห็นว่า

---

[1] *George D. Spindler, Education and Culture: Anthropological Approaches (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1964), p. 58.*

[2] *George F. Kneller, Educational Anthropology : An Introduction (New York : John Wiley and Sons, Inc., 1965), p. 11.*

[3] *Van Cleve Morris, Philosophy and the American School (Boston : Houghton Mifflin Company, 1961), p.11*

ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ถ้าพลเมืองขาดการศึกษา ไม่เข้าใจหลักการแห่งลัทธิประชาธิปไตย ประเทศนั้น ๆ จะเป็นประชาธิปไตยไม่ได้

การที่ลัทธิประชาธิปไตยจะบังเกิดผลในทางปฏิบัติได้ จะต้องให้การศึกษาและให้พลเมืองมีประสบการณ์ตามสมควร

ความสำเร็จของลัทธิประชาธิปไตย อยู่ที่ภาพประชาธิปไตยที่ประทับอยู่ในใจของพลเมือง

และทุกคนจะต้องทำงานอย่างเต็มที่ เพื่อให้วัตถุประสงค์ของประชาธิปไตยบังเกิดผลดี การมีพลเมืองที่รู้หนังสือและมีการศึกษาดี จึงเป็นเงื่อนไขบังคับประการแรกก่อนที่จะเป็นประชาธิปไตยกัน

และการมีพลเมืองที่รู้หนังสือและมีการศึกษาดีได้ระบบการศึกษาต้องดี

หนังสือพิมพ์มีความฉลาด มีอิสระ เป็นกลาง และพลเมือง มีเสรีภาพในการชุมนุมและการอภิปราย

อย่างไรก็ตาม การที่พลเมืองมีการศึกษาดี ก็ไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดว่า ประเทศนั้นจะต้องเป็นประชาธิปไตยเสมอไป

แต่ปรากฏว่า ประเทศใดก็ตาม จะเป็นประชาธิปไตยได้ ต่อเมื่อพลเมืองมีการศึกษาดีก่อนเสมอ

พลเมืองต้องได้รับทราบความเป็นไปในบ้านเมืองดี มีสื่อมวลชนที่เป็นอิสระเป็นกลาง และจำนวนมากเพียงพอ

ในด้านการจัดการศึกษานั้น วิชาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ควรจะเปิดสอนอย่างกว้างขวาง พอ ๆ กับวิชาทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อมิให้เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรม [1]

เจมส์ เอส. โคลแมน (James S. Colcman) นักรัฐศาสตร์ ซึ่งสนใจวิชาการเมืองเปรียบเทียบ และการศึกษา มากผู้หนึ่ง ให้ความเห็นว่า ครั้งหนึ่งคนส่วนมากคิดว่าการศึกษามีลักษณะจำเป็น ที่จะต้องเป็นอนุรักษ์นิยม ซึ่งทำหน้าที่รักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม

---

[1] *Carlton Clymer Rodee, Totton James Anderson, and Carl Quimby Christol, Introduction to Political Science (2nd.ed., International Edition: Tokyo : McGraw-Hill Kogakusha, 1967), pp. 109-10, and p. 537.*

ปัจจุบันนี้ระบบการศึกษา เป็นตัวการหลักสำหรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทุกลักษณะ

ในรอบ 20 ปีที่ผ่านไปแล้วนั้น ปรากฏว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อสังคมที่ก่อให้เกิดความเจริญพัฒนา ในด้านเศรษฐกิจและการเมือง [2]

เดวิด อี. แอ๊พเตอร์ (David E. Apter) นักรัฐศาสตร์ สาขาการเมืองเปรียบเทียบอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ผู้นำหรือตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมให้ทันสมัยมี 3 ประการคือ

1. คนที่มีสายเลือดผสมระหว่างชาติ เช่น คนจีนโพ้นทะเลที่ไปมีภรรยาหรือสามีใหม่ในประเทศอื่นแล้วมีบุตรถือสัญชาติของประเทศที่เกิดมักเป็นผู้นำอันสำคัญในการพัฒนา ฯ สังคมให้ทันสมัย

2. การศึกษาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

3. สื่อมวลชนซึ่งมักมีอะไรใหม่ ๆ เสมอแม้ว่าจะขาดคุณภาพอยู่บ้างก็ตาม [3]

แอ๊พเตอร์ เห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะการศึกษามีบทบาทอันสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชน แอ๊พเตอร์ ถือว่าการศึกษาเป็นตัวการสำคัญ ที่ช่วยทำให้สังคมทันสมัย

ทัลคอทท์ พาร์สัน (Talcott Parson) นักสังคมวิทยา มีความเห็นว่าการศึกษาคือเครื่องมือเตรียมเด็กและเยาวชน ให้มีบทบาทในวงการอาชีพต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ถึงแม้ว่าวิชาที่เรียนจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงในการประกอบอาชีพ แต่การศึกษาที่สนับสนุนให้เด็กแข่งขันกันทำคะแนนสูง ๆ

ช่วยสร้างค่านิยมในการทำงานให้ได้รับความสำเร็จในตัวเด็กแม้เด็กจะมีบุคลิกภาพต่าง ๆ กัน

แต่โรงเรียนก็ทำหน้าที่อบรมให้เด็กเป็นสมาชิกของสังคม ที่มีรูปแบบตามที่สังคมปรารถนาได้เหมือน ๆ กัน

---

[2] *James S. Coleman, ed., Education and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965).p.3.*

[3] *David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : The University of Chicago Press. 1966), pp. 45-46*

กิจกรรมต่าง ๆ ที่หล่อหลอมเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เรียกว่า **"กิจกรรมสังคมประกิต"** (socialization activities)

จอห์น ดุย (John Dewey) นักปรัชญาการศึกษา มีความเห็นว่าคุณค่าของการศึกษาอยู่ที่ บทบาทที่การศึกษา สามารถสร้างความปรารถนาที่จะเจริญงอกงามต่อเนื่องกันตลอดไป ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล (desire for continued growth)

และการที่การศึกษาให้เครื่องมือ (means) ช่วยทำให้ความปรารถนาดังกล่าวเป็นความจริงขึ้นมาได้ด้วย

จากความคิดเห็นของบุคคลผู้มีอาชีพต่าง ๆ ที่ให้ความหมายของ "การศึกษา" แตกต่างกันไปดังกล่าวมาแล้ว พอจะสรุปได้ว่า

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านจิตใจ นิสัย และคุณสมบัติอย่างอื่น กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือที่คนรุ่นหนึ่งให้แก่คนอีกรุ่นหนึ่ง เครื่องมือนี้ถ้าไม่นำไปใช้จะไม่เกิดประโยชน์อันใด

นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นเครื่องมืออันสำคัญของรัฐ ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ตามที่รัฐต้องการ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

4. การศึกษากับสิ่งแวดล้อม

ใครเป็นผู้กำหนดว่าในการให้การศึกษานั้น จะต้องสอนอะไร สอนอย่างไร และจัดรูปแบบขององค์การทางการศึกษาอย่างไร

คำตอบก็คือ โรงเรียนขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่ว่านี้มีหลายอย่าง เช่น ผู้ปกครองของนักเรียน ประชาชนใกล้ ๆ โรงเรียน ประเพณีและอุปนิสัยของประชาชนเหล่านั้น ความต้องการของสังคม จิตใจและอารมณ์ของประชาชนเกี่ยวกับโรงเรียน อุดมการณ์ของสังคม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจทางการเมือง ที่ครอบงำชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียน

แม้ว่าในบางประเทศ รัฐบาลกลางที่นครหลวงจะกำหนดหลักสูตร แบบเรียน และรูปแบบของการศึกษามาให้โรงเรียนปฏิบัติตามก็จริง แต่สิ่งแวดล้อมยังมีอิทธิพลต่อโรงเรียนอยู่เป็นอันมาก

เพราะเด็ก ๆ ที่มาเรียนมาจากสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ครูไม่อาจปฏิบัติการใด ๆ ให้ขัดความรู้สึกและความหวังของสังคมรอบ ๆ โรงเรียนได้มากนัก

ในบางประเทศ ระบบการปกครองและระบบการเมืองเข้มงวดมาก

แต่บางประเทศระบบดังกล่าวเปิดกว้าง และเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้นำหรือผู้บริหารได้โดยสันติ และมีระยะเวลาแน่นอนซึ่งกำหนดไว้ด้วยกฎหมายที่แน่ชัด

ประชาชนมีสิทธิออกเสียงและลงคะแนนเลือกตั้ง

ลักษณะของการปกครองและการเมืองแต่ละประเทศเป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญที่กำหนดเนื้อหา วิธีการ และระบบการศึกษา

ในสมัยพระเจ้าแผ่นดิน ขุนนาง และฝ่ายศาสนามีอำนาจเด็ดขาดในบ้านเมือง การศึกษาอยู่ในความควบคุมดูแลหรือได้รับการสนับสนุนตามทิศทางที่พระเจ้าแผ่นดิน ขุนนาง และฝ่ายศาสนาต้องการ

พระราชวงศ์และบุตรหลานข้าราชการและขุนนางได้รับการศึกษาในพระราชวังและบ้านของขุนนาง

ส่วนสามัญชนได้รับการศึกษาจากวัด

อย่างไรก็ตาม ขอบข่ายของการศึกษา ยังไม่ถูกควบคุมเข้มงวดนัก

ครั้นเวลาผ่านไป อำนาจในการปกครองบ้านเมืองตกเป็นของคนชั้นกลางหรือสามัญชนที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจ ซึ่งร่วมมือกับฝ่ายทหาร ระบบการปกครองเป็นเผด็จการ หรือประชาธิปไตยแบบผูกขาด ผู้ปกครองบ้านเมือง มีความหวาดกลัวการคัดค้าน ต่อต้าน จึงควบคุมการศึกษาอย่างเข้มงวดบีบบังคับให้นักการศึกษาและครูอาจารย์ ร่วมมือกับฝ่ายปกครอง โดยการสอนเด็กรุ่นใหม่ให้เคารพเชื่อฟังโดยไม่ขัดขืนและสอนให้มีความคิดที่สอดคล้องกับฝ่ายปกครองเพียงอย่างเดียว

ในขณะเดียวกัน อุดมการณ์ของระบบประชาธิปไตยหลายรูปแบบกำลังคืบคลานเข้ามาในวงการศึกษา

สังคมที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตยก็เกิดความสับสน

ฝ่ายการศึกษากับฝ่ายปกครองขัดแย้งกัน ต่อสู้กัน บางแห่งเกิดปะทะกันอย่างรุนแรงโดยใช้กำลังห้ำหั่นกัน แทนที่จะโต้แย้งกันด้วยเหตุผล

ในสังคมเช่นนี้ เนื้อหาของการสอนจะถูกควบคุม ครูอาจารย์ที่มีความคิดเห็นขัดกับฝ่ายปกครองจะถูกไล่ออก นักเรียนนิสิตนักศึกษาที่ต่อต้าน ตลอดจนผู้ปกครองที่ไม่เห็นด้วยกับฝ่ายปกครอง จะตกเป็นผู้ต้องหาหรือได้รับโทษ

บางครั้งบางคราว ฝ่ายคัดค้านต่อต้านมีชัยชนะ ได้เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองแทน ก็พยายามทำตามที่เคยคิดไว้คือ ให้อิสรเสรีแก่ฝ่ายการศึกษา แต่ไม่นานผู้ปกครองชุดใหม่ ก็เป็นเผด็จการเสียเองอีก เพราะไม่พอใจที่ฝ่ายการศึกษาวิพากษ์วิจารณ์

หมุนเวียนเปลี่ยนไปเช่นนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด

ทั่วโลก สิ่งแวดล้อมดังกล่าว ใช้การศึกษาโฆษณาความคิดของฝ่ายสนับสนุนบ้างโฆษณาเหตุผลของฝ่ายคัดค้านบ้าง การศึกษาจึงตกเป็นเครื่องมือของผู้คนประเภทต่าง ๆ ตลอดมา

ปัจจุบันนี้ ครูตกอยู่ใต้อิทธิพลของผู้จ่ายเงินเดือน ซึ่งอาจเป็นฝ่ายรัฐบาลในฐานะครูเป็นข้าราชการ

หรืออาจเป็นผู้มีเงิน ซึ่งเป็นเจ้าของโรงเรียนเอกชน ที่ครูเป็นลูกจ้างของเขา

ยิ่งกว่านั้น เงินที่นำมาใช้ในฝ่ายการศึกษา จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาวะทางเศรษฐกิจของสังคมด้วย

ถ้าเศรษฐกิจทรุดโทรม การศึกษาก็พลอยทรุดโทรม

ถ้าเศรษฐกิจดี การศึกษาก็ได้รับการสนับสนุนดีขึ้น

ดังนั้น การศึกษาจึงขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

อย่างไรก็ตาม สิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไร ย่อมแล้วแต่บุคคลหรือสมาชิกของสังคมจะบันดาลให้เป็นไป สมาชิกของสังคม หรือประชาชนในสังคมต่าง ๆ นั้นเอง ที่เป็นผู้กำหนด หรือเป็นผู้สร้างสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจะกล่าวว่า

การศึกษาขึ้นอยู่กับประชาชนในสังคม ก็ย่อมจะถูกเช่นเดียวกัน

5. การศึกษากับประเทศชาติ

ระบบการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ หรือระดับท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง และระบบค่านิยมที่เป็นอุดมการณ์ของประเทศชาติ

แต่ในโลกสมัยกลาง (The Middle Ages) การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายศาสนา ถ้าเป็นโลกตะวันตกการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในมือของพระคาทอลิก แต่ในโลกตะวันออกการศึกษาตกอยู่ในมือของพระภิกษุหรือพราหมณ์

การศึกษาในสมัยโบราณจึงเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนมาก

ปัจจุบันนี้ ในระดับโลก สหประชาชาติมีองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมที่เรียกว่ายูเนสโก (UNESCO) รับผิดชอบดูแลสนับสนุนการศึกษาทั่วโลก

ในระดับประเทศหรือระดับชาติ รัฐบาลกลาง และรัฐบาลประจำรัฐ หรือฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน่วยงานรับผิดชอบ การศึกษาโดยเฉพาะ อาจเป็นกระทรวงในนครหลวงหรือเทศบาลในจังหวัดหรือท้องถิ่น เป็นผู้รับผิดชอบให้ความดูแลหรือสนับสนุนการศึกษา

นอกจากนี้ บางประเทศที่มีความเจริญสูง ยังมีหน่วยงานของตน รับผิดชอบส่งคนไปช่วยประเทศที่ยังด้อยพัฒนา จัดการศึกษาในประเทศนั้น ๆ อีกด้วย เช่น หน่วยสันติภาพอาสา (Peace Corps Volunteers) ของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ประเทศชาติคืออะไร ?

ประเทศคือหน่วยการเมืองหน่วยหนึ่ง ซึ่งมีรัฐบาลและมีขอบเขตประเทศอันแน่นอน แม้จะมีชนกลุ่มน้อยปะปนอยู่ด้วย และชนกลุ่มน้อยดังกล่าว ยังไม่ยอมรับว่า ตนเป็นคนชาติเดียวกับคนส่วนใหญ่ บนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่ก็ตาม

ประเทศชาติ เป็นประเทศ หรือชาติได้ เพราะมีพลเมืองที่มีสายเลือด เป็นชาติหรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน รวมกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ของพลเมืองภายในประเทศ

พลเมืองกลุ่มใหญ่นี้พูดภาษาเดียวกัน นับถือศาสนาและมีประเพณี และวัฒนธรรมเดียวกันเป็นส่วนใหญ่

แต่ไม่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว อย่างเดียวกันหมด ก็รวมกันเป็นประเทศหรือชาติได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ความขัดแย้งในชาติย่อมมีอยู่เสมอเป็นธรรมดา

ดังนั้นประชาชนส่วนใหญ่ในชาติ จำเป็นที่จะต้องได้รับการสั่งสอนหรือฝึกอบรม ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความจงรักภักดีต่อชาติหรือประเทศอันเป็นที่อยู่อาศัยของตนร่วมกัน

มิฉะนั้น ความแตกต่างในสายเลือด ภาษา ศาสนา และประเพณี อาจทำให้ประเทศหรือชาตินั้น ๆ แตกแยกจากกันได้

หรืออาจเพียงรวมกันอยู่เป็นประเทศ หรือชาติ ตามกฎหมายเท่านั้น แต่ในทางที่เป็นจริง พลเมืองหาได้มีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินอันเป็นที่อยู่อาศัยร่วมกันไม่

ถ้าเป็นเช่นนี้ เมื่อใดมีศัตรูนอกประเทศมารุกราน ประเทศหรือชาตินั้น ๆ ซึ่งขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขาดความจงรักภักดีของพลเมือง ต่อแผ่นดินอันเป็นที่อยู่อาศัยร่วมกัน อาจแตกสลาย ไม่อาจดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้ และสูญสภาพของประเทศหรือชาติไปในที่สุดก็ได้

การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญ ต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในชาติ

การศึกษาช่วยวางรากฐานของชาติ โดยนำความรู้ความเป็นไปในอดีต มาผสมผสานกับปัจจุบัน เพื่อวางพื้นฐานอนาคตของชาติ ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

การศึกษานำเอาประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ เพื่อสร้างชาติ สร้างประเทศของวีรบุรุษ วีรสตรีของชาติ มาถ่ายทอดให้อนุชนรับรู้จะได้มีความภาคภูมิใจ และทรนงในเอกราชของชาติของตน

การศึกษาถ่ายทอดค่านิยม ทัศนคติ วัฒนธรรม และอารยธรรมของบรรพบุรุษให้แก่อนุชน

การศึกษาให้ความรู้ในการประกอบอาชีพทุกด้าน และให้การฝึกอบรม วิธีการดำรงความเป็นชาติ เป็นประเทศ แก่อนุชน เพื่อประเทศชาติจะดำรงอยู่ตลอดไปในอนาคต

การศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ต่อความอยู่รอดปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ

ยิ่งกว่านั้นการศึกษายังช่วยดำรงค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อในศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีของชาติไว้ และช่วยดำรงรูปแบบของสังคมและวิธีการปกครองบ้านเมือง

ไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ตามวิถีทางประชาธิปไตย หรือการปกครองแบบใด ๆ ก็ตาม ทุกประเทศล้วนแต่ได้ใช้การศึกษา เป็นเครื่องมือเพื่อการนี้ทั้งสิ้น

๖. การศึกษากับปัญหาด้านศีลธรรม

โรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่ให้การศึกษาที่สำคัญที่สุด นอกจากมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมและประเทศชาติดังได้กล่าวมาแล้ว ยังมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อปัญหาด้านศีลธรรมของพลเมืองในชาติ

โรงเรียนเป็นตัวแทนของสังคม ในการวัดหรือประเมิน และคัดเลือกสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ เพราะโรงเรียนเป็นผู้อบรมจิตใจอนุชนให้รู้ว่า เขาจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ หรือข้อกำหนด ของค่านิยม หรือวัดหรือเลือกว่า อะไรคือความดีและอะไรคือความชั่ว โรงเรียนสั่งสอนอบรมให้เด็กละชั่วและประพฤติดี ตามเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่สังคมต้องการ

การศึกษา ส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการปรับตัว ซึ่งชี้นำให้สมาชิกของสังคม ที่มารับการศึกษา รู้จักปรับตัวให้กับสังคม หรืออยู่ในสังคมได้ โดยสันติและมีความสุข ไม่เป็นภัยต่อสังคม และไม่เป็นภัยต่อตนเอง

แต่การศึกษา มิใช่กระบวนการที่จะทำให้คนเป็นทาส เพราะการศึกษา มิได้สอนให้คนคอยแต่รับเอาไว้ปฏิบัติตาม แต่เพียงถ่ายเดียว การศึกษาสอนให้คนรู้จักเลือกโดยใช้เหตุผลในการเลือกและเลือกด้วยความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและสังคม ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการเลือกในสิ่งใดหรือในเรื่องใด

ส่วนเกณฑ์ในการเลือกนั้น โรงเรียนย่อมชี้นำให้เห็นว่า สิ่งใดควรจะเป็นสิ่งที่น่าเลือก หรือไม่ควรเลือก พร้อมด้วยการให้เหตุผล ให้เด็กพิจารณาเอาเอง อย่างไรก็ตามครูย่อมไม่ให้หลักเกณฑ์ ที่ขัดต่อระบบวัฒนธรรม และระบบการเมือง ที่สังคมต้องการ

โอกาสในการใช้เหตุผลพิจารณา ก่อนการเลือก ที่โรงเรียนให้แก่เด็ก ทำให้เด็กรู้จักพิจารณาและรู้จักวิจารณ์ ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นทั้งผู้ปกป้อง พิทักษ์การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่สังคมต้องการ และเป็นผู้วิจารณ์สังคมด้วยพร้อม ๆ กันไป

ในระดับโรงเรียน การวิจารณ์อาจมีขอบเขตจำกัด แต่ในมหาวิทยาลัยย่อมมีอิสรเสรีมากกว่า และมีการวิจารณ์กัน ทุกแง่ทุกมุมอย่างกว้างขวาง ดังนั้น บางทีสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้มาก

ตราบใดที่การขัดแย้งนั้น เป็นไปในทางพัฒนาสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น ก็ไม่เป็นการเสียหาย แต่ถ้าการขัดแย้งเป็นไปเพื่อทำลายสังคมให้ย่อยยับไป ก็ย่อมไม่ถูกต้องตามหลักการที่ว่า

"การศึกษาเป็นเครื่องมือของสังคม เพื่อธำรงสังคมให้คงอยู่ตลอดไป"

แต่มิได้หมายความว่า สังคมจะต้องอยู่อย่างเดิมเสมอไป โดยไม่พัฒนาเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นตามสมควร และตามสภาพการณ์ของโลก

เราก็ได้แต่หวังว่า การศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่สร้างสรรค์สังคมและดำรงสังคมไว้ในทางที่ดีตลอดไป โดยไม่ทำลายสังคมเท่านั้นในปัจจุบันนี้

7. การศึกษากับเหตุผล

คนในยุคใหม่ย่อมเรียนรู้จากงานของคนในยุคเก่า อาจจะโดยไม่รู้ตัวเมื่อเรายังเป็นเด็ก ขณะที่รับการศึกษาในระดับประถมและมัธยมแต่จะรู้ตัวมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับในมหาวิทยาลัย และในระดับการศึกษาที่สูงมาก ๆ

บางทีงานของคนรุ่นเก่า ถูกบิดเบือนหรือปรุงแต่ง ให้แตกต่างออกไปจากเดิมบ้างก่อนที่คนรุ่นใหม่จะนำมาให้ศึกษากัน แต่ลักษณะงานก็ยังคงมีรูปแบบอย่างเดิมเป็นส่วนใหญ่

กระบวนการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมในวงการศึกษานั้น เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเพราะมีตัวการหลายอย่างมาเกี่ยวข้อง เช่นสติ ปัญญา จิตใจ และเหตุผล

มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานตรงที่มีความคิด และรู้จักหาเหตุผล ประกอบความคิด ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกสิ่งใดเอามาจดจำ

การหาเหตุผลของมนุษย์ เป็นกระบวนการซับซ้อน เกี่ยวข้องกับจินตนาการและการนึกรู้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่แปรสภาพสิ่งที่ได้พบเห็นให้ไกลออกไปยังสิ่งที่มองเห็นไม่ได้หรือปราศจากตัวตน

ศาสนาจะกลายเป็นไสยศาสตร์ ถ้าขาดเหตุผล และศิลปจะกลายเป็นสิ่งไร้ค่า ถ้าขาดเหตุผลเช่นเดียวกัน

เมื่อใดโรงเรียนละเลยการฝึกอบรมให้คนใช้เหตุผล เมื่อนั้นโรงเรียนกำลังทำลายมนุษยธรรม

การเรียนรู้ มีความหมายลึกซึ้งกว่าการจดจำสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่หมายถึงการที่จะเรียนรู้ให้งอกงามกว่าเดิม ในสิ่งที่ได้พบเห็น

หมายถึง การพัฒนาวิญญาณ ขยายความนึกคิดให้กว้างไกล ถามคำถามที่อาจหาญ และแสวงหาคำตอบที่เป็นสัจธรรม เพื่อความเข้าใจอันถ่องแท้ของผู้เรียน

เหมือนที่ชาวกรีกโบราณเคยเรียนรู้มาแล้ว ชาวกรีกเอาเหตุผลมาแปรรูปเป็นคณิตศาสตร์ และต่อมาชาวโลกเอาคณิตศาสตร์ เป็นฐานสร้างวิทยาศาสตร์ขึ้นมา

จากการวัดง่าย ๆ **ไอน์สไตน์** (Einstein) สร้างสูตรเอกภาพของจักรวาล (The Unity of the Universe)

จากเครื่องมือง่าย ๆ ในการเรียนรู้จากหัตถกรรม มนุษย์ดัดแปลงมาเป็นจรวดนำวิถี (missiles)

เหตุผลพัวพันกับวัตถุ ซับซ้อนมากขึ้น จนกลายเป็นสมมุติฐานต่าง ๆ หรือเป็นทฤษฎีต่าง ๆ มาก ๆ เข้าก็ย่อมมีผิดมีพลาดได้ แต่เราจะหาความจริงหรือสัจธรรมไม่ได้เลย ถ้าเรากลัวความผิดพลาด

การใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง บางทีก็ไม่อาจเปิดเผยความจริงใด ๆ ออกมาให้ปรากฏได้ เพราะบางทีผลออกมามีแต่ความบกพร่องผิดพลาด

ดังนั้นโรงเรียนควรทราบไว้ว่า ในการหาเหตุผลหรือสอนให้คนมีเหตุผลบางทีก็อาจมีความบกพร่องผิดพลาด ไม่เกิดผลดีเท่าที่โรงเรียนต้องการได้ แต่โรงเรียนจะต้องดำเนินการต่อไป ไม่ทอดทิ้งการให้ใช้เหตุผลเสีย

การหาเหตุผลจนใกล้สัจธรรม บางทีก่อให้เกิดศาสดาผู้ยิ่งใหญ่หรือก่อให้เกิดนักวิทยาศาสตร์ ผู้พบสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อโลก

แต่บางทีก็ทำให้บางคน ติดคุกติดตาราง เป็นนักโทษการเมืองไปได้เหมือนกัน

แต่นั้นไม่ได้หมายความว่าจะต้องเผาตำรา และเลิกให้เสรีภาพแก่การใช้ความคิดหาเหตุผล

บางคราวโรงเรียนอาจต้องสอนตามหลักสูตรที่ทางราชการกำหนด แต่โรงเรียนก็ยังมีโอกาสสอนให้นักเรียนใช้ความคิด ประกอบบทเรียนตามหลักสูตรนั้น ๆ อยู่เสมอ ถ้าโรงเรียนต้องการจะทำ และถ้าโรงเรียนมั่นใจว่าการศึกษาต้องใช้เหตุผล

การศึกษาที่ขาดเหตุผลก็ไม่ใช่การศึกษาเท่านั้นเอง

๘. รัฐศาสตร์การศึกษา

รัฐศาสตร์การศึกษา คือ วิชาว่าด้วยวิธีจัดการศึกษาตามแนวทางของรัฐศาสตร์ หรือตามแนวทางในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งนักปกครองต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป และในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้เกิดขึ้นในประชากรของชาติ ที่เรียกว่าความสามัคคีกลมเกลียวกัน หรือเอกภาพของชาติ

พร้อมกันนั้น นักปกครองจำเป็นต้องสร้างสันติสุข ให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง จึงต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือฝึกอบรมสั่งสอนให้ประชากรของประเทศ เคารพกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม ของชาติบ้านเมือง เพื่อรักษาสังคมให้มีความสุขสงบสันติ มีความผูกพันซึ่งกันและกันโดยธรรม

รัฐศาสตร์การศึกษา เป็นวิชาว่าด้วย วิธีใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาการเมือง ตามระบอบประชาธิปไตย ให้กลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ โดยนักการเมืองซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายการเมือง จะต้องกำกับดูแลการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายทางการเมืองของชาติ

โดยให้ประชากรของชาติมีความรู้ความเข้าใจ และมองเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมือง มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเมือง ในฐานะที่เป็นพลเมืองดีของชาติ

ประชาชนทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อความเจริญพัฒนา ของชาติบ้านเมืองด้วยตนเอง เท่าที่ขีดความสามารถส่วนตน และโอกาสที่จะเอื้ออำนวย

ในด้านประเทศชาติ ประเทศชาติจะดำรงความเป็นประเทศชาติ ที่มั่นคงแข็งแรงยั่งยืนอยู่ได้ ต้องมีองค์ประกอบสำคัญที่สุด อย่างน้อย 4 อย่าง คือ :-

1. พลเมืองหรือราษฎร (Population)

พลเมืองหรือราษฎรของประเทศจะต้องมีทั้ง **"จำนวน"** และ **"คุณภาพ"** เหมาะสม โดยพลเมืองเกินกว่า 80% มีเชื้อชาติเดียวกัน ใช้ภาษาเดียวกัน หรือมีภาษากลางใช้ร่วมกัน และมีภาษาเขียนเหมือนกัน ทำให้รู้เรื่องเข้าใจกันโดยง่าย

หากมีภาษาถิ่นก็เป็นภาษาเดียวกัน คงต่างแต่สำเนียงหรือคำของท้องถิ่นบางคำเท่านั้น ในการให้การศึกษา ใช้ภาษากลางเป็นเครื่องมือสอน เพื่อทำให้ใช้ภาษาเดียวกันทั้งประเทศ

มีเอกลักษณ์หลายอย่างประจำชาติของตนเอง ผิดแผกออกไปจากชาติอื่นเรียกว่า **"วัฒนธรรม"** หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกัน โดยคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ต้องมีกลุ่มผู้นำช่วยกันพิทักษ์รักษา วัฒนธรรมประจำชาติไว้มิให้เสื่อมสูญรวมทั้งศิลปะต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ จะต้องมีและรักษาไว้ตลอดไป ไม่ว่าจะย้ายถิ่นไปอยู่ที่ใดก็ตาม

หากสิ่งดังกล่าวแตกต่างกันอาจรวมกันเป็นประเทศชาติได้ต่อเมื่อรวมเป็นสาธารณรัฐ ต่างรัฐมีอิสระ แต่ไม่มั่นคงเท่ากับประเทศชาติ ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และศิลปะ

ทางที่ดีควรรักษา **"ศาสนา"** อย่างเดียวกันไว้ ในคนส่วนมากของประเทศด้วยเพราะศาสนาสร้างจิตใจ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งอื่นล้วนสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัตถุเปลี่ยนได้ง่าย

ขอได้โปรดนึกถึงสภาพของประเทศไทยของเราเอง ว่าเรามีดังกล่าวดีพอหรือไม่ สิ่งใดที่ยังไม่ดี เราต้องช่วยกันแก้ไข สิ่งใดที่ดีอยู่แล้ว ก็จะต้องช่วยกันพิทักษ์รักษาไว้

อย่ายอมให้มีการทำลายความเป็น **"เชื้อชาติไทย"** จนเป็นลูกผสมหมดสิ้น อย่ายอมให้มีการแยกศาสนากัน จนไม่มีสายสัมพันธ์ทางใจเหลืออยู่ อย่ายอมให้ภาษาของคนต่างชาติ กลืนภาษาไทย จนเห็นเป็นของต่ำที่ไม่มีใครพูดคำไทย และอย่ายอมให้ต่างชาติ ครอบงำวัฒนธรรมและศิลปะของไทย จนไม่มี **เอกลักษณ์ไทย** เหลืออยู่

ในขณะเดียวกัน จะต้องสร้าง **"คุณภาพ"** ของคนเชื้อชาติไทยให้มีขึ้นให้จงได้ ทั้งในด้านศิลปศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี แพทยศาสตร์และอื่น ๆ

อย่าให้มีใครดูหมิ่น เมื่อทราบว่าเป็น **"ลูกไทย"** เพราะมีแต่ความโง่ ไม่มีความรู้ใด ๆ สูงพอสมควรที่จะเป็นพลเมืองดีของชาติได้

อย่ายอมให้มีใครดูหมิ่นว่า **"ลูกไทย"** เป็นได้แต่ **"ลูกจ้าง"** ทั้งนี้ต้องช่วยกันให้ **"การศึกษา"** ให้เพียงพอ

องค์ประกอบสำคัญอย่างแรกของประเทศชาติ ที่จะดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังที่กล่าวมาแล้วคือ พลเมืองหรือราษฎร ซึ่งจะต้องมี "จำนวน" และ "คุณภาพ" เหมาะสม และต้องมีเชื้อชาติเดียวกัน ไม่ควรต่ำกว่า 80% ไม่ใช่มีแต่ลูกผสม หรือคนโอนสัญชาติเกินครึ่งประเทศ ส่วนพลเมืองหลัก กลับถูก "คุมกำเนิด" เสียกระทั่งเหลือน้อยที่สุด หรือปล่อยทิ้งไว้ให้มีการศึกษาต่ำ เป็นแต่ลูกจ้างได้อย่างเดียว

นอกจากนี้ควรมีศาสนาเดียวกัน จะได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางจิตใจ ถ้าเข้ารีดเป็นศาสนาอื่น ต่าง ๆ กันมากเข้า ความแตกแยกย่อมเกิดขึ้นได้ อย่างที่เห็นรบราฆ่าฟันกัน ในหลายประเทศขณะนี้

วัฒนธรรมและศิลปะ ก็ควรมีเอกลักษณ์ของชาติ ไม่ปล่อยให้วัฒนธรรมและศิลปะต่างชาติ ครอบงำ จนขาดเอกลักษณ์ประจำชาติ พลเมืองของชาติไม่ว่าไปอยู่ที่ใดต้องนำวัฒนธรรมและศิลปะนั้นไปด้วย

ภาษาประจำชาติ ต้องเป็นภาษาเดียวกัน และใช้ภาษากลางประจำชาติสอนหนังสือ ทุกสถานศึกษา เพื่อให้คนทุกท้องถิ่น รู้และใช้ภาษาประจำชาติ ได้เหมือนกันหมด แม้จะมีภาษาถิ่นใช้อยู่ก็ไม่เป็นไร

ขนบธรรมเนียมประเพณีประจำชาติ ต้องพิทักษ์รักษาไว้ โดยมีกลุ่มผู้นำช่วยประสานและนำทาง ถ้ามีพระมหากษัตริย์ที่เป็นที่รักเคารพสักการะ ในฐานะประมุขของประเทศด้วย จะดีกว่ามีแต่ผู้นำที่เปลี่ยนแปลงอยู่สมอ ไม่ว่าจะตามวาระหรือไม่ก็ตาม โดยเฉพาะสำหรับประเทศชาติที่ยังเล็ก ไม่เจริญมากพอกับสถานการณ์ของโลก

ที่สำคัญอีกอย่างคือ ความรักชาติ จะต้องมีในจิตสำนึก ของพลเมืองหรือราษฎรทุกคน ความรักชาติดังกล่าว จะต้องช่วยให้พลเมืองเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ด้วย

องค์ประกอบดังกล่าว สอนได้ อบรมได้ การศึกษาจึงสำคัญที่จะสร้างเรื่องอย่างนี้

2. พื้นที่และอาณาเขตประเทศ (Territory)

พื้นที่และอาณาเขตประเทศจะต้องกว้างพอเหมาะกับจำนวนพลเมือง และมีพื้นที่ว่าง รอรับการเพิ่มของพลเมืองได้ตามสมควร พรมแดนซึ่งเป็นอาณาเขตประเทศต้องให้นานาชาติยอมรับ และควรมีธรรมชาติเป็นรั้วจึงจะดี เช่น เทือกเขาสูง ทะเล ป่าทึบ แม่น้ำใหญ่ ฯลฯ

ทรัพยากรธรรมชาติ ควรมีมากอย่าง และหาได้เสมอ มีการอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังตามควร แต่ไม่อนุรักษ์จนฉุดรั้งความเจริญของประเทศชาติ ถ้าทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย พลเมืองจะต้องมีการศึกษา ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ตลอดจนศาสตร์ในการจัดการบริหารธุรกิจ อย่างดีเพื่อชดเชย

ภูมิอากาศของประเทศชาตินั้น ๆ มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนความเจริญด้านต่าง ๆ เพราะสะดวกในการทำมาหากิน ถ้าภูมิอากาศไม่เอื้ออำนวย พลเมืองต้องมีการศึกษา ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดี จึงจะชดเชยกันได้ ทั้งนี้อยู่ที่นโยบายและวิธีการระยะยาว ของคณะผู้บริหารประเทศ

ที่ตั้งของประเทศ มีส่วนช่วยให้มั่นคงได้มาก ถ้ารอบข้างมีแต่ชาติที่เป็นศัตรู ผูกมิตรกันไม่ได้ กำลังอำนาจของชาติหรือกองทัพแห่งชาติ ต้องแข็งแรงพอที่จะป้องกันประเทศชาติได้ จะหวังให้มิตรต่างชาติที่อยู่ไกลช่วยอย่างเดียวคงไม่ได้

อย่างไรก็ตาม นโยบายด้านต่างประเทศ และวิธีการต่างประเทศช่วยได้มาก ถ้าที่ตั้งของประเทศมีแต่ศัตรูรอบข้าง

3. รัฐบาลหรือองค์การปกครองประเทศชาติ (Government)

ในที่นี้ไม่หมายถึงคณะรัฐมนตรี ซึ่งคนส่วนมากชอบเรียก **“รัฐบาล”** ทำให้เข้าใจผิดในทางการเมืองและการปกครอง

ในรัฐธรรมนูญของไทย ไม่มีคำว่า **“รัฐบาล”** แต่ใช้คำว่า **“คณะรัฐมนตรี”** ซึ่งหมายถึงเพียงฝ่ายบริหาร องค์การเดียวเท่านั้น

องค์การปกครองประเทศชาติ เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด ในการดำรงอยู่อย่างมั่งคงของชาติ องค์การดังกล่าวประกอบด้วย กลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนพลเมือง หรือราษฎรทั้งชาติ 3 กลุ่ม ทำหน้าที่หลัก 3 อย่างคือ **การบริหาร การออกกฎหมาย** และ **การวินิจฉัยปัญหาสังคม หรือคดีความตามกฎหมาย**

องค์การทั้ง 3 อย่างของไทย เป็นองค์การที่เรียกว่า **“ราชการ”** ซึ่งมี 2 ฝ่าย คือ **ฝ่ายการเมือง** และ **ฝ่ายประจำ**

ฝ่ายประจำ ได้แก่ ข้าราชการพลเรือน ทหาร และตำรวจ

ฝ่ายการเมือง ในด้านการบริหาร และการออกกฎหมาย ควรเป็นบุคคลที่มาจากการเลือกตั้ง จากพลเมืองหรือราษฎร

แต่ของไทยมีทั้งจากการเลือกตั้ง และการแต่งตั้ง เพราะบ้านเมืองยังไม่เจริญพอ และราษฎรส่วนใหญ่ยังมีการศึกษา และมีความรับผิดชอบ ไม่เพียงพอ

ดังจะเห็นชัดจากการรับเงินเพื่อไปเลือกตั้ง หรือเรียกร้องสิ่งของจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง ทำให้ผู้ได้รับเลือกตั้งต้องควักเงินใช้จ่ายมากเกินควร เป็นสาเหตุสำคัญให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือคอรัปชั่นทั่วไป นั่นคือราษฎรคอรัปชั่นเสียเอง ตั้งแต่วันเลือกตั้ง

คงมีแต่ฝ่ายวินิจฉัยคดีความตามกฎหมาย หรือตุลาการเท่านั้นที่ให้เลือกตั้งพวกเดียวกันเอง ทำหน้าที่บริหารกิจการของตนเองโดยอิสระ ไม่ต้องให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาเลือกด้วย ฝ่ายนี้ทำงานมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลดีที่สุด เหนือทุกฝ่ายในปัจจุบัน

อำนาจในการปกครองประเทศชาตินั้น รัฐธรรมนูญไทยเรียกว่า **"อำนาจอธิปไตย"** ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้มาจากปวงชนชาวไทย

เราปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ รัฐธรรมนูญไทยจึงกำหนดให้ พระมหาษัตริย์ทรงใช้อำนาจในการปกครองประเทศ ในด้านการออกกฎหมายทางรัฐสภา ในด้านบริหารทางคณะรัฐมนตรี ในด้านตุลาการ หรือการวินิจฉัยปัญหาสังคม หรือคดีความทางศาล

พระมหากษัตริย์ไทยจึงต้องทรงเกี่ยวข้องกับการเมืองและการปกครองตามรัฐธรรมนูญ

องค์ประกอบของความเป็นประเทศชาติ ที่มั่นคง 3 อย่างแรกที่กล่าวถึงไปแล้วคือ

1. **พลเมืองหรือราษฎร** ซึ่งต้องมีจำนวนและคุณภาพเหมาะสมมีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และศิลปะ อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างเดียวกันมากที่สุด
2. **พื้นที่และอาณาเขตของประเทศ** นานาชาติรับรองไม่มีศัตรูประชิดพรมแดน ถ้าไม่เป็นดังกล่าว กำลังอำนาจ หรือกองทัพแห่งชาติต้องแข็งแกร่งเป็นพิเศษ
3. **รัฐบาลหรือองค์การปกครองประเทศ** ซึ่งหมายถึงองค์การราชการ สำคัญทั้ง 3 ฝ่าย คือ **ฝ่ายบริหาร ฝ่ายออกกฎหมาย หรือนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ**

มิใช่หมายถึงเพียง **"คณะรัฐมนตรี"** เพียงอย่างเดียว ที่มักจะเรียกกันง่าย ๆ ว่ารัฐบาล ทั้ง ๆ ที่รัฐธรรมนูญของไทย ไม่ใช้คำว่ารัฐบาลเลย

คำว่ารัฐบาลในที่นี้หมายถึงองค์การปกครองประเทศทั้ง 3 ฝ่าย จะต้องมั่นคงและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลดีต่อราษฎร

องค์ประกอบสำคัญสุดท้าย ซึ่งมีความสำคัญไม่เป็นสุดท้ายเลย คือ

4. เอกราชในการมีและใช้อำนาจอธิปไตย (Independence and Sovereignty)

การใช้อำนาจของรัฐบาล ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ไม่มีประเทศหรือชาติอื่นมีอำนาจเหนือ

ความเป็นประเทศชาติ จะสิ้นไปทันทีที่กลายเป็นอาณานิคมของประเทศหรือชาติอื่น

นานาชาติถือว่า ประเทศใดไม่มีสิทธิ์ ดำเนินการระหว่างประเทศโดยเสรี ต้องฟังคำสั่งของชาติอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติที่เป็นนายหรือเป็นเพียงมิตร แต่ที่แท้คือนาย หมดสิ้นความเป็นประเทศชาติไปแล้ว ดังนั้นอิสรภาพและเอกราช ในการดำเนินกิจการต่างประเทศสำคัญมาก

อย่างไรก็ตาม มีหลายประเทศที่เป็นเอกราชแต่เพียงในนาม เพราะไม่มีอิสระเนื่องจากมีกองทัพของชาติอื่น ตั้งฐานทัพในประเทศนั้นทำให้ต้องฟังคำสั่งประเทศที่มีฐานทัพในประเทศของตน

บางประเทศเป็นหนี้ประเทศอื่นมาก เกือบไม่มีโอกาสชำระหนี้คืนได้ จึงตกอยู่ใต้อิทธิพลของประเทศเจ้าหนี้ ประเทศไทยปัจจุบันใกล้จะอยู่ในสภาพนี้ ซึ่งเป็นการเสียเอกราชอย่างหนึ่งที่นักการเมืองชุดใหม่ จะต้องแก้ไขให้ได้เร็วที่สุด

ความอิสระในการใช้อำนาจรัฐ ปกครองบ้านเมืองของรัฐบาลเป็นเอกราชภายในอย่างหนึ่งที่สำคัญมาก คือคณะรัฐมนตรีต้องมีอำนาจในการบริหารแท้จริง ถ้าคณะรัฐมนตรีต้องดูว่า ทหารจะเอาอย่างไรแสดงว่ารัฐบาลไม่มีเอกราช

หรือในสภาผู้แทนราษฎร บรรดาผู้แทนราษฎรไม่มีเสรีภาพในการดำเนินกิจการของสภา เพราะตกอยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าของเงินที่ทุ่มให้เพื่อบีบบังคับให้ผู้แทนราษฎรออกเสียงลงคะแนนตามที่เจ้าของเงินสั่ง ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่มีเหตุผลควบคุมการยกมือ แต่เจ้าของเงินที่จ่ายให้ผู้แทนราษฎรคือเหตุผล อย่างนี้ถือว่าเอกราชภายในสูญไปแล้วเช่นเดียวกัน

อำนาจอธิปไตย หรืออำนาจทั้ง 3 อย่าง คืออำนาจบริหาร อำนาจออกกฎหมาย หรือนิติบัญญัติ และอำนาจวินิจฉัยคดี หรืออำนาจตุลาการ ถ้าหมดอิสระ ย่อมถือได้ว่าประเทศชาตินั้น ขาดเอกราชภายใน ประเทศชาตินั้นจะไม่มีความมั่นคงใด ๆ เหลืออยู่คงรอวันหายนะเท่านั้น

สรุปได้ว่า ประเทศหรือที่รัฐดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ต้องมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อยที่สุด 4 ประการ ทุกประการต้องมีความเหมาะสมกับประเทศ หรือรัฐ หรือชาตินั้น ๆ คือ

1. **พลเมืองหรือราษฎร** (Population)
2. **พื้นที่และอาณาเขต** (Territory)
3. **รัฐบาล หรือองค์การปกครองประเทศทั้งหมด** (Government)
4. **เอกราชในการมีและใช้อำนาจอธิปไตย** (Independence and Sovereignty)

อำนาจในการปกครองประเทศ คือสิ่งที่เรียกกันว่า **"การเมือง"**

นักการเมืองเป็นผู้ใช้อำนาจนั้น

มีข้าราชการประจำเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบาย หรือตามเป้าหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาของประเทศชาติและประชาชน

คณะนักการเมือง ที่ได้รับคะแนนเสียงส่วนใหญ่จากประชาชนในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อได้เป็น **"คณะรัฐมนตรี"** เป็นผู้กำหนด

การเมือง หรืออำนาจในการปกครองประเทศ มีลักษณะผิดแผกกันออกไปแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน ประเทศใดจะเอาอย่างประเทศอื่นทั้งหมด ย่อมไม่เหมาะสมกับประเทศของตน

จึงมีการเมืองเป็น **"ลัทธิ"** หรือ **"หลักการ"** ต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง ที่นิยมกันมาก คือ "ลัทธิประชาธิปไตย" ที่ถือว่าอำนาจอธิปไตย หรืออำนาจในการปกครองประเทศมาจากปวงชน หรือจากราษฎรทั้งประเทศ โดยส่วนรวม มิใช่กลุ่มใด หรือคนใดโดยเฉพาะ

ประเทศใดปกครองด้วย ลัทธิประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มิใช่เป็นประชาธิปไตยแต่ในนาม องค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 15 ประการ จะต้องมีและปฏิบัติโดยองค์การปกครองประเทศทุกสาขา คอยดูแล คือ

1. การเลือกตั้งโดยเสรี สุจริต ยุติธรรม ไม่คดโกง หรือทำลายเสรีภาพของราษฎร ด้วยอำนาจเงิน หรืออำนาจอย่างอื่น

2. เสรีภาพ และความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนอย่างอื่นทุกสาขา

3. เสรีภาพของพรรคการเมืองและเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองโดยสันติโดยสงบเรียบร้อย และไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ

4. เสรีภาพในการนับถือศาสนา และปฏิบัติตามลัทธิศาสนา โดยความสงบเรียบร้อย และไม่เป็นภัยต่อเอกภาพของประเทศชาติ

5. เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น อย่างมีเหตุผลและด้วยความรับผิดชอบ

6. ความเสมอภาค ที่จะได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย ในเรื่องต่าง ๆ โดยทั่วกัน

7. สิทธิที่จะโต้แย้งรัฐบาล อย่างมีเหตุผล และด้วยความรับผิดชอบ

8. สิทธิที่จะเลือกงานทำได้โดยเสรี ไม่มีการบังคับใช้แรงงานโดยมิชอบ

9. สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงานเสรี และจัดตั้งสมาคมต่าง ๆ ตามกฎหมายที่เป็นธรรม

10. สิทธิในการเดินทางในประเทศ โดยเสรี ไม่มีการจำกัดที่อยู่อาศัยโดยมิชอบ

11. สิทธิในการเดินทางออกนอกประเทศ ชั่วคราว หรือถาวร

12. สิทธิที่จะได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเองทุกด้าน

13. อิสรภาพ พ้นจากความหวาดกลัว ต่อภัยจากข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

14. สิทธิในการครอบครอง ทรัพย์สินอันเป็นของตนเอง

15. มีรัฐบาลที่เป็นของประชาชน เลือกตั้งโดยประชาชน และบริหารงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อคนใดหมู่ใด คณะใดหรือพรรคการเมืองใด

ในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้นพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ตามคำกราบถวายบังคมทูลแนะนำของประธานรัฐสภาหลังจากประธานรัฐสภา หารือรัฐสภาและทราบแน่แล้วว่า ใครคือผู้มีเสียงข้างมากในรัฐสภา

นายกรัฐมนตรีจะมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ในเมื่อมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นพระประมุขของชาติ ไม่ได้ เพราะการเลือกตั้งดังกล่าวคือ การเลือกตั้ง **"ประมุขของชาติ"** คล้ายการเลือกตั้ง **"ประธานาธิบดี"** ในระบอบประชาธิปไตย แบบสาธารณรัฐนั่นเอง

แต่มีคนที่ต้องการทำลาย สถาบันพระมหากษัตริย์ แนะนำเสมอให้เลือกตั้งนายกรัฐมนตรี โดยตรงโดยประชาชนทั้งประเทศ เพื่อให้นายกรัฐมนตรีในลักษณะของประธานาธิบดี อ้างในภายหลังได้ว่า เขาคือประมุขของชาติทำนองเดียวกับประธานาธิบดี แห่งสหรัฐอเมริกา

พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย แบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ มิได้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ มากมายอะไรเลย แต่พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความมั่นใจของประชาชนทั้งประเทศว่า ประชาชนจะได้รับการดูแล ให้ได้รับประโยชน์สุขอย่างเป็นธรรมโดยพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งสิทธิ์ ที่จะได้รับการปรึกษาหารือ จากนายกรัฐมนตรี หรือรัฐบาล เมื่อมีเรื่องใดสำคัญมาก อาจกระทบกระเทือนประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพสกนิกรของพระองค์

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งสิทธิ์ ที่จะสนับสนุนรัฐบาล ถ้าทรงเห็นว่ารัฐบาลทำงานเป็นผลดี ต่อประชาชนส่วนใหญ่ หรือพระองค์อาจทรงสนับสนุนรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ เพื่อความผาสุก ของประชาชนส่วนใหญ่หรืออาจทรงสนับสนุนรัฐบาล ด้วยการทรงให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่กำลังได้รับความทุกข์

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งสิทธิ์ที่จะทรงตักเตือนรัฐบาล เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าการทำงานของรัฐบาล อาจกระทบกระเทือนประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่

ในระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาตินั้น รัฐบาลมีสิทธิ์อยู่แล้ว ที่จะ **"ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ"** ตามพระราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์ แสดงว่าพระมหากษัตริย์มิได้ทรงก้าวก่ายกิจการใด ๆ ของรัฐบาล ตรงกันข้าม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเพียงที่พึ่งสูงสุดของประชาชน ทรงได้รับความไว้วางใจจากประชาชน และทรงเป็นที่เคารพสักการะของประชาชน ที่รัฐบาลจะต้องระมัดระวังไม่ทำอะไรที่ไม่ถูกไม่ควร อันอาจเป็นเหตุให้ประชาชนเดือดร้อน

ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ จึงดีกว่าระบอบประชาธิปไตยแบบมีประธานาธิบดี หรือมีนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน แบบประธานาธิบดีประชาชนจะหมดที่พึ่งเมื่อเดือดร้อน หรือเมื่อประมุขของชาติที่มาจากการเลือกตั้งทำชั่ว

ตัวอย่างที่ชัดที่สุดคือตัวอย่างของประเทศฟิลิปปินส์ ที่ยากมาก กว่าประชาชนจะเปลี่ยนประธานาธิบดี เฟอร์ดินานด์ อี. มาร์กอส เป็นผู้อื่นได้ แม้มีเลือกตั้ง ก็อาจคดโกงจนไม่อาจเปลี่ยนแปลงอะไรได้

แต่ประเทศไทยเมื่อมีภัยต่อประชาชน หรือเมื่อมีสถานการณ์มหาวิปโยคเช่น 14 ตุลาคม 2516 พระมหากษัตริย์ทรงเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ ทำให้บ้านเมืองอยู่รอดปลอดภัย ประชาชนพ้นจากสภาพมหาวิปโยคจลาจลได้

ในสภาวะของการเมืองที่สับสน ราษฎรขาดที่พึ่ง ราษฎรมีแต่พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่จะพึ่งได้ หาใช่นักการเมืองที่มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ใส่ตนไม่

จะเห็นได้ชัดว่า การเมือง มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อการดำรงอยู่ของประเทศชาติและการดำรงชีวิตของพลเมือง

ในบรรดางานหลักของการเมือง ซึ่งมีหลายอย่างนั้น **"การศึกษา"** เป็นงานสำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง

การศึกษากับการเมือง แยกออกจากกันไม่ได้ เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาการเมือง และการเมืองที่ดีจะต้องถือว่าการพัฒนาการศึกษาจำเป็นที่สุดที่จะต้องทำ

๙. รัฐศาสตร์การศึกษากับนักบริหาร

ความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบอบการปกครองและการเมืองในปัจจุบัน กลายเป็นความจำเป็นของประชาชนทุกคน นอกจากเพราะประชาชนต้องไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งแล้ว ประชาชนยังได้รับผลกระทบจากการปกครองและการเมืองเป็นประจำ การศึกษาเรื่องการปกครองและการเมือง จึงเป็นสิ่งที่ฝ่ายจัดการศึกษา จะเพิกเฉยละเลยอีกต่อไปไม่ได้

นักบริหารโดยเฉพาะนักบริหารการศึกษา ยิ่งต้องมีความรอบรู้ในเรื่องการปกครองและการเมือง อย่างลึกซึ้งเพียงพอที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชน และจะต้องมีศิลปะในการใช้ความรู้ ทางการปกครองและการเมือง พัฒนาการศึกษาที่ตนเองรับผิดชอบอีกด้วย

การศึกษาต้องสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในชาติ

การที่ผู้บริหารระดับสูง ของกระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ นั่งเฉยรอให้ใครก็ได้ที่ฝ่ายการเมืองยัดเยียดมาให้เข้ามาทำหน้าที่รัฐมนตรี ควบคุมดูแลการปฏิบัติหน้าที่ ในด้านการจัดการศึกษาโดยไม่กระทำการใด ให้พรรคการเมืองที่ร่วมเป็นรัฐบาลทราบปัญหาของการจัดการศึกษาหรือปัญหาอื่นที่อาจกระทบการจัดการศึกษา ทำให้ฝ่ายการเมืองไม่ทราบว่าควรจัดบุคลากรที่มีคุณลักษณะ หรือที่มีศักยภาพอย่างไร มาดูแลการจัดการศึกษา

รัฐมนตรีฝ่ายการศึกษาของไทย ในรอบหลายปีที่ผ่านมา จำนวนไม่น้อยเลยที่เป็นบุคคลที่ไม่มีประสบการณ์ หรือศักยภาพในการจัดการศึกษา เพียงพอที่จะเข้ามาแก้ปัญหาการศึกษา ที่หมักหมมมานานได้

การที่จะลงโทษว่า ฝ่ายการเมืองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา แต่เพียงฝ่ายเดียว จึงไม่น่าจะเป็นธรรมนัก

ถ้าผู้บริหารการศึกษา มองภาพการจัดการศึกษา อย่างนักรัฐศาสตร์ ซึ่งหมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยกิจการต่าง ๆ ของรัฐ รวมทั้งการจัดการศึกษา จะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ดำเนินการ ผู้บริหารการศึกษาของไทย คงจะหาหนทางพบปะนักการเมืองคนสำคัญของพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาล ก่อนการพิจารณาตัวบุคคลที่จะแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีฝ่ายการศึกษา เพื่อชี้แจงปัญหาการศึกษาปัจจุบันให้เขาทราบ

ทั้งนี้มิใช่การวิ่งเต้นเพื่อให้ตนเองได้เป็นใหญ่ หรือเพื่อได้หน้าได้ตาจะได้รับแต่งตั้งเป็นใหญ่เสียเอง

แต่ผู้บริหารการศึกษาระดับสูง ที่สูงพอจนไม่สนใจที่จะทำอะไรเพื่อตนเองอีกต่อไป ต้องการให้ฝ่ายการเมืองรู้และเข้าใจปัญหาการศึกษา จะได้จัดสรรบุคคลเข้ารับหน้าที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย และควบคุมดูแลการปฏิบัติตามนโยบาย ได้ตรงกับปัญหาการศึกษาที่แท้จริง เพื่อความเจริญขององค์การทางการศึกษา มิใช่เพื่อความเจริญส่วนตัวของบุคคลหนึ่งบุคคลใด เป็นพิเศษแต่อย่างใด

นักบริหารที่มีความเข้าใจวิชา **รัฐศาสตร์การศึกษา** น่าจะบริหารการศึกษาได้ดีกว่า นักการศึกษาที่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง **รัฐศาสตร์การศึกษา**

ดังนั้นการศึกษาวิชาว่าด้วย **รัฐศาสตร์การศึกษา** จึงมีความจำเป็น

แต่ก่อนนั้นเราคิดกันแต่เพียงว่า ถ้านักการศึกษามีความรู้เรื่อง **“เศรษฐกิจการศึกษา** *(Economics of Education)”* ประกอบเพียงอย่างเดียว น่าจะเป็นการเพียงพอ เพราะวิชาเศรษฐกิจการศึกษา ช่วยให้นักการศึกษารู้และเข้าใจเรื่องของเศรษฐกิจในส่วนที่สัมพันธ์กับการศึกษา น่าจะช่วยให้การจัดการศึกษาได้ผลดี

ความจริงเศรษฐกิจการศึกษา ช่วยได้แต่เพียงการพัฒนากำลังคนเพื่อสนองตอบตลาดแรงงานในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น

กำลังคนของตลาดแรงงานที่ขาดคุณภาพของความเป็นคนดี ในทางการเมืองของสังคมไม่อาจช่วยให้สังคมพัฒนาไปในแนวทางที่พึงประสงค์ของสังคมได้

ยิ่งเป็นกำลังคนที่ไม่รู้เรื่อง การเมืองหรือรัฐศาสตร์เลยด้วยแล้ว กำลังคนเหล่านี้จะไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งต่าง ๆ อย่างไร้ประสิทธิภาพ ทำให้สังคมได้คนชั่วมาเป็นผู้แทนราษฎร หรือแม้กระทั่งได้คนชั่วมาเป็นรัฐมนตรี บริหารกิจการต่าง ๆ ของชาติ ความล่มจมของชาติจึงมองเห็นได้ไม่ห่างไกลนัก

ขอให้ลองมองภาพของประชาชนจำนวนไม่น้อย ที่ยังหลงอยู่กับความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ พากันไปหา "หมอน้อย" ซึ่งหมายถึงเด็กอายุเพียง 3 ขวบคนหนึ่ง ที่พ่อแม่และสาวก โฆษณาชวนเชื่อว่าเป็น "หมอวิเศษ" สามารถรักษาความเจ็บป่วยนานาชนิดได้ด้วยสะเก็ดไม้ที่เขาถากออกมาจากไม้ชนิดหนึ่งเท่านั้น

คนเหล่านี้เองที่เป็นราษฎร ผู้ใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้าสภา และทำให้ผู้แทนราษฎรบางคน กลายเป็นรัฐมนตรี ซึ่งอาจมาบริหารกิจการฝ่ายการศึกษาด้วยก็ได้ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดปัญญา และการขาดการศึกษา โดยเฉพาะการไม่รู้เรื่องการเมืองและการปกครองเลย แต่ต้องใช้สิทธิ์เลือกคนที่จะเข้าไปปกครอง บ้านเมืองคือปัญหาสำคัญยิ่งใหญ่ที่สุดของประเทศไทยปัจจุบัน

นักบริหารที่มีความรู้เรื่อง **รัฐศาสตร์การศึกษา** จึงเป็นความหวังอีกอย่างหนึ่งของชาติ ในปัจจุบัน

โดยนัยเดียวกัน ผู้ที่ศึกษาวิชารัฐศาสตร์ แต่ไม่ศึกษาวิชาศึกษาศาสตร์เลย เมื่อจำเป็นต้องไปทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง จะต้องดูแลการจัดการศึกษาด้วย ย่อมยากที่จะจัดการศึกษา ได้ตรงกับความต้องการอันแท้จริงของสังคม จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาการศึกษาที่ละเอียดอ่อนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัญหาการเมือง หรือปัญหาการปกครองได้

ดังนั้นการศึกษาวิชารัฐศาสตร์การศึกษา (Politics of Education) หรือการหาความรู้เกี่ยวกับรัฐศาสตร์ พร้อม ๆ กันไปกับการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศึกษาศาสตร์ จึงเป็นความจำเป็นอย่างแท้จริงของสังคมไทย ที่ต้องการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยอย่างที่ประชาชนชาวไทยทุกคนต้องการ

10. การประเมินหลักสูตรเพื่อพัฒนาการศึกษา

การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้คนที่ได้รับการศึกษาแล้วช่วยกันพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป ด้วยเหตุนี้รัฐธรรมนูญจึงกำหนดว่า การศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐ ฝ่ายบริหารรัฐคือรัฐบาลทุกรัฐบาลจึงต้องจัดการศึกษาอย่างดีที่สุด

ก่อนที่จะใช้การศึกษาพัฒนาคนในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการพัฒนา เราต้องแน่ใจว่าการศึกษาซึ่งเป็นเครื่องมือพัฒนาคนนั้น เป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพดีหรือไม่ เพราะถ้าเครื่องมือพัฒนาไม่ดี ย่อมใช้การไม่ได้ผลตามความต้องการ

การศึกษาจะดีหรือไม่ดี อยู่ที่องค์ประกอบสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ "หลักสูตร" เพราะหลักสูตรคือ "แผนงานที่จัดให้มีการเรียนรู้" ถ้าแผนงานไม่ดี การจัดให้มีการเรียนรู้ไม่ดีไปด้วย

ดังนั้นการที่จะทราบว่า การศึกษาดีหรือไม่ดี วิธีที่สะดวกที่สุดคือ "การประเมินหลักสูตร" แม้ว่าการประเมินหลักสูตรมิใช่วิธีการเพียงอย่างเดียวที่จะบอกว่าการศึกษาดีหรือไม่ดีก็ตาม

โดยปกติการสร้างหลักสูตรใด ๆ ขึ้นมา ผู้สร้างมักดำเนินการเป็นลำดับ คือ

(1) วินิจฉัยเพื่อหาความต้องการอันจำเป็นให้ได้

(2) ตั้งวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับความต้องการอันจำเป็นที่ค้นพบ

(3) เลือกเนื้อหาที่จะต้องสอนให้เกิดการเรียนรู้

(4) จัดระเบียบและลำดับของเนื้อหาที่จะสอนให้เกิดการเรียนรู้

(5) เลือกประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องเรียนรู้

(6) จัดระเบียบและลำดับของประสบการณ์ที่จะสอนให้เกิดการเรียนรู้

(7) กำหนดว่าจะวัดอะไรอย่างไรเพื่อประเมินผลการสอนว่าได้เกิดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์และความต้องการอันจำเป็นหรือไม่จะได้แก้ไขปรับปรุง

การประเมินหลักสูตรจึงต้องประเมินทุกขั้นตอนว่าถูกต้องเหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติจริงมากน้อยเพียงใด

ทั้งหมดนั้นคือวิธีการประเมินหลักสูตรอย่างกว้าง ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพตามแนวทางที่นักการศึกษาดั้งเดิมสั่งสอนกันมา(*R.W. Tyler. Basic Principles*

of Curriculum Development. Chicago : University of Chicago Press, 1950. H. Taba. *Curriculum Development : Theory and Practice.* New York. Harcourt, Brace and World, Inc., 1962.)

การประเมินหลักสูตรเพื่อพัฒนาการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกปัจจุบัน เท่าที่ได้รับทราบกันอย่างกว้างขวางและแพร่หลายที่สุด เห็นจะไม่มีครั้งใดและประเทศใดทำได้เหนือกว่า การประเมินหลักสูตรเพื่อพัฒนาการศึกษาของรัฐบาลอเมริกัน ในสมัยของประธานาธิบดีรอนัลด์ เรแกน (ค.ศ.1981-1988) ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ 2 คน วาระละหนึ่งคน ทำงานต่อเนื่องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ คือ

เริ่มต้นด้วยความคิดของรัฐมนตรีวาระแรกคือ Dr. Terrell H. Bell ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ในสาขาวิชาบริหารการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐยูทาห์ ได้ออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการระดับชาติว่าด้วยความเป็นเลิศทางการศึกษา ขึ้นคณะหนึ่งเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1981 คือหลังจากรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ประมาณ 8 เดือน หลังจากมีเสียงวิพากย์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนชาวอเมริกันอย่างกว้างขวางว่า “มีบางสิ่งบางอย่างที่ผิดพลาดอย่างร้ายแรงเกิดขึ้นในระบบการศึกษาอเมริกัน” ที่เป็นเหตุให้ประชาชนรู้สึกว่า การจัดการศึกษาทุกระดับล้มเหลว

คณะกรรมการได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ 6 ประการ คือ

(1) ประเมินคุณภาพของการสอนและการเรียนในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ทั้งของรัฐและเอกชน ทั่วสหรัฐอเมริกา

(2) เปรียบเทียบโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาอเมริกัน กับโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาของชาติอื่นที่เจริญแล้ว

(3) วิจัยให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่าง เกณฑ์การรับนักศึกษาเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาอเมริกัน กับประสิทธิผลในการเรียนของนักเรียนมัธยมของโรงเรียนอเมริกัน

(4) ค้นหาให้ทราบว่าหลักสูตรอะไรที่ให้ผลทำให้นักเรียนที่เรียนมาแล้ว มีความสามารถสูงจนได้รับความสำเร็จในการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาอเมริกัน

(5) ประเมินให้ทราบว่าใน 25 ปีที่ผ่านไปแล้ว ความเปลี่ยนแปลงใดในสังคมและในแวดวงการศึกษา ที่มีผลเด่นชัด กระทบต่อประสิทธิผลของนักเรียนและนักศึกษาและผลกระทบนั้น กระทบในระดับมากน้อยเพียงใดอย่างไร

(6) กำหนดให้แน่ชัดว่า ปัญหาอะไรบ้างที่จะต้องเผชิญและเอาชนะให้ได้ ถ้าคนอเมริกันต้องการได้รับความสำเร็จ ในความเป็นเลิศทางการศึกษา

คณะกรรมการว่าด้วยความเป็นเลิศทางการศึกษาได้ทำการวิจัยอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ จนสำเร็จและทำรายงานเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คือ ดร.เบล เมื่อ 26 เมษายน ค.ศ. 1983 ชื่อรายงานคือ *A Nation At Risk: The Imperative for Educational Reform* (Washington, D.C. : U.S. Department of Education, April 1983.)

รัฐบาลของประธานาธิบดี รอนัลด์ เรแกน วาระที่สองได้ Dr. William Bennett เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ ค.ศ. 1985 แต่ในสมัยของรัฐมนตรี ดร.เบล ในปี ค.ศ. 1983 นั้น นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคือ นายนากาโซเน่ มาพบประธานาธิบดีเรแกน ได้ทำความตกลงกันว่า จะจัดให้มีคณะกรรมการผสมแลกเปลี่ยนกันไปทำการศึกษาระบบการศึกษาของทั้งสองประเทศ โดยคณะของอเมริกันจะไปศึกษาที่ญี่ปุ่น และญี่ปุ่นจะมาศึกษาในสหรัฐอเมริกา โดย ดร.เบล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแห่งสหรัฐอเมริกา แต่งตั้งศาสตราจารย์ในสาขาวิชาบริหารการศึกษาซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งประธานสถาบันวิจัยฮูเวอร์ ของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดชื่อ Dr. W. Glenn Campbell เป็นประธานของคณะกรรมการผสมชื่อว่า The United States-Japan Conference on Cultural and Educational Interchange (U.S. CULCON) รับผิดชอบสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา โดยมีกรมการวิจัยการศึกษาและพัฒนา (Office of Edcuational Research and Improvement) ของกระทรวงศึกษาธิการแห่งสหรัฐอเมริกา ร่วมกับกระทรวงการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น ร่วมกันทำการวิจัยการศึกษาในญี่ปุ่น ในฐานะคณะอนุกรรมการ

เมื่อ ดร.เบล พ้นวาระ ดร.เบนเนท รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของสหรัฐอเมริกา รับช่วงงานมาทำต่อจนสำเร็จ ตามรายงานของคณะอนุกรรมการถึงรัฐมนตรีวิลเลียม เบนเนท ชื่อ *Japanese Education Today : A Report from the U.S. Study of Education in Japan* (Washington, D.C. : U.S. Department of Education, January 1987.)

คณะกรรมการวิจัยดำเนินการตามแนวทางเดิมของรัฐมนตรีดร.เบล คือวิจัยเปรียบเทียบการศึกษาญี่ปุ่นกับอเมริกันโดยศึกษาอย่างกว้างขวางทุกระดับการศึกษาของญี่ปุ่นคือ

(1) ญี่ปุ่นใช้ระบบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี คือประถม 6 ปีกับมัธยมต้นอีก 3 ปี จัดการศึกษาอย่างมีสมดุลในระดับประถมศึกษาในวิชา การอ่านการเขียน การคิดคำนวณ วิทยาศาสตร์ ดนตรี และศิลปะ คนญี่ปุ่นจบการศึกษาภาคบังคับทุกคน และ 90% ของนักเรียนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมตอนปลาย

(2) ญี่ปุ่นเรียนปีละ 240 วัน สัปดาห์ละ $5\frac{1}{2}$ วันคือมีวันเสาร์ครึ่งวันด้วย ขณะที่สหรัฐอเมริกาเรียนปีละ 180 วัน สัปดาห์ละ 5 วัน (ไทย 200 วัน สัปดาห์ละ 5 วัน)

(3) ชั้นมัธยมศึกษาของญี่ปุ่นมีวิชาบังคับหลัก 3 วิชาคือ อังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ และบังคับภาษาญี่ปุ่นเป็นพื้นฐานทุกชั้นด้วย หลักสูตรปัจจุบันของญี่ปุ่นประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2525 มีที่น่าสนใจเป็นพิเศษจากรายงานนี้คือ

ภาษาอังกฤษ	**ชั้นมัธยม**	**ชั่วโมงบังคับต่อสัปดาห์**
	6	8 (ศิลป์) 6 (วิทย์)
	5	7 (ศิลป์) 5 (วิทย์)
	4	6
	3	3
	2	3
	1	3
คณิตศาสตร์	6	2 (ศิลป์) 5 (วิทย์)
	5	3 (ศิลป์) 3 (วิทย์)
	4	6
	3	4
	2	4
	1	3
วิทยาศาสตร์	6	2 (ศิลป์) 8 (วิทย์)
	5	3 (ศิลป์) 8 (วิทย์)
	4	4
	3	4
	2	3
	1	3

(4) ญี่ปุ่นมุ่งสร้างนิสัยให้รักเรียน และทำได้ผลดีมาก

(5) ญี่ปุ่นเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยในโรงเรียนและสร้างบรรยากาศส่งเสริมการเรียนดีมาก

(6) ญี่ปุ่นสนับสนุนครู ให้เงินเดือนสูงกว่าอาชีพอื่น 15% ขณะที่อาชีพวิศวกรมีรายได้สูงกว่าอาชีพอื่นยกเว้นครูเพียง 12% ทำให้ได้ครูเก่งและขยันทำงานครู

(7) การศึกษาก่อนวัยเรียนมีนักเรียนจำนวน 90% ของเด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียน

(8) ญี่ปุ่นสนับสนุนสถานศึกษากวดวิชาหรือเรียนพิเศษที่ผู้ปกครองต้องเสียเงินเองทั้งระดับประถม-มัธยม-อาชีวะ เพื่อสนองความต้องการส่วนบุคคลที่จะเสริมความรู้โดยเสรี

รายงานนี้เสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการก็จริง แต่โรงพิมพ์ของสหรัฐซึ่งเป็นของรัฐบาล ตีพิมพ์ออกจำหน่ายทั้ง 2 ฉบับอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ

การประเมินหลักสูตรเพื่อพัฒนาการศึกษาของไทย จึงควรดำเนินการทำนองเดียวกับการประเมินทั้งสองครั้งของสหรัฐอเมริกา แล้วนำมาศึกษาปรับปรุงการศึกษาไทยทั้งระบบ การศึกษาของไทยจึงจะเจริญสมดังเจตนารมณ์ ทั้งของรัฐบาลและประชาชน

11. การศึกษา : ปัญหาที่รอคนแก้

ประเทศไทยจัดการศึกษาตามระบบปัจจุบัน ซึ่งเป็นระบบสากลที่ใช้กันทั่วโลก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี) โดยพระองค์ทรงจัดตั้งกระทรวงธรรมการ หรือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 **มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์** เป็นเสนาบดีคนแรก

หน้าที่หลักของกระทรวงศึกษาธิการเมื่อแรกตั้ง มี 4 อย่างคือ รับผิดชอบจัดการในเรื่อง **การศึกษา การศาสนา การสาธารณสุข และ วัฒนธรรม**

ปัจจุบันนี้ กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ 3 อย่าง คือจัด **การศึกษา การศาสนา** และ **วัฒนธรรม** โดยแยกการสาธารณสุขออกไปให้กระทรวงสาธารณสุข รับผิดชอบต่างหากเป็นเอกเทศ

เรามีแผนการศึกษาแห่งชาติที่เป็นระบบ อย่างการศึกษาอังกฤษเรียกว่า **"โครงการศึกษา พ.ศ.2441"** เป็นครั้งแรกโดยการวางแผนของ**พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์** (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)ซึ่งภายหลังได้ดำรงตำแหน่งเป็น **เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี** เสนาบดีกระทรวงธรรมการคนที่ 3 (พ.ศ. 2454-2458)

ต่อมาเรารับอิทธิพลการศึกษาจากญี่ปุ่น โดยคณะข้าหลวงตรวจการ 3 คน คือ **หลวงไพศาลศิลปศาสตร์** (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หรือนายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) **พระยาอนุกิจวิธูร** (นายสันทัด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และ **พระยาชำนิบรรณาคม** (นายอ่อน สาริกบุตร) ไปดูงานด้านการศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น กลับมาเสนอใช้ **"แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2445"**

เมื่อ พ.ศ. 2503 เราได้ **"แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503"** โดยการนำของ **ม.ล.ปิ่น มาลากุล** รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัย **จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์** เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นแผนที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจาก การศึกษาระบบอเมริกัน แม้ว่า **ม.ล.ปิ่น มาลากุล** เป็นนักเรียนเก่าอังกฤษก็ตาม

ปัจจุบันนี้การศึกษาของไทย ยังมีอิทธิพลการศึกษาอเมริกันครอบงำอยู่ โดย **"แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520"** ซึ่งจัดทำโดย**อดีตคณะปฏิรูปการศึกษา** ของนายกรัฐมนตรี **สัญญา ธรรมศักดิ์** ซึ่งล้วนเป็นนักเรียนเก่าจากสหรัฐอเมริการวมทั้งตัวผู้เขียนเอง

ซึ่งขณะนั้น ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายกรัฐมนตรี สมัยนั้นคือ **นายธานินทร์ กรัยวิเชียร** เป็นนักเรียนเก่าอังกฤษ

ประเทศไทยยังไม่เคยเป็นตัวของตัวเองเลย ในการวางแผนการศึกษาของชาติ ทั้งนี้เพราะคนสำคัญในวงการศึกษาปัจจุบันของไทย ล้วนผ่านการศึกษาจากตะวันตกทั้งสิ้น

นักการศึกษาไทย ที่พยายามหนีอิทธิพลตะวันตก พากันหันไปหาศาสนา โดยเอาหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธ ซึ่งแม้จะเป็นศาสนาประจำชาติ ก็ยังจัดว่าเป็นอิทธิพลของฝ่ายศาสนา เพียงศาสนาเดียว นำมาประยุกต์ เตรียมทำแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใหม่ตาม **"แนวพุทธศาสตร์"**

ถ้ามีการยอมรับบ้าง ก็เป็นการยอมรับของชาวพุทธเท่านั้น ยากที่จะทำให้ผู้นับถือศาสนาอื่น ที่มีอยู่อีก 5% ของประชากรทั้งชาติ รับได้

การศึกษาของไทย จึงเป็นปัญหาที่รอคนแก้

การศึกษายังไม่เป็นเครื่องมืออันแท้จริง ที่ผู้บริหารประเทศยินดีรับเอามาใช้เพื่อพัฒนาประเทศ ด้วยความพึงพอใจอย่างแท้จริง เพราะวัตถุประสงค์ หลักการ และวิธีการในการจัดการศึกษา ยังไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราละวางค่านิยมในเรื่อง **"ชาตินิยม"** เสียบ้าง แผนการศึกษาแห่งชาติ และการปฏิบัติการตามแผนนั้น ควรจะมีประสิทธิภาพ เกิดผลดีต่อประเทศชาติได้ไม่ยากนัก

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคลากร ที่เป็นผู้บริหารสูงสุด และบุคลากรระดับปฏิบัติ ที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจตรงกัน สามารถประยุกต์แผนการศึกษาดังกล่าว ให้ผู้ปฏิบัติทำการได้สำเร็จ

ถ้าพิจารณาสังคมไทยปัจจุบัน จะเห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่อยู่ในระยะเปลี่ยนแปลง (Transitional Society) ยังขาดเสถียรภาพและยังประสบวิกฤติการณ์ทางสังคมอีกหลายประการ อย่างน้อย 5 ประการ ตามที่ ลูเซียน ดับเบิลยู .พาย (Lucian W. Pye) เคยว่าไว้คือ

1. วิกฤติการณ์เกี่ยวกับการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ (National Identity)

คนไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมค่อนไปทางชาตินิยม อยากอนุรักษ์ความเป็นไทยในเรื่องสำคัญ ๆ เอาไว้ แม้ในวิถีทางดำรงชีวิตจริง คนส่วนมากไม่ได้อนุรักษ์สิ่งใดที่เป็นไทยไว้มากนัก

คนไทยยังไม่แน่ใจว่า สิ่งใดควรรักษาไว้ให้เป็น เอกลักษณ์ไทยและไม่รู้ชัดนักว่า ที่ว่าเป็นไทยนั้นคืออะไร ?

อะไรคือการจัดการศึกษาแบบไทย ก็ยังไม่แน่ใจกัน แต่มีหลายคนพากันเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงแผนการศึกษา ให้จัดตามแนวทางที่เป็นไทย

2. วิกฤติการณ์เกี่ยวกับการเคารพกฎหมายและระเบียบวินัยของสังคมไทย (Legitimacy)

คนไทยไม่ค่อยเคารพกฎหมาย ไม่ค่อยมีระเบียบวินัย ใครมีอำนาจ ใครมีเงิน ใครมีพวกพ้อง มักเป็นใหญ่ และอยู่เหนือกฎหมาย

สังคมไทยจึงเรียกร้องให้ฝ่ายการศึกษา ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหานี้ในอนุชน โดยลืมไปว่า

ผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างไม่ดีในปัจจุบัน ทำลายอนุชนของชาติเกินกว่าการศึกษาอบรมใด ๆ จะแก้ไขได้

ดังนั้นการแก้ไขตัวผู้ใหญ่เอง ในเรื่องการเคารพกฎหมาย และรักษาระเบียบวินัย จึงเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน

3. วิกฤติการณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปกครอง หรือรับผิดชอบต่อสังคม ของราษฎรทั่วไป (Participation)

ปัจจุบันราษฎรไทยอีกมาก ยังไม่หวงแหนสิทธิของตน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง หรือในวงการเมือง

การเรียกร้องให้แก้ไขการเลือกตั้งทุกระดับ ให้เป็นไปโดยบริสุทธิ์ยุติธรรมจึงมีกว้างขวางมาก เพราะราษฎรไทยไม่น้อย นอนหลับทับสิทธิ เพิกเฉยละเลยหน้าที่และสิทธิของตนในการเลือกตั้ง และไม่น้อยขายสิทธิดังกล่าว ด้วยการแลกกับเงิน ที่พอจะซื้ออาหารหรือเครื่องดื่มมึนเมาได้มื้อเดียวเท่านั้น

การขาดความรับผิดชอบ ต่อสังคมส่วนใหญ่ และการฉ้อราษฎร์บังหลวง มีอยู่ทั่วไป ในหมู่นักการเมืองระดับสูง ซึ่งดำรงตำแหน่งบริหารระดับชาติ ทำให้สังคมไทยร้อนรนวุ่นวายทั่วไป

4. วิกฤติการณ์เกี่ยวกับการให้บริการของบุคคลในราชการ หรือบุคคลในหน่วยงานของรัฐที่ควรจะให้แก่ราษฎรทั่วไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ยังความสุขสันติและความอบอุ่นให้แก่ราษฎรไทย ไม่ได้แทรกไปถึงคนไทยในชุมชน หรือในตรอกซอกซอยเลย (Penetration)

ราษฎรถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบทั่วไป ใครมียศมีตำแหน่งย่อมมีอภิสิทธิ์และยังรังแกราษฎรอีกด้วย

ราษฎรไทยขาดที่พึ่งจริง ๆ !

หลักการที่ว่าข้าราชการคือ ผู้รับใช้ของประชาชน (Public Servants) ไม่มีในสังคมไทย

๕. วิกฤติการณ์เกี่ยวกับการกระจายอำนาจของราชการ และการกระจายทรัพยากรทุกชนิด ให้ถึงมือราษฎรโดยทั่วไป (Distribution)[1] ยังไม่มีในสังคมไทย

ช่องว่างทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้คนมั่งมีเหลือกิน อยู่ห่างจากราษฎรที่ยากจนไม่มีจะกิน มีมาก

ช่องว่างทางการเมือง ที่คนดี คนมีความรู้ คนมีประสบการณ์ และคนมีความสามารถ ขาดโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในวงการเมือง โดยผ่านการเลือกตั้งของราษฎร มีมาก

พรรคการเมือง มีสภาพเหมือนร้านค้า มีบุคคลคนเดียว หรือบุคคลกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มเดียว เป็นเจ้าของ จนกระทั่งคนดีมีฝีมือ ไม่มีโอกาสร่วมงานด้วย

รัฐธรรมนูญ และกฎหมายเลือกตั้ง ก็ไม่เอื้ออำนวย

สังคมเรียกร้อง ให้สนับสนุน พรรคการเมืองให้แข็งแรงมั่นคง แต่สังคมไม่เคยเรียกร้องให้แก้ไขพรรคการเมือง วิกฤติการณ์อย่างนี้จึงไม่อาจคลี่คลายได้

การกระจายอำนาจทางการเมือง ไม่เป็นไปในรูปแบบที่เหมาะสม

การกระจายมาตรการสังคมอย่างอื่น พลอยผิดพลาด ทั้งในด้านบริการและในด้านวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันไป เหมือนความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสมัยกลางของยุโรปตะวันตก หรืออินเดียยุคนิยมชั้นวรรณะ

สังคมมนุษย์นั้น ถ้าเป็นสังคมเก่า (Traditional Society) หรือใหม่ทันสมัยพัฒนาแล้ว (Modern Society) ย่อมมีเสถียรภาพมั่นคง

แต่ถ้ายังเป็นสังคมในระยะเปลี่ยนแปลง (Transitional Society) จะหาเสถียรภาพใด ๆ ไม่ได้ ความวุ่นวายสับสนในสังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เป็นประจำ อย่างสังคมไทยในปัจจุบัน

---

[1] Leonard Binder, and the others, Crises and Sequences in Political Development (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1974), pp 8-9

ดังนั้นในการพัฒนาสังคม โดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือจำเป็นมาก เพราะผลของการพัฒนาสังคมด้วยการให้การศึกษา จะคงอยู่อย่างถาวรมั่นคง

การพัฒนาสังคมแต่ด้านเศรษฐกิจ โดยไม่พัฒนาสังคมด้านการศึกษา วิกฤติการณ์ของสังคม ไม่อาจสลายตัวได้ เพราะเศรษฐกิจดีไม่จำเป็นที่สังคมจะมีสันติสุข

ปัญหามีว่า ตัวการศึกษาเองที่จะใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมนั้นดีแล้วหรือ ?

ถ้าเครื่องมือพัฒนาไม่ดี จะใช้เครื่องมือนั้น พัฒนาสังคมได้อย่างไร?

ถ้าการศึกษายังไม่ดี ย่อมเป็นเครื่องมือที่ไร้ค่า จะใช้เครื่องมือดังกล่าวพัฒนาสังคมได้อย่างไร?

ปัจจุบันนี้น้อยคนที่จะยอมรับว่า การจัดการศึกษา ต้องจัดตามแนวรัฐศาสตร์และจัดควบคู่กันไป กับการจัดระบบการปกครองเป็น **รัฐศาสตร์การศึกษา** (Politics of Education)

ทุกวันนี้เราเน้นแต่จะจัดระบบการปกครองให้ดีให้เป็นประชาธิปไตย แต่เราไม่สนใจจัดระบบการศึกษาเสียใหม่ ให้ควบคู่กันไปกับระบบการปกครอง ทั้ง ๆ ที่การจัดการศึกษา เป็นหน้าที่หลักอย่างหนึ่งของนักปกครอง

รัฐธรรมนูญของทุกประเทศ ไม่ว่าในประเทศเสรีประชาธิปไตย หรือในประเทศสังคมนิยม ล้วนกำหนดว่า การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งปวง ย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

คงมีแต่ประเทศสังคมนิยมเท่านั้น ที่นักปกครอง หรือนักการเมือง ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาอยู่บ้าง โดยจัดการศึกษาขั้นต่ำให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเสมอภาค

ประเทศในโลกเสรีหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ยังถือว่า การศึกษาเป็นธุรกิจธรรมดาอย่างหนึ่ง เอกชนจะใช้สถานศึกษาประกอบธุรกิจหากำไร เหมือนการค้าก็ทำได้ โดยรัฐไม่สนใจ

ด้วยเหตุนี้ใครจะเป็นรัฐมนตรี ควบคุมนโยบายการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ ในทบวงมหาวิทยาลัย หรือในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทั้งนั้น

ไม่จำเป็นใด ๆ ที่พรรคการเมืองใหญ่ จะต้องสนใจกำหนดนโยบายการศึกษาเพื่อให้การศึกษามีคุณภาพ และสร้างคุณภาพให้แก่ประชาชน

เพราะประชาชนเอง ก็ไม่สนใจเรื่องการศึกษา

ประชาชนจะสนใจเรื่องการศึกษา เพียงเมื่อจำเป็นต้องฝากบุตรหลานเข้าโรงเรียน ในต้นปีการศึกษาเท่านั้น

นักการเมืองจะสนใจการศึกษา เมื่อมีการเลือกตั้ง เพราะมีครูจำนวนมากกระจายกันอยู่ทั่วทุกตำบลทั้งประเทศ การได้คะแนนเสียงจากครูมีโอกาสชนะการเลือกตั้งโดยง่าย นักการเมืองจึงสนใจในเวลานั้น

พอพ้นเวลานั้น นักการเมืองจะทอดทิ้งการศึกษาทันที ไม่มีใครไยดี ที่จะเป็นรัฐมนตรีฝ่ายการศึกษา

การศึกษาจึงถูกทอดทิ้งตลอดมา

คุณภาพของประชาชน ซึ่งควรจะพัฒนาให้ดีได้ด้วยการศึกษาจึงยังด้อยอย่างเดิม แม้เราจัดการศึกษาระบบปัจจุบัน มาตั้งแต่ พ.ศ. 2435 ซึ่งเป็นปีแรกตั้งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่จริงเริ่มมีโรงเรียนกันมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2414 ในพระบรมมหาราชวัง

และเริ่มมีโรงเรียนสำหรับสามัญชนทั่วไป ที่วัดมหรรณพาราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2427

แต่การศึกษาไทยยังไม่เจริญเท่าที่ควร

การศึกษา : ปัญหาที่รอคนแก้

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2526.

Apter, David E. **The Politics of Modernization.** Chicago: The University of Chicago Press, 1966.

Binder, Leonard, and the others. **Crises and Sequences in Political Develop ment.** Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1974.

Boring, Edwin G., Langfeld, Hevert S., and Weld, Harry P. **Foundations of Psychology.** Tokyo:Charles E.Tuttle Co.,Modern Asia Edition, 1969.

Bryce, James. **Promotion Good Citizenship**. Boston : Houghton Mifflin Company, 1913.

Byrd, Oliver E. **Health**. Philadelphia: W.B. Saunders Co., 1961

Coleman, James S., ed. **Education and Political Development**. Princeton: Princeton University Press, 1965.

Cronbach, Lee J. **Educational Psychology**. New York: Harcourt, Brace and Co., 1954.

Dewey, John. **Democracy and Education**. New York: The Macmillan Company, 1965.

The Educational Frontier. William H. Kilpatrick, ed.: New York : Appleton- Century-Crofts, Inc., 1933.

Dix, Lester. **A Charter for Progressive Education**. New York: Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, 1939.

Downey, Lawrence, **The Task of Public Education**. Chicago: Midwest Administration Center, University of Chicago, 1960.

Gage, N.L., ed. **Handbook of Research on Teaching.** Chicago : AERA, Rand McNally and Co., 1964.

Good, Carter V., ed. **Dictionary of Education.** 2nd. ed.; New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1959.

Hilgard, Ernest R., ed. **Theories of Learning and Instruction.** Chicago: NSSE, The University of Chicago Press, 1964.

Kneller, George F. **Educational Anthropology: An Introduction.** New York: John Wiley and Sons, Inc., 1965.

Leighbody, Gerald B. **Vocational Education in America's Schools: Major Issues of the 1970's**. Chicago: American Technical Society, 1972.

McCleary, Lloyd E., and Hencley, Stephen **P. Secondary School Administra tion: Theoretical Bases for Professional Practice**. New York: Dodd, Mead and Company, 1965.

Morris, Van Cleve. **Philosophy and the American School.** Boston: Houghton Mifflin Company, 1961.

Parson, Talcott. **The Social System.** New York: The Free Press of Glencoe, 1964.

Rodee Carlton Clymer, Anderson, Totton James, and Christol, Carl Quimby. **Introduction to Political Science.** 2nd. ed., International Edition: Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha, 1967.

Sabine, George H. **A History of Political Theory.** New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966.

Samuelson, Paul A. **Economics.** 9th. ed.; International Student Edition; Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha, Ltd., 1973.

Saylor, J.G., and Alexander, W.M. **Curriculum Planning for Better Teaching and Learning.** New York : Rinehart and Co., 1954.

Schultz, Theodore W., "Returns on the Investment." **Education and the Development of Nations**. Hanson, John W., and Brembeck, Cole S., eds. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966.

Spindler, George D. **Education and Culture : Anthropological Approaches.** New York: Holt, Rinehart and Winston, 1964.

Taba, Hilda. **Curriculum Development : Theory and Practice.** New York: Harcourt, Brace and World, Inc., 1962.

Webster's New World Dictionary of the American Language. college ed., Cleveland : The World Publishing Company, c. 1964.

Wilds, Elmer H., and Lottich, Kenneth V. **The Foundations of Modern Education.** 3rd. ed.; New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.

12. การศึกษาระดับต่าง ๆ ในแนวตั้งและในแนวนอน

การศึกษาในแนวตั้ง ได้แก่กลุ่มการศึกษาที่มีลักษณะตามระดับอายุของผู้เรียน แบ่งเป็นขั้นตอนในแนวตั้ง สูงขึ้นตามขั้นบันไดของการศึกษา ซึ่งส่วนมากมี 4 ระดับคือ

1. ระดับก่อนประถมศึกษา รับเด็กอายุประมาณ 3-5 ปี เป็นศูนย์เด็กปฐมวัยบ้าง ชั้นเด็กเล็กบ้าง ชั้นหรือโรงเรียนอนุบาลบ้าง สถานเลี้ยงเด็กบ้าง แล้วแต่จะเรียกและแล้วแต่วิธีจัดการศึกษา ระดับนี้ไม่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน

2. ระดับประถมศึกษา รับเด็กอายุประมาณ 6-11 ปี มี6ชั้น การศึกษาระดับนี้เป็นการศึกษาภาคบังคับ ทั้งในประเทศไทยและประเทศอื่นทั่วไปการบังคับส่วนมากบังคับถึงอายุ 15 ปี หรือถ้าจบประถมปีที่ 6 ก่อนก็ออกไปจากโรงเรียนได้แต่หลายประเทศ บังคับสูงกว่านี้

3. ระดับมัธยมศึกษา รับนักเรียนอายุประมาณ 12-17 ปี มี 2 ตอน คือมัธยมตอนต้นมี 3 ชั้นเรียน ประมาณ 3 ปีเช่นเดียวกัน

การศึกษาระดับนี้ในประเทศไทยไม่บังคับให้ทุกคนต้องเรียนเนื่องจากเรามีเงินไม่พอที่จะจัดให้เปล่าได้ เพราะการศึกษาภาคบังคับต้องจัดให้เปล่า แต่ประเทศญี่ปุ่นบังคับให้จบมัธยมตอนต้น

สหรัฐอเมริกาบังคับให้จบมัธยมตอนปลาย ยกเว้นที่เรียนไม่ได้จริง ๆ

4. ระดับอุดมศึกษา รับนักศึกษาหรือนิสิตที่มีอายุประมาณ 18-21 ปี หรือมากน้อยกว่านี้ก็ได้เพราะระดับนี้จัดให้ทั่วไป ไม่บังคับทุกประเทศเหมือนกัน ปริญญาตรีใช้เวลาเรียนประมาณ 4 ปี ปริญญาโทอีก 2 ปี ปริญญาเอกอีก 3 ปี หลังจากนั้นเป็นการค้นคว้าวิจัยส่วนตัว ภายหลังปริญญาเอก ซึ่งไม่จำกัดขอบเขต

ลักษณะการศึกษาในแนวตั้งดังกล่าวแล้ว คือการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นเอง

การศึกษาในแนวนอนหรือตามลักษณะวิชา ได้แก่การศึกษาวิชาหลักต่าง ๆ เช่นการฝึกหัดครู การอาชีวศึกษา การพลศึกษาการศึกษาในด้านศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม สภาพแวดล้อม การศึกษาของเยาวชน โดยเฉพาะในด้านกิจกรรมเยาวชน เหล่านี้เป็นต้น

ลักษณะการศึกษาในแนวนอนหรือเป็นวิชา ๆ ดังกล่าว จัดได้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

สำหรับประเทศไทยนั้น เราให้การศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนสัมพันธ์กัน คือยอมรับนับถือ และนำวิชาที่ได้มาจากทั้ง 2 ระบบนับรวมกันได้ โดยการเทียบความรู้ให้เท่ากันตามคุณลักษณะของวิชา เวลา ปริมาณ และคุณภาพ

13. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา

การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาสำหรับประเทศไทย หมายถึงการศึกษาที่จัดให้แก่เด็กที่มีอายุประมาณ 3-5 ปี มุ่งหมายอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยก่อนการศึกษาภาคบังคับหรือระดับประถมศึกษา เพื่อเตรียมเด็กให้มีความพร้อมทุกด้าน ดีพอที่จะเข้ารับการศึกษาสูงขึ้นต่อไป การจัดสถานศึกษาระดับก่อนประถมศึกษานั้น อาจจัดเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือนอกระบบโรงเรียนก็ได้

การศึกษาทุกระดับ แผนการศึกษาแห่งชาติ กำหนดว่า

"จะต้องมุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา รักการทำงานและสนใจที่จะมีส่วนร่วม ในภารกิจของส่วนรวม ตามวิถีทางของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีระเบียบวินัย มีวัฒนธรรมและศีลธรรม รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย"

ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยประถมศึกษานั้น ถ้าสามารถอบรมบางส่วนดังกล่าวแล้วได้ตามความเหมาะสมกับวัย จะดีมาก เพราะทัศนคติดังกล่าวแล้ว ต้องการเวลาและการฝึกอบรมตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อให้กลายเป็นวิถีชีวิตจริง มิใช่เพื่อให้เพียงจำได้หรือเพื่อให้สอบได้เท่านั้น

วัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษานั้น อยู่ที่การพัฒนาความรู้ความสามารถต่าง ๆ ให้เด็กช่วยเหลือตนเองได้ในเรื่องทุกเรื่อง ให้เด็กเข้าสังคมกับเด็กอื่นได้และให้รู้จักแก้ปัญหาของตนเท่าที่เหมาะกับวัย มิได้มุ่งให้เรียนอ่าน เขียน คิดเลข หรือเรียนภาษาต่างประเทศ ในทำนองเดียวกับชั้นอื่น ๆ เนื่องจากการศึกษาระดับนี้มุ่งเตรียมตัวเด็กให้พร้อม ที่จะเรียนและอยู่ในโรงเรียนได้เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นักการศึกษามีความเห็นตรงกันทั่วไปว่า ความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูและฝึกอบรมเด็กวัยก่อนประถมศึกษานั้นอยู่ที่บิดามารดาเป็นส่วนใหญ่ โรงเรียนหรือครูประเภทชั้นเด็กเล็ก หรืออนุบาล หรือสถานรับเลี้ยงดูเด็ก เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือได้บางส่วนเท่านั้น

ผู้ปกครองจึงควรได้รับการสั่งสอนให้ทราบวิธีการฝึกอบรมเด็กให้เป็นพลเมืองดีตามที่รัฐต้องการด้วย

เด็กวัย 2-5 ปีเป็นวัยก่อนการศึกษาระดับประถมศึกษาของต่างประเทศ แต่ประเทศไทยนั้น เราถือเอาวัย 3-5 ปีเป็นหลัก เพราะประเทศไทยต้องการให้เด็กเติบโตกับบิดามารดา หรือผู้ปกครองอย่างน้อย 2 ปีแรก

หลักการสำคัญในการฝึกอบรมเด็กวัย 3-5 ปี อยู่ที่การพยายามให้เด็กมีค่านิยมที่ดีต่อชีวิตอันอบอุ่นของครอบครัว ให้เห็นคุณค่าของครอบครัว มีความรักเคารพบิดามารดาและเครือญาติ เปิดโอกาสให้รู้หลักการของการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผล มีอิสระภายในขอบเขตที่ไม่ทำให้ตัวเองและผู้อื่นเดือดร้อน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น รู้จักรักและหวงแหนสิทธิ์ในทรัพย์ของตนเองด้วย อันเป็นหลักการเบื้องต้นของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

เกี่ยวกับสังคม เด็กวัยนี้ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุน ให้ทำงานร่วมกัน หรือเล่นร่วมกันเป็นกลุ่ม ๆ โดยยึดหลักแห่ง “ ความร่วมมือกัน” มิใช่ “การแข่งขันกัน” หาทางให้มีประสบการณ์ชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมอันแท้จริง ให้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวให้ได้ โดยเฉพาะให้มีความรู้เบื้องต้นในวิชาวิทยาศาสตร์และธรรมชาติแวดล้อม และเท่าที่จะขยายวงออกไปไม่ไกลตัวเกินไป เพราะโลกนี้กำลังก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทุกวัน

เด็กต้องมีประสบการณ์รับอนาคตได้ ไม่ล้าหลัง และทันสมัยตามสมควร ชีวิตที่เกี่ยวกับสุขภาพ อนามัย การพักผ่อน การออกกำลังกาย ควาามปลอดภัยจากภยันตรายต่าง ๆ และอุบัติเหตุ เป็นสิ่งที่ควรนำมาสอนและฝึกอบรม

ควรฝึกให้เด็กรู้จักตัดสินใจเองได้ โดยให้มีการเลือกจากสิ่งที่ควรตัดสินใจเลือกหลาย ๆ สิ่ง และหลาย ๆ เหตุผล ให้รู้จักวางแผนก่อน การเล่น หรือรวมกันทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามควรแก่วัย อันเป็นค่านิยมที่ต้องปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก นอกจากนี้ควรให้มีค่านิยมในการรักชีวิตสัตว์ ไม่พูดเท็จ ไม่ขโมย และควรสอนให้รังเกียจสิ่งเสพย์ติดให้โทษทุกชนิดที่สำคัญคือให้ใช้ภาษาไทยได้ถูกต้องเหมาะสม

เด็กในวัยก่อนการศึกษาระดับประถมศึกษาที่เราให้อายุโดยประมาณไว้ว่า ระหว่างอายุ 3-5 ปีนั้น ความจริง อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรกอายุประมาณ 3-4 ปี ควรจัดเป็นกลุ่มสำหรับการศึกษาประเภทสถานรับเลี้ยงดูเด็ก หรือเป็นศูนย์เด็กปฐมวัยของชุมชน

กลุ่มที่สองคืออายุประมาณ 5 ปี ควรเป็นระดับอนุบาลหรือชั้นเด็กเล็ก ซึ่งอาจจัดเป็นโรงเรียนเอกเทศ หรือเป็นชั้นรวมอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาก็ได้ ทั้งที่เป็นโรงเรียนเทศบาล โรเงรียนรัฐบาล และโรงเรียนเอกชน

อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาสำหรับเด็กก่อนการศึกษาระดับประถมศึกษา ควรมีชมรมผู้ปกครอง ร่วมช่วยเหลือ ผลัดเปลี่ยนมาร่วมกิจกรรมกับเด็กในสถานศึกษาบ้างตามโอกาสอันควร และเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพื่อสร้างความอบอุ่นของครัวเรือนให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง เพราะมีผู้ปกครองของเพื่อน ๆ มาอยู่ด้วย ย่อมดีกว่ามีแต่ครู ซึ่งเป็นผู้อื่นแท้ ๆ

ความรัก ความเมตตา และความสุภาพ คือ วิธีการหลับสำหรับครู ที่สอนในสถานศึกษาก่อนระดับประถมศึกษา

หลักสูตรความเน้นพัฒนาการทางกายรอบด้าน และไม่ลืมว่าเด็กวัย 3-5 ปีนั้นเพิ่งมีการพัฒนากล้ามเนื้อเฉพาะที่กล้ามเนื้อทั่วไปใหญ่ ๆ ไม่พัฒนาเต็มที่สำหรับกล้ามเนื้อปลีกย่อย กิจกรรมจึงต้องคำนึงถึงเรื่องนี้ด้วย และให้เน้นบทบาทของการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยสันติให้มาก ให้รู้วัฒนธรรมว่าใครเป็นหญิงใครเป็นชาย ควรวางตัวให้สมกับเพศตามวัฒนธรรมของไทย ให้รู้ว่าต่อไปจะต้องเป็นบิดามารดาด้วย ก็ควรมีค่านิยมในการที่จะสนใจและพอใจสิ่งต่าง ๆ อันเกี่ยวกับบทบาทเฉพาะของเพศ รู้จักรักษาอนามัยของร่างกาย แต่อย่าเน้นให้เห็นความแตกต่างหรือสัมพันธภาพระหว่างเพศให้มากเกินวัย เรื่องของดนตรีและศิลปะ ควรสอนเป็นพิเศษ เพื่อให้มีความสุขความพอใจในสุนทรียภาพ อันทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ตามที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว อันเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษาว่า เด็กจะมี "ไมเออลิน" (Myelin) ซึ่งเป็นไขมัน ชนิดหนึ่งหุ้มใยประสาทในสมองถึง 95 เปอร์เซ็นต์ต่อเมื่อมีอายุ 6 ปี ซึ่งเป็นอายุที่พอจะเริ่มให้ความรู้ทางพุทธิศึกษาได้

ดังนั้นวัย 3-5 ปี ไม่ควรเน้นการให้ความรู้ในทางพุทธิศึกษามากเกินไป เพราะอาจกระทบกระเทือนความเติบโตทางสมองได้

โรงเรียนและผู้ปกครองที่ภูมิใจว่าเด็กวัย 3-5 ปี ของตนรู้ภาษาต่างประเทศบ้าง อ่านได้เขียนได้บ้าง จึงเสี่ยงต่อพัฒนาการของเด็กในอนาคตมาก

14. การประถมศึกษา

การประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน และให้สามารถคงสภาพอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัยและความสามารถได้และสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การจัดสถานศึกษาระดับประถมศึกษา จัดเป็นตอนเดียวตลอดใช้เวลาเรียนประมาณ 6 ปี

การศึกษาวิชาชีพในระดับประถมศึกษา มุ่งฝึกให้ผู้เรียนเกิดมีนิสัยรักการทำงาน สามารถนำความรู้จากบทเรียนและการทำงานในโรงเรียนไปใช้ประจำวันได้

การศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศไทยเป็นการบังคับและเกณฑ์อายุบังคับ ถือว่าต้องไม่บังคับก่อนอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์ และไม่ช้ากว่า 8 ปีบริบูรณ์ การบังคับ ไม่เกินอายุ 15 ปีบริบูรณ์และรัฐต้องจัดการศึกษาระดับนี้ให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาและระดับอื่นในประเทศไทยรัฐต้องจัดให้มีเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้มีประโยชน์ ครบถ้วนในตัวทุกระดับ หมายความว่าถ้าเด็กไม่ต้องการเรียนต่อ หรือเรียนต่อไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ตาม ความรู้ที่ได้รับ อาจจะช่วยดำรงชีวิตได้ตามควรแก่วัยและอัตภาพ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้การศึกษาแต่ละระดับกลายเป็นเพียงบันไดขั้นหนึ่ง ที่บังคับกลาย ๆ ให้ต้องเดินหรือเรียนต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด เพราะจะไร้ประโยชน์ถ้าไม่เรียนต่อให้สูงขึ้นไป อย่างที่เคยทำมาแล้วในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับก่อน ๆ

นอกจากหลักการต่าง ๆ สำหรับการประถมศึกษาที่ประเทศไทยยึดเป็นหลักแล้ว ในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษานั้น นักการศึกษาควรมุ่งหมายเพิ่มเติมออกไปอีกอย่างน้อยที่สุด ให้ได้ประโยชน์ในด้านพัฒนาการอีก ๙ ประการคือ

1. พัฒนาการทางกาย สุขภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ และการรักษาอนามัยของร่างกาย ทั้งนี้สถานศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีอยู่ทุกตำบลทั่วประเทศ ควรจะคำนึงถึงทั้งสุขภาพ ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุและภยันตรายอย่างอื่น การพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างและการสาธารณสุข ของเด็กและของชุมนุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ด้วย

2. **พัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ของแต่ละบุคคล** ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเข้มแข็งมั่นคง ควบคุมอารมณ์ได้ เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติในสังคม

3. **ความประพฤติดีมีศีลธรรมจรรยามารยาทและวัฒนธรรมอันดีงามอย่างที่คนไทยทุกคนควรปฏิบัติ** ค่านิยมอย่างไทย และความเชื่อถือในเรื่องอันมีเหตุผล ไม่งมงายในสิ่งที่ไม่มีเหตุผล

4. **มนุษยสัมพันธ์หรือการสัมพันธ์ติดต่อระหว่างบุคคล** ซึ่งควรจะเป็นไปด้วยดีฉันมิตรด้วยความสุภาพต่อกัน จริงใจต่อกัน เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อหลักความเสมอภาค ความเป็นธรรมและความยุติธรรม

5. **ความตระหนักยึดมั่นในสถาบันสำคัญของสังคมไทย** คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเอกลักษณ์ไทย ตลอดจน การเคารพในสถาบันการปกครองของไทยซึ่งมีองค์สามคือ ศาลสถิตยุติธรรม สภานิติบัญญัติ และรัฐบาลซึ่งทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามกฎหมาย และในความควบคุมดูแลของสภานิติบัญญัติซึ่งเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย

6. **สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ** ตลอดจนสมบัติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งทุกคนควรจะหวงแหน และธำรงรักษา หรือใช้อย่างระมัดระวังมิให้เสียหาย เพื่อลูกหลานไทยในอนาคตจะได้มีส่วนใช้ด้วยตลอดไป

7. **พัฒนาการทางสุนทรียภาพ** ได้แก่การฝึกหัดอบรมสั่งสอนให้มีความรัก ความชื่นชมและความนิยม ในสิ่งที่ดี ที่สวยงาม และจรรโลงใจ ทั้งในด้าน ศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม นาฏกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งประดิษฐ์ที่ดีที่สวยงามต่าง ๆ อย่างอื่น

8. **การติดต่อสื่อความหมายเข้าใจกันด้วยภาษาไทย** ที่ถูกต้องสุภาพเหมาะสมกับบุคคลทุกคน ด้วยความจริงใจ และเป็นการรักษาภาษาไทยไว้ให้มั่นคง ทั้งนี้ทั้งในการพูด ฟัง อ่าน และเขียน ไม่ว่าจะเป็นการร้อยกรอง ร้อยแก้ว หรือภาษาธรรมดาทั่วไป

9. **ความรู้ความเข้าใจและการใช้วิธีการคำนวณต่าง ๆ** เพื่อประโยชน์ในการครองชีพ

ในการสอนระดับประถมศึกษานั้น ครูควรคำนึงถึงหลักวิชาในการเรียนรู้ของเด็กวัยประถมศึกษาด้วย โดยเฉพาะเด็กในวัยตั้งแต่อายุประมาณ 6-15 ปี ซึ่งเป็นวัยในภาคบังคับของไทย กิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนประถมศึกษาจึงควรคำนึงหลักการ 12 ประการคือ

1. นักเรียนทุกคนต้องการมีส่วนร่วมด้วยอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้ นักเรียนไม่ใช่โองน้ำที่ครูมีหน้าที่เพียงเอาน้ำมาเติมให้เต็ม นักเรียนต้องการ คิด ตรึกตรอง แสดงความเห็นตอบสนอง แสดงปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ถาม โต้เถียง และอยากใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น วิ่งเต้น หยิบฉวย เดินเหิน ไม่ใช่นั่งอยู่กับที่ได้ง่าย ๆ อย่างเด็กโตระดับอื่น

2. เด็กวัยนี้กำลังใช้ความจำของตนให้เป็นประโยชน์ จึงชอบจำเนื้อหาสาระของความรู้และวิชาต่าง ๆ และชอบจำวิธีการทำอะไรต่ออะไรต่าง ๆ ทุกอย่าง แล้วเด็กจะเอาความจำดังกล่าวไปใช้กับสิ่งอื่นด้วย ที่เรียกว่า การถ่ายทอดการเรียนรู้

เด็กวัยนี้เบื่อง่าย ไม่ชอบจำเรื่องเดียวกันในเวลาเดียวกัน จึงควรเปลี่ยนเวลาเรียนวิชาต่าง ๆ เสียบ้าง ไม่ใช่วันจันทร์ 8.30 น. ก็รู้กันว่าเรียนเลขคณิต ไม่มีเปลี่ยนสลับเป็นวิชาอื่น

ตารางสอนจึงควรให้เปลี่ยนได้เสมอ ตามความเหมาะสม แต่ไม่ควรให้เป็นที่วุ่นวายกับครูเกินไป หรือวุ่นวายกับเด็กเกินไป คืออาจจะสลับชั่วโมงเรียนวิชาต่าง ๆ เสียบ้างภายในวันเดียวกันนั้นเองก็ได้

ส่วนวิชาใดที่รู้สึกว่าน่าเบื่อ ก็อาจเอามาไว้เช้าเสียบ้าง

เลิกคิดได้แล้วว่า วิชาเลขคณิตและวิทยาศาสตร์ ต้องใช้ความคิดมาก จึงควรเอาไว้เช้า ซึ่งสมองยังแจ่มใส เพราะถ้าคิดอย่างนั้น ก็ไม่ต้องให้ทำการบ้านวิชาเลขคณิตหรือวิทยาศาสตร์ เพราะเด็กต้องทำงานกลางคืน และเหนื่อย ๆ มาทั้งวัน สมองคงไม่แจ่มใส แต่ครูก็ให้การบ้านวิชาดังกล่าวกันมาตั้งแต่มีโรงเรียนตั้งครั้งแรกในประเทศไทยแล้ว

นอกจากนี้อย่าคิดว่าเมื่อเด็กชอบจำ ครูก็เลยออกข้อสอบแบบวัดความจำ ซึ่งผิด

เพราะข้อสอบนั้นเราต้องการวัดว่า เด็กเรียนรู้ในสิ่งที่สอนและสามารถประยุกต์สิ่งที่สอนได้หรือไม่

มิใช่วัดว่าจำได้หรือไม่มากน้อยเท่าใด จะใช้ได้ ประยุกต์ได้หรือไม่ ไม่จำเป็น

นั่นเป็นการวัดผลการเรียนรู้ที่ผิด ไม่ตรงกับหลักวิชาวัดผลการศึกษา

3. เรื่องการบ้านก็เช่นเดียวกัน การบ้านคือการทบทวนสิ่งที่รู้แล้วจากการโรงเรียน

การบ้านจึงไม่ใช่เอาการโรงเรียนที่ทำไม่ทันมาเป็นการบ้านเพราะนั้นไม่ใช่การทบทวน

ดังนั้นแม้จะให้การบ้านเลขคณิต ข้อ 1-3-5-7 ก็ควรสอนวิธีทำรายข้อทุกข้อเป็นการโรงเรียนเสียก่อน เมื่อแน่ใจว่านักเรียนรู้แล้ว จึงกำหนดให้ไปทำเองเป็นการทบทวนที่บ้าน เรียกว่า **การบ้าน**

4. การจัดเวลาในตารางสอนสำคัญมากสำหรับเด็กวัยนี้ การจัดและกำหนดตารางสอนตามเวลาและวันที่ตายตัว โดยไม่คำนึงถึงความเบื่อหน่ายต่อความซ้ำซากของเด็กไม่เป็นผลดีเลย แม้ว่าการเปิดโอกาสให้เด็กจำ เป็นสิ่งจำเป็น เพราะเด็กวัยนี้ชอบจำ แต่ไม่ควรจัดตารางสอนให้วิชาที่ต้องจำมาก มาอยู่ต่อเนื่องกันมากเกินไป การจำจะไม่ได้ผลถ้าใช้งานมากเกินไป ในเวลาจำกัดและซ้ำซาก

5. ระบบการให้คะแนนสูง ๆ สำหรับนักเรียนที่เรียนดี ซึ่งมักมีจำนวนจำกัดและใครได้คะแนนสูงก็ได้เป็นประจำ ทำให้เด็กอื่นหมดกำลังใจ และรู้สึกท้อถอยได้ง่าย ดังนั้นสำหรับเด็กวัยนี้ครูควรใช้มาตรการอื่นให้มากขึ้นแทนการเน้นที่คะแนน และครูควรหาทางมองดูความดีในตัวเด็กทุกคน ให้ทุกคนมีโอกาสได้รับเกียรติต่าง ๆ อย่างทั่วถึงเด็กจะได้มีกำลังใจที่จะเรียนทั่วกัน

6. เด็ก ๆ ควรมีประสบการณ์ทั้งในทางได้รับความสำเร็จและในทางผิดหวัง และถูกฝึกให้ระงับหรือควบคุมอารมณ์ได้ เพื่อจะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เข้มแข็งต่อไป อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการหรือเกณฑ์การวัดผลอย่างเดียวกันวัดคนทุกคนซึ่งต่างก็มีลักษณะเฉพาะของตน ครูควรระวังให้มาก

การที่ใครคนหนึ่งได้คะแนน 80 หรือคะแนนอักษรระดับ A ไม่จำเป็นเลยที่ต้องมีคุณภาพงานเท่ากัน

คะแนนดังกล่าวของห้องหนึ่ง อาจมีคุณภาพงานไม่เท่ากับคะแนนดังกล่าวของห้องสองแต่คะแนนเท่ากันได้ ถ้าครูถือว่าเด็กต่างกันทั้งนี้เพื่อให้ระบบคะแนนเป็นเพียงสิ่งกระตุ้นกำลังใจให้เรียนรู้เท่านั้นไม่ถึงกับเป็นมาตรวัดเครื่องกล โดยเฉพาะสำหรับเด็กวัยประถมศึกษา

7. การสอนสิ่งที่ยากหรือสูงขึ้นสำหรับเด็กวัยนี้ ควรใช้วิธีการสอนที่แปลกออกไปเด็กจะเรียนรู้ได้ดีหรือไม่อยู่ที่วิธีการสอนหรือลวดลายในการสอนของครู มากกว่าการกะเกณฑ์ให้เด็กท่องจำเนื้อหาสาระที่ยากหรือสูงขึ้น การกระตุ้นหรือเร้าให้เกิดความสนใจในบทเรียนกับวิธีสอนที่สนุกมีสหสัมพันธ์สูงมากในการเรียนรู้ของเด็กระดับประถมศึกษา

8. หลักสูตรประถมศึกษาควรให้มีสิ่งที่เป็นปัญหาอันกว้างขวางและมีเรื่องราวมากอย่างให้คิดและหาลู่ทางแก้ปัญหา เพราะเมื่อแผนการศึกษาแห่งชาติต้องการให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น ก็ต้องหัดให้คิดให้ทำ ตั้งแต่เริ่มต้นในระดับประถมศึกษา การสอนควรเน้นให้รู้หลักการกว้าง ๆ และวิธีการนำหลักการต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา เพื่อให้นักเรียนคิดเองทำเองให้ได้ และดังได้กล่าวแล้วในข้อ 2 การออกข้อสอบ

ไม่ควรออกให้เป็นแบบวัดความจำ แต่ควรเป็นการวัดว่าสามารถเอาหลักการที่ได้เรียนมาประยุกต์หรือใช้ในการแก้ปัญหาได้เองหรือไม่เพียงใด เพราะถึงหลักสูตรและการสอนจะดีเพียงใด ถ้าการสอบไม่ตรงกันกับที่สอน คือสอนให้คิด ก็ต้องสอบวัดว่าคิดเป็นหรือไม่ ก็ไม่มีทางที่นักเรียนจะคิดตามที่ครูฝึกหัดให้ทำในห้องเรียน เพราะข้อสอบมีอิทธิพลต่อวิธีเรียนของเด็กมากกว่าสิ่งอื่น

๙. เด็กในวัยระดับประถมศึกษาไม่ต่อยสนใจว่า สิ่งที่ตนรู้มาจากไหนหรือมีข้อมูลอะไรยืนยัน เด็ก ๆ จำสิ่งใดมาก็เอามาพูด เอามาใช้ ไม่ค่อยสนใจคิดว่าจริงหรือไม่จริง ควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ

เด็กวัยนี้เหมือนกระดาษขาวสะอาด ครูหรือใครเขียนอะไรลงไปอย่างไร ก็มักจะเป็นอย่างนั้น

ดังนั้น ความรู้ต่าง ๆ ที่ครูให้ ครูควรแน่ใจจริง ๆ ว่าถูกต้อง มิฉะนั้นจะพิมพ์ใจเด็กไปนานมาก ทั้ง ๆ ที่ผิด และแก้ยากด้วย

สำหรับบ้านเมืองไทยของเรา ครูยิ่งควรระลึกอยู่เสมอด้วยว่าพลเมืองไทยที่เป็นผู้ใหญ่อยู่ทุกวันนี้ เกินกว่าครึ่งประเทศ มีความรู้เพียงระดับประถมศึกษา และก็คงอีกนานที่สถิตินี้จะเปลี่ยนได้

ดังนั้น การสอนของครูในระดับประถมศึกษา คือการสร้างพลเมืองไทยส่วนใหญ่ในอนาคต

ครุต้องการให้พลเมืองไทยส่วนใหญ่ในอนาคตเป็นอย่างไรอยู่ที่การสอนระดับประถมศึกษา ความรู้และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ครูให้จึงต้องระมัดระวังให้มาก ว่าถูกต้อง และตรงตามแผนการศึกษาแห่งชาติที่ทางราชการกำหนดไว้

10. การเตรียมการสอนทุกครั้งก่อนการสอนและการวางแผนการสอนตลอดภาคการศึกษาหรือตลอดปีการศึกษา ล่วงหน้าจำเป็นมาก เพราะจะช่วยให้การสอน ไม่สับสน แต่จะดำเนินไปตามลำดับ ตามขั้นตอน ที่ให้ความรู้ซึ่งได้รับก่อนเป็นฐานของความรู้ที่ได้รับทีหลัง การเรียนรู้ของเด็กจึงจะมั่นคงหนักแน่นไม่ลืมเลือนสับสน

11. สถานการณ์ในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนควรจัดให้ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย คือครูและทางโรงเรียนต้องถือว่าสิ่งแวดล้อมทุกชนิดในโรงเรียน ล้วนช่วยสอนให้เด็กวัยนี้เรียนรู้ทั้งสิ้น

บริเวณโรงเรียนที่สะอาด สวยงาม จะช่วยให้เด็กรักความสะอาดสวยงาม

ภาษาที่โรงเรียนปิดประกาศ ก็สอนภาษานักเรียนด้วย

การวางตัวของครูก็สอนนักเรียนให้เอาอย่างด้วยเช่นเดียวกัน

เด็กวัยนี้เรียนรู้ทุกอย่างจากสิ่งรอบตัว และเรียนรู้ตลอดเวลา

ดังนั้นในบางประเทศจึงมีกฎหมายกำหนดไว้เลยว่า ในรัศมี 4 กิโลเมตร รอบโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา ไม่ให้มีการก่อตั้งสถานบริการ ที่จะชี้นำให้เด็กประพฤติผิดศีลธรรม หรือวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ

และครูควรนึกถึงทฤษฎีการเรียนรู้ข้อหนึ่งที่ว่า สิ่งที่มีความหมายและสิ่งที่เด็กเข้าใจ เด็กจะเรียนรู้หรือจำได้ง่ายกว่าสิ่งที่ไม่มีความหมายและไม่เข้าใจ สถานการณ์การสอนทุกชนิดจึงต้องให้เด็กเข้าใจความหมายและมีเหตุมีผล เด็กจึงจะเรียนรู้และจำได้ง่ายตามทฤษฎีดังกล่าว

12. การตรวจงานของนักเรียนแล้วส่งคืนให้นักเรียนทราบที่ถูกที่ผิดโดยเร็ว ช่วยให้เรียนรู้ได้เร็วแม่นยำ ดังนั้นอย่าตรวจงานช้า อย่าคืนงานนักเรียนช้า ผลการสอบก็ต้องแจ้งโดยเร็วเช่นเดียวกัน เด็กจะได้แก้ไขสิ่งที่ผิดได้ด้วยความเข้าใจว่าตรงไหนผิดอย่างไร ก่อนที่จะลืมว่าทำอะไรไป

บุคคลที่สำคัญที่สุดซึ่งกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในวงการประถมศึกษาได้จริง คือ **"ครูใหญ่ หรืออาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ"** สำหรับโรงเรียนของรัฐและท้องถิ่น และ **"ผู้จัดการหรือเจ้าของ"** สำหรับโรงเรียนเอกชน

แปลกแต่จริงคือ กฎหมายไทยกำหนดคุณสมบัติให้ครูใหญ่จบการศึกษาระดับฝึกหัดครูชั้นสูงเป็นอย่างน้อย แต่ไม่กำหนดเช่นนั้นสำหรับ "ผู้จัดการหรือเจ้าของ" โรงเรียนเอกชน ทั้ง ๆ ที่กฎหมายให้อำนาจ "ผู้จัดการหรือเจ้าของ" โรงเรียนเอกชนบริหารและบังคับบัญชาครูทั้งโรงเรียนเหมือนครูใหญ่

ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้ครูใหญ่ซึ่งเป็นนักการศึกษา ทำอะไรมากไม่ได้สำหรับโรงเรียนเอกชน

งานสำคัญของครูใหญ่ที่จะต้องทำตามลำดับความสำคัญคือ

1. สอน

2. งานธุรการโรงเรียน

3. งานบริหารโรงเรียนทุกด้าน

4. งานนิเทศการสอนและการศึกษาทุกด้านในโรงเรียน

5. การติดต่อกับสังคมรอบโรงเรียนหรือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของบ้านเมือง

6. การตีความและนำหลักสูตรมาแปลความหมายให้เป็นโครงการสอนและกิจกรรมของโรงเรียน

7. การพัฒนาตนเองให้มีความรู้มีความสามารถในการศึกษาและกิจการบริหาร ต่าง ๆ ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งด้วยการอ่านเอง ร่วมประชุมสัมมนา รับการฝึกอบรม และค้นคว้าวิจัยหรือเขียนบทความหรือตำราทางวิชาการอยู่เสมอ

งานดังกล่าวแล้ว ครูใหญ่หรือผู้จัดการหรือผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจะเพิกเฉยละเลยมิได้ มิฉะนั้นการสอนระดับประถมศึกษาจะไม่มีทางทันสมัยทันเหตุการณ์

การที่ครูใหญ่จะต้องสอนด้วยนั้น จำเป็นมากสำหรับระดับประถมศึกษาเพราะเด้กต้องการความใกล้ชิดกับครูทุกคนในโรงเรียน

ครูใหญ่จะได้มีประสบการณ์ตรงจากการสอน ทำให้สามารถปรับปรุงโรงเรียนได้ถูกต้อง

ส่วนการนิเทศการสอนและการศึกษาทุกชนิดนั้นจำเป็นที่สุด ครูใหญ่ต้องเดินดูทุกห้องทุกวัน ให้รู้ว่าวันนี้เขามีอะไรกันที่ไหนในโรงเรียนของตน ขณะเดียวกันครูใหญ่จะหยุดยั้งที่จะพัฒนาตนเองไม่ได้ มิฉะนั้นครูน้อยล้ำหน้า จะเป็นปมด้อยของครูใหญ่ได้

15. การมัธยมศึกษา

การศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัยความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

การศึกษาระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียนตอนละประมาณ 3 ปี ในตอนต้นให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนกลุ่มวิชาการและวิชาชีพตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง ในตอนปลายให้ผู้เรียนได้เน้นการเรียนกลุ่มวิชา ที่ผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

นักเรียนที่เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีอายุโดยประมาณตั้งแต่ 12-14 ปี และชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีอายุโดยประมาณตั้งแต่ 15-17 ปี ซึ่งเป็นเด็กระดับวัยรุ่นทั้ง 2 ตอน

การศึกษาวิชาชีพในระดับมัธยมศึกษา มุ่งฝึกให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ มีความรู้ความชำนาญที่สามารถจะนำไปใช้ปฏิบัติและประกอบอาชีพได้จริงอย่างหนึ่ง

หรือเพื่อให้รู้แนวทางที่จะศึกษาเพิ่มเติมตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคลอีกอย่างหนึ่ง

การจัดสถานศึกษาวิชาอาชีพระดับมัธยมศึกษานั้น อาจจัดรวมอยู่กับโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยทั่วไป หรือจัดเป็นเอกเทศโดยเน้นการฝึกทักษะในระดับกึ่งฝีมือ และระดับฝีมือก็ได้

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยไม่บังคับ ดังนั้นแผนการศึกษาแห่งชาติจึงวางนโยบายไว้ว่า

ให้ผู้รับการศึกษาที่มิใช่ภาคบังคับร่วมออกค่าใช้จ่าย ในการจัดการศึกษาตามสมควร คือให้เสียค่าเล่าเรียน แต่ก็ให้คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการลงทุนทางการศึกษาของประเทศเป็นหลัก คือให้คิดว่ารัฐลงทุนรายหัวเท่าใด ก็ควรช่วยกันเสียค่าเล่าเรียนอย่างน้อยส่วนหนึ่งร่วมกับรัฐด้วยนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ที่ยากไร้ หรือมีความผิดปกติในทางร่างกาย จิตใจ หรือสังคม รัฐจะจัดหาทุนเพื่อการศึกษาให้ตามควร

โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย เป็นสถานศึกษาขั้นสูงที่มีเด็กวัยรุ่นเข้าเรียนมากที่สุด คือมีเด็กระหว่างอายุ 12-17 ปี เป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นถ้ารัฐต้องการให้เด็กที่มีอายุ ยังไม่บรรลุถึงนิติภาวะร่วมรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเต็มที่ และอย่างมีความสุขหรือความพอใจแล้ว รัฐต้องทุ่มเทกำลังเงินและกำลังคนให้กับการมัธยมศึกษาให้มากที่สุด

พลเมืองที่จะร่วมรับผิดชอบต่อบ้านเมือง ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น ต้องมีการศึกษาที่วางแผนไว้อย่างรัดกุม มิใช่ให้เขารับการศึกษาตามยถากรรม

คือต้องจัดการศึกษาระดับมัธยมให้มีหลักการอันแน่นอน ตามที่รัฐต้องการตามที่สังคมต้องการ และตรงตามค่านิยมและปรัชญาของสังคมด้วย

เพราะคนวัยรุ่นเป็นคนวัยเปลี่ยนแปลง อ่อนไหวต่อสภาวะของบ้านเมืองได้ง่ายที่สุด

ประเทศไทยเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้มากจึงกำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติว่า

รัฐพึงสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนและจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีบุคลิกภาพที่ดี มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีทัศนคติ ที่ดีต่อวัฒนธรรมไทย ยึดมั่น ร่วมมือกันธำรงรักษาและปกป้องสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

กระทรวงศึกษาธิการ โดยทุกกรมกองในสังกัด มีหน้าที่โดยตรงที่จะต้องพัฒนาเยาวชน จึงต้องจัดกิจกรรมเยาวชนให้พัฒนาเยาวชนดังกล่าว โดยไม่อาจมอบหมายให้กรมหนึ่งกรมใดโดยเฉพาะ รับผิดชอบจัดการได้

จากประสบการณ์ในอดีตของประเทศไทย จำเป็นที่รัฐจะต้องหันมาให้ความสนใจการศึกษาระดับมัธยมทั้งสายอาชีวศึกษา ฝึกหัดครู สามัญ นอกโรงเรียน และอื่น ๆ อย่างจริงจัง เพราะเด็กวัยนี้จะเป็นกำลัง หรือเป็นภัยต่อชาติ อยู่ที่การวางแผนและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องว่าได้ทำการใด ที่จะพัฒนาเด็กในวัยนี้ให้ได้รับผลสำเร็จตามความต้องการของรัฐหรือไม่เพียงใดและเป็นเรื่องรีบด่วนที่ต้องทำด้วย

ลอยด์. อี. แม้คเคลียรี กับ สตีเฟ็น พี. เฮ็นเคลย์ *(Lloyed E. McCleary, and Stephen P. Hencley)* สรุปงานวิจัยของนักการศึกษาต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับภารกิจหลักของโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ว่า ที่สำคัญมี 6 ประการคือ

1. พัฒนาเชาว์ปัญญา อุปนิสัย และบุคลิกภาพ ของนักเรียน

2. ให้ความรู้ที่สำคัญ และความคิดต่าง ๆ อันเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตนเองและของประเทศอื่นด้วยพร้อม ๆ กันไปแก่นักเรียน

3. ทำนุบำรุงและธำรงรักษา ยึดมั่นและจงรักภักดี ต่อระบบการเมืองและระบบสังคมแบบประชาธิปไตยของประเทศไว้มิให้เสื่อมสูญ

4. ให้ความรู้แลความชำนาญในการประกอบอาชีพตามความเหมาะสมกับบุคคลและสังคม

5. ส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนทั้งสุขภาพกายและสุขภาพทางจิต

6. ปรับปรุงพลังอำนาจส่วนบุคคลทุกชนิด ในการที่จะให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ให้นักเรียนวัยนี้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและสังคม [1]

โรงเรียนมัธยมของไทยที่เคยมี 2 อย่างคือ โรงเรียนมัธยมสามัญและโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งหมายความว่าเป็นโรงเรียนมัธยมที่สอนวิชาอาชีวศึกษาด้วย ก็กลายเป็นโรงเรียนมัธยมอย่างเดียว คือ "โรงเรียนมัธยม" แต่มีสอนทุกอย่าง ทั้งในด้านความรู้วิชาอาชีพ และอื่น ๆ จึงไม่จำเป็นต้องเรียกว่า โรงเรียนมัธยมแบบประสมหรือโรงเรียนมัธยมสามัญอีกต่อไป

ระบบการศึกษาของโรงเรียนมัธยมปัจจุบัน ต้องมีวิชาอาชีพและวิชาเลือกมาก ๆ ใครสนใจจะเน้นทางใด ก็เลือกเรียนวิชาในกลุ่มนั้น ๆ ให้มาก ตามความสนใจและความถนัด งานหลักของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม จึงต้องเกี่ยวข้องกับภารกิจต่อไปนี้เป็นอย่างน้อยคือ

1. การสอน

2. การแนะแนวการศึกษาและอาชีพ

3. กิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน เพื่อพัฒนาเยาวชน ตามความต้องการส่วนบุคคลและตามความต้องการของสังคม ซึ่งรวมทั้งการฝึกฝนการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย

4. บริการของโรงเรียนทั้งในด้านเพื่อความสุขของนักเรียนเพื่อสนองความสนใจและความต้องการอันจำเป็นของนักเรียน ชุมนุมชน หรือสังคมใกล้โรงเรียน และประเทศชาติ

---

[1] Lloyd E. McCleary, and Stephen P. Hencley, Secondary School Administraion: Theoretical Bases for Professional Practice (New York: Dodd, Mead and Company, 1965), p. 25

ทั้งนี้โรงเรียนมัธยมจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองแทนที่จะจำกัดตนเองอยู่แต่วงการแคบ ๆ ในโรงเรียน โรงเรียนมัธยมต้องเปิดกว้างรับสังคม และเข้าหาสังคมให้มากขึ้น

โรงเรียนมัธยมจะต้องเป็นศูนย์สังคม หรือโรงเรียนชุมชนยิ่งกว่าโรงเรียนประถมศึกษาด้วยซ้ำไป

เปิดโอกาสให้สังคมมาใช้อาคารสถานที่และอุปกรณ์ของโรงเรียนได้

เปิดเป็นสถานศึกษานอกระบบให้ความรู้แก่สมาชิกของสังคม

ให้การสอนและช่วยสังคมทุกวิถีทาง เพื่อให้โรงเรียนมัธยมเป็นของประชาชน ดำเนินการโดยประชาชน

คือให้มีคณะกรรมการบริหาร หรือที่ปรึกษาที่มีตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน และตัวแทนประชาชนที่ได้รับแต่งตั้งเป็นองค์คณะมาร่วมให้คำปรึกษา หรือช่วยบริหาร เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ใกล้ชิดประชาชนได้

ตามแนวความคิดดังกล่าว โรงเรียนมัธยมต้องมีขนาดเล็ก แต่กระจัดกระจายตั้งอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ใกล้ที่อยู่อาศัยของนักเรียนให้มากขึ้น

โรงเรียนใดมีขนาดใหญ่ก็ให้หยุดขยายความเติบโต แต่ควรมีการสร้างโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กเพิ่มขึ้นให้ทั่วถึงทุกท้องที่ โรงเรียนมัธยมก็จะกลายเป็นศูนย์ชุมชนอันแท้จริงตามอุดมคติของประชาธิปไตย

เนื่องจากการสอนในระดับมัธยมศึกษามีวิชาการ ประสบการณ์และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในหลักสูตร และนอกหลักสูตร มากอย่างด้วยกัน ไม่เหมือนกับการสอนในระดับอื่น และนักเรียนยังเป็นเด็ก โดยเฉพาะยังเป็นเด็กวัยรุ่น ซึ่งเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต การดูแลเอาใจใส่ของครูมีความสำคัญ เกือบจะกล่าวได้ว่าสำคัญกว่าทุกระดับการศึกษา ดังนั้นครูที่รับผิดชอบในการสอนระดับมัธยมศึกษาจึงมีความสำคัญมาก

แม้ว่าทางราชการจะจัดสรรงบประมาณให้เป็นจำนวนมาก มีการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาวิธีการเรียนรู้ มีการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเข้าช่วยอย่างมาก และมีการปฏิรูปปรับปรุงระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ด้วยหวังว่าคุณภาพของการมัธยมศึกษาจะดีขึ้น การกระทำต่าง ๆ ดังกล่าวจะไม่เป็นผลดีใด ๆ เลย ถ้าครูโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่มีคุณภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพสมกับที่จะเป็นครูโรงเรียนมัธยมศึกษา

มาตรฐานทางวิชาการ ความเป็นนักวิชาการ และบุคลิกภาพ ส่วนตัวของครู มีความสำคัญและมีอิทธิพลทำให้การสอนได้ผลหรือไม่ได้ผลเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นหลักการเกี่ยวกับครูโรงเรียนมัธยมศึกษา 4 ประการต่อไปนี้สำคัญต่อวงการมัธยมศึกษาที่สุดคือ

1. ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะมีความสามารถพิเศษในทางเชาวน์ปัญญา มีความรู้ในวิชาต่าง ๆ ด้านพุทธิศึกษาดีเยี่ยม มีประวัติเคยเรียนดีเยี่ยมมาก่อนตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษาครู

2. ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาควรมีประวัติส่วนตัวดีมาก มีความเป็นนักวิชาการ มีนิสัยและทัศนคติรักอาชีพครูอย่างแท้จริง และมีความรอบรู้ในความรู้อย่างอื่นทุกด้านด้วย

3. สิ่งแวดล้อมในวงการมัธยมศึกษาควรจะดีด้วย เช่น โรงเรียน อุปกรณ์ ที่อยู่อาศัยของครู สวัสดิการครู และเงินเดือนครูที่ก้าวหน้าไม่ติดขั้นติดชั้น และมีโอกาสได้ 2 ขั้นโดยง่าย เหล่านี้เป็นต้น จึงจะดึงดูดให้มีครูดี ๆ และมีประสิทธิภาพมาเป็นครูโรงเรียนมัธยมศึกษาได้มาก

4. การฝึกหัดครู เพื่อผลิตครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ควรมีแผนงานดีเป็นพิเศษ มีการสอนวิชาการต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง และให้รอบรู้กว้างขวางในกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็กรุ่น

การที่จะทำเช่นนี้ได้ กระทรวงศึกษาธิการจะต้อง ปณิธานที่จะผลิตครูชั้นเยี่ยมออกมาให้ได้โดยเร็วที่สุด เพื่อให้ทันกับความต้องการการที่จะสร้างคุณภาพให้แก่วงการศึกษาโดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาควรมีหลักการ 5 ประการคือ

1. ยกระดับมาตรฐานของคุณภาพบุคคลที่จะเข้ามาเป็นครู ระดับมาตรฐานของคุณภาพดังกล่าว ควรจะอยู่ในระดับเดียวกันกับผู้ที่จะประกอบวิชาชีพชั้นสูงอย่างอื่น เช่น แพทย์ ผู้พิพากษา วิศวกร นายธนาคาร และอื่น ๆ ควรจะถึงเวลาแล้ว ที่ประเทศไทยจะได้ยกเลิก ความเชื่อที่ว่า “ใคร ๆ ก็มาเป็นครู หรือมาเป็นผู้บริหารการศึกษาก็ได้”

เพราะความเป็นเลิศในการสอนและการบริหารการศึกษาอยู่ที่ความเฉลียวฉลาดในทางเชาวน์ปัญญา ความเป็นนักวิชาการ และบุคลิกภาพส่วนตัวที่ดีเยี่ยม

สิ่งเหล่านี้ ต้องผ่านการฝึกฝนอบรม และได้รับการศึกษามาโดยตรง ไม่ใช่จะมีคุณภาพดังกล่าวได้โดยกำเนิด หรือทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรม หรือไม่ได้รับการศึกษามาโดยตรงเลยก็เป็นผู้บริหารการศึกษา หรือเป็นครูได้ทั้งนั้น

2. ควรมีการคัดเลือกผู้ที่จะมาเรียนครูทั้งในระดับวิทยาลัยครูและระดับมหาวิทยาลัยด้วยวิธีการพิเศษ เพื่อให้ได้ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นครู และมีความสามารถเหมาะสม

นอกจากนี้จะต้องเป็นบุคคลที่รักชาติบ้านเมือง ตระหนักในคุณธรรมแห่งศาสนา และมีความเคารพยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3. หลักสูตรฝึกหัดครูทั้งระดับวิทยาลัยครูและระดับมหาวิทยาลัยทุกระดับชั้น ควรจะแข็งพอสมควร และควรมีการสอบไล่ที่รัดกุม มิใช่ให้ผ่านการสอบกันออกไปเป็นครูโดยง่าย

ลักษณะของหลักสูตร ควรเป็นหลักสูตรแบบกว้าง คือมีวิชาเลือกมาก มีสาขาวิชาต่าง ๆ มาก แต่บังคับให้เรียนวิชาหลักที่จะต้องออกไปสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา หรือแม้โรงเรียนประถมศึกษา หรือระดับวิชาอาชีวศึกษาอย่างเต็มที่และลึกซึ้ง

มิฉะนั้น ก็จะเป็นกรรมของนักเรียนที่ได้ครูที่ขาดความรู้ ขาดคุณภาพ การสอนย่อมไม่มีคุณภาพ พลเมืองไทยในอนาคตก็จะไม่มีคุณภาพด้วย

4. ควรมีโครงการหรือแผนการระยะยาวอันแน่นอน ในการฝึกอบรมครูประจำการอย่างจริงจังต่อเนื่องเป็นรุ่น ๆ ตลอดปี ทุกท้องที่หมุนเวียนกันจนครบทุกโรงเรียน เมื่อครบแล้วก็จะได้ เวลาฝึกอบรมกันใหม่อีกตลอดไป เพราะวิชาการไม่หยุดนิ่งจะต้องพัฒนาเรื่อยไป

ดังนั้นสถาบันพัฒนาวิชาชีพครู หรือศูนย์พัฒนาผู้ประกอบอาชีพทางการศึกษาทุกประเภท รวมทั้งผู้บริหารการศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูแนะแนว และอื่น ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมี

5. ควรมีสินน้ำใจทั้งที่เป็นวัตถุ เงิน สวัสดิการ และอื่น ๆ และที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น คำชมเชยยกย่องสรรเสริญอย่างเป็นทางการ ประกาศนียบัตรชมเชย หรืออื่น ๆ ให้แก่ครูที่ประจำทำการสอนจริง ๆ อย่างเดียวแต่ทำได้ดีเยียม เพื่อให้กำลังใจ ให้ครูรักที่จะสอนอย่างดี แทนที่จะพากันเลี่ยงการสอน ไปหาความชอบอย่างอื่น เพราะมีโอกาสได้เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง และได้เงินเดือนขึ้น 2 ขั้นมากกว่าการสอนที่ดี เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้การสอนซึ่งเป็นหัวใจของการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาระดับมัธยมศึกษาบกพร่องอย่างมาก

ในปัจจุบัน เราจะต้องเปลี่ยนค่านิยมที่ว่า

"การสอนเป็นการเสียสละ ครูเป็นที่ยกย่องสรรเสริญอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องมีสินน้ำใจอย่างอื่นก็ได้"

แต่ให้ทุกคนมั่นใจว่า เมื่อมาเป็นครู

"คนก็ยกย่องสรรเสริญ ครูย่อมก้าวหน้า และมีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าหลาย ๆ อาชีพ ที่เป็นอาชีพต้องใช้วิชาความรู้ร่ำเรียนกันมาสูง ๆ ด้วยกัน "

งานให้การศึกษาในโรงเรียนมัธยมนั้น ถ้าจะจัดระเบียบให้เข้าใจง่าย ๆ น่าจะมี 4 ด้านคือ

1. ด้านเชาว์ปัญญา *(intellectual dimensions)*

1. การให้ได้ความรู้มาเก็บไว้ในความทรงจำ (possession of knowledge : a fund of information concepts)

2. การสื่อสารความรู้ทั้งในด้านแสวงหาและการใช้ (communication of knowledge : skill to acquire and transmit)

3. การสร้างความรู้ใหม่โดยการรู้จักวิเคราะห์ความรู้เก่าแล้วคิดหาความคิดใหม่ ๆ จากความรู้นั้น (creation of knowledge : discrimination and imagination)

4. ความรักและสนใจในความรู้ จนเกิดความต้องการที่จะแสวงหาความรู้โดยไม่หยุดยั้ง (desire for knowledge : a love of learning)

2. ด้านสังคม *(social dimensions)*

1. มนุษยสัมพันธ์และความร่วมมือกันทำงาน (man-to-man relationships : cooperation)

2. ความสัมพันธ์กับรัฐในด้านสิทธิและหน้าที่ในฐานะเป็นพลเมืองดีของรัฐ (man-to-state relationships : civic rights and duties)

3. ความสัมพันธ์กับประเทศชาติโดยส่วนรวม ทั้งในด้านความจงรักภักดีและความรักชาติ (man-to-country relationships : loyalty and patriotism)

4. ความสัมพันธ์กับชาวโลกในด้านความร่วมมือกันฉันมิตร (man-to-world relationships : interrelationships of peoples)

3. ด้านส่วนตัว *(personal dimensions)*

1. ร่างกาย ได้แก่สุขภาพและความเจริญเติบโต (physical-bodily health and development)

2. อารมณ์ ได้แก่สุขภาพจิตที่ดี และความมั่นคงสม่ำเสมอ ของอารมณ์และจิตใจ (emotional-mental health and stability)

3. ศีลธรรม (ethical-moral integrity)

4. สุนทรียภาพในด้านวัฒนธรรมและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (aesthtic-cultural and leisure persuits)

4. ด้านเศรษฐกิจ *(productive dimensions)*

1. การเลือกอาชีพ ได้แก่การให้ความรู้ในด้านอาชีพต่าง ๆ และการแนะแนว (Vocational selection : information and guidance)

2. การฝึกฝนให้ประกอบอาชีพได้และหางานให้ทำ (vocational preparation : training and placement)

3. บ้านและครอบครัว ได้แก่การดำรงชีวิตในครอบครัวได้ดี รู้จักซ่อมของใช้ ตกแต่งบ้านได้เอง วางตัวเหมาะสมในสภาพการแต่งงาน (home and family-homemaking, do-it-yourself, marriage)

4. การรู้จักใช้ของ และรู้จักซื้อของตามความเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ทำของเสียหายอยู่เสมอ รู้จักขายของและลงทุนเป็น (consumer personal buying, selling, investment)[1]

งานวิชาการในโรงเรียนมัธยมจะสมบูรณ์ไม่ได้ ถ้าขาดการการจัดกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยอาศัย **"กิจกรรมเสริมหลักสูตร"** หรือที่เรียกกันทั่วไปว่ากิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน

ครูบางคนไม่พอใจที่เห็นนักเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพราะเข้าใจว่านักเรียนจะหาเวลาเรียนหนังสือไม่ได้ หรือไม่มีเวลาทำการบ้านส่งครู

---

[1] Lawrence Downey, The Task of Public Education (Chicago : Midwest Administration Center, University of Chicago, 1960).

ความจริงนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนที่จัดทำกันถูกทิศทางมีความหมายต่อการเรียนรู้เพิ่มขึ้นของนักเรียน

โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนมัธยม ยิ่งต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมให้มากกว่านักเรียนโรงเรียนประถม เพราะเด็กวัยนี้อายุใกล้ความเป็นผู้ใหญ่ โรงเรียนจึงควรให้เขาจัดกิจกรรมได้มากขึ้น เป็นการเตรียมตัวสำหรับชีวิตในสังคมภายนอกโรงเรียน

กิจกรรมนักเรียนมีหลายอย่างที่สำคัญคือ

1. วิชาการ และนิทรรศการ
2. ศิลปะ และวรรณกรรม
3. การประชุมต่าง ๆ
4. กีฬาสีหรือกลุ่มภายในโรงเรียน
5. กีฬาระหว่างโรงเรียน
6. ชมรมวิชาการต่าง ๆ เช่น ชมรมสังคมศึกษา ชมรมภาษาไทย และชมรมภาษาอังกฤษ
7. ชมรมงานอดิเรกต่าง ๆ เช่น ชมรมถ่ายรูป และชมรมกล้วยไม้
8. การโต้วาที การอภิปราย และการสนทนากลุ่มต่าง ๆ
9. ดนตรี ละคร และการแสดงอย่างอื่น
10. วารสาร หนังสือรุ่น และจดหมายข่าว
11. การสร้างบุคลิกลักษณะให้เป็นผู้นำหรือนักพูดต่อหน้าคนหมู่มาก
12. บริการชุมชนต่าง ๆ เช่น ค่ายอาสาพัฒนา การช่วยโรงพยาบาล และการสอนเด็กในหมู่บ้านยากจน
13. งานสังคมตามวัฒนธรรมทั้งของไทยและต่างประเทศ
14. การปกครองตนเองของนักเรียนในรูปสภานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียน

การวางแผน การนิเทศ และการประเมินผล กิจกรรมนักเรียนเป็นหน้าที่ของครูที่รับผิดชอบกิจกรรมนักเรียน ดังนั้นครูควรยึดหลักการดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมทุกชนิดต้องยึดความสนใจและความพอใจของนักเรียนเป็นหลัก มิใช่ให้ทำตามความต้องการของครู

2. ตรวจสอบเป็นระยะ ๆ ว่านักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมมากน้อยเพียงใด ไม่ควรให้คนใดคนหนึ่งเข้าร่วมกิจกรรมมากเกินไป และไม่ควรให้บางคนไม่ร่วมกิจกรรมใด ๆ เลย

3. ตรวจสอบความสนใจของนักเรียนเป็นระยะ ๆ ว่ามีกิจกรรมใดคนสนใจน้อยเกินไปหรือไม่ ถ้ามีก็ยุบกิจกรรมนั้น หรือหาทางสนับสนุนให้มีผู้สนใจเพิ่มขึ้น แล้วแต่ความเหมาะสมและนโยบายของโรงเรียนและกิจกรรมใดมีคนสนใจมากอาจต้องขยายงานสนองความสนใจ

4. ส่งเสริมให้ นักเรียน-ครู-ผู้ปกครอง มาร่วมวางโครงการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกัน เป็นการสร้างไมตรีสัมพันธ์ไปในตัว และช่วยให้มีความร่วมมือสูงขึ้น

5. พิจารณาค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ว่าคุ้มกับกิจกรรมที่ทำเพียงใด ควรนึกในแง่กำไรขาดทุนไว้ด้วย กิจกรรมบางอย่างคิดเป็นเงินไม่ได้ แต่ผลที่ได้ทางอื่นอาจสูง ก็จัดว่าคุ้มกับเงินลงทุนเหมือนกัน

6. ตรวจสอบว่าในชุมนุมชมที่โรงเรียนตั้งอยู่นั้น มีทรัพยากรอะไรที่พอจะขอมาช่วยเหลือนักเรียนในกิจกรรมต่าง ๆ ได้บ้าง เพื่อหาทางดึงชุมนุมชนมาเป็นประโยชน์กับโรงเรียนและหาทางให้โรงเรียนทำประโยชน์ตอบแทนชุมนุมชนโดยกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย

7. ประเมินปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ในด้านการแข่งขันระหว่างนักเรียนควรเพื่อความสามัคคีและแข่งขันกันทำความดี มิใช่เป็นเหตุให้แตกสามัคคีและแข่งขันกันทำความชั่ว ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ฟุ่มเฟือยหรือรั่วไหลทางใดเพียงใดจะได้แก้ไขได้ทันท่วงที

8. วางนโยบาย และกำหนดระเบียบของโรงเรียนให้แน่ชัดเกี่ยวกับกิจกรรมแต่ละชนิดโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นเหตุให้นักเรียนต้องกลับบ้านค่ำมืด ต้องใช้ความรอบคอบให้มากในการดำเนินงาน

9. สนับสนุนให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบด้วยตนเองให้มากที่สุด กิจกรรมนักเรียนควรมีบทบาทช่วยฝึกนิสัยรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในหมู่นักเรียน และควรใช้เป็นเครื่องมือฝึกความเป็นผู้นำด้วยในตัว

10. หาทางให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมของโรงเรียนให้มาก เช่น เมื่อมีละครโรงเรียน ควรกันที่ให้ประชาชนมาชมได้ด้วย หรือเมื่อมีนิทรรศการต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการมัธยมศึกษาจะได้ผลสมบูรณ์หรือไม่อยู่ที่ครูทุกคน มิใช่อยู่ที่ครูใหญ่หรือครูฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะโรงเรียนมัธยมเป็นโรงเรียนใหญ่ ความร่วมมือกันทำงานโดยไม่แตกแยกกันสำคัญมาก

16. การอุดมศึกษา

การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและความคิด เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ มุ่งสร้างสรรค์กำลังคน ในระดับวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง เพื่อพัฒนาประเทศ และมุ่งพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้และเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ

การศึกษาระดับนี้ ไม่จำกัดขอบเขตอายุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเปิดกว้างให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยดำเนินการโดยอิสระ

การจัดสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา อาจจัดเป็นรูปวิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบันเฉพาะอย่างก็ได้ และอาจจัดในรูปที่ใช้สื่อการเรียนในลักษณะต่าง ๆ โดยผู้เรียนไม่จำเป็นต้องมาเรียนในสถานศึกษาก็ได้

การฝึกหัดครูก็ควรจัดเป็นอุดมศึกษา แต่จะมีหลักสูตรต่ำกว่าได้บ้างตามความจำเป็นของท้องถิ่น

การบริหารการอุดมศึกษา สถานศึกษามีอิสระในการดำเนินการภายใน และมีเสรีภาพทางวิชาการ โดยไม่ขัดต่อระเบียบ ข้อบังคับแนวนโยบายของรัฐ และกฎหมาย เพื่อให้มีประสิทธิผลในการสนองความต้องการของประเทศ

ลักษณะของการอุดมศึกษานั้น ถ้าจะกล่าวง่าย ๆ ก็คือ

การอุดมศึกษาเป็นผู้ผลิตความรู้ แต่การประถมศึกษา และการมัธยมศึกษาเป็นผู้ใช้ความรู้

ดังนั้น ในวงการมหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง จึงสนับสนุนเป็นพิเศษ ให้อาจารย์ค้นคว้าวิจัยหาความรู้ใหม่ ๆ และแต่งตำรา หรือเขียนบทความทางวิชาการอยู่เสมอ และมีการพิจารณาความดีความชอบหรือให้รางวัลเป็นเงินบ้าง เป็นตำแหน่งทางวิชาการเช่นให้ศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ หรือผู้ช่วยศาสตราจารย์บ้าง แล้วแต่ปริมาณและคุณภาพของผลงานทางวิชาการเป็นราย ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยปัจจุบันนี้ ได้เล็งเห็นความสำคัญของพัฒนาการทางกายมากเป็นพิเศษ จึงกำหนดให้ ทุกระดับการศึกษามีการสอนวิชาพลศึกษาด้วย เพื่อเสริมสร้างและให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของการกีฬา สุขภาพ อนามัย และกิจกรรมการพักผ่อน

ดังนั้นวิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถาบันระดับอุดมศึกษา จึงต้องบังคับให้มีการเรียนวิชาพลศึกษาอย่างน้อยจำนวนหนึ่ง

ในการจัดการอุดมศึกษานั้น นักการศึกษา ยึดหลักการศึกษาสำคัญ 5 ประการ ให้อาจารย์ที่สอนระดับอุดมศึกษาทำคือ

1. วิจัยหาความรู้ใหม่และส่งเสริมวิชาการ *(Research and Scholarship)*

การวิจัยและส่งเสริมวิชาการดังกล่าว หมายความรวมถึงการเผยแพร่ (publication) ผลงานวิจัย และงานวิชาการต่าง ๆ ด้วย

ดังนั้นการพิมพหนังสือวิชาการสาขาต่าง ๆ และการพิมพ์วารสารวิชาการจึงเป็นงานประจำของมหาวิทยาลัย

ทั้งนี้มหาวิทยาลัยไม่มีวัตถุประสงค์หลักที่จะหากำไรจากการพิมพ์เผยแพร่งานเหล่านั้น แต่มหาวิทยาลัยต้องการช่วยให้สังคมได้รับผลประโยชน์ในด้านวิชาการจากมหาวิทยาลัย ในฐานะที่มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมเท่านั้น

2. ให้ความรู้ทั่วไป *(General Education)* **และความรู้เฉพาะ** *(Specialization)* **แก่สมาชิกของสังคมโดยการสอน** *(instruction)*

การให้ความรู้ดังกล่าวเป็นการปฏิบัติงานสองทาง (a two-way process) คือบุคลากร (staff pesonnel) ของมหาวิทยาลัย ให้ความรู้มูลฐานแก่สมาชิกของสังคมที่เข้ามารับบริการ ในขณะเดียวกันสมาชิกเหล่านั้นก็ค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมจนาได้รับความรู้ใหม่ ๆ มอบให้แก่มหาวิทยาลัยด้วยพร้อม ๆ กับรับการสอนของมหาวิทยาลัย

การปฏิบัติงานเช่นนี้ นอกจากเป็นการสอนแล้ว ยังเป็นการรักษาความรู้และวัฒนธรรม (preservation of knowledge and culture) ของสังคมไว้ให้แก่สมาชิกรุ่นต่าง ๆ ของสังคมอีกด้วย

กระบวนการสอนของมหาวิทยาลัย จึงจัดเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม (cultural transmission) และเป็นสังคมประกิต (socialization) พร้อม ๆ กันไป เพราะมหาวิทยาลัยพยายามสอนให้สมาชิกของสังคม ที่เข้ามารับบริการรู้จักปรับตัว ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้ อย่างมีประสิทธิภาพในทุก ๆ ด้าน

ในการให้ความรู้นั้นมหาวิทยาลัยส่วนมากคำนึงถึงการฝึกอบรมอาชีพ (professional training) เป็นพิเศษ จนบางทีกลายเป็นลัทธิฝักใฝ่วิชาชีพ (vocationalism) ซึ่งอาจทำให้มหาวิทยาลัยกลายเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงของสังคมไปในที่สุด

ทั้งนี้เพราะภาควิชาและคณะต่าง ๆ พากันให้ความสนใจในวิชาเฉพาะของตนเอง (line of specialization) จนไม่เปิดโอกาสให้สมาชิกรับรู้วิชาชีพอื่น หรือรับความรู้ทั่วไปที่จำเป็นสำหรับสมาชิกของสังคม

นอกจากนี้บางทีขาดการประสานงาน ขาดความสัมพันธ์ระหว่างภาควิชา บางทีคณะวิชาในมหาวิทยาลัย กลายเป็นวิทยาลัยย่อยเอกเทศหลาย ๆ วิทยาลัยรวมกัน แทนที่จะเป็น University กลับกลายเป็น Multiversity ซึ่งบังเอิญตั้งอยู่ในสถานที่เดียวกัน

วิทยาลัยย่อยเอกเทศภายในมหาวิทยาลัยจะไม่เกิดขึ้น ถ้ามหาวิทยาลัยยังคงรักษาเอกภาพของวัตถุประสงค์ (a unity of purpose) ของมหาวิทยาลัยไว้ได้ โดยไม่ปล่อยปละละเลยให้ภาควิชา และคณะวิชา มีอิสระภาพในการจัดหลักสูตร กำหนดวิชาบังคับ บริหารการเงิน ธุรการ และบริการต่าง ๆ โดยอิสระ ไม่มีการควบคุมดูแลของมหาวิทยาลัยเสียเลย

3. เตรียมพลเมืองผู้มีการศึกษาสูงให้แก่สังคม *(Preparation of Educated People)* ในการปฏิบัติหน้าที่หลักชนิดนี้ มหาวิทยาลัยจำเป็นที่จะต้องจัดประสบการณ์ทุกชนิดทั้งในหลักสูตรและร่วมหลักสูตร (curricular and cocurricular experiences) ให้แก่สมาชิกของสังคมที่มารับบริการอย่างเพียงพอ

เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ตรง และรับการอบรมจนเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง *(educated man)* เมื่อออกจากมหาวิทยาลัยไป โดยมีลักษระ 6 ประการติดตัวออกไปด้วย คือ

1. ใช้ภาษาได้ดีและมีประสิทธิภาพทั้งภาษาแม่หรือภาษากลางของชาติและภาษาต่างประเทศ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ (Mother-Tongue and Foreign Languages)
2. มีจรรยามารยาทในสังคม (Social Manners)
3. มีรสนิยมสูงทั้งในเรื่องปกติธรรมดาและสุนทรียภาพ (Proper Tastes)
4. รู้จักใช้ความคิด พิจารณาเหตุผลและตัดสินใจได้ถูกต้อง (Reflection)
5. มีความเจริญงอกงามอย่างไม่หยุดยั้ง (Continual Growth) ทั้งในทางเชาวน์ปัญญา สุขภาพ พลานามัย อารมณ์ จิตใจ จรรยามารยาท และการวางตัวในสังคม
6. รู้จักนำหลักวิชาไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตโดยทั่ว ๆ ไป (Interpretation of Academic Sources into Action)

4. ให้บริการแก่สังคม (Social Services)

การให้บริการในเรื่องวิชาการ และบริการอย่างอื่น มหาวิทยาลัยจัดให้ตามกำลังความสามารถ และขอบเขตของงานที่มหาวิทยาลัยมีบุคลากรทำอยู่เป็นประจำ ไม่ได้หมายถึงการให้บริการอันไม่เกี่ยวข้องกับงานมหาวิทยาลัย

5. ทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรมและขนบประเพณีอันดีงามของชาติ (Cultural Promotion and Transmission) เช่น

การส่งเสริมให้เห็นคุณค่าและตระหนักในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เอกลักษณ์ของไทย ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และสถาบันการปกครองสำคัญทั้งสามคือ ศาล สภานิติบัญญัติ และคณะรัฐมนตรี

ในการสอน อาจารย์มหาวิทยาลัยยึดหลักการว่า ไม่ว่าจะสอนวิชาใด มีสิ่งที่จะต้องทำอยู่ 4 อย่างคือ

1. สอนเนื้อหาความรู้ของวิชานั้น ๆ และคำศัพท์เฉพาะของวิชานั้น ๆ เพื่อประโยชน์ในการที่นิสิตนักศึกษาจะได้มีความเข้าใจเพื่อไปค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเองได้ คือให้ Information และ Terminology ของวิชาที่สอน

2. สอนให้นิสิตนักศึกษารู้จักสรุปให้เกิดความคิดรวบยอดและจับหลักการได้ คือให้มี Basic Concepts และ Principles ของวิชานั้น ๆ

3. แนะนำชี้ช่องให้นิสิตนักศึกษามองเห็นลู่ทางที่จะไปค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่สอนได้โดยบอกวิธีค้นคว้าให้ และแนะนำแหล่งที่ควรค้นคว้าให้ด้วย คือให้มี Methods of Inquiry และ Sources of Information ดังนั้นอาจารย์มหาวิทยาลัยจึงบอกแหล่งที่มาของความรู้ที่อาจารย์มหาวิทยาลัยค้นคว้าเอาความรู้มาสอนแก่นิสิตนักศึกษาด้วยเสมอ โดยการอ้างอิงทุกครั้ง

4. สร้างทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่กำลังสอนให้เกิดขึ้นแก่นิสิตนักศึกษา เพื่อให้นิสิตนักศึกษามีความรักต่อวิชานั้นๆ และเกิดความอยากรู้อยากเห็นเพิ่มเติม คือ สอนให้นิสิตนักศึกษามี Professional Attitudes และ Intellectual Curiosity นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม อาจารย์ระดับอุดมศึกษา ควรระลึกถึงหลักการสอนอีก 10 ประการ เพื่อช่วยให้มีประสิทธิภาพในการสอนคือ

1. เตรียมการสอน และวางแผนการอน ทั้งระยะสั้น และระยะยาว
2. เข้าห้องสอนและออกจากห้องสอนตรงเวลาและสม่ำเสมอ

3. วางแผน เตรียมการ และจัดการเกี่ยวกับการสอน หรือการประเมินผลอย่างรอบคอบและถูกหลักวิชา

4. ให้นิสิตนักศึกษาเข้าพบได้ทุกเมื่อ เพื่อปรึกษาหารือเรื่องที่นิสิตนักศึกษามีปัญหา

5. พบปะหารือในด้านวิชาการ และการเรียนการสอนกับผู้ร่วมงาน หรืออาจารย์คนอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานสอนในภาควิชาเดียวกัน หรือวิชาที่สัมพันธ์กัน อยู่เสมอ

6. รับผิดชอบสอนให้ตรงกับแนวทางที่หลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษากำหนดไว้

7. ค้นคว้าวิจัย เขียนตำรา เขียนคำสอน และบทความสำหรับวารสารทางวิชาการต่าง ๆ อยู่เสมอ

8. จัดทำรายการหนังสือใหม่ ๆ ให้แก่บรรณารักษ์ของห้องสมุด คณะและมหาวิทยาลัย เพื่อให้ห้องสมุดจัดซื้อหรือหามาไว้ให้แก่นิสิตนักศึกษาล่วงหน้า ก่อนเปิดภาคเรียน

9. อ่านหนังสือวารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิชาการที่ตนเองรับผิดชอบหรือวิชาการด้านอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นประจำ

10. แบ่งเวลาให้แก่ตนเองสำหรับใช้ความคิดเกี่ยวกับวิชาการที่สอนบ้าง มิใช่คิดถึงวิชาที่สอนเฉพาะตอนที่จะเข้าห้องสอนเท่านั้น

หลักการศึกษารดับอุดมศึกษาที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นหลักการสากล และเป็นหลักการของประเทศไทย ซึ่งถือเอาความต้องการของรัฐเป็นสำคัญ แต่ปัจจุบันนี้การอุดมศึกษากำลังเผชิญปัญหาใหม่ ๆ หลายประการเช่น

1. ควรเน้นการค้นคว้าวิจัยเพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้ผลิตความรู้ให้แก่สถาบันการศึกษาระดับอื่นใช้ ดังที่เคยปฏิบัติกันมาต่อไป หรือมหาวิทยาลัยควรจะสอนให้มาก

เพราะมีวิชาการที่อาจารย์ และนักการศึกษาค้นคว้าไว้แล้วอีกมากที่นิสิตนักศึกษาน่าจะเรียนรู้จากการสอน โดยเอาผลงานเก่า ๆ มาสอนให้หมดเสียก่อน อาจารย์ไม่ควรหรือควรที่จะทุ่มเทเวลาให้แก่การสอนมากหรือการค้นคว้าวิจัยให้มาก เพราะการที่จะให้อาจารย์ทำทั้งสองอย่างมาก ๆ พร้อมกันย่อมทำได้ยาก

2. หลักสูตรระดับอุดมศึกษาควรเน้นวิชาเฉพาะให้มากที่สุด และเรียนให้ลึก ใครเรียนวิชาเอกทางวิศวกรรมศาสตร์ ก็ไม่ให้เรียนอย่างอื่น นอกจากวิศวกรรมศาสตร์ หรือว่าควรจัดหลักสูตรให้กว้าง ให้วิศวกรรู้เรื่องปรัชญา เรื่องชีวิต หรือเรื่องมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ด้วย

เพื่อให้วิศวกรเป็นมนุษย์สมบูรณ์ด้วย มิใช่เป็นเครื่องจักร

แต่ถ้าทำอย่างนี้ วิชาทางวิศวกรรมศาสตร์ ก็อาจบกพร่องลงไปบ้าง เพราะมีเวลาจำกัดอยู่

ในขณะเดียวกันผู้ที่เรียนทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ควรหรือไม่ที่จะให้เวลากับการเรียน วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์บ้าง เพื่อให้เป็นคนทันโลก เนื่องจากโลกแห่งวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปไกลมาก และเปลี่ยนแปลงทุกวัน

ถ้าทำอย่างนี้ วิชาเอกทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ก็อาจบกพร่องไปบ้างเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ผู้ที่เรียนวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ขณะนี้ล้วนหนีมาจากสายวิทยาศาสตร์กันทั้งนั้น ถ้าบังคับให้เรียนวิทยาศาสตร์แม้เพียงเล็กน้อย ก็คงสอบตกกันปีละมาก ๆ เพราะความไม่ถนัด และความรังเกียจที่จะเรียนมาแต่เดิม

3. ความเป็นอิสระกับความไม่เป็นอิสระของสถาบันอุดมศึกษา ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่เป็นปัญหาในปัจจุบัน รัฐควรเข้าเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยมากหรือน้อยเพียงใด ถ้ารัฐถือเหมือน**พลาโต** ว่า

"ถ้าต้องการให้รัฐเป็นอย่างไร ให้ใส่ลงไปในสถานศึกษา รัฐก็จะเป็นอย่างนั้น"

ซึ่งหมายความว่า สถานศึกษาทุกชนิดคือเครื่องมือของรัฐ ไม่ใช่สังคมย่อยเอกเทศ นอกอำนาจควบคุมของรัฐ

แต่ถ้ารัฐไม่ให้อิสรภาพแก่มหาวิทยาลัย ความรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการ ความคิดอันเป็นไทแก่ตัวของนักการศึกษาและนักคิด ก็จะคับแคบ ไม่อาจมีสิ่งประดิษฐ์อะไรใหม่ ๆ ออกมาให้แก่สังคม

อิสรภาพทางความคิดก่อให้เกิดความคิดใหม่ ๆ และก่อให้เกิดความเจริญเป็นสิ่งที่ทุกคนยอมรับมานาน จะเอาอย่างไรแน่

นอกจากนี้ สมควรหรือไม่ที่มหาวิทยาลัยจะทำงานกันแต่ในห้องทดลอง มีห้องวิทยาศาสตร์เอกเทศ มีโรงพยาบาลเอกเทศ มีโรงเรียนสาธิตเอกเทศ และสอนกันตามหลักวิชาหรือทฤษฎี โดยไม่มองดูโลก เช่น

สอนสถาปัตยกรรมศาสตร์จากผลงานห้องทดลอง โดยอาจารย์ไม่เคยรับงานก่อสร้างอาคารใด ๆ เลยในชีวิตจริง ไม่รับรู้ว่าสังคมไทยกำลังต้องการอาคารอย่างไร

อาจารย์สอนนิสิตนักศึกษาในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ทางชีวเคมี โดยไม่สนใจโรงงานเภสัชกรรมนอกสถาบันอุดมศึกษาว่าเขากำลังทำอะไร และกำลังต้องการอะไร วงการเภสัชกรรมขณะนี้เขาไปกันถึงไหนแล้ว

แม้คณะเภสัชศาสตร์ก็ไม่ต้องสนใจว่า วงการค้าทางยาเขาทำอะไรกัน อาจารย์ไม่มีสิทธิ์ไปร่วมงานกับเขาในเวลาว่าง

แม้แต่แพทย์ของคณะแพทยศาสตร์ก็ไม่มีสิทธิ์ตั้งคลีนิค แต่ให้สอนนิสิตนักศึกษาแทพย์อย่างเดียวตามตำราที่เคยเรียนมาเท่านั้น

อาจารย์คณะครุศาสตร์ก็ไม่ต้องเคยสอนระดับประถมมัธยมหรืออื่น ๆ มาและไม่ต้องไปสอนที่ไหนอยากลองก็ให้ลงสอนที่โรงเรียนสาธิตแห่งเดียวแล้วเอาผลมาสอนนิสิตนักศึกษาด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ของตน

อาจารย์ผู้ใดไปสอนพิเศษในโรงเรียนทั่วไป เป็นการทำผิดจรรยาบรรณ

อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องอยู่ในหอคอยงาช้าง

สนทนากันหรือทำงานกันตามทฤษฎีที่ร่ำเรียนมาก็พอแล้วอย่างนั้นหรือ หรือว่าควรจะเปิดโอกาสให้อาจารย์ได้สัมผัสชีวิตจริง เพื่อนำมาสอนด้วย

4. ปริมาณกับคุณภาพ จะเอาอย่างไร

เดิมประเทศไทยมีพลเมือง 18 ล้านคน ปัจจุบันเรามี 53 ล้านคน และจะเป็น 80 ล้านคนในเร็ว ๆ นี้

แต่จำนวนมหาวิทยาลัยยังไม่เพิ่มขึ้น ให้ได้สัดส่วนกับการเติบโตของจำนวนพลเมือง

ถ้ารับนักเรียนทุกคนที่จบมัธยมศึกษา เมื่อเขาสนใจและมีกำลังที่จะเรียนระดับอุดมศึกษา จะทำให้คุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้อยลงไปหรือไม่ เงินของรัฐ มีพอหรือไม่ จะทำอย่างไร

จะเปิดให้เอกชนจัดตั้งมหาวิทยาลัย สอนปริญญา ตรีโทเอกได้หรือยัง เพราะทุกวันนี้คงให้เอกชนจัดเฉพาะระดับปริญญาตรีสาขามนุษยศาสตร์หรือสังคมศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ให้เขาตั้งมหาวิทยาลัยมีคณะแพทย์ศาสตร์หรืออื่น ๆ ได้หรือยัง

5. **การสอนในมหาวิทยาลัยควรให้อาจารย์สนใจแต่การสอนให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของวิชาที่สอน หรือให้คำนึงถึงการพัฒนานิสิตนักศึกษาเต็มคน** ให้รับผิดชอบต่อสังคม และให้พัฒนาเกินเลยไปจากวิชาที่สอนหรือไม่เพียงใด

ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วเป็นปัญหาระดับชาติ ที่ฝ่ายบริหารประเทศจะต้องขบคิดและตอบให้ได้โดยด่วน

ขณะเดียวกันอาจารย์และนิสิตนักศึกษาก็ต้องขบคิดและตอบด้วย เพราะทุกคนควรรับผิดชอบต่อการอุดมศึกษาร่วมกัน การที่จะยอมทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่มีเหตุผลไม่ใช่สิ่งที่ดีเลย

ปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยแบบใหม่เกิดขึ้นคือ **"มหาวิทยาลัยเปิด"** ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สอนทางอากาศ และทางไปรษณีย์ เป็นมหาวิทยาลัยเปิดอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่มีชั้นเรียนอย่างมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ในทำนองเดียวกับ **"มหาวิทยาลัยแห่งนครนิวยอร์ค"** ในสหรัฐอเมริกา และ **"มหาวิทยาลัยเปิด"** ในประเทศอังกฤษ (The City University of New York and The Open University in England)

แต่มหาวิทยาลัยเปิดของเรา แก้ปัญหาข้างต้นได้หรือไม่เพียงใด เป็นสิ่งที่น่าจะศึกษากันต่อไป

หลักการสำคัญในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเปิดทั่วโลกคือ

1. เปิดโอกาสใหม่ให้แก่ผู้ที่พลาดโอกาสในการศึกษาในระบบการศึกษาปกติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุอย่างใด

2. ให้การศึกษาแก่ผู้ที่กำลังประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่แล้ว คล้าย ๆ กับการฝึกอบรมระหว่างปฏิบัติการ โดยไม่ต้องออกจากงานหรือไม่ต้องลางานมารับการศึกษา เพราะมหาวิทยาลัยให้โอกาสศึกษาในเวลาว่างจากงานได้

3. มหาวิทยาลัยเปิด ใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือใช้โทรทัศน์ในการสอน หรือติดต่อกับนักศึกษา โดยนักศึกษาไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียน

4. มหาวิทยาลัยเปิดไม่ถือเอาคุณสมบัติทางวิชาการจากระบบการศึกษาปกติมาเป็นเกณฑ์รับนักศึกษา ใครใคร่เรียนวิชาใดก็ลงทะเบียนเรียนได้ สิ่งที่วัดว่าจะให้เรียนสูงขึ้นหรือให้เรียนวิชานั้น ๆ ต่อไปหรือไม่อยู่ที่ว่านักศึกษาเรียนได้หรือไม่ ถ้าสอบตกหรือไม่มีทีท่าว่าพร้อมที่จะเรียนได้ก็ไม่ให้เรียนอีก เท่านั้นเอง

แต่เนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องจำกัดจำนวนนักศึกษาเหมือนกันเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งอาจสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น เพราะรับคนที่ไม่สนใจเรียนเข้ามาเรียนแล้วเรียนไม่ได้ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเปิดทั่วโลก จึงถือหลักว่าใครยื่นใบสมัครมาถึงก่อนก็รับไว้ก่อน แต่ถ้านักศึกษาแสดงความสนใจจริง ก็จะเรียกมาให้อาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งชำนาญการแนะแนวการศึกษาเป็นผู้สัมภาษณ์ ถ้าอาจารย์เห็นว่านักศึกษาคนนั้นยังไม่พร้อมสำหรับวิชาไหนก็จะบอกแล้วแนะให้เรียนวิชาอื่นแทน

มหาวิทยาลัยพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่ปฏิเสธการรับนักศึกษา นอกจากเป็นความไม่พร้อมของนักศึกษาเอง

ส่วนอายุนั้นมักจะรับเมื่ออายุประมาณ 21 ปีขึ้นไป คือกะให้พ้นกำหนดที่จะเรียนในมหาวิทยาลัยปกติแล้ว จะได้ไม่เป็นการแข่งขันกันรับนักศึกษาหรือไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน เป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น

5. มหาวิทยาลัยเปิดมีสำนักงานอยู่ในเขตการศึกษาทั่วประเทศ เขตละ 1 สำนักงาน เวลารับนักศึกษาก็รับภายในเขตนั้น ๆ ไม่มีการรับข้ามเขต และคำนวณจำนวนที่รับให้ได้สัดส่วนกับจำนวนพลเมืองในเขตคือเขตใดมีพลเมืองมากก็รับนักศึกษามาก เพื่อให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกัน

6. การรับนักศึกษาคำนึงถึงอาชีพของนักศึกษาด้วย คือมหาวิทยาลัยเปิดพยายามให้บุคคลทุกอาชีพมีโอกาสเข้าเรียนในวิชาที่สนใจหรือเป็นการพัฒนาฝีมือในอาชีพที่ตนทำอยู่ไปในตัว

ดังนั้นจึงมีนักศึกษาตามสัดส่วนที่วางแผนล่วงหน้าไว้ ตามผลการวิจัย แต่ก็ไม่ถือเป็นกฎเกณฑ์ตายตัว

โควต้าที่เหลือของอาชีพบางอย่าง อาจเอาไปชดเชยให้อาชีพอื่นได้ เมื่อมีผู้สมัครไม่ถึง เป็นต้น

แต่น่าสังเกตคือ มีแม่บ้านสมัครเรียนกันมากเป็นพิเศษ เท่ากับการพัฒนาอาชีพให้แก่สตรี ตามความสมัครใจของสตรีเองด้วย

แต่ส่วนมากมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ มีนักศึกษาชายมากกว่านักศึกษาหญิงถึง 3 ต่อ 1 และส่วนที่เป็นสตรีก็มักเป็นแม่บ้าน ระดับครอบครัวฐานะปานกลาง

อีกพวกหนึ่งที่สมัครมาเรียนมากคือ พวกที่สอบตกจากสถานศึกษาปกติ มหาวิทยาลัยเปิดจึงเป็นโอกาสที่สองที่เขาจะแก้ตัว

7. หลักสูตรของมหาวิทยาลัยเปิด ได้บทเรียนมาจากระบบการศึกษาที่แยกวิชาต่าง ๆ ออกเป็นวิชาย่อย ๆ เกินไป แล้วให้หน่วยกิตย่อย ๆ จาก 1-5 หน่วย ซึ่งเป็นแบบอเมริกัน ในด้านระบบการศึกษาของอังกฤษเอง ก็ตึงตัวเกินไป คือให้เรียนอย่างลึกซึ้งและมาก ๆ เป็นหมวดวิชาใหญ่ ๆ แล้วให้สอบไล่ปลายปีหนเดียว ถ้าได้ก็ได้ตกก็ตก ไม่ได้วัดกันตลอดเวลา เสี่ยงต่อการผิดพลาดเพราะความบังเอิญได้ง่าย

มหาวิทยาลัยเปิดจึงใช้ระบบมัชฌิมปฏิปทา คือ **สายกลาง** จัดวิชาไม่ให้ใหญ่หรือเล็กเกินไป ไม่ต้องมีหน่วยกิตมากเหมือนระบบอเมริกัน แต่ก็ให้สอบหลายครั้ง เก็บผลการสอบรวม ๆ ไว้เป็นผลรวมสำหรับวิชานั้น ๆ ไม่ใช่สอบครั้งเดียวเลิกกันอย่างระบบอังกฤษ

ปีการศึกษาหนึ่งก็ไม่ยอมให้เรียนจำนวนหน่วยกิตมากเกินไป เพื่อให้ใช้เวลาทำงานหรือปฏิบัติการในวิชาที่เรียนได้เต็มที่ เพราะผู้เรียนมีภารกิจอื่นอยู่แล้วด้วย

นอกจากนี้เอาวิชาต่าง ๆ หลาย ๆ วิชามาผสมผสานกันในเมื่อเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กันก็จัดเป็นวิชาเดียวกันเสีย แทนที่จะแยกออกเป็นวิชาย่อย ๆ ให้เรียนแยกกันจนไม่อาจนำความรู้ไปประยุกต์รวมกันเพื่อใช้ในชีวิตจริงได้

สื่อการเรียนตามหลักสูตรนี้ ในตอนหลังใช้ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และจดหมายทางไปรษณีย์ ซึ่งใช้โต้ตอบกับนักศึกษา ตรวจงาน และสอบวัดความรู้ด้วย

8. วิธีการสอนและสื่อการสอนของมหาวิทยาลัยเปิดมีหลายวิธี ในตอนแรก ๆ คิดกันว่าโทรทัศน์ดีที่สุด เพราะนักศึกษาได้เห็นอาจารย์และอาจารย์ใช้วิธีสอนต่าง ๆ ได้สะดวก และน่าจะได้ผล แต่โทรทัศน์แพงมาก แม้วิทยุก็เช่นเดียวกัน

ยังมีปัญหาอีกคือ เวลาที่โทรทัศน์ให้ หรือวิทยุให้มีจำกัด บางทีนักศึกษาที่ทำงานเต็มเวลาไม่มีโอกาสนั่งศึกษาที่บ้านได้เลย เพราะเวลาออกอากาศไม่ตรงกัน และมหาวิทยาลัยไม่ต้องการมีเครื่องส่งโทรทัศน์หรือวิทยุของตนเอง แต่มีห้องทำโปรแกรมลงเทปเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อประหยัดงบประมาณแผ่นดิน และเป็นการช่วยเหลือสถานีโทรทัศน์ และสถานีวิทยุให้มีรายได้ไปในตัวด้วยพร้อม ๆ กันไป คือได้ประโยชน์ทุกฝ่าย

ดังนั้นทั้งวิทยุและโทรทัศน์ จึงไม่ค่อยได้ผลเต็มที่ ตามที่คิดกันไว้เดิม จึงได้ใช้จดหมายติดต่อทางไปรษณีย์ และส่งงานทางไปรษณีย์เป็นส่วนมาก

มหาวิทยาลัยเปิดมีแบบเรียนพิเศษ มีกล่องทดลองสำเร็จรูปเล็ก ๆ สำหรับฝึกหัดในวิชาวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ หรือวิชาอื่นที่ต้องการการทดลองและฝึกหัดด้วยเครื่องมือแล้วส่งตรวจกันโดยทางไปรษณีย์

อย่างไรก็ตาม ในตอนเริ่มสอนต้องใช้โทรทัศน์และวิทยุมากที่สุด เพื่อปูพื้นฐานและให้หลักการใหญ่ ๆ พร้อม ๆ กัน โดยสำรวจว่าเวลาใดนักศึกษาต้องการชมโทรทัศน์ หรือฟังวิทยุการศึกษา ก็ใช้เวลานั้นดำเนินการสอนขั้นต้น จากนั้นใช้ไปรษณีย์

ส่วนผู้สอนต้องใช้คนที่ปาฐกถาเก่ง ได้ใจความดี ในเวลาอันจำกัดและเข้าใจง่าย

บุคลิกภาพก็สำคัญ เพราะเห็นตัวทางโทรทัศน์ แต่เมื่อทุกอย่างเป็นเทปย่อมแก้ไขได้เสมอ

มหาวิทยาลัยเปิดมีอิสระในการเรียนและการสอน ไม่มีการควบคุมหรือข้อจำกัดเรื่องหลักสูตร

แต่แน่นอนที่สุด ถ้าการสอนผิดพลาดจะเสียหายมาก เพราะมีผู้ดูและผู้ฟังไม่จำกัดจำนวน ไม่จำกัดเพศและไม่จำกัดวัย การวางแผนจึงต้องรัดกุมที่สุด นอกจากนี้มีการให้ปริญญาด้วย คุณภาพจึงจำเป็นเหมือนกัน

มหาวิทยาลัยเปิดนอกจากช่วยแก้ปัญหาไม่มีที่เรียนในสถานศึกษาธรรมดาเพียงพอแล้ว ยังแก้ปัญหาในการพัฒนาฝีมือหรือแรงงานได้มากอีกด้วย เป็นการส่งเสริมอาชีพอย่างกว้างขวางในขณะเดียวกัน

การสั่งสอนให้เป็นพลเมืองดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทย ในขณะที่พลเมืองทั่วไปยังมีการศึกษาน้อย ก็จะทำได้ง่ายและตรงถึงพลเมืองได้จำนวนมาก จึงน่าจัดทำในประเทศไทยได้อย่างกว้างขวาง พราะไม่สิ้นเปลืองงบประมาณมากนัก

17. การอาชีวศึกษา

ทุกคราวที่มีข่าวเกี่ยวกับการว่างงานของประชาชนชาวไทยที่มีการศึกษาไม่เพียงพอ

ทุกคราวที่มีข่าวอาชญากรรมที่ผู้เกี่ยวข้องเป็นบุคคลที่มีการศึกษาต่ำและขาดอาชีพอันแน่นอนมั่นคง

ทุกคราวที่มีข่าวการจับกุมสตรีที่จำเป็นต้องไปประกอบอาชีพโสเภณีเพราะไม่มีงานทำ และขาดการศึกษาที่ดีพอที่จะประกอบอาชีพอื่น หรือเพราะหลงระเริงกับสีแสงความสุขชั่วคราวและการเอาอกเอาใจที่ไม่จริงใจของผู้ชาย ด้วยความเข้าใจผิดของสตรีเพราะขาดการศึกษา

นักการศึกษาที่ถือว่า การศึกษาคืออาชีพและชีวิตจิตใจของตนจะรู้สึกหดหู่ เสียใจและตำหนิตัวเองว่า ยังไม่ได้ทำในสิ่งที่ควรทำเพื่อให้บุคคลเหล่านี้พ้นจากความยุ่งยาก และพ้นทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เป็นหน้าที่โดยตรงของตน

เป็นความรับผิดชอบที่ไม่อาจปฏิเสธได้ และยังมีหนทางที่จะแก้ไขได้

ถ้านักการศึกษาจะทำกันอย่างจริงจัง เลิกคิดแสวงหาประโยชน์ใส่ตนโดยมิชอบแล้วทุ่มเทชีวิตจิตใจให้แก่บุคคลที่น่าเห็นใจเหล่านั้น และยุติการใส่ร้ายป้ายสี ปั้นน้ำเป็นตัวโดยการเขียนบัตรสนเท่ห์ หรือหนังสือด่ากันเพียงเพื่อระบายความเคียดแค้น ที่บางคนไม่ได้อภิสิทธิ์หรือเพราะเพื่อนนักการศึกษาด้วยกันมีตำแหน่งสูงกว่าตน แล้วลงมือทำงานอย่างจริงจังประเทศไทยจะเจริญกว่านี้

การอาชีวศึกษา คือเป้าหมายหลักของแผนการศึกษาแห่งชาติ เพราะแผนการศึกษาเน้นเป็นพิเศษทุกขั้นตอน โดยหวังว่า การอาชีวศึกษาจะแก้ไขภาวะแร้นแค้นของปวงชนชาวไทยได้ หวังว่าปัญหาอาชญากรรมจะลดลงไป ปัญหาการหลอกลวงหญิงจะลดลงไปและการพัฒนาประเทศจะบรรลุผลสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว

เพราะการศึกษาคือการพัฒนาคน และการอาชีวศึกษาคือการพัฒนาคนให้มีกิน มีใช้ มีอาชีพ และพัฒนาประเทศให้อยู่ในสภาวะเศรษฐกิจที่ดีและมั่นคงได้

เมื่อใดเศรษฐกิจตกต่ำ เมื่อนั้นนักการศึกษาไม่สบายใจ เพราะย่อมแสดงว่านักการศึกษาไม่ได้ใช้เครื่องมือคือ การอาชีวศึกษา พัฒนาคนให้สนับสนุนเศรษฐกิจของชาติให้มั่นคงได้

ในทำนองเดียวกัน เมื่อใดเศรษฐกิจของชาติดี มั่นคง นักการศึกษาก็มีความสุข เพราะเชื่อว่าอย่างน้อยที่สุด

คนทำให้เศรษฐกิจดี และคนดีได้เพราะการศึกษา

โดยเฉพาะ การอาชีวศึกษา เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงอดภูมิใจไม่ได้ถ้าเศรษฐกิจดี และไม่มีอาชญากรรมมาก

จริงอยู่การศึกษาไม่ใช่ยาที่จะรักษาสารพัดโรคได้ แต่มนุษย์ต่างจากสัตว์ก็ตรงที่มีการศึกษา และมีการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ได้ใช้การศึกษาขจัดให้หมดไป ซึ่งสัญชาตญาณแห่งสัตว์ อย่างที่ท่านพุทธทาสเทศนาสั่งสอนไว้ ดังนั้นการศึกษาย่อมช่วยได้พอสมควรในเรื่องเศรษฐกิจ

การอาชีวศึกษาคืออะไร?

ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ **“การอาชีวศึกษา เป็นการศึกษาวิชาชีพที่มุ่งผลิตกำลังคนในระดับต่าง ๆ กัน ตามความต้องการของท้องถิ่นและสังคม”**

การศึกษาระดับประถมศึกษามีการสอนวิชาอาชีพ เพื่อสร้างนิสัยให้รักการทำงานและให้สามารถนำความรู้จากบทเรียนและการทำงานในโรงเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

การศึกษาระดับมัธยมศึกษามีการสอนวิชาอาชีพ 2 ชนิด

ชนิดหนึ่งเพียงเพื่อให้เป็นแนวทาง ที่จะมองเห็นความถนัดความสามารถและความสนใจของตน แล้วไปศึกษาเพิ่มเติมได้

อีกชนิดหนึ่ง มุ่งฝึกให้มีประสบการณ์ มีความรู้ มีความชำนาญอย่างแท้จริงและเพียงพอ ที่จะนำความรู้ความชำนาญจากโรงเรียนออกไปประกอบอาชีพได้ทันที

การศึกษาระดับอุดมศึกษามีการสอนวิชาอาชีพอยู่แล้ว แต่เป็นวิชาอาชีพในระดับสูง เพื่อให้มีความสามารถเฉพาะอย่าง และมีความชำนาญจริง ๆ ในอาชีพเฉพาะดังกล่าว วิชาอาชีพที่สอนในระดับอุดมศึกษาต้องสอดคล้องกับการพัฒนาตลาดแรงงานด้วย

ส่วนวิชาชีพพิเศษที่ต้องการการฝึกฝนตั้งแต่เยาว์วัย และใช้เวลายาวนาน เช่น วิชานาฏศิลป์ และดนตรี เป็นต้น ต้องมีสถานศึกษาฝึกอบรมเป็นพิเศษ แต่อาจสอนเพื่อประดับตัวให้สมกับเป็นพลเมืองไทยที่มีวัฒนธรรมสมบูรณ์อย่างไทย เพื่อความชื่นชม และเพื่อ ความเพลิดเพลินมิใช่ให้เป็นอาชีพ ก็ย่อมสอนกันได้ทุกระดับชั้น แทรกในหลักสูตรปกติได้

การอาชีวศึกษา มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานเท่า ๆ กับการกำเนิดแห่งมนุษยชาติ

มนุษย์ประกอบการอาชีพ ตั้บแต่สมัยหลายล้านปีมาแล้ว เพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอด มนุษย์ล่าสัตว์ จับปลา ขุดหาเผือกมัน และทำทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้

การประกอบอาชีพก็คือ การที่มนุษย์กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อดำรงชีวิต เพื่อการอยู่รอดของบุตรหลานและตระกูลของตน

ดังนั้น จึงมีการสอนบุตรหลานให้ประกอบอาชีพได้ อย่างที่บิดามารดาปู่ย่าตายายเคยทำ เพราะเคยเห็นผลดีมาแล้ว

การอาชีวศึกษาระยะแรกของโลก เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสวงหาหรือสะสมปัจจัยสี่คือ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย เมื่อเวลาผ่านไป การอาชีวศึกษาพัฒนาเพิ่มขึ้น กว้างขวางขึ้นตามลำดับ

ปัจจุบันนี้การอาชีวศึกษาหมายถึง การศึกษาวิชาที่จะนำไปประกอบการอาชีพ โดยมีโรงเรียนหรือสถานศึกษาและครูเป็นผู้สอนมีรัฐสนับสนุน และควบคุมให้ตรงกับความต้องการของสังคม และตลาดแรงงาน เพื่อไม่ให้เป็นการลงทุนให้ศึกษาโดยเปล่าประโยชน์ เนื่องจากใช้ไม่ได้

วิชาอาชีวศึกษาในปัจจุบันนี้มีมากอย่างด้วยกัน ที่สำคัญคือเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม คหกรรม การสื่อสาร การขนส่ง การคมนาคม การรักษาความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและประเทศชาติ การให้บริการต่าง ๆ และธุรกิจอย่างอื่นทั้งในด้านบริการ และการเป็นตัวแทน หรือคนกลาง

การอาชีวศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้มีทุกระดับชั้น และให้แทรกในทุกหลักสูตร ไม่ต้องการให้จัดแยกเป็นโรงเรียนต่างหากออกมาเป็นเอกเทศ เพื่อให้ถือว่าการอาชีวศึกษาสำคัญอย่างยิ่ง เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ทุกคนต้องเรียนรู้ แต่อาจจัดเป็นเอกเทศก็ได้ถ้าจำเป็นตามลักษณะของอาชีพ และทรัพยากรที่จำกัด ในการจัดการศึกษาดังกล่าวส่วนในระดับอุดมศึกษานั้นให้แยกออกมาได้ เช่น การอาชีวศึกษาในวิทยาลัยทั้งของเอกชนและของรัฐ และการอาชีวศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

นอกจากนี้แผนการศึกษาแห่งชาติยังได้กำหนดให้รัฐสนับสนุนให้รัฐวิสาหกิจและผู้ประกอบการธุรกิจต่าง ๆ จัดให้มีสถานศึกษาหรือฝึกอบรมบุคคลในธุรกิจของตน ให้มีความรู้ในวิชาชีพนั้น ๆ ด้วย โดยรัฐจะร่วมมือช่วยเหลือด้วย

สำหรับประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรรม มีกสิกรถึงประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ของประเทศ การอาชีวศึกษาจึงให้เน้นพัฒนา การเกษตรกรรม และถ้าจะพัฒนาการอุตสาหกรรมในขั้นแรกนี้ก็ให้เน้น การอุตสาหกรรมที่เน้นช่วยเหลือพัฒนาหรือสนับสนุนการเกษตรกรรม

สถานศึกษาด้านอาชีวศึกษาในประเทศไทยในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการปัจจุบันนี้มีหลายอย่างที่สำคัญคือ

โรงเรียนการช่าง โรงเรียนช่างหนัง โรงเรียนช่างต่อเรือ โรงเรียนเทคนิค โรงเรียนเทคนิคอุตสาหกรรมสิ่งทอ โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนศิลปหัตถกรรม โรงเรียนเกษตรกรรม โรงเรียนสารพัดช่าง วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาลัยช่างกล วิทยาลัยพณิชยการ วิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยอาชีวศึกษา และวิทยาลัยเพาะช่าง

แยกสังกัดออกเป็น 2 กรม คือ กรมอาชีวศึกษา และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ซึ่งมีฐานะเป็นกรม และยังมีวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในสังกัดกรมศิลปากร ซึ่งโอนไปรวมกับวิทยาลัยเทคโนโลยีอีกด้วย

อย่างไรก็ตามการอาชีวศึกษาของประเทศไทย ต้องการพัฒนาด่วนมาก และต้องการนักวางแผนชั้นดีมาทำโครงการและวางแผน มิฉะนั้นงานจะไม่บรรลุผลสำเร็จตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อธิบดีกรมอาชีวศึกษา และอธิการของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ต้องทำงานร่วมกัน ประสานงานกัน แล้วพัฒนาการอาชีวศึกษาโดยด่วนจึงจะสำเร็จ

หลักการสำคัญของการอาชีวศึกษาอยู่ที่การปฏิบัติได้จริง มิใช่มีความรู้แต่ในทางทฤษฎี และจะต้องสอนให้มีจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ เพราะความซื่อสัตย์เป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพของตน ควรรู้กฎหมายเกี่ยวกับอาชีพ รู้การตลาดเกี่ยวกับอาชีพ รู้การสหกรณ์และมีทัศนคติที่ดีต่อสหกรณ์ เพื่อจะได้หาทางขจัดปัดเป่าปัญหาคนกลางที่หาประโยชน์จากผู้ประกอบอาชีพโดยตรง

นอกจากนี้ควรให้รู้ระบบการขนส่ง และการค้าระหว่างประเทศที่จะซื้อสินค้าด้วย

ระบบผูกขาดทุกชนิด เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพโดยสุจริตมาก ดังนั้นแม้การอาชีวศึกษาจะมีประสิทธิภาพเพียงใด ถ้าองค์ประกอบอย่างอื่นไม่เอื้ออำนวยแล้ว การประกอบอาชีพของพลเมืองไทยก็ยังยากที่จะก้าวหน้าไปได้

การสร้างอาชีพใหม่ ๆ ขึ้นมามีความจำเป็นมาก เพราะพลเมืองที่เพิ่มขึ้นทุกวัน ถ้าไม่มีอาชีพใหม่ ๆ การทำมาหากินต้องแก่งแย่งแข่งขันกันมากเกินไป ความเจริญย่อมไม่มี

ในการจัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษานั้น ผู้บริหารการศึกษาที่ทำงานด้านอาชีวศึกษาบางคนมีความเห็นว่ามีวิธีการอยู่ 4 วิธีคือ

1. จัดเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาโดยตรง อย่างที่แยกสายมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นสายสามัญศึกษา และอาชีวศึกษา โดยให้เรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติในโรงเรียนดังกล่าว

2. ใช้ระบบการฝึกหัดทำงานในโรงงานจริง ๆ โดยสอนทฤษฎีอาชีวศึกษาในโรงเรียนก่อน แล้วส่งไปฝึกงานในโรงงาน ซึ่งได้ตกลงกับโรงงานไว้ก่อนล่วงหน้า และมีแผนการฝึกงานตามที่โรงเรียนต้องการ

3. ใช้วิธีการตกลงกันกับโรงงาน ขอให้เขาสอนวิชาชีพที่ต้องการให้โดยตรง โดยโรงเรียนไม่ต้องสอนอะไรอย่างข้อ 2 ล่วงหน้า ในการนี้โรงเรียนต้องจัดเวลา ให้นักเรียนไปฝึกงานได้ ในระยะเวลาที่โรงงานว่างพอที่จะฝึกให้ได้ แล้วเอาผลการฝึกมาเป็นส่วนหนึ่งของผลการเรียน

4. ตั้งศูนย์ฝึกอาชีพกลางขึ้น อาจจะเป็นของรัฐวิสาหกิจ หรือของกระทรวงศึกษาธิการเองก็ได้ แล้วให้นักเรียนไปเรียนอาชีวศึกษาตามที่โรงเรียนต้องการ แล้วเอาคะแนนมารวมกันกับวิชาสามัญ และให้เรียนอาชีวศึกษาในทุกระดับการศึกษา

ผู้บริหารการอาชีวศึกษาบางคนมีความเห็นว่า การอาชีวศึกษานั้นจะต้องเริ่มหลังการศึกษาภาคบังคับ หรือเมื่อนักเรียนมีอายุได้ประมาณ 15 ปี เพื่อมิให้การปฏิบัติงานเป็นอันตรายต่อเด็กที่ยังเล็กอยู่

จะเห็นได้ว่า การอาชีวศึกษานั้นคนไทยส่วนมากคิดแต่เพียงว่าเป็นการศึกษาในด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี เพราะพากันเน้นแต่เรื่องช่างและอุตสาหกรรม จึงต้องจำกัดอายุของผู้เรียน

แม้แต่การแต่งตั้งผู้บริหารการศึกษาระดับสูงทางอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในรอบหลาย ๆ ปีที่ผ่านมา แต่งตั้งแต่วิศวกรแท้ ๆ หรือนักวิทยาศาสตร์ที่มิใช่เป็นนักการศึกษาด้านอาชีวศึกษาโดยตรง และไม่มีแม้นักการศึกษาด้านการวางแผน หรือบริหารการศึกษา มาทำงานด้านนี้ในระดับสูงเลย

บุคคลเหล่านี้เป็น **"วิศวกร"** ที่บังเอิญเคยสอนในระดับอุดมศึกษา ไม่ใช่นักการศึกษาจริง ๆ ทัศนคติและปรัชญา ย่อมเป็น **"วิศวกร"** มิใช่ทัศนคติของครูหรือนักการศึกษา

การอาชีวศึกษา หมายถึง การประกอบอาชีพทุกชนิด เพื่อดำรงชีวิต และต้องคำนึงถึงสภาพสังคมด้วย ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีเกษตรกรทั่วประเทศถึงประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ การอาชีวศึกษาก็ควรจะสอดคล้องกับความเป็นจริง คือ

การฝึกหัดเพาะเมล็ดถั่วเขียวให้เป็นถั่วงอก ซึ่งเด็กอายุ 6 ปี ก็ทำได้ นั้นคือการปลูกฝังนิสัยรักการอาชีพแล้วและเป็นการฝึกอาชีพชนิดหนึ่ง เพราะการปลูกถั่วงอกเป็นอาชีพได้จริง ๆ และมีการซื้อขายกันทั่วประเทศไทยจริง ๆ ด้วย

การฝึกทำปุ๋ยหมัก หรือ ปุ๋ยผสมสารบางอย่าง ที่พอจะหาได้ในท้องถิ่น เพื่อใช้เองหรือจำหน่าย เป็นการอาชีวศึกษา เด็ก ๆ ย่อมทำได้

การหัดทำผาลไถนา ด้วยไม้แข็งหรือด้วยสิ่งอื่น ที่ดีกว่าบิดามารดาเคยทำ ก็เป็นการฝึกอาชีพช่างที่ดีกว่าเดิม จัดเป็นการอาชีวศึกษาเพราะเป็นการพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงการอาชีพให้ดีกว่าเดิม ซึ่งเด็ก ๆ ก็ย่อมทำได้ และบรรจุในหลักสูตรอาชีวศึกษาระดับประถมศึกษาได้

ดังนั้นการอาชีวศึกษาจึงทำได้ทุกระดับ แล้วแต่นักการศึกษาจะมอง แต่ไม่ควรมองด้วยแว่นตาของฝรั่ง ที่เราไปเรียนกับเขามา โดยไม่ยอมรับรู้สภาพอันแท้จริงของประเทศไทย

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จึงเน้นการอาชีวศึกษาด้านเกษตรกรรม หรือหากจะเป็นอุตสาหกรรมก็ให้เป็นอุตสาหกรรมที่จะส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้ตรงกับสภาพสังคมไทย

ถ้าใครคิดจะปฏิวัติอุตสาหกรรมกัน ก็ควรคิดถึงการพัฒนา **"ความเป็นอยู่วันนี้"** เสียก่อน เพราะมนุษย์ต้องดำรงชีวิตวันนี้ก่อนวันพรุ่งนี้

การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นของดี แต่ต้องการเวลา จะมองแต่วันพรุ่งนี้โดยไม่ยอมรับรู้วันนี้ ผู้คนก็จะยิ่งยากจนลงไป นักการศึกษาควรคิดให้มากในเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้แม้ประเทศสหรัฐอเมริกาเอง ก็มีความเห็นว่าการจัดการอาชีวศึกษานั้น ควรจัดรวมกันในโรงเรียนสามัญศึกษา เมื่อหลายปีก่อน คงจำกัดความคิดที่จะจัดหลักสูตรผสมระหว่างสามัญศึกษากับอาชีวศึกษา ไว้ให้มีเพียงในโรงเรียนมัธยมที่ประเทศไทยเรียก โรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive High Schools)

แต่สมาคมการอาชีพแห่งสหรัฐอเมริกา (The American Vocational Association) ได้ประกาศโครงการพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2513 - 2518 โดยกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนดังกล่าว ว่าด้วย **"การรวมการสามัญศึกษากับการอาชีวศึกษา"**

โดยมีปรัชญาว่า การอาชีวศึกษาเป็นความจำเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และควรจัดให้ศึกษากันตั้งแต่ชั้น **"อนุบาล"** ถึง **"หลุมฝังศพ"** *(K-to the grave)*[1]

ดังนั้น การที่ประเทศไทยกำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 กำหนดให้มีโรงเรียนที่ต่ำกว่าอุดมศึกษาเพียงสายเดียว คือ ไม่แยกเป็น โรงเรียนสายสามัญศึกษากับ โรงเรียนสายอาชีวศึกษาแต่ให้มีการศึกษาอาชีวศึกษารวมอยู่ในหลักสูตรของทุกโรงเรียน และให้มีการศึกษาวิชาอาชีวศึกษาในทุกระดับการศึกษา

ทั้งนี้ให้เน้นการเกษตร และอุตสาหกรรมที่สนับสนุนการเกษตรจึงไม่ใช่ของใหม่ แต่เราได้ดัดแปลงแผนและหลักการเหล่านั้นให้เหมาะสมกับประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรม

การรวมการสามัญศึกษากับการอาชีวศึกษาไว้ในโรงเรียนเดียวกัน นอกจากประหยัดงบประมาณแผ่นดินแล้ว ยังเป็นการทำให้ความแตกแยกระหว่างนักเรียนหมดไป

นักเรียนหลายคนคิดว่าการอาชีวศึกษาด้อยกว่าสามัญศึกษา ทำให้การเรียนอาชีวศึกษาไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เมื่อจัดรวมกันเสียปัญหาปมด้อยก็จะพลอยหมดไปด้วย

นอกจากนี้ ยังทำให้การศึกษาแต่ละระดับจบในตัว และออกไปประกอบอาชีพได้ทันทีเมื่อสำเร็จการศึกษาแต่ละระดับ ไม่จำเป็นต้องเรียนต่อสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุดอย่างแต่ก่อน

การจัดอาชีวศึกษานั้น มิใช่เพียงแต่ให้มีการเลือกอาชีพที่จะทำเท่านั้น แต่หมายถึงความเหมาะสมของแต่ละบุคคลซึ่งมีความสามารถต่างกันที่จะเลือกอาชีพให้เหมาะกับความสามารถ และจะต้องคำนึงถึงความต้องการของตลาดแรงงาน คำนึงถึงสภาพสังคมว่าเราต้องการให้เน้นอาชีพอย่างใด เพื่อความเจริญทั้งแก่ตนเองและสังคมด้วย

---

[1] Gerald B. Leighbody, Vocational Education in America's Schools: Major Issues of the 1970's (Chicago. American Technical Society, 1972), pp. 29-30

18. การพลศึกษา

ประเทศไทยให้ความสำคัญแก่การพลศึกษาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการอาชีวศึกษาเลย เพราะแผนการศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้รัฐจัดการพลศึกษาในทุกระดับการศึกษา เช่นเดียวกับการอาชีวศึกษา คือจะต้องให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาเรียนพลศึกษาทุกคนอย่างน้อยจำนวนหนึ่งในทุกระดับคือ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ต้องเรียนหมด

แต่จะเรียนในชั้นใด จำนวนเท่าใด แล้วแต่สถานศึกษากำหนด ส่วนในชั้นต่ำกว่าอุดมศึกษานั้น กระทรวงศึกษาธิการจะเป็นผู้กำหนดให้ในหลักสูตรของกระทรวง

นอกจากนี้ รัฐจะต้องจัดการพลศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไปด้วย ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างและให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของ การกีฬา สุขภาพ อนามัย และกิจกรรมการพักผ่อน ซึ่งบางแห่งเรียกว่านันทนาการ (recreation)

คำว่า "พลศึกษา" นั้น ยังมีผู้ที่ไม่เข้าใจอีกมาก บางคนเข้าใจว่า **"พลศึกษา"** คือการศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาอวัยวะของร่างกายมนุษย์เท่านั้น คือเป็นเพียงการสร้างร่างกายให้แข็งแรงเพียงอย่างเดียว

แต่บางคนก็เข้าใจว่า **"พลศึกษา"** คือการให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการฝึกกล้ามเนื้อให้แข็งแรง ใช้งานได้คล่องแคล่ว

ซึ่งไม่ตรงกับอีกหลายคน ที่ถือว่า **"พลศึกษา"** คือการศึกษาเพื่อส่งเสริม **"ความเป็นพลเมืองดี"** ด้วยการส่งเสริม **"สุขภาพ"** ของพลเมือง

"พลศึกษา" ควรจะหมายถึง ลักษณะหนึ่งของกระบวนการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ทุกชนิด ที่ทำให้กล้ามเนื้อแข็งแรงและการปฏิบัติสนองตอบกิจกรรมดังกล่าวที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนากล้ามเนื้อ การศึกษาลักษณะนี้ก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลรายคน ซึ่งเป็นผลตอบสนองต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้

รูปแบบของกิจกรรมพลศึกษาในปัจจุบันนี้มักจะเน้นการกีฬา (sports) กิจกรรมเข้าจังหวะ (rhythmic activities) และกายกรรม (gymnastic activities) มากเป็นพิเศษ

แต่การพลศึกษาจะเน้นหนักในกิจกรรมอย่างใดขึ้นอยู่กับปรัชญาของสถานศึกษานั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ถ้าการฝึกหัดร่างกายในวิชาพลศึกษาถูกต้องสมบูรณ์ พลศึกษาจะต้องมีส่วนอันสำคัญในการทำให้เกิดพัฒนาการในตัวผู้เรียนทุกด้านคือ ด้านสติปัญญาจะต้องเฉลียวฉลาดขึ้น ด้านสังคม จะต้องกลายเป็นสมาชิกที่ดีมีวัฒนธรรม มีศีลธรรม และจรรยามารยาทที่ดีขึ้น และในด้านจิตใจจะต้องทำให้จิตใจมั่นคง เข้มแข็ง รักสันติภาพและควบคุมอารมณ์ได้

สำหรับประเทศไทยนั้น เรารวมทั้งกิจกรรมที่ฝึกหัดร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ สุขศึกษา อนามัยศึกษา และกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหรือใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์รวม 4 ชนิดเข้าด้วยกันเรียกว่า “พลศึกษา”

วัตถุประสงค์สำคัญของการพลศึกษาคือ

“การพัฒนาความสามารถเฉพาะตัวของบุคคลแต่ละคนเป็นรายคนอย่างดีที่สุด ในทุกด้านของชีวิต”

โดยจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมต่าง ๆ ให้ เพื่อให้มีการส่งเสริมกล้ามเนื้อหรือปฏิกิริยาตอบสนองที่เกี่ยวข้องกันกับกล้ามเนื้อ หรือเพื่อให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์เหล่านี้

ดังนั้นถ้าโรงเรียนหรือวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เน้นแต่การเล่นกีฬาเพื่อการแข่งขัน ก็จะพัฒนาได้เฉพาะบางคนเท่านั้น ไม่เป็นการพัฒนาบุคคลเป็นรายคนได้หมดทุกคน ไม่ถือว่ามีการจัดการพลศึกษาให้แก่ผู้เรียน โดยนัยแห่งความหมายอันแท้จริงของ **“พลศึกษา”**

โรงเรียนหรือสถานศึกษาจะต้องจัดให้มีสิ่งแวดล้อม อุปกรณ์ หรือเครื่องมือ และจัดกิจกรรมหลายชนิด ให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาทุกคนได้พัฒนากล้ามเนื้อ สุขภาพ อนามัย และได้ใช้เวลาว่างด้วยการพักผ่อนหรือหย่อนใจ ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย จิตใจ และอารมณ์และให้มีการพัฒนาวัฒนธรรม ศีลธรรม จรรยามารยาท ความประพฤติ และความรักในสันติภาพ ไปด้วยพร้อม ๆ กันอย่างทั่วถึง

พลศึกษาตามนัยดังกล่าว หมายถึงการร่วมมือกันในกิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อของร่างกาย จิตใจ และจรรยามารยาท โดยสันติ มากกว่าที่จะเป็นการแข่งขัน เอาชนะ และก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท

นอกจากนี้ ปรัชญาของนักการศึกษารุ่นใหม่ยังต่างออกไปอีกมาก คือถือว่า พลศึกษา (Physical Education) สุขศึกษา (Health Education) และนันทนาการหรือการพักผ่อน (Recreation) เป็นกิจกรรมการศึกษาที่แยกวิชาออกจากกันต่างหาก กลายเป็นศาสตร์เฉพาะอย่าง (different disciplines) ที่ไม่อาจเพิกเฉยละเลยจนให้รวมกันเป็นพลศึกษา (Physical Education) เพียงวิชาเดียว แล้วให้สุขศึกษา และนันทนาการกลายเป็นวิชารอง ครูอาจารย์ด้านสุขศึกษาและนันทนาการ ก็พลอยกลายเป็นครูอาจารย์ชั้นสองไปด้วย อีกต่อไป

ในการจัดการพลศึกษานั้น ควรหมายความรวมถึงสุขศึกษา และนันทนาการด้วย

เราต้องการความร่วมมือทั้งจากนักพลศึกษาจริง ๆ แพทย์ จิตแพทย์ นักสังคมวิทยา นักโภชนาการ นักกายภาพบำบัด ทันตแพทย์ ผู้ชำนาญด้านสายตา ผู้ชำนาญด้านการฟัง ผู้ชำนาญทางระบบประสาทและกล้ามเนื้อ และผู้ชำนาญสาขาอื่น ๆ อีกมาก

ทั้งนี้เพราะพลศึกษาไม่มีหน้าที่เพียง **"พัฒนา"** สิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นเท่านั้น แต่พลศึกษาต้อง **"แก้ไข"** สิ่งที่มีแต่ไม่ดีในร่างกายให้ดีด้วย

ผู้บริหารการพลศึกษาทั้งระดับชาติและระดับโรงเรียน จึงควรเป็นผู้มีความรอบรู้อย่างแท้จริงในกิจกรรมเหล่านี้ และควรจะมีจิตใจรักมีทัศนคติที่ดี และพร้อมอยู่เสมอที่จะบริหารการพลศึกษาให้บรรลุผลตามปรัชญาของการพลศึกษาดังกล่าว และให้วัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติบังเกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง ๆ ด้วย

ในด้านสุขศึกษานั้นเป็นเรื่องใหญ่มากเพราะกินความถึงทั่วไปหมดเช่น

สุขภาพทางอารมณ์ (emotional health)
การเจ็บป่วยทางจิต (mental illness)
ความทุกข์ใจและความเครียด (stress and tension)
ความกระปรี้กระเปร่าทางกาย (physical fitness)
โภชนาการและสุขภาพ (nutrition and health)
น้ำหนักมากหรือน้อยเกินไป (overweight and underweight)
กาแฟ ชา และโคลา (coffee, tea, and cola)
สุขภาพฟัน (dental health)
การดูแลดวงตา (care of the eyes)

การดูแลผิวหนัง (care of the skin)
อุบัติเหตุและการปฐมพยาบาล (accidents and first aid)
ความปลอดภัยในวงการกีฬา (safety in sports)
เครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์กับความเมา (alcohol and drunkenness)
โรคพิษสุราเรื้อรัง (alcoholism)
ยาสูบกับสุขภาพ (tobacco and health)
ยาเสพย์ติด (narcotics)
โรคติดต่อ (communicable diseases)
วัคซีนต่าง ๆ (immunizations)
วัณโรค (T.B. หรือ Tuberculosis)
มะเร็ง (cancer)
กามโรค (venereal diseases)
มาลาเรีย (malaria)
โรคหัวใจและทางเดินโลหิต (heart and circulatory disease)
สุขภาพของการแต่งงานและการตั้งครรภ์ (health in marriage and pregnancy)
การดูแลเลี้ยงดูทารก (infant and child care)
การใช้ยา (medical care)
บริการสาธารณสุขของชุมชน (community health services)
รังสีกับสุขภาพ (radiation and health)
การป้องกันตนเองยามสงคราม (civil defense)
การคุมกำเนิดหรือวางแผนครอบครัว (family planning)
ประชากรศึกษา (population education)
เพศศึกษา หรืออนามัยครอบครัวศึกษา (sex education or family hygiene)

และอื่น ๆ อีกมาก[1] ซึ่งเป็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษา เพราะล้วนเป็นปัญหาสังคมที่อาจแก้ได้ในระยะป้องกันก่อนที่จะสายเกินไปจึงต้องนำมาศึกษากัน

ในด้านนันทนาการ หรือการพักผ่อน หรือใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์นั้น มีเรื่องที่ต้องศึกษาไม่น้อยเหมือนกัน คือ

1. **กลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวกับสติปัญญา** เช่น การอ่านหนังสือ การเขียนหนังสือ การศึกษาวิเคราะห์วิจัย การสอบสวนหาข้อมูลในปัญหาต่าง ๆ และการรวบรวมสถิติต่าง ๆ เป็นต้น

2. **กลุ่มกิจกรรมทางสังคม** เช่น การสนทนาเป็นกลุ่ม การอภิปราย การโต้วาที การคุยกัน การเล่นเกมต่าง ๆ การทำงานสวัสดิการ เพื่อบริการสังคม การช่วยเหลือพรรคการเมืองในฐานะเยาวชนอาสาสมัคร และอื่น ๆ

3. **กลุ่มกิจกรรมด้านศิลปะ** เช่น ศิลปะ วรรณกรรม ดนตรี การละคร การเย็บปักถักร้อย และหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

4. **กลุ่มกิจการทางกาย** เช่น งานฝีมือประเภทใช้มือทำการช่างต่าง ๆ การล่าสัตว์ การตกปลา การปีนภูเขา การออกไปพักแรม หรือเดินทางไกล การกีฬา กรีฑา กายบริหาร และอื่น ๆ

5. **กลุ่มกิจกรรมเกี่ยวกับการบันเทิง** เช่น แสดงทางวิทยุ โทรทัศน์ การแสดงต่าง ๆ อย่างอื่น ตลอดจนกายบริหารตามจังหวะดนตรี การเต้นรำ รำวง หรือร้องรำทำเพลง และงานสังคมที่เรียกว่าปาร์ตี้ต่าง ๆ เพื่อความบันเทิง เป็นต้น

งานทั้งหมดในวงการพลศึกษาที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเพียงบางส่วน เพื่อให้เห็นว่าเป็นงานใหญ่และกว้างขวางมาก สถานศึกษาทุกระดับ ควรจัดให้มีขึ้น เพื่อให้การศึกษาบังเกิดผลสมบูรณ์

---

[1] Oliver E. Byrd, Health (philadelphia : W. B. Saunders Co., 1961).

19. บทกวี Darkness in Light *

ภิญโญ สาธร
นิสิตคณะอักษรศาสตร์ และครุศาสตร์

O law ! O Sword ! O Pen !
To which I once attend'd,
And proud was I of thee, but now deplore.
Wilt thou regain worth, peace, and freedom that end'd?
No more; Oh-never more !
As time, as life, as stream,
Vanish'd my hope and dream;
No smile, no joy, no heart I once adore'd,
Around me is everything, but the beam
No more, Oh-never more !

ความมืดในแสงสว่าง *

อำไพ วงศ์สว่าง อ.บ.
นิสิตคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์

โอ้กฎหมายการเมืองอันเลื่องชื่อ ศาสตราวุธคู่มือนักรบกล้า
อีกปากไก่ของกวีผู้ปรีชา เมื่อก่อนข้าเคยชื่นชมนิยมครัน
มาบัดนี้โอ้แสนสะท้อนจิต ข้าเคยคิดภูมิใจกลับกลายผัน
นักการเมืองกฎหมายไร้สัตย์ธรรม์ นักประพันธ์ไร้สิทธิ์และเสรี
หรือเจ้าเรียกความเที่ยงธรรมคืนมาได้ หรือเจ้าให้สันติสุขอย่างเต็มที่
หรือเจ้ากลับมีสิทธิ์และเสรี โอ ไม่มี ไม่มีวัน ได้กลับคืน

เหมือนเวลาเหมือนชีวินที่ไหล เมื่อล่วงไปแล้วจะกลับนั้นสุดฝืน
ความหวังข้าสลายไปไม่ยั่งยืน สุดเรียกคืนเหมือนสิ้นแสงแห่งดวงใจ
ไร้ความสุขหมดสนุกไปทุกอย่าง เหลือแต่ความอ้างว้างไม่ผ่องใส
อดีตดับลับเลื่อนลางเลือนไป บัดนี้เหมือนอยู่ในยามราตรี
สารพัดวัตถุอยู่รอบข้าง แต่ว่าช่างไร้สิ้นซึ่งรัศมี
ของประทีปแห่งสัตย์ธรรมนำฤดี โอ ไม่มี ไม่มีวัน ได้กลับคืน

* คัดจากหนังสือ "มหาวิทยาลัย" ฉบับมหาราชานุสรณ์ 23 ตุลาคม 2495

รายนามบุคคลและสถาบันที่นำหรีดมาคารวะศพ
ศาสตราจารย์ดร.ภิญโญ สาธร
ระหว่างวันที่ 27 พ.ย. - 3 ธ.ค. 2534

1. ภาคการศึกษานอกโรงเรียน ครุศาสตร์ จุฬาฯ
2. คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
3. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
4. อาจารย์ชายคณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
5. ภาควิชาโสตทัศนศึกษา ครุศาสตร์ จุฬาฯ
6. ภาควิชาพลศึกษา ครุศาสตร์ จุฬาฯ
7. ภาคศิลปศาสตร์ ครุศาสตร์ จุฬาฯ
8. ภาคมัธยมศึกษา ครุศาสตร์ จฬาฯ
9. ชมรมอาจารย์ ครุศาสตร์ จุฬาฯ
10.มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
11. สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย
12. คณะการบัญชี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
13. ร.ศ. ดร.วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา
14. โรงเรียนตั้งตรงจิตรพณิชยการ และโรงเรียนในเครือ
15. คุณสมหวัง - วิไลวรรณ พิธิยานุวัฒน์
16. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
17. เพื่อนเบญจมฯ นครศรีฯ 87-88
18. อาจารย์พา ไชยเดช และครอบครัว
19. บริหารการศึกษาจุฬาฯ รุ่น 19
20. ครุศาสตร์ จุฬาฯ 2503
21. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
22. สมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย
23. มูลนิธิ คุณย่าแปลก เหมือนปิ๋ว วิทยาลัยเอเซียอาคเนย์
24. อาจารย์กนก - องุ่น จันทร์ขจร
25. โรงเรียนทวีธาภิเศก

26 สโมสรอาจารย์จุฬาฯ
27. ศ.ดร.อมรชัย - พิณ ตันติเมธ
28. คณะศิษย์บริหารการศึกษา จุฬาฯ รุ่น 24
29. ร.ร.สาธิตจุฬา (ฝ่ายมัธยม)
30. ศาสตราจารย์ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ และท่านผู้หญิง
31. บริษัทวัฒนาพานิชฯ สำราญราษฎร์
32. ฝ่ายจำหน่าย บริษัทวัฒนาพานิช จำกัด
33. ศาสตราจารย์ดร.นิพนธ์ - นวลจันทร์ ศศิธร
34. นิสิตปริญญาเอก บริหารการศึกษา จุฬาฯ รุ่น 1, 2
35. นิสิตปริญญาเอก บริหารการศึกษา ม.ศ.ว.ประสานมิตร
36. คุณยิ่งพันธุ์ มนะสิการ น.ส.พ.เดลิมิเร่อร์
37. มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
38. อาจารย์บรรจง - เฉลิมศรี ชูสกุลชาติ
39. สมาคมศิษย์เก่าอินเดียนาแห่งประเทศไทย
40. ภาควิชาอุดมศึกษา ครุศาสตร์ จุฬาฯ
41. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
42. กรมพลศึกษา
43. สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี่
44. อาจารย์ประจวบ วัจนะรัตน์ (เลขานุการกรมสามัญศึกษา)
45. สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย
46. คุณจุเร ลียากาศ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
47. สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร
48. กองสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ทบวงมหาวิทยาลัย
49. คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
50. ร.ศ. ดร.สมควร กวียะ
51. สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชน
52. ร.ร.สวนกุหลาบวิทยาลัย

53. มหาวิทยาลัยศรีปทุม
54. มหาวิทยาลัยสยาม
55. สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
56. พ.อ.ไชยณรงค์ - เลิศลักษณ์ บุรุษพัฒน์
57. พี่ - น้อง และหลานๆ
58. อธิบดี และข้าราชการกรมสามัญศึกษา
59. รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
60. ประธานสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ
61. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
62. ศาสตราจารย์ ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์
63. ดร.พิชัย บูรณะสมบัติ
64. ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
65. คุณอารี มัลลิกะมาส และน้อง ๆ
66. ดร.ประสาธน์ - เฉิดโฉม จันทราทิพย์
67. ร.ร.เตรียมอุดมพัฒนาการ
68. ดร.โกวิท และครอบครัว วรพิพัฒน์
69. สมาคมนิสิตเก่าภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาฯ
70. นิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา รุ่นที่ 25
71. ลูกศิษย์ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาฯ รุ่น 22
72. นิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาฯ รุ่น 27
73. นิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาฯ รุ่น 20
74. มหาบัณฑิตบริหารฯ รุ่น 14
75. ผ.ศ.วิบูลย์ โตวณะบุตร รองคณะบดีคณะศึกษาศาสตร์ (ม.ร.)
76. คุณสนั่น เกตุทัต
77. คุณชลิต - วรรณา สาธร
78. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
79. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

80. พ.ต.ต.ประเสริฐ - มาลินี เกษรมาลา
81. คณะนิเทศศาสตร์ รุ่น 4 มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
82. สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
83. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
84. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
85. สถาบันเทคโนโลยีสังคมเกริก
86. อาจารย์เอกจิตรา ชูสกุลชาติ ร.ร.เบญจมราชาลัย
87. คุณประกาย จำรัสเนตร
88. วิทยาลัยคริสเตียน
89. พ.อ.(พิเศษ) ชูศักดิ์ - ดาวน้อย ศรีเพ็ญ
90. โครงการบัณฑิตศึกษา คณะวารสารศาสตร์ และเพื่อนมวลชน ม.ธ.
91. อาจารย์เอนก อาจารย์ทองกษัตริย์ ศลโกศล
92. คุณเวทิน - แสงสว่าง มัลลิกะมาส
93. ฝ่ายวางแผนคณะครุศาสตร์จุฬา ฯ
94. อาจารย์สมัย ชินะผา ร.ร.เซนต์จอห์น
95. วิทยาลัยเซ็นต์จอห์น
96. ดร.พงษ์เทพ - ร.ศ. ดร.พรทิพย์ วรกิจโภคาธร
97. คุณอาธร - บุปผา สัตยารักษ์
98. คุณพรชัย มงคลวนิช
99. ภาควิชาวิจัยการศึกษา ครุศาสตร์ จุฬาฯ
100. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
101. ร.ศ.ประพันธ์พงศ์ - ปราณี เวชชาชีวะ
102. หอสมุด และศูนย์สนเทศ
103. ร.ศ. ดร.มานิตย์ อินทรามะ
104. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
105. ภาควิชาประถมศึกษา ครุศาสตร์
106. คุณบรรจง - ศิริรัตน์ แอดสกุล

107. นายโชดก - เกื้อกูล วีรธรรมพูลสวัสดิ์
108 คุณสมศรี ลัทธพิพัฒน์
109. สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา
110. พล.ต.ต.เจริญ - จำรัส ธำรงวินิจฉัย
111. ศ.บุญชนะ - ท่านผู้หญิงแส อัตถากร
112. พ.อ.ณรงค์ - ชูขวัญ มหาคุณ
113. คุณเฉลียว มหาคุณ
114. ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ - คุณหญิงมณฑินี มงคลนาวิน
115. ศ.ไพฑูรย์ - ศ.วิลาศวงค์ พงศะบุตร
116. พล.ต.ต.นเรศ - อรสา คุณวัฒน์
117. นิสิตปริญญาโทบริหารการศึกษา (ภาคกลาง และภาคพิเศษรุ่น1 คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ)
118. คุณบุญเสริม - สมทรง วีสกุล
119. มหาวิทยาลัยพายัพ
120. จากลูก ๆ สาธิตจุฬาฯ รุ่น 17
121. อาจารย์เพี้ยน สุวรรณมาลิก สหพันธ์ ร.ร.ราษฎร์แห่งประเทศไทย
122. ภาควิชาจิตวิทยา ครุศาสตร์ จุฬาฯ
123. คุณชูเกียรติ - เมตตา อุทกะพันธุ์
124. คุณทักษิณา - เดโช สวนานนท์
125. กรมการฝึกหัดครู
126. คุณสุวิทย์ - ณัฐยา วิสุทธิสิน
127. คุณไชยา ตั้งตระกูลเจริญ
128. ร.ร.สตรีมหาพฤฒาราม
129. พล.ร.อ.สนธิ - คุณหญิงผคุณ บุญยะชัย
130. ศ.ดร.เกษม สุวรรณกุล
131.ดร.ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์
132. ผู้อำนวยการองค์การค้าของคุรุสภา
133. วัดบุปผาราม

134. คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ และเพื่อนร่วมรุ่นอักษรศาสตร์
135. ดร.จำนง - ดร.เยาวดี วิบูลย์ศรี
136. สโมสรไลออนส์จอมทอง กทม.
137. คุณสุธี - จันทร์ประทีป นาทวรทัต
138. คุณอัมพร - เกศินี จันทรวิจิตร
139. กรมการศึกษานอกโรงเรียน
140. อาจารย์เกหลง ปภาวสิทธิ์
141. คุณวิเชียร - สุทธิรา จะวะสิต
142. คุณผด็จ - นิรมล สวัสดิบุตร
143. สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
144. ศิษย์คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
145. ศาสตราจารย์ ดร.สิปปนนท์ - เอมิลี เกตุทัต
146. ศิษย์เก่าคณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
147. ภาควิชาสารัตถศึกษา ครุศาสตร์ จุฬาฯ
148. สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ
149. คุณชนะ - สมจิตต์ รุ่งแสง
150. รศ.ธรรมนูญ ฤทธิมณี
151. สโมสรไลออนส์ธนบุรี และสโมสรไลออนส์สตรีธนบุรี
152. สตรีภาค 310 ปี L. สินเสริม เลขะวิณิช สุภาวงศ์ เสนา - บุษรา ตรีประเสริฐ
153. คุณณรงค์ศักดิ์ สัจจะไทย (สายป่าน)
154. ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี และคุณหญิง (นายมีชัย - คุณหญิงอัมพร ฤชุพันธุ์)
155. วิทยาเชตพณิชยการพระนคร
156. วิทยาลัยพณิชยการบางนา

□□□

ผมรู้จักและคุ้นเคยกับ อจ. ภิญโญ สาธร มานานหลายสิบปี จนกระทั่งรู้สึกว่าเราเป็นเสมือนทั้งเพื่อนและญาติสนิททั้งในเรื่องส่วนตัวหลายเรื่อง และเรื่องงานการพิมพ์หนังสือและแบบเรียน ทั้งนี้เพราะ อจ.ภิญโญ สาธร ได้ให้เกียรติมาเป็นกำลังอันสำคัญยิ่งคนหนึ่งมาโดยตลอด จนวาระสุดท้ายของชีวิต ในการสร้างและพัฒนาบริษัทสำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช จำกัด จนกระทั่งเจริญก้าวหน้าเป็นสำนักพิมพ์วิชาการชั้นนำแห่งหนึ่งในปัจจุบัน ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในประเทศ

การที่บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด ของเราต้องสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสูงส่งไปอย่างกระทันหันเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความเศร้าใจอาลัยอย่างยิ่ง ฉะนั้นเพื่อไว้อาลัยและเพื่อเทิดทูนคุณงามความดีทั้งปวงที่ อจ.ภิญโญ สาธร มีต่อวงการศึกษาของชาติ บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด จึงขอมอบหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเล่มนี้แด่ทุกท่าน โดยหวังว่าคงจะเป็นสิ่งเตือนใจให้เรารำลึกถึงผลงานของเขาชั่วนิรันดร์

ด้วยความอาลัยยิ่ง

นายเริงชัย จงพิพัฒนสุข

กรรมการผู้จัดการ

บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด